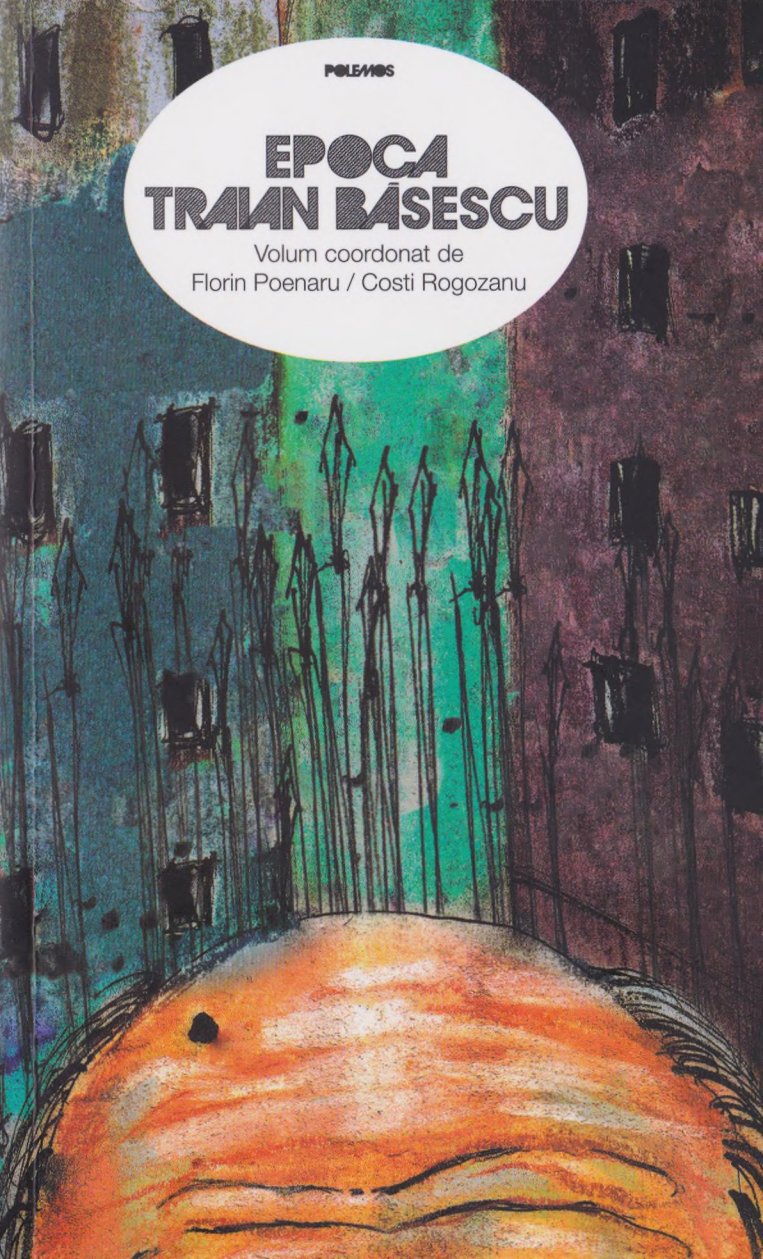
POLEMOS
EPOCA
TRAIAN BĂSESCU
Volum coordonat de
Florin Poenaru / Costi Rogozanu

Colecția:
POLEMOS

Coordonatori:
ALEX CISTELECAN
VERONICA LAZĂR

© TACT, 2014, pentru versiunea
în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

Epoca Traian Băsescu: România în 2004-2014 /
Florin Poenaru, Costi Rogozanu (coord.) –
Cluj-Napoca: Tact, 2014

ISBN 978-606-8437-45-3

I. Poenaru, Florin (coord.)
II. Rogozanu, Costi (coord.)

94(498)"20" Băsescu, T. "2004/2014"
929 Băsescu, T.

FLORIN POENARU
COSTI ROGOZANU
(coordonatori)

EPOCA TRAIAN BĂSESCU

România în 2004-2014

fact

INTRODUCERE LA EPOCA TRAIAN BĂSESCU

Greu de ucis

În decembrie 2014 președintele Traian Băsescu își va încheia cei 10 ani de mandat. Este momentul bilanțului. În această carte punem o întrebare simplă: ce a însemnat deceniul Traian Băsescu? Nu vrem să facem o radiografie a unui singur personaj, ci o analiză a unei epoci care a adus în față o serie de obsesii publice noi, de structuri instituționale noi, care a modificat legislația și peisajul politic. Unele schimbări îl au pe Traian Băsescu în centru, altele privesc elitele influențate direct de proiectul prezidențial. Este o investigație despre transformările prin care a trecut România în ultima decadă. Faptul că finalul epocii Băsescu coincide cu aniversarea a 25 de ani de tranziție face acest moment și mai semnificativ.

Inițial, Traian Băsescu a fost președintele României în una dintre cele mai prospere perioade postcomuniste, urmată apoi de un dezastru economic și social. Cele două mandate ale sale sunt separate de criza declanșată în 2009. Cu toate acestea, tema cu care și-a început primul mandat – reformarea în sens neoliberal a statului – a rămas o constantă pentru președintele Băsescu. Austeritatea ca răspuns la criză a fost totodată pusă la lucru pentru a continua demantelarea statului. Statul, nu capitalul, săracii și asistații, nu băncile au devenit țapii ispășitori pentru criză și principalele ei victime. Anticorupția a livrat austeritate suplimentară pentru spațiul ex-comunist sub oblăduirea atentă a FMI, a Băncii Centrale Europene și a UE,

după ce, anterior, anticomunismul fusese, la rându-i, bun la toate: să lupte cu trecutul tulbure, dar și să privatizeze cam tot ce mai rămăsese de stat, căci statul este comunist.

Domenii fundamentale au suferit schimbări esențiale în timpul celor două mandate. Băncile au fost trecute sub protecție, însă România rămâne un caz special, datorită relației sale cu mediul bancar. Sănătatea și educația au fost tot mai clar prezentate ca viitoare „piețe" promițătoare, fiind astfel decuplate de latura socială a statului, din ce în ce mai firavă și mai delegitimată ca principiu. Traian Băsescu a stat în funcție suficient de mult timp încât să vadă cum au evoluat aplicarea negocierilor cu Uniunea Europeană: un capitol deosebit de sensibil este cel al energiei, capitol care agită deja spațiul public o dată prin umflarea unor bule de energie verde, a doua oară prin căutarea unei independențe energetice totale cu ajutorul extrem de controversatei exploatări a gazelor de șist.

Într-o lume care promovează fără încetare indistincția și neimportanța ideologiilor, Traian Băsescu pare să fie adevăratul creator al noilor poli politici; rămâne de văzut cât de ideologizați sau nu. Însă simplele bătălii politice au fost aruncate în perioada de criză economică în evidente măsuri de protecție a elitei și de exploatare suplimentare a mâinii de lucru. Politicienii social-democrați au început în aceste condiții să aibă visul lui Blair, iar Traian Băsescu și partidele sau intelectualii arondați să aibă un vis din ce în ce mai împins spre dreapta, susținut de puterea populară europeană.

Traian Băsescu este văzut de fani (de fapt, mulți s-au dezis în ultima perioadă, declarându-se „foști fani"), în unele situații, drept liderul de sub vremi, forțat de împrejurări să ia decizii nepopulare. De inamici e văzut ca un creator al unui sistem de urmărire și pedeapsă prin influențarea justiției și serviciilor. Și amici, și dușmani îi aprobă politicile în bună măsură, singurul lucru care îi mai diferențiază cât de cât fiind bugetarii cu salariile tăiate și apoi reîntregite. De noul cod al muncii au uitat ambele tabere, în beneficiul investitorilor. „Băsismul" este în multe situații numele extrem de reducționist dat unei

anume situații și unei anume politici est-europene la care, cu un exces de oportunism incredibil, liderii români au aderat.

„Epoca Băsescu" n-a fost reprezentată doar de persoana Traian Băsescu, doar de instituția prezidențială. A fost doar una dintre nenumăratele variațiuni ale transformărilor europene, în care social-democrația a devenit irelevantă, în care austeritatea a devenit sinonimă cu „plata crizei", în care marele capital a fost susținut din bani publici. Sub regimul urgenței au fost create noi structuri, noi categorii de „gulere albe", prin care cei mulți au plătit oalele sparte de cei puțini. Faptul că putem recunoaște o epocă Băsescu înseamnă că a avut o coerență internă și efecte sistemice. Scopul acestei cărți este de a surprinde câteva dintre acestea, fie că este vorba de relația cu clasa politică, cu Republica Moldova, sau de transformările suferite de domenii precum sănătate, educație, media sau servicii sociale. Coerența internă, cu toate contradicțiile și discontinuitățile sale, a fost dată și de caracterul ideologic aparte al regimului Traian Băsescu, precum și de evoluțiile sale în timpul celor două mandate.

Ideea acestui volum a pornit de la o curiozitate contrafactuală: cum ar fi arătat România astăzi dacă în decembrie 2004 Adrian Năstase, și nu Traian Băsescu, ar fi câștigat alegerile prezidențiale? Nu putem ști răspunsul la această întrebare. Dar putem spune câte ceva despre cum arată România astăzi, la finalul celor două mandate ale lui Traian Băsescu, și despre transformările prin care a trecut în acest răstimp. Am invitat autori și prieteni ai platformei CriticAtac să ofere o astfel de analiză, oameni care s-au remarcat în ultimul deceniu prin critici consistente tocmai la adresa unui discurs hegemonic reprezentat, printre alții, și de Traian Băsescu. Trebuie să spunem că această muncă de critică politică, socială, economică nu a fost deloc comodă, fiind prinși în spațiul public între populisme conservatoare și fantezii ale pieței libere care depășesc și așteptările celor mai radicali libertarieni.

Acesta este un bilanț ce are rolul de a deschide o dezbatere despre trecutul nostru recent și despre unde ne aflăm în

prezent. Nu este o carte despre Traian Băsescu, ci despre societatea românească în care președintele țării a fost un personaj important, dar care, la rându-i, s-a supus unor determinări și procese structurale mai ample. Totodată, deși toți autorii textelor din acest volum au exprimat în diferite rânduri critici acerbe la adresa lui Traian Băsescu și a politicilor sale, inclusiv pe vremea când acest lucru era extrem de nepopular, nu ca astăzi, volumul de față nu caută o ultimă răfuială cu viitorul fost președinte. Nu este o probă de antibăsism, asemeni pseudocriticii la adresa lui Traian Băsescu practicată de anumite centre mediatice și intelectuale, care, de fapt, a funcționat ca o perfuzie pe durata mandatelor sale. Acesta este un volum de critică socială și ideologică ce se adresează unui public larg, interesat de societatea în care trăiește. Este o invitație la dialog și la reflecție nu doar asupra a ceea ce a fost regimul Băsescu, ci și despre unde vrem să mergem ca societate de acum încolo. Epoca Băsescu a fost și epoca unor mari polarizări și fracturi sociale, de cele mai multe ori impuse de sus în jos. E poate timpul să ne imaginăm cu adevărat o alternativă.

Deși în această carte sunt abordate o serie de teme importante, în mod inevitabil lipsesc altele poate la fel de importante. De exemplu, relația președintelui cu Serviciile de Informații, precum și rolul acestora în timpul mandatului său, nu este atinsă decât tangențial. Deja această relație nu mai este specifică doar epocii Băsescu, ci se anunță ca o viitoare temă pentru succesorul său, așa cum se întrevede încă din campania electorală din toamna lui 2014. Ea va rămâne de analizat în viitor.

Traian Băsescu a câștigat două mandate, a supraviețuit la două referendumuri de suspendare, a trecut printr-o criză a ostaticilor și printr-una financiară globală, a trebuit să înfrunte o opoziție parlamentară de peste 70%, a intrat în război cu mai toată scena politică, s-a despărțit de fostul său partid și a văzut cum Adrian Năstase, Sorin Ovidiu Vântu, Dan Voiculescu și alți oponenți s-au dus la pușcărie. La final de mandat apare mai viu ca niciodată. Din acest punct de vedere, în mod obiectiv, Traian Băsescu a fost greu de ucis politic.

Un *die hard* al tranziției, cu origini în perioada terminală a comunismului românesc. Traian Băsescu este un personaj *sui generis* și idiosincratic, dar totodată și numele turnurii pe care a luat-o postcomunismul românesc în ultimul deceniu. O perioadă istorică ce se apropie acum de final, al cărei sens și înțeles abia se conturează. Sperăm că această carte va ajuta la acest proces de înțelegere.

*

Coordonatorii doresc să le mulțumească în primul rând autorilor din acest volum. De asemenea, mulțumiri speciale i se cuvin lui Andrei State, pentru efortul său în conceperea și realizarea acestui proiect. Generozitatea Editurii Tact de a publica volumul este primită cu recunoștință.

Florin Poenaru
Costi Rogozanu

Cronologie 2004-2014

2004

20 decembrie – Traian Băsescu preia în mod oficial funcția de Președinte al României, după ce anterior l-a învins pe Adrian Năstase în turul al doilea al alegerilor prezidențiale din 2004, cu un scor de 51,23%.

29 decembrie – Numirea guvernului Călin Popescu-Tăriceanu.

2005

14-15 februarie – Vizită oficială în Rusia.

9 martie – Vizita oficială în SUA.

28 martie – Se declanșează criza ostaticilor români răpiți în Irak. Criza se va soluționa prin eliberarea lor în data de 22 mai 2005. Președintele Băsescu a fost șeful celulei de criză care s-a ocupat de această problemă.

6 decembrie – Condoleezza Rice semnează la București „acordul de acces", primul de acest fel semnat cu o țară est-europeană, prin care se stabilește cadrul de amplasare a unor baze militare americane pe teritoriul României. Traian Băsescu neagă vehement în conferința de presă comună cu Rice că România ar fi găzduit închisori secrete CIA.

2006

5 aprilie – Într-un interviu cu Marius Tucă, Traian Băsescu declară că regretă că l-a numit pe Călin Popescu-Tăriceanu premier al României, îl acuză că face parte din grupuri de interese „cu miros de petrol".

mai – Traian Băsescu este operat la Viena de hernie de disc.

20 iulie – Șefii SRI, SIE și DGIPI, Radu Timofte, Gheorghe Fulga, respectiv Virgil Ardelean, sunt obligați să demisioneze ca urmare a fugii din țară a lui Omar Hayssam. Acesta din urmă fusese pus sub acuzare și judecat pentru complicitate în răpirea jurnaliștilor. Hayssam a fost readus în România pentru a-și ispăși pedeapsa pe 19 iulie 2013.

25 septembrie – Traian Băsescu îl nominalizează pe George Maior de la PSD la șefia Serviciului Român de Informații.

18 decembrie – Președintele Traian Băsescu condamnă comunismul într-o ședință comună a Parlamentului României. Condamnarea s-a făcut în baza unui Raport pregătit de o Comisie Prezidențială condusă de Vladimir Tismăneanu.

decembrie – O facțiune plecată din PNL formează Partidul Liberal Democrat sub conducerea lui Theodor Stolojan; după un an, acest partid se va uni cu PD și vor forma Partidul Democrat-Liberal.

2007

1 ianuarie – România devine oficial membră a Uniunii Europene.

11 ianuarie – Elena Udrea declară într-o emisiune televizată că premierul Tăriceanu a încercat în 2005 să intervină pe lângă președintele Băsescu pentru ca acesta să-l ajute

pe Dinu Patriciu în afacerea Rompetrol. Traian Băsescu scoate pe 17 ianuarie bilețelul unde apare celebra frază „Dacă poți să vorbești la Parchet despre subiect?".

19 aprilie – Președintele Traian Băsescu este suspendat de Parlament prin votul a 322 de parlamentari. Referendumul de suspendare declanșat în urma acestei decizii s-a desfășurat în data de 19 mai. Acesta a fost însă invalidat, deoarece doar 44,5% din electori au participat la vot. Dintre aceștia, 74,48% s-au pronunțat împotriva suspendării.

19 mai – Episodul „țigancă împuțită": Traian Băsescu a confiscat telefonul unei jurnaliste de la Antena 3 în timp ce se afla la cumpărături într-un supermarket. După înapoierea telefonului jurnalistei, în memoria aparatului s-a descoperit înregistrarea unei afirmații a președintelui, în care o numea pe jurnalistă țigancă împuțită.

2008

8 ianuarie – Traian Băsescu refuză numirea Noricăi Nicolai ca ministru al justiției. Conflictul se rezolvă la Curtea Constituțională, care dă dreptul președintelui de a refuza o nominalizare o singură dată.

24 octombrie – Președintele promulgă legea măririi cu 50% a salariilor profesorilor, după ce în prealabil fusese contestată de Guvern la Curtea Constituțională a României (CCR a decis că legea votată de Parlament este constituțională). Guvernul amână majorarea salariilor stabilită pentru 1 octombrie 2008.

30 noiembrie – Primele alegeri parlamentare în colegii uninominale. PDL și PSD obțin procente similare.

22 decembrie – Numirea primului Guvern Boc. Urmează o guvernare a PDL împreună cu PSD.

2009

16 ianuarie – Președintele declară că „ultimul lucru pe care îl va face România" va fi să se împrumute de la FMI.

24 septembrie – Băsescu solicită un referendum pentru parlament unicameral și 300 de parlamentari (avea să fie validat la alegerile prezidențiale).

13 octombrie – Este adoptată moțiunea de cenzură inițiată de PNL și UDMR (prima oară din 1989 când o moțiune trece de Parlament). Guvernul Boc e demis. Băsescu va refuza propunerea noii majorități, Klaus Iohannis, pentru funcția de premier. Urmează o sarabandă de premieri „desemnați", respinși rând pe rând.

26 noiembrie – Între cele două tururi ale alegerilor apare filmulețul celebru în care președintele pare că lovește un copil. Traian Băsescu e luat prin surprindere la o emisiune de la Realitatea TV. Ulterior, echipa de campanie neagă autenticitatea filmării.

6 decembrie – Traian Băsescu câștigă al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidențiale cu un scor de 50,34% (cu puțin peste 60.000 de voturi față de contracandidatul său, Mircea Geoană) și începe al doilea mandat.

23 decembrie – Numirea celui de al doilea Guvern Boc. Acesta va rezista până în data de 9 februarie 2012.

2010

21 februarie – Victor Ponta devine președintele PSD în locul lui Mircea Geoană.

6 mai – Traian Băsescu anunță măsurile anticriză: reducerea fondului de salarii pentru tot aparatul bugetar din România, cu 25%; reducerea pensiilor și a ajutoarelor de șomaj cu 15%.

24 iunie – Curtea Constituțională decide că măsura de tăiere a pensiilor este neconstituțională.

1 iulie – TVA-ul crește de la 19% la 25%.

24 septembrie – În fața Palatului Cotroceni are loc o manifestație de protest a polițiștilor împotriva președintelui. Aici se strigă pentru prima dată celebrul slogan „Ieși afară, javră ordinară".

11 noiembrie – Traian Băsescu face cunoscuta declarație: „Am serioase îndoieli că, în general, Europa socială mai este o soluție".

7 decembrie – Președintele semnează noua lege a pensiilor.

2011

5 februarie – Se constituie alianța USL, declarată de la bun început drept o construcție „anti-Băsescu".

8 martie – Guvernul Boc își asumă răspunderea pentru un nou Cod al Muncii.

31 martie – Are loc semnarea acordului stand-by cu FMI.

13 septembrie – Băsescu se întâlnește la Washington cu Barack Obama și Joe Biden. Subiectele discuției se dau doar pe surse: scutul de la Deveselu. În timpul aceleiași vizite au loc întâlniri și discuții cu companii interesate de exploatările de gaze de șist.

24 noiembrie – Traian Băsescu ceartă băncile austriece care își retrag finanțarea din România.

2012

9 ianuarie – Traian Băsescu intervine în direct la o televiziune pentru a-i cere lui Raed Arafat, secretar de stat în

guvernul Boc, să demisioneze ca urmare a opoziției acestuia la planurile guvernului de privatizare a sistemului de urgență. Această intervenție va duce la declanșarea amplelor proteste de stradă din ianuarie-februarie 2012, care vor conduce în final la demiterea guvernului Boc.

9 februarie – Numirea guvernului Mihai Răzvan Ungureanu.

7 mai – Numirea primului guvern Victor Ponta. Acesta va fi reconfirmat premier și după alegerile parlamentare din decembrie 2012.

20 iunie – Fostul premier Adrian Năstase este condamnat la doi ani cu executare în dosarul Trofeul Calității.

6 iulie – Parlamentul votează cu 256 de voturi a doua suspendare a președintelui. Referendumul a avut loc la data de 29 iulie. După o lună de tergiversări, Curtea Constituțională decide că referendumul este invalidat ca urmare a neîndeplinirii cvorumului. Pe 28 august Traian Băsescu revine la Cotroceni pentru a-și continua mandatul.

12 decembrie – Victor Ponta și Traian Băsescu semnează în secret un „acord de colaborare". Băsescu e văzut înmânând acest acord liderilor europeni la o reuniune a Consiliului European.

2013

23 martie – Elena Udrea pierde alegerile pentru președinția Partidului Democrat Liberal. Traian Băsescu apare într-un celebru filmuleț pe care-l distribuie prin Facebook, în care anunță despărțirea de PDL.

25 martie – Consilierul prezidențial Cristian Diaconescu anunță înființarea Fundației Mișcarea Populară (care mai târziu va deveni partid), susținută de președinte.

27 martie – Premierul Victor Ponta anunță, spre disperarea suporterilor săi, că Laura Codruța Kövesi va fi șefa DNA – decizia este parte din înțelegerea cu Traian Băsescu.

1 iulie – Traian Băsescu deplânge lipsa de solidaritate a Europei după eșecul proiectului Nabucco.

3 septembrie – După ce a susținut consecvent proiectul de exploatare de la Roșia Montană, președintele Traian Băsescu se declară, ca urmare a protestelor stradale, neutru în ceea ce privește proiectul companiei canadiene.

19 noiembrie – Victor Ponta anunță crearea unei comisii parlamentare (supranumită „comisia Nana") care să verifice implicarea familiei Băsescu în achiziționarea unor pământuri agricole în județul Călărași cu un împrumut preferențial acordat de CEC.

2014

18 iunie – Antena 3 prezintă imagini cu Mircea Băsescu discutând despre o mită pentru influențarea justiției cu un reprezentant al clanului de interlopi Bercea. Traian Băsescu declară că nu știa nimic despre acest lucru și că între justiție și frate alege justiția.

9 septembrie – Traian Băsescu declară că există un agent sub acoperire printre candidații la alegerile prezidențiale din acest an și că îl va deconspira.

13 septembrie – Într-o emisiune TV, Traian Băsescu a spus că Victor Ponta a fost agent acoperit al SIE între 1997 și 2001.

Anul 2004: perdantul

Claudiu Gaiu

Uneori, marginile unui sistem politic arată mai bine tendințele camuflate ale centrului. Așa e și-n lumea post-politică europeană. În 2004, campania electorală din România pierduse orice interes politic. La sfârșit, Adrian Năstase a ratat la mustață prima bătălie electorală românească devenită *reality show*, în fața unui candidat care intuia mai bine regulile spectacolului de televiziune. A fost sfârșitul alegerilor bipolare în care se înfruntau două viziuni generaționale și existențiale, așa cum le lăsaseră confruntările dintre Ion Iliescu și Emil Constantinescu din '92 și '96. Atunci aveam un tehnocrat-activist al PCR, convertit la postsocialism, în fața unui lider al opoziției civice, prozelit în ale neoconservatorismului. Pe scurt, iluzia continuității etatismului *vs.* iluzia liberalismului inocent. Abandonul laș și scârbit al ultimului în 2000 a prelungit iluzia perpetuării vieții politice. Ion Iliescu reintră în funcție după patru ani de opoziție, în urma unei competiții electorale în care în locul unui contracandidat cu șanse a apărut doar sperietoarea „extremismului" de operetă al lui Vadim, preferat în primul tur de încetineala ardelenească necumpătată și de dorința bănățeană de a se distinge de restul țării. Dar omul

forte devenise deja Adrian Năstase, premierul unui guvern stabil vreme de patru ani.

PREA ASEMĂNĂTORI PENTRU A CONVIEȚUI PAȘNIC

Spre deosebire Nicolae Văcăroiu, până atunci singurul șef de cabinet din istoria post-decembristă comparabil în longevitate, Năstase nu e chemat să acopere absența unei figuri puternice, ci o încarnează. El ține frâiele partidului la putere, domină Executivul și tinde să controleze opinia publică. Atunci când intră în lupta electorală pentru președinție, are în față un personaj ce se va dovedi mult mai abil, însă nimic nu-i învrăjbește mai tare decât asemănările dintre ei. De ochii lumii, sunt amândoi „social-democrați". Traian Băsescu preluase în urmă cu trei ani conducerea partidului din mâinile lui Petre Roman cu o platformă politică intitulată „România puternică – România Social-Democrată". Adrian Năstase modernizase fostul PDSR, așa încât împărtășea acum aceleași poziții cu schismaticii de odinioară ai lui Petre Roman în privința integrării euro-atlantice, reformei economice, dreptului la proprietate, relațiilor cu minoritățile sau desprinderii de trecut. Mai mult, politicește, fuseseră colegi în două cabinete nouăzeciste. Pe plan personal, au simpatii comune, iar în timpul exercitării funcțiilor de conducere se declară și unul și celălalt admiratori ai lui Silvio Berlusconi, în care văd „un prieten". În plus, vin amândoi din familii de militari, Năstase înnobilându-se cu rolul tatălui său în armata regală mai mult decât cu pozițiile acestuia în nomenclatura comunistă, iar Băsescu păstrând și probând mereu o inclinație spre stilul cazon și ierarhia soldățească, punând preț pe grade, decorații și uniforme.

Marile direcții politice nu s-ar fi schimbat în cazul victoriei celuilalt: UE, susținerea intervenționismului militar

american, retragerea statului din economie, renunțarea la solidaritatea socială, secătuirea bogățiilor naturale și a resurselor energetice. Intrarea în Uniunea Europeană pe 1 ianuarie 2007 fusese stabilită în 2003 și confirmată cu jumătate de an înaintea alegerilor care-l aduc pe Traian Băsescu în fruntea țării. Tot în ultimul an al guvernului Năstase are loc aderarea la NATO, deși ca lider al opoziției Adrian Năstase criticase operațiunile alianței militare împotriva Serbiei din 1999, pe care nici Băsescu nu le apreciase în mod special. Amândoi s-au implicat cu entuziasm în politica de înstrăinare a marilor întreprinderi naționale. Guvernul Năstase a renunțat în favoarea OMV la activele celei mai mari companii naționale, PETROM, și, odată cu aceasta, la zăcămintele de gaze și țiței. Tot acum a fost vândut combinatul SIDEX sau Banca Agricolă. Anterior, în timpul guvernelor Radu Vasile sau Mugur Isărescu, Traian Băsescu condusese negocierile României cu Banca Mondială și acceptase renunțarea la pârghiile statului în domeniul bancar. Mai târziu, ca președinte, nu numai că va susține politicile de alienare a resurselor, dar devine un susținător entuziast al folosirii tehnologiilor pustiitoare pentru mediu, cum sunt extracția aurului prin folosirea cianurilor sau exploatarea gazelor de șist. Printr-o hotărâre de Guvern din iulie 2001 (H.G. 717/19.07), guvernul Năstase începea privatizarea parțială a sistemului sanitar. E sensul reformei dorite un deceniu mai târziu de Băsescu, care, pe lângă concurența dintre spitalele private și cele publice, ar fi supus actul medical deciziei asiguratorilor privați și ar fi externalizat sistemul național de urgențe. Introdusă în 2005, la un an de la instalarea lui Traian Băsescu la Cotroceni, ca măsură-far a politicilor economice în favoarea investitorilor, cota unică de impozitare a fost pentru prima dată propusă în 2003 de Mihai Tănăsescu, ministrul finanțelor, cu sprijinul public al șefului său de cabinet. Adrian Năstase a renunțat atunci la idee sub presiunea scrupulelor ideologice ale președintelui Iliescu.

VICEREGE BIROCRAT *VS.* *CAUDILLO* AL COMUNICĂRII

Ceea ce-i deosebește este locul pe care-l ocupă în „sistem". Unul îl încarnează, celălalt i se opune aparent. Năstase era omul construcțiilor lente, luând chipul ierarhiei în fruntea căreia soarta îl plasase: birocratul greoi, căruia norocul descendenței, pregătirea intelectuală și funcția îi permit podoabele exhibării pasiunii pentru arte, gastronomie, lecturi, turism sau vânătoare cu gonaci. Băsescu, în schimb, apare ca strateg al victoriilor rapide: atât primăria Capitalei (2000), cât și președinția (2004) sunt câștigate pe ultima sută de metri. La intrarea în aceste competiții majore, Băsescu avea deja pentru dreapta civică sau tradițională reputația de sabotor al guvernului Ciorbea. „Dar bine le-a mai făcut țărăniștilor scorțoși!" – spuneau simpatizanții, înălțând deja icoana unui personaj frust, care spune lucrurilor pe nume. Chiar și la putere, Traian Băsescu va reuși mereu să treacă drept un rebel, la început ca primar opus majorității Consiliului Capitalei, iar mai târziu, ca șef de stat ale cărui critici nu slăbesc cabinetele guvernamentale, fie că în fruntea lor se afla un posibil concurent (precum Tăriceanu), un fidel (precum Boc) sau un adversar (precum Ponta). Împotriva fineților de diplomat ale oponentului său, el cultiva plăcerile rudimentare de fost lup de mare: whisky, petreceri câmpenești, revelioane în mijlocul locuitorilor Bucureștiului, cu șampania sorbită direct din sticlă, paranghelii cu patronul și jucătorii Stelei după victoriile fotbalistice ale celor din urmă. Până către jumătatea celui de-al doilea mandat, Băsescu joacă cu succes rolul de *caudillo* dâmbovițean, gata să treacă peste instituții, îndepărtate de la menirea lor de casta birocrată, și peste politicieni, trădători ai investiturii lor reprezentative. Din nefericire, nu poți avea pentru multă vreme trupul desfătat de afecțiunea populară și sufletul împăcat în raiul austerității cerute de

Troica Fondului Monetar Internațional, Comisiei Europene și Băncii Centrale Europene. Guvernele sale înăspresc politicile antisociale, iar el devine un apărător al „măsurilor necesare", guvernatorul îndepărtat al Globalizării, respectând deciziile unui Centru inaccesibil. Niciodată Năstase n-ar fi reușit să intre în rolul inițial al lui Băsescu, cel de haiduc napoleonian cu fața către popor. A fost mereu un reprezentant elitist al puterii: o carieră cuminte și două mariaje cu fiice de miniștri comuniști. Un accident profesional sau sentimental care să-l fi zvârlit departe de Capitală și de aristocrația de stat nu erau înscrise în destinul său. Era sortit altui rol: marchiz al Troicăi, vicerege al dominionului oriental al NATO.

Năstase era preferatul capitalelor occidentale în alegerile din 2004, deoarece, în ciuda îngâmfării sale opulente, el însemna, pentru Vest, stabilitatea. Astfel, Gerhard Schröder străbate Ardealul în compania premierului român, pentru a se reculege la mormântul lui Fritz Schröder, progenitorul său, caporal al Wermachtului ce-și lăsase oasele la Ceanu Mare, la sfârșitul războiului. În octombrie, la câteva luni de la parastasul întârziat al cancelarului german, E.ON Ruhrgas achiziționează de la statul român rețeaua de distribuție transilvano-moldavă Distrigaz Nord. Tot atunci, Gaz de France se alege cu partea meridională a rețelei, Distrigaz Sud. Colaborarea germano-franceză în domeniul distribuției de energie în estul Europei aduce României 253 de milioane de euro. Spre comparație, Bratislava vinde cu de peste 10 ori mai scump compania slovacă similară, SPP (Slovenský Plynárenský Priemysel), către un consorțiu compus din Ruhrgas, Gaz de France și Gazprom (*Les Échos*, 15.03.2002). Gaz de France e doar una dintre companiile franceze care au făcut afaceri bune la sfârșitul lui 2004, cu ocazia unei descălecări la București a primului ministru Jean-Pierre Raffarin, însoțit de membrii ai cabinetului său și de șefi de companii. Traian Băsescu considera descinderea

francezilor din toamna lui 2004 ca pe o vizită de susținere a contracandidatului său, misionarii *business*-ului hexagonal poposind la noi, în opinia sa, pentru „a-și lua tainul". Câțiva ani mai târziu, venea rândul său să apere oropsitul investitor străin, Chevron sau RMGC, de obscurantismul satelor vasluiene sau de ecologismul centrelor universitare.

Aflat la putere, Năstase nu putea să joace cartea apărătorului intereselor populației împotriva exploatării companiilor străine. Dar nu asta l-a pierdut. El înțelegea să stăpânească opinia publică prin presiuni sau cumpărare a ziarelor prin reclamă guvernamentală. Metodă veche, verificată, însă greoaie. Nu globalizarea, permeabilitatea informației sau moralitatea investitorilor occidentali făceau găuri în strategia sa electorală. Dovadă că două voci critice în privința guvernului, cotidianele *Evenimentul zilei* și *Prosport*, își schimbă echipele de jurnaliști și-și transformă radical politicile redacționale în ajunul alegerilor, în urma achiziționării lor de către trustul elvețian Ringier, unul dintre responsabilii prăbușirii calității presei și a decăderii limbii scrise în Europa central-orientală. Ca și celelalte companii, grupurile de presă apusene mizau pe continuitatea regimului Năstase. Și au avut parte de continuitate, doar că s-a schimbat responsabilul zonal.

Traian Băsescu s-a dovedit om al noilor vremuri. A mers pe mâna experților în publicitate încă din 2000, făcând apel la o firmă specializată, GMP Advertising, ale cărei servicii au fost solicitate și în prima sa campanie prezidențială, iar apoi în referendumul din 2007 privitor la demiterea sa. La noi, Traian Băsescu e primul care a tratat alegerile în principal ca pe o problemă de marketing, iar alegătorii ca pe consumatori. Năstase propunea perpetuarea puterii vide, conținutul politico-economic fiind un de la sine înțeles pentru candidații cu șanse. *Challenger*-ul său restabilea conflictul, însă fără a propune o viziune diferită. Era altfel pentru că

reprezenta viitorul în lupta cu trecutul și speranța justiției împotriva corupției, dar nimeni nu se așteaptă de la un candidat, fie și la propria-i succesiune, să susțină întoarcerea la trecut sau să se proclame campion al corupției. Momentele sale hotărâtoare au fost cele de dramă televizuală: lacrimi pentru retragerea lui Theodor Stolojan din cursa electorală în favoarea sa, o confesiune despre luarea deciziei de a fi președinte în urma unui solilocviu în fața oglinzii, în care își mărturisea respectul față de poporul român, sau schimbarea bruscă de regim al adresării, renunțând la politețuri formale și tutuindu-și oponentul buimăcit în dezbaterea finală.

INTELECTUALII ȘI TOIAGUL DREPTĂȚII

Adrian Năstase pierde alegerile prezidențiale din 2004 și, odată cu dispariția sa politică, apune și destinul civic al inteligheției autohtone. Chemată să încarneze valorile națiunii la întemeierea statului modern, instituționalizată de masificarea comunistă a învățământului și a culturii, clasa medie cultivată și-a jucat ultima carte în lungul deceniu 1990-2004. Schimbarea din '90 a oferit un loc în cetate marginalilor din institutele Academiei, din Uniunea Scriitorilor sau din universități. În lipsa experienței sau a unei reflecții politice anterioare, ei vor asuma funcția de instanță morală, pe care o vor converti abuziv în cea de „societate civilă". Pentru a subzista, ea avea nevoie să rămână în opoziție, ca tribunal al purității virtuții. „Societatea civilă" este analogonul intern al „comunității internaționale" din politica externă. Excluzând majoritatea vocilor societății și a țărilor lumii, atât „societatea ...", cât și „comunitatea ..." susțin cu tărie un neclar liberalism economic și politic, sprijină militarismul atlantist, justificat rasist prin superioritate civilizațională, și detestă internaționalismul solidarității. La

noi „societatea civilă" a sfârșit în două idei fixe: combaterea corupției și rusofobia.

Lupta publicistică împotriva corupției și susținerea unei justiții televizuale ține loc de program politic. E răzbunarea târzie a clovneriei lui Vadim Tudor, care, pentru a pătrunde în turul doi al alegerilor prezidențiale din 2000, a avut nevoie, pe lângă orbirea voluntară a dreptei românești, de un slogan ce înlocuia orice doctrină: „Jos Mafia, sus Patria!". Obsesia naționalismului de tip România Mare în scrierile intelectualității politizate (cu precădere în *Revista 22*) indica deja unei priviri scrutătoare că adevărul conștiinței „societății civile" este extremismul. Mai puțin pretențios spuse lucrurile, ești ceea ce gândești și ești mereu mult mai aproape decât ți-ai dori de un adversar care-ți bântuie visele și veghile. Rămânea de văzut ce formă de extremism urmau să nască eforturile acestei protipendate, câtă vreme – și aici nu se înșelau – termenul de valabilitate al nostalgiei național-ceaușiste încarnate de Vadim Tudor expirase. Dar rămânea utilizabil *justițiarismul*. În locul oricărui program politic, „societatea civilă" își oferă de ceva vreme admirația către DNA și vede cu ochii minții un *remake* românesc al filmului italian *Mani Pulite*. Cu o schimbare de scenariu: spre deosebire de scandalul politico-judiciar peninsular, la noi rămân pe scenă aceleași partide. Cu asemănarea că dispariția proiectelor de guvernare aduce la putere oameni declarați anti-sistem: Berlusconi la ei, Băsescu la noi. Cel mai adesea, aceștia suscită și lasă moștenire o opoziție apolitică lipsită de consecințe pratice: Beppe Grillo și Mișcarea de 5 Stele la ei, iar la noi partidul-omul-și-televizunea Dan Diaconescu, sau recenta adunare în jurul candidaturii Monicăi Macovei. Ultimele două mișcări românești pomenite se detestă, prima dorindu-se *populară* în sensul de *gossip magazine*, celalată *serioasă* în sensul de *quality press*. Ambele sunt însă expresia aceluiași duh justițiar, alimentat cu oportunism

ascuns şi cu naivitate înscenată. În lipsa unor programe politice clădite în timp prin înfruntarea adversarilor şi prin disidenţe interne, „societatea civilă" şi campionii săi politici adoptă „valorile" minimale a ceea ce se crede că ar trebui să fie clasa de mijloc: libertate tradusă prin antifiscalism, reîntoarcerea ordinii ce cuprinde adesea un rasism antiţigănesc, europenism şi stabilitate exprimate prin adoptarea oarbă a măsurilor de austeritate şi excluziune socială.

Cealaltă idee menită să ascundă abandonul politicii e idiosincrazia faţă de Rusia, văzută ca pol al barbariei slave, centru al antiindividualismului şi autoritarismului ţarist sau comunist, ţară iremediabil coruptă şi agresivă, pe scurt exprimate lucrurile şi împrumutând din arsenalul retoric al revoluţiei islamiste iraniene, Rusia ar fi adevărata „Mamă a lui Satan"! Capul principal de acuzare, din nou la modă în zilele noastre, e de a fi om al ruşilor. Au fost inculpaţi de-a lungul vremii Ion Iliescu, Petre Roman, ţăranii din Pungeşti, protopopul Vasile Lăiu, protestatarii ecologişti, basarabenii, liberalii etc. Numărând mereu paiele din ochii albaştri-cenuşii ai preşedintelui Federaţiei Ruse, uităm de bârnele orbirii noastre.

Or, Traian Băsescu a anihilat forţa acestui grup, alcătuit talmeş-balmeş, de adepţi ai civismului liberal, foşti disidenţi, intelectuali optzecişti convertiţi la publicistică politică, monarhişti, ortodoxişti şi oportunişti. La un an de la alegeri, neavând neapărat o doctrină de susţinut, Traian Băsescu şi partidul său devin „conservatori" sau „populari europeni". Condamnarea oficială a comunismului în 2006 sau periodice declaraţii antiruseşti de uz intern îl fac liderul acestei „societăţi civile" care-l onora cu duşmănia sau indiferenţa ei pe când era ministru. Neinspiratul Năstase, neputând câştiga de partea sa gruparea intelectuală cu pricina, încercase să-şi facă propria societate civilă. Îl avea alături în guvern pe istoricul Răzvan Theodorescu, mereu gata să

ţină discursuri înflorite despre natura popoarelor, însă era o ruptură de generaţie între ei. Mult mai apropiat i-a fost – şi probabil îi este – sociologul Alin Teodorescu, primul preşedinte al Grupului pentru Dialog Social, devenit apoi „ministru cancelar" la sfârşitul guvernării sale, una dintre minţile din spatele reformării PSD. În pană de idei de promovare electorală a şefului său, Alin Teodorescu acceptă să conducă un obsecvios „dialog deschis" cu Adrian Năstase, editat în 2004 sub titlul *De la Karl Marx la Coca-Cola*. În acelaşi an, apare un document istoric şi în acelaşi timp o carte-detergent. În *Marele Şoc din finalul unui secol scurt*, Vladimir Tismăneanu îl înălbeşte pe Ion Iliescu, considerându-l un om politic „postideologic", care a depăşit prin pragmatism dualitatea *comunism* vs. *anticomunism*, al cărui suflet era mereu locuit de „tentaţia libertăţii", şi care devenea astfel „figura principală a stângii pluraliste". Aici putem presupune că e vorba de o iniţiativă proprie a universitarului american, care probabil miza la rândul său pe o victorie Adrian Năstase-PSD. În lipsa altui pretendent, el ar fi putut juca rolul de guru în fondarea unui ashram carpatin al social-liberalismului celei de-A Treia Căi, revelată de faptele apostolilor Clinton şi Blair şi teoretizată de scrierile sfântului Anthony Giddens. De altfel, într-una dintre *Scrisorile din Washington* (2002), Vladimir Tismăneanu ne spune exact care e esenţa *clintonismului* în Statele Unite: confiscarea programului republican. Însă, pentru Adrian Năstase, ar fi fost un drum greoi şi migălos cel al construirii unui concurent ideologic al „societăţii civile" nouăzeciste. Ar fi putut conta pe tehnocraţii din zona sociologiei, ştiinţelor juridice şi economice, a căror gravitate birocratică şi profesională să pună surdina peste lirismul şi trecutul unui Adrian Păunescu. Năstase înţelegea să construiască fără calcul, riscând să aşeze lespezi grele peste temelii şubrede. Băsescu calcula fără a construi, preluând edificii gata înălţate

de alții: partidul lui Roman, ideologia țărăniștilor sau aliații de până ieri ai lui Năstase.

PREA DEOSEBIȚI PENTRU A FI DESPĂRȚIȚI

În 2004, totul era jucat. În alegeri s-au confruntat două forme de cinism post-politic în marginile Europei post-democratice. Renunțând la ambiția de a fi o entitate politică și nemanifestând nicio intenție de a fi una socială, Europa e doar un ansamblu juridic ce susține o piață liberă. Ea nu îngăduie suveranitatea națiunilor sudice sau orientale decât sub forma unei varietăți turistic-culturale. În plan geopolitic, doar Germania își permite să înfrunte Statele Unite, cum s-a văzut în criza agenților secreți dubli din vara acestui an. E o aiureală electorală reclamarea înclinațiilor spre Rusia și China ale lui Năstase sau ale descendenților săi politici. N-ar fi loc, nici dacă ar vrea. Ceea ce ne-au lăsat moștenire bătăliile politice dintre Adrian Năstase și Traian Băsescu sunt o înfruntare între două clanuri *compradores* înrudite între ele, dovadă schimbările de alianță ale PNL sau transferurile periodice ale parlamentarilor spre arcul guvernamental. Nu există de o parte sau de cealaltă o dorință de a duce politici sociale, de altminteri neîngăduite de programul de austeritate impus Europei de Berlin și Bruxelles.

Raporturile de dominare dintre centru și periferie în UE sunt principalul motor al sporirii inegalităților în cadrul statelor marginale. Năstase și Băsescu au fost, începând din 2000, unul ca șef de guvern, apoi celălalt ca președinte, garanții dezvoltării acestui sistem. Cei doi exemplifică local deriva Europei spre o extremă-dreaptă eliberată de fantasme paseiste și mituri folclorizante. Europa zilelor noastre are la temelie disprețul și exploatarea marginilor alogene, exprimate prin declarațiile și politicile guvernelor franceze sau britanice și prin campaniile de presă occidentale

împotriva emigrației economice din țările nou intrate în Uniune. O ură reprodusă de elitele politico-economice de la noi prin abandonul politicilor sociale. O ură asimilată de clasa medie prin producerea unui discurs anti-sărăcime cu modulații rasiste.

În dimineața zilei de 2 noiembrie 2014 se vor deschide din nou secții de votare în școli, grădinițe, săli de sport, cămine culturale sau biblioteci orășenești. Vreme de o zi, paza instituțiilor noastre nu va fi asigurată de polițiii private. O imagine care nu mai păcălește pe nimeni.

Regimul Băsescu: o experienţă şi un bilanţ

Paul Cernat

CUM AM DEVENIT BĂSIST

Revoltat de rezultatul umilitor, pentru mine şi pentru foştii votanţi anti-Ion Iliescu, al prezidenţialelor din 2000, am scris, imediat după consumarea alegerilor, un comentariu patetic pe care l-am trimis, pentru un grupaj tematic, revistei *Dilema*, pe atunci încă nu şi „veche". Din motive care îmi scapă, textul n-a mai apărut. Ce-i drept, era umoral şi neglijent, cu un titlu de gust îndoielnic, ce trimitea la preocupările mele de atunci privitoare la relaţia dintre subculturile urbane şi politic după 1989. Ideea de bază era că succesul lui Corneliu Vadim Tudor, care-l propulsase surprinzător în turul doi după ruptura PNL din CDR, fusese anunţat de anti-intelectualismul fenomenului hip-hop, care explodase în România la capătul unui deceniu inaugurat de folk-ul romantic din Piaţa Universităţii. Iar în urma dezastrului socio-economic din perioada 1997-1999 şi a prăbuşirii iluziilor din deceniul anterior, locul tinerilor care votaseră, în 1996, schimbarea cu Emil Constantinescu, fusese luat de cei care au votat răzbunarea, animaţi de justiţiarismul anti-sistem al liderului PRM („Jos Mafia, sus Patria!"). Potrivit evaluărilor mele la cald, în urma pulverizării CDR, rămânea

o singură șansă de a contracara „regimul Iliescu". Ea era întruchipată de proaspăt-alesul – cu un vot-surpriză, la limită – primar general al Bucureștiului. Căci, în viziunea mea (ah, viziunea!), Traian Băsescu reprezenta sinteza dialectică între linia democrat-liberală, pro-occidentală a lui Constantinescu și atuurile lui Vadim (despre care unii tineri intervievați pe stradă mărturisiseră ca l-au votat pentru că era „bengos"). Cu atât mai mult cu cât controversatul ministru al Transporturilor rămăsese singurul exponent al fostei guvernări CDR-PD-UDMR care câștigase o poziție importantă – primăria Capitalei –, în vreme ce colegii săi pierduseră tot, iar ponderea lor parlamentară însumată abia trecea de 20%. Din punctul zero al acestei victorii izolate, dar importante simbolic, putea începe, credeam, reconstrucția opoziției. E adevărat că felul în care Băsescu torpilase din interior guvernul Ciorbea (să nu uităm: primul campion al austerității post-decembriste...) nu-mi plăcuse defel; dar oare nu asta l-a ajutat mai apoi să câștige primăria, ca unul care nu era nici „PSD", nici „CDR"? La alegerile din 2000 am votat Mugur Isărescu și CDR, iar în turul doi am stat acasă. Știam că Iliescu va câștiga oricum, dar n-am vrut să-l creditez și eu. Blocajul psihologic era total. Opțiunea pro-Băsescu din toamna lui 2004 avea însă un caracter pragmatic și post-ideologic: da, PD-ul pe care-l preluase, după debarcarea lui Petre Roman, era în Internaționala Socialistă, unde – după fuziunea cu micul PSDR – fusese admis și partidul lui Iliescu și Năstase. Dar era vorba, nu-i așa, de o stângă luminată, liberală, ferm pro-occidentală, perfect compatibilă cu PNL-ul și cu moștenirea „reformistă" a CDR. Cât despre populismul liderului, el îmi părea indispensabil câștigării „maselor" pe care „neputinciosul" Emil Constantinescu nu știuse să le supună, „bărbătește". Băsescu era simpatizat pentru că *putea*, pentru că, adevărat luptător fiind, inspira siguranță celor care *nu puteau singuri* („Băsescu luptă pentru tine", suna un slogan

din 2009; avem de-a face, aşadar, cu o potenţă politică prin procură). Omul avea directeţea *free styler*-ului de cartier, era dinamic, populist-pragmatic şi cu mentalitate de învingător. Avea carismă şi o autenticitate vulgară, dar simpatică şi cu cârlig la poporul la care intelectualii fini nu avuseseră acces niciodată. Primar general reales *en fanfare*, Băsescu putea să se bată (inclusiv la propriu) cu escrocii, pentru a face „curăţenie" şi „dreptate", eliberând Capitala de „mizeria" maidanezilor şi a buticarilor. Prin extensie, deduceam, putea face acelaşi lucru cu ţara. Dar mai presus de orice, era capabil să ofere, pe ultima sută de metri, surpriza care să ne salveze de Molohul PSD. De cealaltă parte, regimul Iliescu-Năstase avea, pentru publicul din care făceam parte, elementele unui *brand* negativ: monopol la toate nivelurile al unei puteri „neo-comuniste", având „pe conştiinţă" morţii din decembrie 1989 şi mineriadele; conservatorism cultural minat, nu-i aşa, de toate racilele ceauşiste; control economic la adresa presei ostile, prin intermediul publicităţii de stat şi prin mecanisme private; abuzuri de putere la scenă deschisă (arestările în plină stradă ale lui Dan Erceanu şi Mugur Ciuvică); corupţie generalizată, cu etalarea ostentativă a vechii Securităţi privatizate, şi „neo-feudalism" postcomunist (stigmatul ironic de „baroni" fusese atribuit de opoziţie liderilor administraţiei locale, înnobilaţi de aristocratismul arogant al lui Adrian Năstase).

Profeţiile politice din decembrie 2000 mi s-au împlinit, cu asupra de măsură, în toamna lui 2004, pe fondul „revoluţiilor portocalii" şi al reorientării politicii americane în Europa de Est după atentatele din 11 septembrie 2001, suprapuse celui de-al „treilea val" de extindere a NATO şi UE. Rocada-şoc a candidaturii prezidenţiale, după „îmbolnăvirea" subită a tehnocratului şi necarismaticului Theodor Stolojan, cu lacrimile aferente ale celui care juca rolul durului cu suflet bun, mi-a dat presentimentul victoriei. Recunoşteam cu cinism, în *leadership*-ul lui Băsescu,

schema mitică a *western*-ului și a *blockbuster*-ului de acțiune: unul dintre viteji moare, iar supereroul îl răzbună, învingând Răul, la capătul unei înfruntări epuizante. Or, Băsescu încarna, extrem de convingător, mitologia *winner*-ului, inclusiv în varianta sa pop – marinarul Popeye, care, sub influența magică a „spanacului", îl învingea *in extremis* pe greoiul Bluto. Dar oare nu așa câștigau și supererorii justițiari – *made in* CIA – ai filmelor americane de acțiune, un Stallone, un Schwarzenegger sau un Chuck Norris, cei care transformau, spectacular, înfrângerea din Vietnam în victorie? Ba da; Băsescu însemna adrenalină, bătaie, energie. Era – cum va scrie mai târziu un blogger – „cel mai pasionant joc pe computer". Nu lipsea din apropierea luptătorului în misiune decât agenta blondă și sexy; ea avea să se ivească în curând. Nu-mi făceam, evident, iluzii că Băsescu ar fi fost vreun „pur": avusesem deja unul (Emil Constantinescu) și eșecul fusese garantat. Un învingător trebuia să vină, deopotrivă, din Poporul de jos și din Sistemul de sus, pe care era în măsură să-l distrugă folosindu-i secretele în beneficiul unui Occident visat. Ca mine gândeau mulți dintre cei care nu-l simpatizau pe Băsescu, dar vedeau în el singura „armă" performantă cu care puteam să biruim „dictatura lui Năstase". Psihoza creată în rândul opoziției prin tentativa de grațiere a fostului lider al minerilor, Miron Cosma, de către Ion Iliescu, a amplificat, pe final de mandat, radicalismul anti-PSD. Nu mai conta că premierul refuzase să contrasemneze actul. Nu mai conta nimic. Zarurile fuseseră aruncate.

M-am bucurat copilărește văzând seara, în turul al doilea, la interminabilele cozi din secțiile de vot (la Gara de Nord și la Liceul Mihai Viteazul), agitatori profesioniști în geci de piele strigând pro-Băsescu, înaintea închiderii secțiilor, când lumea urmărea exit poll-urile. Doar lucrau pentru „al nostru"! La fel mă bucurasem în 1996, când directorul SRI Virgil Măgureanu anunța că votase schimbarea, în memoria fostului său consătean Corneliu Coposu. Iar

fostul director al Serviciului Român de Informații tocmai dăduse un nou semnal, prin fuziunea dintre Partidul Democrat al lui Băsescu și propriul partid de buzunar (condus oficial de Marian Munteanu, fostul lider al Ligii Studenților și simbol al Pieței Universității). Fusese Băsescu securist, cum se spunea de atâta vreme și cum toate datele trecutului antedecembrist o indicau? Posibil, dar se reorientase la timp, devenind unul „bun", orientat în serviciul cauzei juste. Vânduse fraudulos Flota? Incendiase, în anii '80, vase străine în portul Rouen? Probabil, dar lucrurile rămâneseră încurcate, omul se pusese, ostentativ, la dispoziția Parlamentului, și apoi prioritățile erau cu totul altele: toate păcatele trecutului intrau acum la categoria „pagube colaterale", inevitabile și neesențiale în raport cu urgența schimbării din prezent. Practic – prescrise, în conștiința publică. Și apoi, omul își asumase la scenă deschisă identitatea, în finalul ultimei dezbateri televizate a prezidențialelor: „Ce blestem pe țara asta, Adriane, să aleagă între doi comuniști!". Ajunsesem să accept ideea că există securiști „răi", fideli sferei de influență rusești, și securiști „buni", adepți ai sferei de influență euro-americane. Eram ferm convins că americanii „nu ne vor lăsa" (abia intraserăm în NATO) și că revoluțiile portocalii aveau un plan care ne conține. Curând, m-am mirat și eu de valabilitatea intuiției mele din 2000: pe aripile mitului și cu vântul istoriei în pânze, Traian Băsescu a câștigat alegerile la fotografie, după ce la ora 21.00 exit poll-urile dădeau 50-50%, iar tinerii corporatiști americanizanți („generația PRO") ieșeau în stradă, comunicând între ei prin sms-uri, ca să protesteze împotriva „fraudării" anunțate de Băsescu. Spaima că, prin ratarea viciată a victoriei, am putea compromite integrarea europeană era enormă. Dacă aș fi aflat atunci că a fost fraudă, dar în sens invers, manevrată de serviciile secrete în marja de eroare și în interes strategic, m-aș fi bucurat la fel de mult: doar era pentru „cauza dreaptă", iar integrarea în NATO și

UE reprezentau promisiuni mesianice în care credeam fără rest. Până la momentul trezirii din vis mai era destul... Așa cum anticipam, cea mai mare parte a votanților lui Vadim din primul tur, drastic diminuați la 12,57%, au votat în turul doi cu Băsescu, înclinând decisiv balanța. Sloganului vadimist „Jos Mafia, sus Patria!" (potențat de Afacerea Țigareta și de scandalurile Bancorex și FNI) i-a luat locul un nou discurs justițiar („țepele din Piața Victoriei", reformulat în 2009 sub forma ludică „Arde-i pe corupți") la adresa unui regim diabolizat ca etalon al corupției, aroganței și falsității. Devenită emblemă a regimului Băsescu, retorica anti-politicianistă și anticorupție, a „curățirii" vieții politice (cu Coaliția pentru un Parlament Curat a Alinei Mungiu-Pippidi în avangarda ONG-istică) a deturnat în contul noului Sistem voturile anti-sistem, făcând apel la o veche tradiție („cum nu vii tu, Țepeș Doamne"). Scoase de pe orbita nostalgiei față de Ceaușescu, ele au fost redirecționate în conturile altui lider autoritar și mesianic, orientat însă pe „direcția Vest" și mult mai rațional decât Vadim. Dădeau, totodată, satisfacție istorică unui segment anticomunist animat, vreme de peste un deceniu, de nevoia lustrației, a pedepsirii „crimelor Revoluției" și a mineriadelor, marcat de exodul politic pe care le-a produs, ca și de umilințele din lupta cu Molohul neo-comunist. Avantajele de *leadership*[1] ale lui Băsescu era uriașe, potențate prin campanii performante de PR: producător în serie de expresii care nu doar treceau ecranul, ci intrau direct în folclor. Devenit *superhero* al jocurilor electronice de luptă și *superman* de desen animat în serialul Grupului Divertis („Superbăse"), ridicând *rating*-ul televiziunilor cu prezențele sale nonconformiste din talk show-uri (Tucă & Co.) și din emisiunile de

[1] Am avut ocazia să urmăresc atent, în acei ani, campania de PR realizată, pentru Traian Băsescu, de Felix Tătaru, în 2000 și 2004. Întâmplarea face ca, după absolvirea Facultății de Litere, să fiu eu însumi pe punctul de a mă angaja la o firmă importantă de copywriting.

divertisment, fostul comandant al navei „Biruința" reprezenta, la cote maxime, dinamismul viril, spectacolul total (decisiv în epoca mass-media) și curajul contaminant al schimbării generatoare de încredere și energie; prin comparație, disimulantul, diplomatul, bizantinul Năstase, înconjurat de „foști" ca Adrian Păunescu sau Ristea Priboi, era stigmatizat ca „homosexual pasiv" de presa cancanieră, de la *România Mare* la *Academia Cațavencu*; numai bun, așadar pentru „țepele din Piața Victoriei". Sofisticat, autoritar, dar greoi și necarismatic, premierul încarna, la nivelul unui anumit imaginar colectiv, viclenia trecutului inerțial și a mandarinatului pervers (ciocoiul, reformulat intelectual ca „baron"). El era îmbuibatul arogant („Năstase, patru case"), intelectualistul cu glume alambicate („Stau tot timpul cu corupția-n gură") și socialistul rupt de popor. În schimb, votul pentru Băsescu era unul aspirațional și, în același timp, de identificare („e *ca* noi", „e *de-al nostru*", dar și „dac-am fi și noi *așa*, am schimba țara"), altfel decât fusese, mai înainte, cel pentru Ion Iliescu („al nostru, dintre noi, pentru noi"). Spontaneitatea simpatică, autenticitatea combinată cu sentimentalismul histrion bine jucat, paternalismul nonconformist, de tată aventurier dar iubitor de familie, directețea *free style* erau „pe limba poporului" și, foarte important, pe limba tinerilor emancipați, crescuți în jungla capitalismului incipient. Aureolat de succesele, fie și de imagine, din administrația locală, unde ceruse și primise totul de la electorat, demolatorul de buticuri și exterminatorul câinilor vagabonzi ilustra promisiunea regeneratoare a unui Nou Sistem adaptat erei euro-atlantice. *Showman* înnăscut, având toate datele unei vedete a politicii la vârf, el recupera, simultan, mitologia Cârmaciului din propaganda ceaușistă, priza la „mase" a lui Ion Iliescu („aproape de oameni, împreună cu ei") și agenda reformist-occidentalistă a lui Emil Constantinescu, asociată, superficial, unui naționalism justițiar de tip Vadim (prin fraternizarea populară

cu „românii"). O asemenea combinație, capabilă să mobilizeze afecte și să activeze mituri, devenea imbatabilă, chiar dacă Năstase avea de partea lui câteva atuuri organizatorice, între care controlul asupra administrației. Din nefericire pentru el, toate modernizările pe care le stimulase, condiționat de angajamentele internaționale, i s-au întors împotrivă. În opoziție, uneori, cu conservatorii propriului partid și cu președintele Iliescu, premierul demarase, în acord cu angajamentele externe, politici neoliberale și reușise câteva privatizări spectaculoase (de la SIDEX la Rompetrol), încurajase corporațiile multinaționale, crease instituții menite să combată corupția (PNA), întinerise partidul și adusese alături de el o importantă garnitură de tehnocrați respectabili; însă marile afaceri de corupție (dezvăluite pe final de mandat prin operațiunile de presă „Armaggedon"), controlul politic și tentativa de subordonare a mass-media prin publicitate de stat, pe fondul unei explozii a posturilor private, precum și tentativa de anihilare a unor publicații insubordonate, a făcut ca rețelele formatorilor de opinie, societatea civilă și o parte a serviciilor secrete să se coalizeze împotriva uriașului cu picioare de lut („Adriane, nici nu știi/ cât de mic începi să fii"), în așteptarea unui lider apt să le preia mesajul în „lumea nouă" care se pregătea. Iar acel lider s-a numit Traian Băsescu. Retragerea *in extremis* din cursa prezidențialelor a șterșului lider PNL Theodor Stolojan devenise nu doar necesară, ci și obligatorie; rolul de „bolnav" care-i va acoperi, justificativ, ieșirea din scenă în beneficiul „sănătosului revitalizant" a fost cel mai potrivit (inclusiv sub aspect fizionomic), iar compasiunea colectivă față de cel căzut în bătălie s-a dovedit un ingredient-cheie al succesului. El va veni, miraculos, prin intermediul spanacului magic al lui Popeye. Un vis cu *happy end*, dar un *to be continued*, care se va transforma, după un timp, în coșmar.

Situația geopolitică era, în acel moment zero, mult schimbată față de cea din 2000. Legitimat extern de admiterea PSD în Internaționala Socialistă europeană și de reconcilierea cu Casa Regală (cu un Prinț Duda pe post de ambasador itinerant al integrării), guvernul Năstase părea că primise și OK-ul Statelor Unite. Favorabilă intervenției americane în Irak și Afganistan după atentatele teroriste de la WTC din 11 septembrie, România devenise, alături de Bulgaria (ieșită cu greu din faliment), un stat emergent plasat de administrația republicană de la Washington sub semnul „noii Europe", în opoziție cu rezistența celei „vechi", non-intervenționiste. Vizita lui George Bush potențase mitologia salvaționistă din timpul comunismului: în fine, americanii veneau, iar curcubeul răsărea simbolic deasupra unei Piețe a Revoluției pline de oameni. Prelungite în România, „revoluțiile portocalii" din Ucraina și Georgia, ca și schimbarea majorității socialiste în favoarea celei populare la nivelul Parlamentului și Comisiei Europene pregăteau însă un alt tip de lider decât Adrian Năstase (al cărui rol fusese deja consumat). Epoca își căuta un alt stil politic – și l-a găsit în lideri ca Iușcenko, Saakașvili și Băsescu. Principalele motoare ale schimbării au fost legate de așteptările pe care integrarea în NATO și perspectiva integrării în UE le creaseră în pături sociale seduse de mirajul occidentalizării. Un număr mare de muncitori sezonieri, care cunoscuseră prosperitatea țărilor-gazdă din Vest, simțeau nevoia de „altceva". Noile pături corporatiste, nemulțumite de obstacolele „vechii garnituri" oligarhice, voiau de asemenea „altceva". În fine, frustrarea prelungită a intelectualității, societății civile, tineretului cu așteptări anticomuniste și occidentaliste (printre care mă număram) „voiau mai mult" încă din 1989. Pentru ei, noul PSD, ex-PDSR, ex-FDSN, ex-FSN era Dușmanul, de neiertat și de nevotat pentru morții din decembrie, pentru mineriade, pentru „umilințele" la care fusese supusă opoziția post-decembristă, pentru

moștenirea Securității și a PCR. Însemna totodată (mai ales pentru literații „reformiști") supremația „colaboraționiștilor" și a reprezentanților „culturii oficiale" a ceaușismului. În anii guvernării Năstase, *această* exasperare față de lipsa de perspective a „restaurației" m-a făcut să demarez „pe val", împreună cu Ioan Stanomir, Ion Manolescu și Angelo Mitchievici, proiectul „explorărilor în comunismul românesc". Mi s-a radicalizat astfel un anticomunism care, de-a lungul anilor '90, se cam diluase: n-am fost niciodată mare fan GDS, am privit cu suspiciune „intelectualii implicați în politică", n-am votat cu Nicolae Manolescu când mulți colegi și profesori ai mei îl divinizau; în 1996 am votat cu social-democrații lui Roman la parlamentare, iar aversiunea față de legionarismul dominant la nivelul Ligii Studenților lui Marian Munteanu mă dusese, ca redactor la *Observator cultural*, către „corectitudinea politică" taxată drept „stângă postmodernă". Mă lansasem, în 1995, la revista *Dilema*, pe atunci o publicație „ambiguă", patronată de Fundația Culturală Română și apropiată de formațiunea social-liberală a lui Petre Roman. Aveam din facultate preocupări legate de avangardă și voiam să scriu un studiu despre „literatura stângii militante din România interbelică". Eram deci un „revanșard" dornic de „schimbare până la capăt", adept al unui liberalism de stânga, altminteri anticomunist, anti-Iliescu, anti-tot-ce-ținea-de-supraviețuirea-„Vechiului Regim", anti-autoritarist și anti-hegemonic. Dacă Ion Iliescu afirmase, pe 22 decembrie 1989, că dictatorul „doar a întinat idealurile socialismului și comunismului", puteam afirma și eu că regimul Iliescu a blocat multă vreme apetitul meu pentru o stângă „modernă, liberală, europeană". Abia „dreapta" regimului Băsescu m-a făcut să realizez în ce captivitate mentală trăisem.

Elementul care a precipitat despărțirea mea de „dreapta intelectuală" angajată în susținerea „proiectului Băsescu" l-a reprezentat, în 2007, linșajul mediatic (stigmatizare publică, lustrare ș.cl.) la care Sorin Antohi, căruia îi audiasem cursurile în anii '90, a fost supus în interiorului mediului intelectual și al „societății civile", deși își asumase și colaborarea cu Securitatea, și mistificarea academică de neînțeles: foștii studenți și doctoranzi care l-au urmat în proiectul noii reviste *Cuvântul* acceptaseră aceste episoade și trecuseră peste ele. Întâmplător, Antohi realizase, în 2001, una dintre cele mai exacte și mai dure analize din interior ale eșecului inteligheției de dreapta din anii '90.[2] Am înțeles atunci mai bine multe alte linșaje simbolice din lumea intelectuală, am înțeles mai bine cum funcționează mecanismele de excludere și omologare ale anticomunismului justițiar post-decembrist, iar concluziile pe care le-am tras au fost în consecință. Fisura creată a fost urmată, la scurtă vreme, de altele, mult mai grave, care au sfârșit prin a delegitima, în 2009-2010, întregul eșafodaj politic pe care îl creditasem. Despre unele am scris, despre altele voi scrie, poate, cu alte prilejuri. E destul să precizez că am ajuns în zona „antibăsesciană", apoi a stângii politico-intelectuale și ca simpatizant de dată recentă al unui PNL amenințat cu dizolvarea de Traian Băsescu, și ca adept al parlamentarismului, indignat de proiectul autoritar al unicameralizării și prezidențializării. Și, mai ales, alarmat de ceea ce am descoperit în substratul său.

[2] Sorin Antohi, „Romania după 11 ani – o radiografie" (interviu realizat de Rodica Palade), *Revista 22*, nr. 1, 2001.

Operațiunea „condamnării comunismului" demarată oficial de la finele lui 2006, prin raportul Comisiei prezidențiale patronate de Vladimir Tismăneanu, are un corespondent economic (numitorul comun fiind represiunea, *i.e.* „curățenia" judiciară) în acțiunile DNA, ANI, DIICOT și IICCJ împotriva rețelelor de corupție din administrația centrală și locală. Ele au, de fapt, același obiectiv: *procesul (post)comunismului*, eliminarea prin metode etico-juridice a tot ceea ce este identificat ca structuri mentale, economice, administrative, intelectuale sau politice, moștenitoare ale unui „vechi regim" aflat în sfera de influență a Uniunii Sovietice. Faptul că PSD-ul e privit, dincolo de declarațiile și de multe dintre măsurile sale, drept exponent al acestor prezumate „structuri" e o realitate. Resuscitarea Războiului Rece între Rusia și Occident după escaladarea conflictului din Ucraina s-a tradus, în România, prin stimularea anticorupției și a războiului informațional. Un semnal puternic a fost dat prin vizitele la București ale Victoriei Nuland și ale vicepreședintelui american Joe Biden. Suprapus anticorupției, anti-pesedismul radical reprezintă, în fapt, nexul discursului „civilizator" autohton. Nu intră aici în discuție multiplele vinovății ale PSD-ului. E vorba strict de faptul că PSD este, în această logică de Război Rece, desemnat drept „principal vinovat" pentru tot ceea ce blochează mersul României spre Binele occidental. Cum structurile în speță au fost preluate la nivelul tuturor partidelor guvernamentale, nu trebuie să mire nici aversiunea împotriva a tot ceea ce e considerat drept „jos", „local" sau „expirat": baroni locali, administrație locală, structuri de partid din teritoriu, asistențialism electoral de orice fel, capital autohton „oligarhic" (forjat prin „căpușarea statului" cu metodele „moștenitorilor securității"), profesori și medici din rural, orașe mici și cartiere sărace. Dar și împotriva a ceea ce e

„prea mult" și, deci, dificil de gestionat: prea multe partide, prea mulți parlamentari, prea mulți funcționari, prea mulți bugetari, prea mulți pensionari. În schimb, formatorii de opinie „justă", agenții de influență și angajații serviciilor de informații nu sunt niciodată prea mulți și prea costisitori: prin intermediul lor are loc marea curățenie. „Procesul comunismului" operează, și el, diferențiat: reprezentanții vechii culturi oficiale care „s-au căit", convertindu-se la noile idealuri politice și punându-se în slujba opțiunii civilizaționale juste, sunt, ca și agenții activi ai fostelor servicii de informații, *the good guys*, în timp ce foști opozanți ai sistemului, care azi se situează politic în opoziție cu regimul Băsescu, sunt relegați în categoria nefrecventabilă a suspecților: opțiunile din prezent delegitimează sau, după caz, relegitimează trecutul. Inclusiv naționalul e acceptabil doar dacă se identifică, fără rest, euro-atlantismului, iar conflictul din Ucraina a reactivat, pe alte coordonate, mitul „patriei primejduite" de ruși. A fi bun român înseamnă, în această logică, a servi până la capăt interesele americane, orice riscuri ar presupune (efectele asupra mediului ale exploatări gazelor de șist prin *fracking*, de pildă). A fi critic la adresa dublului standard american înseamnă, în schimb, a servi interesele inamicului Vladimir Putin. Nu lipsesc nici pledoariile infantilizante: suntem prea mici și slabi economic pentru a putea trata (asemeni Germaniei) cu superputeri adverse Americii precum Rusia sau China; avem nevoie de corsetul FMI și al Băncii Mondiale pentru a fi „disciplinați" financiar, de MCV, pentru a nu derapa de la regulile statului de drept etc. A te declara în favoarea suveranismului economic (fie și minimal) prin protejarea capitalului autohton, inclusiv a mediului financiar-bancar, sau pentru conservarea în proprietatea statului român a resurselor subsolului, a susține o politică externă „multilaterală", deschisă și spre state din afara UE și NATO, a pleda pentru o abordare istorică fără patimă a regimului comunist,

a valoriza pozitiv diplomația anilor '60-'70, calitatea (și gratuitatea) învățământului românesc din acei ani, piețele de desfacere din lumea arabă, Africa și India, sau asistența medicală pentru toți (fără a minimaliza opresiunea și crimele regimului), devine, în grila propagandei amintite, o erezie periculoasă. Singura diferență acceptată în raport cu ideologia globalismului neoliberal pare a fi „memoria traumatică a totalitarismului comunist", pe care „stânga intelectuală dominantă" (?) din Occident „nu poate să o înțeleagă". Destructurarea „vechii paradigme" a afectat, în egală măsură, o importantă parte a culturii de patrimoniu produse în anii '50-'80, denunțate a fi fost, într-o formă sau alta, „colaboraționistă" sau, măcar, incompatibilă cu grila emancipării occidentalizante. Cu aceasta ajung la câteva întrebări-cheie: nu cumva *curățarea* trecutului inutilizabil și a mentalităților inutilizabile presupune extirparea unei societăți *majoritar* inutilizabile? Nu cumva această aversiune față de o „Românie profundă", identificată cu toate racilele Estului „barbar", capătă datele unei agresiuni socio-identitare? O asemenea operație nu poate reuși decât cu pacientul amputat de toate membrele, salvat, în sfârșit, de el însuși.

Căci există un alt versant al problemei: din 2010 încoace, o mare parte a cetățenilor români consideră că Băsescu și instrumentele sale politice au reprezentat Răul, prin comparație PSD-ul fiind perceput ca un partid care a știut să învețe din greșeli și care, cu toate păcatele lui, nu a tăiat niciodată salarii și pensii și nu și-a insultat alegătorii. Prin atitudinea sa agresivă și sfidătoare din al doilea mandat, câștigat în condiții mai tulburi decât în 2004, cu votul (real sau trucat) al românilor din străinătate, președintele s-a transformat, rapid, în dușmanul unei majorități consistente (votanții USL din 2012), epuizându-și creditele cu care fusese învestit vreme de un deceniu și sfârșind prin a compromite toate cauzele cu care s-a asociat: de la anticomunism la anticorupție, de la occidentalism la (neo)liberalism și (neo)conservatorism,

de la modernizarea statului la prezidențialism. Nu cred că protestele de stradă împotriva exploatării prin cianurare de la Roșia Montană de către RMGC-Gabriel Resources ar fi avut eficiența cunoscută dacă nu ar fi început pe marele val social anti-Băsescu și anti-PDL de după 2010. Inclusiv indignarea colectivă detonantă din „cazul Raed Arafat" ar fi fost, probabil, mai redusă dacă n-ar fi existat teama că sănătatea publică va ajunge pe mâinile privaților de tip Udrea-Cocoș, protejați ai președintelui. Încercările mai noi ale unor ONG-iști neoliberali de a recupera în contul „luptei anticorupție" și „pro-stat de drept" (noul *soft power* occidentalist) protestul ecologist pro-resurse (suveranist) și anticapitalist, au eșuat tocmai pentru că au încercat să confiște o nemulțumire socială mai largă în contul unei agende exotice și de nișă. Ca o ironie – toți „intelectualii de dreapta" apropiați lui Traian Băsescu au sfârșit prin a fi respinși, ca o grefă nereușită, chiar de partidele care, când erau la putere, i-au folosit ca pe un lux intern și ca pe un releu în relațiile internaționale cu Washington-ul și Bruxelles-ul. O întreagă literatură publicistico-politică a anilor 1990-2000 a profesat aversiunea împotriva „României cripto-comuniste", a „votanților lui Iliescu" și a „nostalgicilor lui Ceaușescu". Printre vârfurile ei s-au numărat eseurile vituperante ale lui H.-R. Patapievici și rasismul social din pamfletul „Matusalem votează" al lui Mircea Mihăieș din toamna lui 2004; deloc întâmplător, cei doi au fost numiți de Băsescu, o lună mai târziu, în conducerea Institutului Cultural Român, prin medierea lui Andrei Pleșu. Austeritatea din 2010 „fu ocazia, iar nu cauza" pentru ca acești vectori de opinie intelectuală anticomunist-postcomunistă să-și pună în practică dorința de pedepsire a „electoratului de stânga". Nu am cea mai mică îndoială că mulți dintre ei i-ar fi dorit cât mai grabnic „scoși din sistem" pe „asistați", „expirați" și „nostalgici". *Fiat* marea curățenie, *pereat mundus*.

Cum poate fi aproximată, totuşi, fizionomia epocii Băsescu? Voi încerca să schiţez un răspuns în mai multe puncte: 1) modelul „preşedintelui jucător" – marinăresc în reflexe, securisto-mafiot în metodă, corporatist în management şi grobian în stil – definit, între altele, prin ambiţia de monopolizare a puterii, prin tendinţa de aservire a justiţiei şi a serviciilor secrete, prin construirea de majorităţi prezidenţiale în Parlament, prin forţarea la maximum a Constituţiei, prin sabotarea guvernelor ostile şi dublarea propriilor guverne marionetă de comisii menite să le patroneze şi să-i asigure, astfel, poziţia (neoficială) de şef al Executivului; cu alte cuvinte, un model Putin *soft*, aplicat în contul euro-atlantismului; 2) tentativa de modernizare a statului prin unicameralizarea Parlamentului, prin reducerea masivă a numărului de parlamentari, prin bipartidizarea şi prezidenţializarea puterii; 3) dublul standard aplicat aliaţilor şi, respectiv, adversarilor preşedintelui (imunizat juridic în afara Constituţiei, cu protejarea celor mai apropiaţi colaboratori ai săi); 4) suspiciunea de folosire a unor informaţii reale sau fictive în vederea şantajării, compromiterii sau eliminării din jocul politic a adversarilor în cauză; 5) în politica externă, unilateralismul „axei Washington-Londra/Bruxelles-Bucureşti"; 6) promovarea sistematică a unei politici de diminuare a suveranităţii naţionale; 7) în consecinţă, subordonarea politicii financiar-bancare către „troica" FMI-Banca Mondială-Comisia Europeană (dominată de PPE) a fost asociată cu experimentul celei mai dure politici europene de austeritate; printre „argumentele" aduse: România era obişnuită din anii '80 cu austeritatea impusă de Nicolae Ceauşescu sub pretextul plăţii datoriei externe către FMI; 8) atacul concertat la adresa statului social; 9) conflictualizarea agresivă (identificată „modernizării statului") pe axa stânga-dreapta şi Est-Vest: pensionarii, bugetarii şi „asistaţii" *vs.* mediul privat; capitalul naţional *vs.* capitalul multi- şi transnaţional; salariaţi *vs.* pensionari;

tineri *vs.* vârstnici; Vechiul Regat „otomano-balcano-slav" *vs.* provinciile post-habsburgice; ruralul, orașele mici și cartierele sărace *vs.* marile centre urbane dezvoltate; rețelele din teritoriu ale partidelor politice și administrației *vs.* centrele de comandă „occidentalizate"; globaliștii „civilizați" *vs.* „complicii", „nostalgicii" și „corupții" Vechiului Regim; 10) deturnarea electoratului justițiar-naționalist (neolegionar sau neoceaușist) pe aliniamente euro-atlantice, folosirea serviciilor secrete și instrumentarea rețelelor de corupție „de dreapta" în vederea eliminării „corupției endemice, criptocomuniste", a PSD și USL; 11) spectacularizarea propagandistică a justiției și implicarea ei în jocul politic prin campanii „exemplare", cu funcție de „pedagogie socială"; 12) placarea unui discurs al integrității, curățeniei și anticorupției peste o activitate acuzată de relații extinse cu lumea interlopă, lobby-uri toxice, trafic de influență, contracte oneroase, achiziții vicioase de terenuri etc.; 13) realizarea fuziunii dintre instituțiile de forță ale statului și un imens aparat de ideologie și propagandă, alimentat de inteligheția Războiului Rece, de ONG-uri-pilot și de mitologia anticomunistă a anilor '90, cu escaladarea corespunzătoare a retoricii anticomunismului și rusofobiei; 14) amplificarea și sofisticarea *hi tech* a mecanismelor de autocolonizare.

Bilanțul regimului Băsescu este unul dominant negativ. Fără îndoială, președintele a perfecționat instituțiile de forță și influență internă și externă, facilitând integrarea lor în suprasisteme decizionale aliate; a avut, în plus, satisfacția de a construi o republică a procurorilor, intens supravegheată informativ, și de a vedea mecanismele „anticorupției" reprimându-i pe majoritatea adversarilor săi politici, în frunte cu Adrian Năstase, Dan Voiculescu, Sorin Ovidiu Vântu sau Relu Fenechiu. A reușit să se achite de multe obligații în materie de cedare de suveranitate, „disciplinând" România prin mecanisme de verificare și control

pe justiție, prin dependența de Troica financiar-bancară, prin subordonarea discretă față de alte centre de comandă transfrontalieră. Partener necondiționat al SUA (în același sens în care premierul Boc i-a fost partener), a obținut instalarea scutului antirachetă de la Deveselu și maximum de protecție din partea americanilor. Pe de altă parte, Băsescu lasă în urmă o societate mai divizată ca oricând, un PSD revigorat electoral, o dreaptă intelectuală parțial delegitimată, un număr sporit de nostalgici ai comunismului și un sentiment euro- și americanosceptic în creștere. A fost cel mai suspendat președinte din istoria Europei democratice. Nu a reușit impunerea unui parlament unicameral cu 300 de aleși: dimpotrivă, numărul aleșilor aproape s-a dublat. Votul uninominal într-un tur s-a dovedit falimentar. „Unificarea dreptei", parțial realizată, nu are un viitor sigur, iar bipolarizarea scenei politice rămâne încă departe. Legea învățământului din timpul ministeriatului Funeriu a fost drastic amendată, iar legea neoliberală a sănătății nu a putut fi impusă. Lobby-ul în favoarea RMGC a eșuat, în timp ce exploatarea gazelor de șist rămâne (sau nu) în contul viitoarei administrații. Indiferent cine îi va urma, e de prevăzut că lista de „impuse" va continua să dicteze în parametrii noului Război Rece, în timp ce *leadership*-ul se va schimba substanțial. De aici încolo, orice prognoze devin riscante. Pentru că, în ciuda unor gânditori iluzionați care-i clamau, până nu demult, decesul, Istoria revine în forță.

Semnificația lui Traian Băsescu. Două mandate, două suspendări, o istorie politică de clasă

Florin Poenaru

În textul de față îmi propun să redau pe scurt dinamicile istorice și de clasă care au dus la alegerea lui Traian Băsescu ca președinte în 2004, respectiv în 2009, dar și la suspendările sale din 2007 și 2012. Practic, prin acest text doresc să fixez președinția lui Traian Băsescu nu într-un context *sui generis*, ci într-o traiectorie mai amplă a societății românești din ultimele patru decenii. Scopul explicit este de a reliefa dimensiunea de clasă a epocii Băsescu, în contra curentelor care au încercat explicarea epocii Băsescu prin fixația asupra persoanei președintelui. Astfel, argumentul meu este că traiectoria politică a lui Traian Băsescu și, mai ales, principalele caracteristici ale mandatelor sale nu pot fi înțelese decât dacă luăm în considerare bifurcația produsă la începutul tranziției românești într-o istorie de clasă anterioară.

NOMENCLATURĂ VS. INTELIGHENȚIE

În martie 1992, FSN s-a scindat în două facțiuni: FDSN – condusă de Ion Iliescu, care ulterior a devenit PDSR și apoi PSD – și PD, numele ulterior al facțiunii FSN conduse

de Petre Roman. Pretextul scindării FSN a fost moţiunea lui Petre Roman, intitulată *Viitorul azi*, prin care acesta încerca să ia puterea în FSN şi să îi imprime propria viziune asupra tranziţiei, conform căreia moştenirea comunistă nu ar fi fost decât un „morman de fiare vechi". În acest orizont, singura soluţie plauzibilă pentru defuncta economie socialistă era privatizarea. La polul opus, apropiaţii lui Ion Iliescu, printre care şi Adrian Năstase, considerau acest program prea radical şi prea pripit.

Tensiunea dintre cele două grupuri era însă constitutivă FSN-ului încă de la apariţia sa în vâltoarea evenimentelor din decembrie 1989. FSN a fost expresia unei alianţe cel puţin surprinzătoare: aceea dintre membrii eşalonului doi ai nomenclaturii comuniste sau a unor figuri marginalizate ale acesteia (precum Ion Iliescu sau Silviu Brucan) şi reprezentanţii inteligheţiei tehnice (Petre Roman) şi ai celei umaniste (Mircea Dinescu, Doina Cornea, Ana Blandiana). Această alianţă politică a reprezentat forţa care l-a înlăturat de la putere pe Ceauşescu şi, odată cu el, eşalonul Partidului Comunist pe care se baza puterea sa. Succesul acestei alianţe ar fi fost imposibil, însă, fără mobilizarea muncitorilor în decursul evenimentelor din decembrie 1989, o forţă socială care, deşi se afla în tensiune cu statul comunist, era dependentă de acesta. În general, mobilizarea s-a făcut la nivelul directorilor de fabrică, ei înşişi prinşi în reţele de diferite forme cu secretarii de partid de la nivel local. Acest tip de alianţă a dat caracterul particular al Revoluţiei din 1989 din România. Însă această Revoluţie, deşi a fost îndreptată împotriva Partidului Comunist, nu ar fi fost posibilă dacă membrii partidului nu ar fi achiesat la schimbarea ordinii, mai ales la nivel local. Astfel, deşi pe alocuri a avut un caracter popular şi a generat entuziasm autentic, Revoluţia din 1989 nu a fost rezultatul unei mişcări cu adevărat populare, dinspre societate spre partid şi stat.

Mai degrabă, ea a fost rezultatul presiunii dinspre eşaloanele inferioare ale PCR asupra conducerii centrale, într-un context internaţional favorabil, declanşat de prăbuşirea Zidului Berlinului în 9 noiembrie 1989. Înainte de acest moment, atât inteligenţia (deopotrivă tehnică şi umanistă), cât şi eşaloanele inferioare şi judeţene ale PCR erau unite de convingerea că viaţa lor ar fi mult mai bună dacă monopolul PCR asupra puterii politice şi economice ar fi înlăturat, mai ales în contextul particular al anilor de criză de după 1981. Primii erau frustraţi de faptul că aveau o pregătire pe care nu o puteau valorifica în cadrul statului comunist, fiind mereu subordonaţi politic şefilor de partid, mult mai prost calificaţi. În plus, pregătirea lor nu le putea garanta un stil de viaţă comparabil cu cel pe care îl aveau omologii lor din ţările vestice, statul comunist fiind decis să ţină muncitorii relativ bine plătiţi, deoarece pe aceştia se baza legitimitatea sa. Mai mult decât atât, în Vest, ca urmare a revoluţiei neoliberale, figura tehnocratului, a expertului depolitizat şi bine plătit devenea centrală. Băsescu, în calitatea sa de comandant de navă şi apoi de reprezentant economic – la fel ca intelectualii umanişti care aveau acces la burse în Germania şi Franţa –, era printre cei mai în măsură să devină conştient de dubla poziţie de subordonare (politică şi economică) a inteligenţiei tehnice în cadrul sistemului comunist şi să se lase sedus de rolul tehnocratului în capitalismul neoliberal. Pentru ei, comunismul nu mai însemna nimic la nivel de ideologie; trebuie, prin urmare, să-l credem pe Băsescu când spunea că a intrat în Partidul Comunist doar pentru a putea avansa profesional, la fel ca mulţi alţii asemenea lui. Singura soluţie viabilă pentru această inteligenţie era demantelarea cât mai rapidă a statului comunist şi a piedicilor politice, precum şi deschiderea spre capitalismul vestic, ei fiind totodată cei mai bine plasaţi social pentru a gestiona şi valorifica această deschidere în contextul comunist estic.

Cu toate acestea, însă, inteligheņția românească nu a reuşit să se mobilizez politic, nu a reuşit să dea expresie – sub forma solidarităţii de clasă – propriilor ei interese, preferând să se retragă în sfera consumului cultural privat la Păltiniş (intelectualii umanişti) sau la Vama Veche (populată de ingineri cu aspiraţii culturale). În locul unei acţiuni politice concentrate împotriva Partidului, inteligheņția locală a preferat tactica acumulării informale de capital financiar când s-a putut (precum Băsescu în urma voiajelor), dar mai ales cultural şi simbolic, împotriva nomenclaturii de partid (precum intelectualii aşa-zis anticomunişti). Această lipsă de coagulare politică a inteligheņției explică nu doar de ce România nu a avut un Havel (şi nu alibiul referitor la nivelul ridicat de represiune a regimului Ceauşescu, în sine o ficţiune a inteligheņției menită a-i justifica inacţiunea politică de dinainte de 1989), ci şi, în ceea ce priveşte coagularea politică, dependeņța de anumite facţiuni „luminate" şi reformiste ale nomenclaturii de partid (precum Ion Iliescu sau Silviu Brucan).

La rândul lor, eşaloanele inferioare şi judeţene ale partidului comunist erau împiedicate înainte de 1989 să-şi folosească la maximum poziţia strategică pe care membrii lor o aveau în cadrul procesului economic comunist, la fel cum lipsa relaţiilor de piaţă împiedica valorificarea surplusului de capital şi bunuri acumulate prin derularea schimburilor formale şi informale, mai ales în contextul regimului de austeritate impus de Ceauşescu, împreună cu FMI, după criza datoriilor de la începutul anilor '80. Totodată, la nivel politic, acestora le era limitată mobilitatea în partid, fiind practic blocaţi, ca urmare a acaparării puterii la vârf de către familia Ceauşescu şi de către favoriţii acesteia, în posturi inferioare. Nici ei însă nu s-au coagulat politic, astfel încât să pună presiune de jos în sus pe conducerea de partid a lui Ceauşescu, determinând schimbarea cu un lider mai reformist, aşa cum s-a întâmplat în URSS, odată cu venirea

la putere a lui Mihail Gorbaciov. În schimb, au preferat să continue procesul de acumulare și să șubrezească statul și partidul din interior, în beneficiu propriu.

Însă dacă pe termen scurt interesele intelighenției și cele ale nomenclaturii inferioare au coincis ca aspirație împotriva regimului Ceaușescu, acestea și-au arătat caracterul în mod evident și necesar antagonic odată ce scopul comun a fost atins. Astfel, în loc ca lupta politică dintre intelighenție și nomenclaturiști să se dea în interiorul statului comunist și împotriva acestuia (altfel spus, să asistăm la o confruntare între o tabără reprezentată de tânărul comandant de navă Băsescu, deschis spre Vest, și una avându-l în centru pe tânărul nomenclaturist Năstase, dornic de putere politică și exprimare a puterii economice), fixația pe Ceaușescu, care a ținut loc de mobilizare politică a celor două direcții din cadrul Partidului Comunist, a amânat această confruntare pentru perioada postcomunistă.

După 1989, intelighenția, reprezentată politic de Petre Roman și de facțiunea sa, a cerut un program neoliberal de restructurare rapidă a statului și de deschidere către piețele vestice. Sub masca de occidentalizare a țării și de revenire la familia europeană se încerca, de fapt, articularea unui program politic prin care intelighenția spera să elimine din joc nomenclatura, în virtutea pregătirii sale superioare și a capitalului simbolic și cultural acumulat. Prin urmare, civilizația, Occidentul, Europa au rămas pentru aceștia, de atunci și până azi, o referință importantă în lupta cu descendenții PCR. Prin contrast, fosta nomenclatură avea tot interesul să se opună implementării unui program neoliberal imediat după 1989, pentru că acest lucru i-ar fi împiedicat rearticularea sub forma unei clase capitaliste postcomuniste. În lipsa reinventării unei astfel de clase locale, mare parte din capitalul fostului stat comunist ar fi trecut direct – prin facilitarea intelighenției, care s-ar fi mulțumit cu funcții în stat după 1989 – în mâinile burgheziei transnaționale, așa

cum s-a întâmplat în Cehia, în Polonia şi, într-o măsură mai mică, în Ungaria, şi cum s-ar fi întâmplat şi în România dacă guvernul Roman nu ar fi fost debarcat printr-o mineriadă. Vânzarea flotei către un concern norvegian sub formă de fier vechi, pentru care Băsescu a fost mai târziu anchetat, este expresia perfectă a acestui mecanism.

Nu în ultimul rând şi datorită lipsei de experienţă politică în comparaţie cu foştii nomenclaturişti comunişti, inteligenţia a pierdut, aşadar, ocazia de a-şi impune proiectul politic şi de clasă. Aşadar, mult mai mult decât Revoluţia din 1989, ruptura FSN din 1992 a inaugurat şi trasat conturul ulterior al vieţii politice postcomuniste din România. Atunci a fost de fapt momentul real al scindării Partidului Comunist în două facţiuni distincte şi real antagonice, reliefând totodată mult mai clar caracterul de clasă al societăţii româneşti la finalul comunismului.

Prin urmare, perioada postcomunistă de până în 1996 a reprezentat momentul consolidării unei clase capitaliste locale, grupată în mare parte în jurul facţiunii Iliescu, desprinse din FSN. Această clasă capitalistă a reuşit şi să obţină reprezentare politică la nivelul statului datorită figurii tutelare a lui Ion Iliescu, dar mai ales pentru că, prin procesul său de consolidare, a acţionat paternalist şi a demantelat mai gradual şi mai puţin brutal fosta clasă muncitoare comunistă, lăsând totodată aproape intactă structura statului comunist. Astfel, acest bloc a reuşit să îşi atragă nu numai simpatia birocraţiei de stat (de la forţele armate la magistraţi, doctori şi profesori de liceu, pentru aceştia din urmă 1989 fiind doar un moment bizar la televizor şi nu o ruptură profundă), ci şi pe cea a unei părţi a inteligenţiei, care depindea de colaborarea cu statul (intelectualii consacraţi ai regimului Ceauşescu, dar şi profesori universitari, artişti, specialişti tehnici).

Programului radical al inteligenţiei tehnocrate şi lipsa acesteia de pregătire politică elementară a împins-o în

opoziție, fapt care i-a atras însă simpatia intelectualilor anticomuniști și a foștilor deținuți politici, a micilor întreprinzători și a profesiunilor liberale (cum sunt notarii și avocații), precum și a unei largi majorități a tineretului comunist și postcomunist, pentru care vechii comuniști reprezentau obstacolul în atingerea Vestului. În 1996, prin accentul pus pe proprietate, inteligența a reușit să atragă totodată și voturile unei părți a țărănimii, care spera astfel la rezolvarea problemei funciare. Inteligența venise – în sfârșit! – la putere. Însă măsurile neoliberale dure luate de CDR și evidenta lipsă de cadre capabile să asigure funcționarea birocrației de stat (cei 15.000 de specialiști lipsă) a dus la eșecul total al acestei guvernări, sintetizată de renunțarea lui Emil Constantinescu de a candida pentru un nou mandat, simțindu-se învins de securiști. Însă nu securiștii îl învinseseră pe Constantinescu și CDR, ci birocrația de stat, apropiată ca interese economice și politice de capitaliștii locali, întrucât putea beneficia în mod direct de procesul de acumulare al acestora.

Revenirea la putere a deținătorilor de capital autohton s-a produs în urma alegerilor din 2000. După ce pozițiile lor economice au fost consolidate, capitaliștii locali au aspirat la integrarea pe piața mondială și la oportunitățile oferite de racordarea la spațiul economic al UE, în plină expansiune către Estul postcomunist. Acesta a fost rolul istoric al mandatului lui Adrian Năstase: reconectarea capitalismului local la rețelele de acumulare globală și, simultan, curățirea capitaliștilor autohtoni de stigmatul comunist și postcomunist. Deși capitaliștii români nu erau suficient de puternici pentru a putea face față unei concurențe directe cu capitalul global, ei se aflau totuși în poziții suficient de puternice pentru a juca rolul de mediatori ai intrării capitalului corporatist vestic în România, consolidându-și astfel averile și influența. Adrian Năstase a primit eticheta de corupt tocmai pentru că a efectuat această mediere în mod direct, folosindu-se

de situația specială oferită de funcția de prim-ministru. Investițiile și investitorii străini – mult timp visul de aur al inteligheței ca speranță împotriva capitaliștilor autohtoni – au venit în țară, dar așteptați fiind chiar de către capitaliștii locali. În 2004, chiar înainte de alegerile prezidențiale din acel an, figura patriciană, arogantă și inexpugnabilă a lui Adrian Năstase exprima cel mai bine această stare de fapt, în contrast cu figura plebee a lui Traian Băsescu, îmbrăcat în pulover și purtat pe la Parchet. La zece ani după ruptura din 1992, părea că foștii nomenclaturiști deveniți capitaliști câștigaseră total: și economic, și politic, și internațional.

În tot acest timp, inteligheția s-a manifestat ca întotdeauna: în afara politicului, fie prin retragere sau emigrare, fie prin acumulare de status. Între 2000 și 2004, pe fundalul dominației totale a regimului Năstase, a avut loc o expansiune fără precedent a sectorului ONG-civic. Deși aceste organizații au făcut în mod evident un joc politic, jocul lor nu s-a desfășurat efectiv pe terenul politicii. Vocile societății civile au preferat, în schimb, să pozeze mai degrabă în conștiințe civice sau în intelectuali critici decât în oameni politici. Figura intelectualului anticomunist din anii '90, care lupta de la tribuna GDS împotriva lui Iliescu, a continuat astfel să domine, numai că prim-planul a fost luat, la începutul anilor 2000, de o generație mai tânără, mai tehnică, mai experimentată mediatic, anume aceea a specialiștilor în politici publice, capabili să acceseze fondurile de preaderare la UE, dar și să articuleze un discurs public mai concret, mai aplicat cotidianului decât știau s-o facă vechii intelectuali anticomuniști. Cu toate acestea, capacitatea lor de influențare a politicului a rămas foarte limitată. Între primul și al doilea tur al alegerilor prezidențiale din 2004, mulți dintre reprezentanții societății civile de atunci încă își făceau calcule cu privire la viitorul lor sub președinția lui Năstase, care părea inevitabilă. Alegerea lui Băsescu ca președinte a devenit pentru toți aceștia o situație nesperată.

Astfel că, la un nivel mai general, ceea ce a adus intelihenția și ONG-iștii la putere în 2004 a fost o consecință eașteptată a chiar politicilor capitaliștilor locali. Pentru a utea face posibilă relația de mediere dintre capitalul glo-al și cel local, guvernul Năstase a fost nevoit să introducă serie de ajustări neoliberale în economie și să modifice tructura statului, mai ales în vederea aderării la NATO și JE. Desigur, acest lucru nu a fost o problemă ideologică: ncă de dinainte de 1989, membrii Partidului Comunist i viitorii capitaliști autohtoni (dar și economiștii trans-artinici ai acestora, precum Mugur Isărescu sau Theodor tolojan) erau convinși de superioritatea capitalismului, mai les în versiunea sa neoliberală. Însă, introducând măsuri eoliberale, guvernul Năstase a crescut puterea economică clasei de mijloc și deci a inteligheției, accentuând astfel resiunile acesteia pentru schimbare și distrugându-și tot-odată prin privatizări propriul electorat, în general format din foștii muncitori și agricultori săraci. Mare parte din acest electorat a fost forțat să emigreze pentru a găsi de ucru, iar cei mai în vârstă au trebuit să se resemneze cu an trai mizer la periferia orașelor sau în mediul rural. În consecință, interesele lor economice au încetat să mai fie legate de cele ale capitaliștilor autohtoni, aceștia din urmă fiind priviți drept cei care le-au furat fabricile și locurile de muncă și care, prin controlul asupra finanțelor statului, le furau acum munca prin taxare.

TRAIAN BĂSESCU LA PUTERE

Pe fundalul acestor schimbări, în 2004 Traian Băsescu a ajuns la putere *in extremis*, cu un program neoliberal și mai puternic decât cel al lui Năstase, taxa unică de 16% fiind esența acestuia, reușind totodată să unească într-un singur bloc diferitele grupuri ale inteligheției și micilor

antreprenori, mai ales pe cele din jurul PNL. Inteligheția a căpătat astfel reprezentare politică împotriva clasei capitaliste locale, învingând-o în alegeri prin mobilizarea electorală a discursurilor anticorupție și a celui anticomunist (de fapt, aproape interșanjabile), care vor deveni și principalele teme ale primului mandat al lui Traian Băsescu. Practic, alegerile prezidențiale din 2004 au însemnat de fapt repunerea în scenă a conflictului care a dus la ruptura FSN din 1992 (cu Năstase și Băsescu în rolurile de continuatori direcți ai lui Iliescu și Roman), însă cu o diferență majoră: clasa muncitoare, cea prin care în 1992 aripa Iliescu a reușit să învingă politic aripa Roman, nu mai exista.

Așadar, succesul economic postcomunist al capitaliștilor locali a dus în cele din urmă la înfrângerea lor politică din 2004 în fața inteligheției, acum mai numeroasă, mai stabilă economic și neamenințată de furia muncitorilor. Și, totodată, mai dornică de răzbunare. Semnificația istorică a mandatelor lui Traian Băsescu constă în faptul că președintele a încercat să uzurpe atât puterea capitaliștilor locali (mai ales a relației lor privilegiate cu statul, în procesul de acumulare de capital), cât și a marii birocrații de stat, ca singură soluție viabilă pentru menținere puterii politice pentru inteligheție, și, desigur, pentru consolidarea puterii unor capitaliști locali favorabili proiectului Băsescu. Ca participant la dezastrul CDR împreună cu PD, Traian Băsescu a înțeles perfect că principalul inamic al menținerii puterii politice a inteligheției ex-comuniste, devenită între timp clasa antreprenorială, corporatistă *middle class*, este legătura dintre stat și capitalul autohton. Prin urmare, Băsescu a adoptat un program neoliberal masiv de reducere a funcțiilor statului, concomitent cu o deschidere fără rețineri către capitalul global. Escaladarea discursului anticorupție, precum și retorica anticomunistă (vezi Raportul de condamnare a comunismului și numeroasele institute ale memoriei care au apărut după 2005) nu au reprezentat decât

odificarea ideologică și populistă a acestei lupte pentru onsolidarea puterii personale și mai ales de clasă.

Efectul a fost însă catastrofal: prin măsurile neoliberale, tatul a fost pus la pământ, mai ales în zonele sale cele mai ulnerabile – sănătatea, educația și asistența socială –, iar leschiderea către capitalul global (dublată de o opțiune deologică spre conservatorismul american și interesele icestuia) a adus țara la statutul de periferie a cărei valoare :onstă doar în resursele materiale și umane care pot fi ex-rase la un preț cât mai scăzut, îndeosebi în urma efectelor :rizei declanșate în 2009. Totodată, marginalizarea capita-liștilor autohtoni de la reprezentare politică a dus la crearea și consolidarea unei camarile a președintelui, Elena Udrea fiind exponentul ei cel mai notoriu, capabile să dezvolte relații transpartinice cu diverși capitaliști locali în vederea acumulării de capital, ducând astfel la alienarea propriului partid și a unei părți a electoratului din 2004. Nu e de mirare că tocmai Elena Udrea este singurul candidat care se bucură în mod oficial de susținerea lui Traian Băsescu la alegerile din 2014, ea fiind și candidatul care se revendică în mod direct drept moștenitoarea politică a proiectului Băsescu.

Până la criza din 2009, însă, regimul condus de Traian Băsescu, pe bazele neoliberale puse de regimul Năstase, a reușit să-și îndeplinească promisiunile față de electorat, prezidând peste o creștere economică constantă. În condițiile taxei unice și a lipsei oricărei intenții a statului spre redistribuție, clasa de mijloc a reușit să acumuleze, la rândul ei, mai mult capital, chiar dacă și la fel de mult credit, sporind nivelul de inegalitate al societății (în România, indicele GINI a continuat să crească în mod constant, din 1981 până azi) și accelerând pauperizarea la fel de constantă a claselor muncitoare, mai ales din mediul rural și din fostele zone industriale urbane.

În 2009, atunci când s-a trecut de la creștere economică de peste 7% la una negativă de 7%, lucrurile au început să

se zguduie. Există o ironie majoră aici: ceea ce a dat peste cap planurile lui Băsescu și era să-l coste realegerea a fost izbucnirea crizei în chiar inima capitalismului global, aliatul său de nădejde în luptele cu capitaliștii autohtoni. Însă răspunsul la criză a fost unul în aceeași linie neoliberală și conservatoare, impus și de FMI, organismul de la care statul a împrumutat banii necesari pentru salvarea de la faliment a băncilor străine. Desigur, această criză a fost privită de regimul Băsescu drept ocazia pentru a accelera măsurile de „reformare" a statului, invocând criza financiară și dogma legată de austeritate ca motiv al tăierilor și restructurărilor. Aceasta a fost tema principală a celui de al doilea mandat al său.

Ca peste tot, efectul respectivelor măsuri a fost negativ. Efectele crizei s-au acutizat, pe fondul prelungirii acesteia în Europa, în asemenea măsură încât baza socială a lui Băsescu – inteligheția *middle class* – a fost, la rândul ei, foarte afectată. Protestele din ianuarie 2012, care au avut drept declanșator conflictul dintre președinte și un tehnocrat consacrat – deci parte a inteligheției tehnice – au reprezentat de fapt reacția de apărare a clasei de mijloc, care și-a văzut afectate propriile interese și propriul nivel de trai chiar de către politica din ce în ce mai puțin rațională a tandemului Băsescu-Boc. Deși au fost explicit împotriva lui Traian Băsescu și a reducerilor bugetare operate de regimul lui, protestele au exprimat în același timp și o aspirație tehnocratică, chiar neoliberală, nu atât una anti-sistem. Protestele au fost, astfel, expresia unei nostalgii pentru perioada de după 2004, când inteligheția *middle class* se simțea și sigură din punct de vedere economic, și reprezentată politic în mod satisfăcător. Desigur, prin chiar acest mecanism de clasă, protestele au introdus pe agenda publică și o serie de teme sociale, precum privatizarea educației, a sistemului de învățământ sau abuzurile băncilor, care, deși prezente și anterior și afectând straturile

nferioare ale societății, au căpătat o vizibilitate mai largă bia în urma protestelor din 2012. Deja din vara acelui an, odată cu venirea la putere a primului guvern Ponta, mișcarea socială a trecut într-o fază culturală și a fost în cele din rmă depolitizată. Referendumul de suspendare din vara nului 2012, eșuat până la urmă, a consfințit marginalizarea olitică a lui Traian Băsescu.

FORMULA BĂSESCU

Traian Băsescu și-a construit aliatul său principal, atât în 004, cât și, mai ales, în 2009 – desigur, Poporul –, în baza nei relații populiste clasice: externalizarea „dușmanului", elementului pertubator, responsabil pentru tot ceea ce nerge prost și a cărui înlăturare ar pune negreșit lucrurile e făgașul lor normal.

Poporul a fost deci mobilizat pentru a elimina acest luşman colectiv, care părea că îi amenință însăși existența. Galeria figurilor „dușmanului" a fost foarte proteică de-a ungul celor două mandate ale lui Traian Băsescu: politicienii (inevitabil corupți), mogulii, comuniștii, țiganii, ctiviștii de mediu, ruși etc. – o galerie practic inepuizabilă. Evident, această codificare pseudoconcretă a luptei sociale, ormulată și purtată de sus în jos, a escamotat sau deformat oate celelalte conflicte și fracturi din societate.

Altfel spus, deși în timpul celor două mandate ale lui Băsescu am asistat la puternice lupte de clasă și rearticulări le clasă, ele au fost codificate drept lupte culturale și morale. Problema este că acest mecanism a funcționat tocmai cu oncursul clasei de mijloc, din care Băsescu a provenit din unct de vedere sociologic și căreia i se adresa din punct le vedere politic. Așadar: lucrurile merg prost? E din vina oliticienilor corupți, nu a aranjamentului politico-instiuțional general. Capitalismul (românesc) produce grave

inegalități și exploatări? E din cauza mogulilor care îl vicia, nu a capitalismului în sine. Statul e nefuncțional? E din cauza comuniștilor care au fost și sunt încă la putere, nu a „captivității" sale financiare. Românii au o imagine proastă în străinătate? E din vina țiganilor care fură, nu a rasismului de acasă. Prin urmare, externalizarea „dușmanului" a însemnat de fapt externalizarea contradicțiilor sociale inerente sistemului, o deplasare care le-a lăsat nerezolvate. Miza recursului la popor nu a fost deloc reconfigurarea sistemului, a statului în totalitatea sa, așa cum a tot clamat Băsescu, ci doar eliminarea celor care, aparent, încurcă lucrurile. Sub regimul Băsescu, cei care au fost cu adevărat pedepsiți și au avut de suferit au fost categoriile sociale cele mai vulnerabile, care au fost astfel și mai vulnerabilizate.

La acest nivel trebuie plasată și mult discutata luptă anticorupție. Aceasta, la rândul, ei a funcționat perfect ca parte a luptei de clasă promovată de sus în jos de către Traian Băsescu, în care inamicii politici (și de clasă) ai grupării reprezentate de el (capitaliști locali și birocrați de stat) au ajuns într-adevăr la închisoare, cu prețul faptului că sistemul de justiție ca atare a rămas nereformat și neperformant. Practic, sistemul de justiție a devenit, în mod evident, ceea ce oricum era: un apendice al luptei politice și de clasă, nu un instrument neutru al statului, de reglare a raporturilor sociale.

Referendumul pentru reducerea numărului de parlamentari și transformarea Parlamentului într-unul unicameral, suprapus primului tur al alegerilor prezidențiale din 2009, a fost criticat, pe bună dreptate, drept una dintre manevrele populiste ale președintelui Băsescu. Ce a trecut însă neobservat a fost faptul că alegerile prezidențiale din 2009 au fost de fapt tot un referendum: pro- sau anti-Băsescu; adică o reluare (și o prelungire) a referendumului de suspendare din 2007. Practic, la alegerile din 2009 românii au fost chemați la urne nu ca să-și aleagă un președinte

intre mai mulți candidați cu viziuni și politici diferite, ci
a să plebisciteze fie președintele în funcție, fie „clasa poli-
ică" (plus moguli) cu care acesta se afla în conflict. Astfel,
poporul" nu numai că a fost pus în fața unei „false alegeri"
între un candidat sau altul, în esență similari), ci însăși
uzia alegerii a fost suspendată, oamenii fiind chemați de
apt să se exprime în ce tabără se află: cu „ei" sau cu „noi",
e partea sau împotriva „dușmanului".

În acest fel, deși efectiv la putere, cu toate pârghiile in-
tituționale de rigoare, în timpul mandatului său Băsescu a
acat cu succes rolul de opozant față de seria infinit multi-
licabilă a „dușmanilor". Dar această formă de exercitare a
uterii ca revers al ei, care a făcut-o cu atât mai prolifică, a
resupus , simultan, nu doar hegemonizarea spațiului pu-
erii opoziției, ci și, mai important, instituirea unei „stări de
xcepție" permanente de-a lungul celor zece ani de mandat.
Această stare de război permanent împotriva dușmanului, a
ărui încarnare poate varia (de exemplu, la final de mandat
apărut la orizont pericolul rusesc, cauzat de evenimentele
lin Ucraina), dar care de fapt nu dispare niciodată, suspen-
lă practic limitele în care puterea poate acționa legitim,
ăcând-o astfel totală. Aici este de găsit tentația totalitară
regimului Băsescu: permanentizarea stării de asediu, a
ericolului iminent, a dușmanului care poate lovi în orice
lipă. Prin aceasta, puterea nu mai poate fi trasă la răspun-
lere și nici criticată, deoarece un astfel de gest ar fi imediat
atalogat drept un atac, un act de solidaritate cu „dușmanul".

În această constelație, discursul anticomunist a fost foar-
e important. El a oferit posibilitatea unificării întregului
âmp ideologic și discursiv al regimului Băsescu. Altfel
pus, în ultimă instanță, pentru Băsescu ca reprezentant
l inteligheției comuniste, comunismul a fost și a rămas
marele dușman", răul suprem, corupția totală, care-i pre-
letermină pe toți ceilalți dușmani și-i unește efectiv într-un
anț al echivalențelor: politicieni-moguli-securiști (în roluri

individuale sau suprapuse, de tipul Dan Voiculescu, cel care este în același timp și mogul, și politician, și securist, fiind astfel, mai mereu, punctul de referință al lui Băsescu). Așadar, lupta anticomunistă nu numai că a fost legitimată în prezent ca îndatorire morală imediată și urgentă, dar anticomunismul s-a substituit, prin absorbție, tuturor luptelor din societate: și luptă politică (împotriva politicienilor corupți și foști comuniști), și luptă economică (împotriva mogulilor care distorsionează piața liberă), și luptă judiciară (împotriva securiștilor), și luptă istorică (împotriva uitării), și luptă culturală (împotrivă stângii). Prin urmare, discursul anticomunist a avut rolul de a aduna laolaltă, într-o formulă extrem de simplă și de digerabilă, o serie întreagă de elemente simbolice și materiale eterogene, construind o mega-figură a dușmanului și simplificând la maximum falia dintre „dușman" și „popor", dintre „ei" și „noi". Prin urmare, discursul anticomunist (și desigur intelectualii care l-au profesat) nu a fost deloc o floare insignifiantă la butoniera președintelui, preocupat cu alte treburi mai importante. Din contră, discursul anticomunist a structurat extrem de precis coordonatele întregului discurs populist de tip Băsescu, păstrându-l mereu actual, prin interșanjabilitatea figurii dușmanului. Faptul că Băsescu s-a descotorosit de intelectualii fideli atunci când rolul lor politic s-a epuizat, nu trebuie să minimalizeze rolul esențial jucat de anticomunism în timpul celor două mandate ale lui Traian Băsescu. Inițiat încă din anii '80 ca manifestare de clasă, anticomunismul a continuat, căpătându-și adevărata cristalizare politică abia în timpul mandatelor lui Traian Băsescu.

BILANȚ

Sfârșitul alianței lui Băsescu cu poporul s-a conturat în timpul protestelor de stradă din ianuarie-februarie 2012 și

-a consfiinţit la finalul procesului de suspendare din vara celuiaşi an. Deşi din punct de vedere tehnic referendumul fost invalidat – în urma unor aspecte instituţionale care r merita o discuţie separată –, politic Traian Băsescu şi-a ierdut relevanţa. Ultimii doi ani de mandat la Cotroceni u au reprezentat decât o urmă palidă a fostei puteri de care e bucura preşedintele. Din ce în ce mai izolat, părăsit de ɔştii aliaţi şi încolţit de adversari politici, figura lui Băsescu u a făcut decât să alimenteze agenda politică a lui Victor 'onta: antibăsismul. Altfel, epoca Traian Băsescu s-a încheıt atunci când aliatul lui, poporul, i s-a întors împotrivă, rivindu-l ca pe un duşman de care trebuie scăpat.

La acest nivel se poate constata diferenţa dintre cele oouă referendumuri de suspendare. Chiar dacă ambele au ɔst în cele din urmă invalidate din lipsă de cvorum, în 2007 otul împotriva suspendării a fost covârşitor, spre deosebire le 2012, când votul pentru suspendare a avut în mod clar âştig de cauză. Cele două momente marchează apogeul şi leclinul populismului lui Traian Băsescu.

În acelaşi timp, mecanismul instituţional care a dus la a oua suspendare a lui Băsescu a dovedit că întreg eşafodajul ıstituţional actual a fost croit ca urmare a luptei istorice entru putere dintre nomenclatură şi intelighenţie, în etaele succesive ale venirii lor la putere, nu ca urmare a unui ompromis sau a unei viziuni generale despre societate.)eşi modificată parţial ulterior, Constituţia actuală a fost crisă exact pe fundalul luptei dintre Iliescu şi Roman, prenergătoare rupturii dintre cele două tabere. De aici decurg mbiguităţile cu privire la rolul preşedintelui şi al primului ıinistru, precum şi a relaţiei lor cu Parlamentul. Aceste amiguităţi generează constant tentaţia folosirii ordonanţelor le urgenţă, precum şi nevoia de a apela la medierea Curţii Constituţionale – una dintre cele mai politizate instituţii le postcomunismului, care a dat mereu dreptate celor care e aflau la putere, şi a cărei putere provine din faptul că,

pentru a fi inteligibilă, Constituția are mereu nevoie de un supliment de interpretare politică. În această luptă în care miza este mereu, de fapt, puterea de a schimba regulile jocului, partidele continuă să funcționeze după modelul partidului-stat: nu doar prin faptul că birocrația de partid devine, după alegeri, birocrația de stat, ci mai ales prin faptul că interesele particulare de clasă le înlocuiesc pe cele universale ale statului. În acest fel, statul este captiv: pentru că exprimă mereu doar interesele particulare și de acumulare ale celor care îl controlează, ceea ce face ca miza acaparării puterii asupra statului să fie imensă.

Ambele suspendări ale lui Traian Băsescu, chiar dacă în momente istorice diferite și având de fiecare dată pretexte diferite, au fost efectul unei confruntări de clasă: de fiecare dată, în spatele suspendărilor, s-au aflat marii capitaliști locali, care vedeau în Băsescu, pe bună dreptate, un inamic. Băsescu a supraviețuit primei suspendării datorită alianței cu poporul de care am pomenit mai sus, iar celei de a doua suspendării ca urmare a ajutorului primit din partea capitalului global, prin reprezentanții politici ai acestuia. Astfel, din acest punct de vedere, succesul mandatelor lui Băsescu este total – succes contabilizat, desigur, din perspectiva traiectoriei de clasă pe care am descris-o anterior. Suspendările pe care le-a suferit Băsescu în timpul mandatelor sale nu au reprezentat deloc un obstacol în proiectul de clasă pe care acesta l-a întruchipat, ci, dimpotrivă, confirmarea și accelerarea sa.

La finalul celor zece ani de președinție a lui Traian Băsescu, proiectul lui s-a împlinit: clasa capitaliștilor autohtoni este fie slăbită, fie la pușcărie, iar reprezentarea lor politică, chiar în PSD, este acum nesigură. Lucrurile stau atât de prost, încât, recent, Ioan Niculae – unul dintre puținii capitaliști locali încă în libertate – a fost zărit la o întâlnire a (fostului) PDL. Totodată însă, dacă soarta capitaliștilor locali nu pare de invidiat, nici cea a intelighenției tehnice

și *middle class* nu are motive de bucurie la finalul epocii Băsescu. Deși reprezentată politic de președinte și de guvernele Boc, această clasă a fost afectată în mod evident de criza din 2009 și, mai ales, de măsurile de austeritate impuse ca soluție la criză – desigur, nu în aceeași măsură în care au fost afectate clasele sărace. Acest paradox poate fi formulat în felul următor: deschiderea totală și subordonarea față de capitalul global are, într-adevăr, efectul de a eroda puterea (deopotrivă economică și politică) a capitaliștilor locali, dar acest efect nu este unul izolat. Periferializarea și colonializarea pe care le presupune duce totodată la erodarea și pauperizarea clasei de mijloc (cu excepția unei mici fracțiuni, care va câștiga mereu din medierea dintre nivelul global și cel local), cu atât mai mult ca urmare a efectelor prelungite ale crizei din 2009. Propriu-zis, proiectul de clasă întruchipat și implementat de Traian Băsescu are ca finalitate practică inclusiv anihilarea economică și politică a acelei clase. Prin urmare, continuă să existe în rândurile clasei de mijloc și a inteligheției o ambiguitate în raport cu Traian Băsescu: pe de o parte, există sentimentul clar că Traian Băsescu a trădat până la urmă cauza (vezi și aderența unor segmente ale acestei clase la protestele din 2012) – inclusiv prin susținerea Elenei Udrea –, pe de altă parte, există conștiința faptului că, în ultimă instanță, Traian Băsescu chiar este singurul personaj capabil să continue lupta cu capitaliștii locali și deschiderea necondiționată spre capitalul global. Dovadă în acest sens este popularitatea recentă de care se bucură președintele la final de mandat, mai ales pe fondul opoziției active pe care acesta o face premierului Victor Ponta. Cineva mai puțin familiarizat cu scena politică românească ar putea deduce că în această campanie Băsescu nu este la final de mandat, ci unul dintre candidați.

Este drept că împlinirea acestui proiect de clasă a însemnat de fapt demantelarea constantă a statului, în special a dimensiunii sale sociale, concomitent cu hipermilitarizarea

lui. Statul nu este doar captiv în mâinile unei clase, ci funcționează activ împotriva propriilor săi cetățeni, fiind totodată principalul generator de inegalități sociale, prin felul în care favorizează în mod diferențiat acumularea de capital, mai ales în timpul și în urma crizei financiare. În perioada mandatelor lui Traian Băsescu, pare că singurul atribut palpabil al statului a fost acela de a netezi calea capitalului global, prin exploatarea ieftină și nestingherită a resurselor umane și, mai recent, a celor energetice, într-o relație colonială clasică. Din acest punct de vedere, indiferent de numele viitorului președinte, proiectul Băsescu pare menit să continue și după ieșirea sa din scenă.

Deși președinția lui Traian Băsescu a avut o serie de caracteristici *sui generis*, impunându-se inevitabil și dimensiunea idiosincratică a președintelui, în ultimă instanță semnificația acesteia constă în faptul că a fost mai mult decât Băsescu însuși: epoca Băsescu a consfințit triumful unui proiect de clasă care va continua și în absența lui. Dacă până în 2004 societatea era modelată conform viziunii și intereselor clasei capitaliste postcomuniste autohtone, în 2014, odată cu retragerea lui Băsescu de la Cotroceni, societatea apare modelată după chipul inteligheției și a clasei de mijloc postcomuniste: individualistă, neoliberală, cuplată la capitalul global, inegală și de dreapta. Din acest punct de vedere, epoca lui Traian Băsescu a fost un succes.

Ideologia Băsescu

Alex Cistelecan

Contextul politic în care este lansat proiectul prezidențial Băsescu îi determină acestuia din urmă bună parte din cadrele ideologice în care avea să se miște vreme de un deceniu: o guvernare PSD (2000-2004), venită după o perioadă dezastruoasă de guvernare a „forțelor schimbării" și „societății civile", ale cărei succese (intrarea în NATO, acordul de integrare în UE și, în general, relativa stabilitate și prosperitate pe care le-a generat) riscau să încastreze pentru mult timp PSD-ul în structurile de putere. Astfel, chiar ceea ce reprezenta efectul reușitelor guvernării pesediste trebuia să fie codificat ca fiind pericolul major al politicii românești: nașterea (sau mai degrabă reconfirmarea) unui partid-stat, acapararea sistemului politic și a aparatului de stat de către gruparea social-democrată. Schimbarea politică putea fi astfel produsă nu atrăgând atenția asupra efectelor materiale, sociale ale guvernării PSD, ci mutând atenția asupra unor aspecte aparent mult mai formale, și implicit cu mai puțin impact asupra electoratului – în special într-o țară aflată încă în relativă mizerie –, și anume pluralismul democratic, transparența puterii, corupția sistemului. Cum, în chestiunile concrete, guvernării PSD nu îi putea fi opusă cu succes o agendă alternativă (ieșirea din NATO și UE,

descreşterea economică), bătălia politică trebuia mutată pe nişte chestiuni mai degrabă de ordinul corectitudinii şi echităţii politice: opoziţia simplă dintre sistem şi individ era, în acest context, ideologemul cel mai la îndemână. Ca să amintim un refren obişnuit din presa vremii, „candidatul Alianţei n-a luptat cu contracandidatul pesedist, ci cu întreg statul pesedist. Tocmai de aceea nu vorbim de victoria lui Băsescu asupra lui Năstase, ci asupra partidului-stat"[1].

Dacă alegerile din 2004 au fost primele în care chestiunea socială a intrat în umbră – deopotrivă ca prezenţă în discursul public şi ca eficacitate electorală – faţă de chestiunea corectitudinii formale a sistemului politic (declin relativ în care nu a făcut decât să se afunde până astăzi, ajungând la un record de absenţă în actuala campanie electorală), acest lucru nu ar fi avut niciun sens şi niciun efect dacă nu s-ar fi adresat unui electorat în care clasa de mijloc, educată şi „independentă", ocupa un procent tot mai însemnat din corpul cetăţenesc. Cu alte cuvinte, retorica partidului-stat şi a sfârşitului democraţiei nu ar fi prins niciodată dacă guvernarea Năstase, prin relativa ei stabilitate şi prosperitate, nu şi-ar fi produs propria-i armată de gropari – şi anume tânăra clasă de mijloc, cu venituri şi consistenţă de clasă tot mai pronunţate, dar pentru care aroganţa şi stilul, să recunoaştem, deloc *cool* al fostului FSN erau infinit mai relevante şi mai deranjante decât evoluţia PIB-ului şi ieşirea graduală din mizerie a societăţii româneşti. Băsescu „a reuşit să convingă electoratul urban, tânăr, dinamic şi doritor de schimbare că-i poate reprezenta interesele, îl poate elibera de stagnarea guvernării Năstase. *Spectrul autoritarismului*, care se profila ameninţător în cazul unei victorii a lui Adrian Năstase, este cel care i-a scos din casa pe alegătorii lui Traian Băsescu"[2].

---

[1] Răsvan Popescu, „Cine râde la urmă", *Revista 22*, nr. 771, 2004.

[2] Rodica Culcer, „Un nou preşedinte", *Revista 22*, nr. 771, 2004, care se înşală însă imediat în pronosticul pe care-l face – presimţind că „ne îndreptăm, aşadar, către o *epocă a compromisurilor negociate*, care poate fi

În această scenă primară a regimului Băsescu avem deja elementele de bază ale configurației ideologice care l-a marcat: pe de o parte, avem *constituency*-ul acestei ideologii – *middle class*-ul ascendent, „urban, tânăr, dinamic și doritor de schimbare"; și avem scheletul ideologic, opoziția romantică întemeietoare: individ *vs.* sistem. Această opoziție încă nedeterminată, cu care se identifică oarecum spontan conștiința politică a clasei de mijloc, avea să fie concretizată, specificată, determinată social și material, pe parcursul celor două mandate și sub puternica influență a crizei economice, într-o agendă neoliberală tot mai articulată și mai vehementă, reprezentând astăzi hegemonia ideologică a clasei de mijloc. Însă această turnură neoliberală a unui discurs inițial în același timp romantic și doar formal(ist) – individ/ libertate/ inițiativă/ pluralism *vs.* sistem/ autoritarism/ inerție/ partid-stat – nu marchează o ruptură în evoluția ideologică a regimului Băsescu, ci un proces de continuă – uneori mai abruptă, alteori mai răbdătoare – determinare și specificare socială și materială a configurației ideologice inițiale. Ideologia Băsescu se remarcă, astfel, în principal prin trăsăturile aparent opuse ale consistenței și elasticității: chiar dacă, la nivelul duratei lungi, putem vorbi despre o tot mai accentuată și mai explicită articulare neoliberală, aceleași 3-4 teme inițiale populează discursul prezidențial și, prin permutări și deplasări subtile ale dispoziției lor inițiale – deja suficient de permisivă, întrucât trasată doar în cheie formal-principială –, asigură nu numai continuitatea ideologică, ci și acuitatea – eficacitatea materială – a acestei ideologii. În final, naturalizarea neoliberalismului (adică a unei versiuni cât se poate de particulare de „compromis democratic", în care dimensiunea de clasă este extrem de explicită, agresivă și eficientă) ca simplă specificare/

---

adevărata tranziție a României către o democrație autentică" –, dar care, să recunoaștem, trebuia să includă și această promisiune în pachetul inițial de promovare a candidatului Băsescu.

determinare a unui set minimal de principii liberale, precum și hegemonia socială a acestei ideologii a clasei de mijloc aveau să fie asigurate tocmai de ceea ce am numit consistența și elasticitatea ideologiei Băsescu. Dacă acest proces de specificare/ determinare socială – neoliberalizare – a unui set ideologic inițial doar liberal-democratic era singura variantă de evoluție politică posibilă sau dacă mai admitea și alte direcții posibile (social-liberală, social-democrată etc.) e ceva ce puțin mai contează acum. Și nu facem aici paradă de pozitivism, deducând din modul particular de actualizare a unei posibilități inexistența altor posibilități; ceea ce încercăm, în schimb, să subliniem este că această versiune aparent contingentă (căci prilejuită de criză) de specificare neoliberală a unor valori democratice-liberale se întâmplă să corespundă mecanismului însuși de funcționare a discursului neoliberal – și anume promovarea unei anumite politici de clasă, cu un conținut social specific, drept simplă radicalizare și generalizare a principiilor liberalismului clasic. Din această perspectivă, conjunctura particulară care a fost criza economică și care a marcat trecerea de la primul la al doilea mandat al lui Băsescu, ca și deplasarea de la mesajul liberal-democratic inițial la cruciada neoliberală finală, are funcția dialectică de contingență necesară – acel element exterior și accidental care e însă necesar pentru a pune în mers potențialul de actualizare al dispozitivului ideologic inițial.

Dar să nu anticipăm. Spuneam că agenda pe care s-a lansat Traian Băsescu purta mai degrabă asupra unor valori liberal-democrate, care vizau aranjamentul echitabil al instituțiilor politice, agendă gravitând în jurul opoziției romantice și pre-politice individ *vs.* sistem. Acest dispozitiv minimal furnizează însă, după cum vom vedea (sper), toate elementele necesare pentru articularea tot mai elaborată și mai apăsată a unei ideologii neoliberale cu aplicație în toate domeniile existenței sociale: aranjamentul constituțional

al puterilor în stat, relația politicului cu cetățenii și, nu în ultimul rând, reproducerea materială a societății – economia ei. Să despachetăm acest tablou.

PREȘEDINTELE ȘI GHERILA ANTI-POLITICĂ PRIN DELEGAȚIE

Care e, în fond, treaba președintelui? „După mintea unora, odată ajuns la Cotroceni, președintele ar trebui să spună «știți, aia a fost doar o poveste, nu am nicio treabă cu ea, eu sunt neimplicat, eu stau și fumez, emit decrete de decorare, mă duc la întâlniri cu șefi de state, umblu pe covorul roșu și cu o liotă întreagă de sepepiști după mine să-mi protejeze viața, dar de făcut nu fac nimic». Nu este adevărat."[3] Că, spre deosebire de predecesorii săi, Traian Băsescu a întrupat figura președintelui jucător, hiperactiv, în tânăra democrație românească e limpede – dar care a fost rolul jucat de acest președinte jucător și ce anume a dat legitimitate acestui rol? „Elementul care dă președintelui putere și legitimitate și dreptul de a se adresa oricărei instituții, până la urmă" este faptul că „funcția este dobândită prin voința poporului, prin vot direct (...) Nu voi fi de partea vreunei instituții. Voi fi cel care, în baza Constituției, reprezintă cetățenii în fața instituțiilor statului."[4] Misiunea și legitimitatea președintelui își au sursa și debușeul în același element: poporul. Speculând ambiguitatea constituțională a sistemului politic românesc, sistem care împrumută din regimul prezidențial alegerea directă a șefului statului, iar din regimurile parlamentare rolul executiv al guvernului și primului ministru,

[3] Participarea președintelui României, Traian Băsescu, la ediția specială a emisiunii „Sfertul academic", Radio România Actualități, 8 august 2005, ora 14:00.

[4] Interviu acordat de președintele României, Traian Băsescu, cotidianului *România liberă* și publicat în numărul din 22 iunie 2005.

Traian Băsescu şi-a decupat astfel o zonă posibilă de joc activ ca singurul uns direct al poporului într-o structură politică dominată altfel, prin definiţie, de propria-i inerţie funcţională şi lipsă de reprezentativitate. Dar dacă ceea ce-i asigură spaţiul de joc preşedintelui este tocmai relaţia de reprezentare directă pe care o are cu cetăţenii, acest spaţiu şi legitimitatea jocului prezidenţial sunt cu atât mai extinse şi mai solide cu cât celelalte ramuri ale puterii de stat par a fi mai opace şi mai sustrase controlului cetăţenesc. Paradoxal, rolul de mediator între cetăţeni şi instituţii al preşedintelui devine cu atât mai pregnant şi mai vital cu cât celelalte instituţii politice, poate prin chiar natura lor mai complexe, mai supuse inerţiilor instituţionale, nu captează decât în mod indirect, în cel mai bun caz, mandatul încredinţat de cetăţeni. Că astfel instituţia parlamentului – instituţia reprezentativă prin excelenţă – a putut nu doar să intre în umbră faţă de instituţia prezidenţială în acest raport cu electoratul, ci, mai mult, a ajuns să fie percepută drept principalul obstacol pe direcţia acestei relaţii de reprezentare politică – nu face decât să ne arate performanţa remarcabilă a prestaţiei băsesciene, care a făcut din instituţia Preşedinţiei o figură politică mai reprezentativă decât Parlamentul şi mai activă decât Executivul. Deşi această interpretare a partiturii prezidenţiale poate trece drept nedemocratică, neconstituţională (obiecţie care i-a şi fost adusă în mod repetat din partea opoziţiei sau chiar a partenerilor de guvernare), cert este că ea este o partitură originală şi cât se poate de adecvată firii neamului românesc: specificul local e cel care impune aici un concept original de democraţie şi echilibru al puterilor. După cum se exprima chiar şi spre finalul decadei de activitate prezidenţială, aşadar chiar şi după toate trădările şi regrupările survenite pe linia acestei relaţii de reprezentare directă popor-preşedinte (despre care rearanjări vom vorbi imediat mai jos), „în România nu se va putea trece la preşedinte ales de Parlament. Poporul nu va

accepta o asemenea soluție. Ei vor să-și aleagă președintele, ei îl aleg, ei îl scuipa pe urmă, dar e al lor. Bun, rău, e al lor și nu vor accepta președinte făcut pe sforării prin Parlament"[5].

Prin urmare, echilibrul puterilor se transformă, aparent sub incidența propriei sale logici de funcționare – separarea criteriilor de legitimitate ale diferitelor ramuri ale sistemului politic –, într-un adevărat contrast între președinte și restul instituțiilor statului. Un președinte ce reprezintă poporul și care, implicit, nu se poate, nu are voie să se încline în fața cuiva – „România n-are un președinte slugă (...) Un singur lucru să nu-mi ceară nimeni: să stau încovoiat"[6] (motiv pentru care momentele recurente de slugărnicie – față de SUA, FMI, CE, BCE – au fost de obicei ambalate în gesturi de tupeu față de subalternii sau opozanții stăpânului astfel îmbrățișat: Rusia, sărăntocii de-acasă, opoziția politică etc.) – și a cărui neatârnare obligatorie este rezultatul direct al reprezentativității sale populare. Însă nu doar faptul că este un concentrat de reprezentare populară îl singularizează pe președinte; în același timp – și poate tocmai din acest motiv – președintele ocupă și poziția de maximă vizibilitate în câmpul politic, punctul din care întregul sistem politic se dezvăluie: „Marea problemă e că *din această funcție vezi sistemul*. Acela despre care domnul Emil Constantinescu spunea că l-a înfrânt. Păi bătălia e cu acest sistem"[7]. De-o parte, așadar, un președintele care concentrează în exclusivitate în persoana sa reprezentarea populară și care, cât se poate de convenabil, mai e și plasat în centrul panopticonului politic. De cealaltă parte însă, perspectiva care se

[5] http://www.hotnews.ro/stiri-politic-14145679-traian-basescu-despre-modificarea-constitutiei-romania-nu-putea-trece-presedinte-ales-parlament-poporul-nu-accepta-presedinte-facut-sforarii-parlament.htm.

[6] Participarea președintelui României, Traian Băsescu, la emisiunea PRO-VEST, PRO TV, 4 februarie 2007.

[7] Participarea președintelui României, Traian Băsescu, la emisiunea „Nașul", B1TV, 31 octombrie 2007, ora 22:00.

dezvăluie din acest punct privilegiat de urmărire și care e absolut deplorabilă: *„o clasă politică putredă*, reținеți, o spun cu responsabilitatea șefului de stat, o clasă politică putredă, gata oricând să facă compromisuri și o să vedeți mari analiști care spun: domnule, fac compromisuri, asta e politica, arta compromisului. Iar eu spun: nu, compromisurile sunt permise dacă sunt în interes public, dar nu în *interes de gașcă*"[8]. O clasă politică care pare să fie singura formațiune socială românească în care ceva de genul unei dinamici și coeziuni de clasă pot fi identificate (aspect asupra căruia, de asemenea, vom reveni) și care, prin acțiunile ei și prin relația de tranzitivitate, se alienează la fel de radical de societate pe cât se alienează de președintele ce reprezintă această societate: „Este evident că societatea românească evoluează, dar nu putem spune același lucru despre clasa politică (...) În domeniul politicii, nu există aquis comunitar (...) Iar România a atins un punct critic, de la care reforma clasei politice devine crucială pentru sănătatea vieții publice și eficiența instituțiilor statului"[9].

Ce se poate face în acest punct critic? Nimic altceva decât un asalt continuu asupra celorlalte centre de putere. Un asalt declanșat imediat după instalarea în funcție („Hurezeanu: (...) o dată la trei zile propuneți alegeri anticipate"[10]). Un asalt asupra sistemului politic, care se intensifică în momentele de cumpănă – în contextul crizei sau cu ocazia suspendărilor: „un conflict, fundamental de data aceasta, între mine și toate partidele va veni și se va propaga în condițiile în care efortul major al tuturor partidelor,

---

[8] *Ibid.*

[9] Mesajul președintelui României, Traian Băsescu, adresat Parlamentului României, pe tema reformării clasei politice și consultarea cu privire la introducerea votului uninominal, București, Palatul Parlamentului, 14 februarie 2007.

[10] Interviu acordat de către domnul Traian Băsescu, Președintele României, postului de radio „Europa FM", 11 martie 2005.

efortul major al tuturor mogulilor media în bună înţelegere cu partidele este să aibă un preşedinte care să reprezinte cam statuia aceea care îi este dragă mafiei: cu ochii acoperiţi, cu urechile acoperite şi gura acoperită. Toţi aceşti oameni îmi cer să nu aud, să nu văd, să nu spun ceva. Este imposibil de tratat în acest mod un preşedinte al României. (...) Concluzia la care am ajuns este că nu am dreptul să fac pasul înapoi ştiind care este societatea românească acum"[11]. Şi un asalt care, cel mai interesant, este explicit tematizat de către Traian Băsescu ca adevărată strategie de reformă a statului, singura strategie posibilă în condiţiile de opacitate publică date, şi anume un soi de *blitzkrieg* contra sistemului din interiorul sistemului: „Totul este să facă legile, proiectele de legi, cât mai repede, înainte să ajungă un captiv al sistemului, pentru că asta e tendinţa. Ministerele, uşor, uşor, înghit politicienii şi, după câteva luni, îi fac să vorbească precum ministerul, în mod tradiţional (...) Ministerele au început să prindă oamenii politici în captivitatea lor şi legile, în loc să se adreseze preponderent populaţiei, preponderent celor care trebuie deserviţi, încep să aibă şi acea notă de conservare a sistemului"[12].

Reprezentarea populară se concentrează în figura preşedintelui tocmai datorită nereprezentării poporului în celelalte instituţii politice, care au căzut pradă propriei lor inerţii şi logici de reproducere instituţională. Pentru a împiedica acest proces de denaturare a reprezentării cetăţeneşti în sistemul politic – denaturare ce pare a fi inevitabilă, simplu efect al logicii funcţionale a puterii – trebuie întreţinut un război de gherilă, în care rapiditatea şi surpriza manevrelor sunt singurele care pot învinge inerţia şi rigiditatea aparatului politic. Astfel, ceea ce în campania electorală trecea

[11] Participarea preşedintelui României, Traian Băsescu, la emisiunea „Sfertul academic", Radio România Actualităţi, 19 februarie 2007.

[12] Participarea preşedintelui României, Traian Băsescu, la emisiunea „Ediţie specială", TVR 1, 11 octombrie 2005, ora 20:15.

drept specific doar adversarului politic din acel moment, drept voracitate a aparatului pesedist, devine acum dinamica inerentă a structurilor de stat: opacitatea și acapararea puterii în interese nelegitime nu mai țin acum doar de modul specific de funcționare al mașinăriei social-democrate, ci de dinamica naturală și inevitabilă a însuși aparatului politic. Din acest motiv, Andrei Cornea putea să citească deplasarea opoziției politice din timpul regimului Băsescu în acest fel: „Traian Băsescu a divizat societatea românească altfel decât era ea divizată în 2004, la preluarea mandatului (...) Până la alegerile prezidențiale din 2004 existau «două Românii», aproximativ egale: una, mai modernă, mai tânără, mai urbană, mai educată și care vota constant pentru «centru-dreapta» (sau ceea ce în România trece astfel); cealaltă, mai rurală, mai vârstnică, mai săracă, mai arhaică, care vota pentru stânga, adică pentru PSD (...) Diviziunea politică esențială din aceste momente nu mai e cea tradițională stânga-dreapta, nici cea (devenită tradițională la noi după 1989) postcomunism-anticomunism, ci cea dintre «oligarhia» majoritară în parlament și o incertă mișcare populara «antioligarhie», regrupată în jurul lui Traian Băsescu"[13]. Se cuvine însă remarcat faptul că această divizare „altfel" a societății nu e neapărat altfel, cât reprezintă mutarea vechii opoziții la un cu totul alt nivel: ceea ce era valabil doar pentru PSD afectează acum întreg sistemul politic; iar ceea ce trecea drept centru-dreapta poate pretinde acum la statutul de adevărată societate responsabilă și care, chiar dacă e încă minoritară, e eminamente majoritară ca reprezentativitate socială a intereselor ei. Altfel spus, odată cu regimul Băsescu, opoziția fondatoare a democrației românești – să-i zicem PSD *vs.* Piața Universității – s-a deplasat în opoziția la un cu totul alt nivel, de-a dreptul meta, între sistem politic și alianța indivizilor anti-sistem. Dar pe

[13] Andrei Cornea, „Cele două coaliții", *Revista 22*, nr. 896, 2007.

măsură ce reconfigurează imaginea spațiului politic și opoziția sa fundamentală (prieten-dușman) în ciocnirea dintre sistemul rigid, opac, și *lone ranger*-ul reformator, această operație ideologică proiectează o imagine reconfigurată a tabloului social, care împrumută coordonatele reprezentării sale politice: tot așa cum, la nivelul reprezentării politice, președintele se luptă – tot mai singur și tot mai sigur, după cum aveau să constate periodic gornacii de la *Revista 22*[14] – cu un întreg sistem de interese oculte (sistemul politic), la fel și în societate se proiectează tot mai mult imaginea individului izolat, plin de inițiativă, plesnind de autonomie și spirit de libertate, dar care se împiedică la tot pasul în corupția și delăsarea generală, strivit deopotrivă de pasivitatea majorității asistate și de hoția clasei dominante (o asociere a sărăciei și a corupției care, după cum vom vedea, avea să contribuie, la rândul ei, cu unul dintre ingredientele principale ale ideologiei neoliberale prezidențiale sau, mai exact, cu ultima articulare, de clasă, a simpaticei doctrine constituționale minimaliste de la care am pornit). Pe scurt, imaginea președintelui justițiar dar încolțit își constituie retroactiv propriul *constituency* – tânăra clasă de mijloc activă în sectorul privat al economiei („economia reală"), acești vestitori ai Occidentului al căror glas cristalin e însă, vai nouă, mereu bruiat de grobianismul sărăcimii și mogulimii deopotrivă asistate de către stat (adică prin taxarea și impozitarea singurilor producători de bogăție, același

[14] Cristian Preda, „Mai sigur si mai singur", *Revista* 22, nr. 798, 2005: „Traian Băsescu este tot mai singur și mai lipsit de instinctul de animal politic care i-a adus în repetate rânduri succesul"; Andreea Pora, „Băsescu fără servicii?", *Revista* 22, nr. 1016, 2009: „*Ca de obicei, e singur. Tot mai singur* (...) Cum a ajuns Traian Băsescu, după doar șapte luni de nou mandat, într-o asemenea postură (...)"; Andreea Pora, „Băsescu își decontează erorile", *Revista* 22, nr. 1062, 2010: „Băsescu continuă să fie singurul politician de anvergură care se încăpățânează să nu abandoneze marile priorități naționale: educația, sănătatea și justiția. Și, totodată, singurul politician care nu dorește să capitalizeze electoral criza"; Andreea Pora, „5+1 cu Băsescu", *Revista* 22, nr. 1085, 2010-2011.

vajnic *middle class*). Această imagine autopromovată a președintelui tot mai singur și mai sigur, în mijlocul aparatelor puterii, gândilă exact cum trebuie conștiința politică a clasei de mijloc, fragmentarea ei socială și imaginea tipică în care această clasă vede conflictele sociale – ca indivizi vâslind și răzbind cu greu în oceanul de plebe cenușie și de interese oculte ale marilor actori sociali. Una peste alta, vedem aici modul în care un ideologem politic, sau nici măcar politic, ci formal-constituțional, care viza buna dispunere a aparatului de stat, relația corectă de reprezentare politică a poporului suveran, nu întârzie să proiecteze o anumită politică socială, materială, sau invers, modul în care o politică economică de clasă, neoliberală, poate fi legitimată și hegemonizată ca simplă extensie sau aplicație a unor principii liberal-democratice cât se poate de clasice: reprezentarea populară. Această articulare neoliberală a unui set de principii inițiale aparent doar liberal-democratice avea să se intensifice în contextul crizei economice – însă ea nu s-ar fi putut realiza atât de lin[15] dacă dispunerea ideologică inițială nu ar fi permis sau, cel puțin, nu ar fi încurajat de la bun început această direcție de lectură.

POPORUL ȘI SUBLIMAREA SA NEOLIBERALĂ

Dar așa cum se întâmplă de obicei cu poporul ales, și din poporul lui Traian Băsescu doar un rest avea să se salveze, doar o rămășiță avea să treacă cu brio valea crizei și a reformei statale. Articularea neoliberală a poporului este o operație complexă de triere, în care corpul politic e destituit pentru a fi ales un altul, poporul antreprenorial – operație

[15] Față de duritatea măsurilor luate, reacția socială a fost, să recunoaștem, mai degrabă firavă și cel mai adesea pe lângă – chiar și protestele din ianuarie 2012 cer un veritabil efort hermeneutic ca să citești în mesajele pro-Arafat niște mesaje anti-austeritate.

care nu doar că decupează din reprezentarea populară o singură felie minoritară de indivizi responsabili, dar mai mult decât atât, nici nu mai permite coagularea surplusului de societate în vreun program politic, în vreo viziune despre societate ca interes colectiv. Dar să dăm filmul cu încetinitorul.

Inițial, consensul președinte-popor e deplin și reprezentarea fără resturi: „Eu *înțeleg foarte bine noțiunea de popor*. Este singurul care trebuie respectat și ascultat tot timpul în democrație..."[16]. Și nu doar ascultat și respectat, ci activat politic: chemat periodic la referendum. Dintr-o simplă relicvă ușor anacronică a ideii de suveranitate populară din contractul social democratic clasic, de obicei înecată și neutralizată în democrațiile moderne într-un mecanism complex de delegare și transfer de putere către reprezentanții politici, instrumentul consultării populare devine astfel – tocmai ca răspuns la specificul local al compromisului democratic (clasă politică coruptă, președinte încolțit, dar reprezentant al poporului) – un mecanism vital de corecție a procesului politic. „Dacă există un blocaj al sistemului – și sistemul, după cum am văzut, este definit prin blocajul său inerent –, nu voi ezita să trec peste acest blocaj, să mă duc la electorat, la popor. Nu voi ezita."[17] *Revista 22* confirmă: „Încolțit de coalizarea fără precedent a adversarilor săi politici, (...) blocat și sabotat de majoritatea partidelor politice parlamentare, cu un acces limitat la televiziuni și radiouri, Traian Băsescu s-a «întors la popor», valorificându-și la maximum talentul de a mobiliza mase largi de oameni"[18]. Nu însă ca ultimă soluție de moment, ci ca singură tehnică de guvernare posibilă în contextul local: după cum trasează aceeași revistă, „clasa politică este reactivă, și

[16] Participarea președintelui României, Traian Băsescu, la emisiunea „Ediție special", TVR 1, 11 octombrie 2005, ora 20:15.
[17] *Ibid.*
[18] Rodica Culcer, „Superoferta electorală", *Revista 22*, nr. 896, 2007.

nu activă: respinge provocările lui Traian Băsescu, dar nu propune nimic în schimb. Este lesne de înţeles de ce: clasa politică este produsul sistemului şi nu are niciun interes în schimbarea lui (...) Pentru a deveni cu adevărat relevant ca preşedinte-jucător însă, Traian Băsescu trebuia să atace sistemul, iar referendumul este singura cale pe care o are la îndemână"[19].

Astfel, ca şi în cazul luptei anti-sistem din interiorul sistemului, şi aici practica prezidenţială ajunge să depăşească stadiul unei simple tactici conjuncturale, pentru a fi articulată ca veritabilă strategie de termen lung. Cu această ocazie, discursul prezidenţial speculează abil unele dintre criticile cele mai vehiculate – şi cele mai îndreptăţite – la adresa democraţiei liberal-parlamentare: „Practic, alegerile sunt singurul moment în care cetăţeanul este chemat să se pronunţe, după care este neglijat, este uitat, este abandonat, iar puterea o exercită, de multe ori în numele lor şi pentru ei, politicienii. Iată o uriaşă deficienţă a actualei Constituţii şi ea este extrem de bine exemplificată: dacă la articolul 2 din Constituţie se afirmă, fără reţinere, că suveranitatea este a poporului, aceeaşi Constituţie vine şi spune că poporul suveran la referendum dă doar un vot consultativ şi că decizia o iau tot cei din Parlament (...) Este inadmisibil, într-o democraţie care constată că este pe punctul de a fi doar o etichetă pe care scrie «democraţie», dar ea funcţionează total desprinsă de popor, să nu-i dai şansa acestuia să-şi materializeze voinţa prin referendum"[20].

Aşa se face că stilul colocvial, plebeu, pe care l-a adus Băsescu în politică, nu a fost doar o trăsătură întâmplătoare de caracter a individului care s-a întâmplat să ocupe fotoliul prezidenţial, ci un adevărat mecanism de guvernare:

[19] Rodica Culcer, „Băsescu în America", *Revista* 22, nr. 810, 2005.

[20] Discursul preşedintelui României la lansarea volumului *Regimul, partidele şi sistemul politic din România*, de Cristian Preda şi Sorina Soare, Bucureşti, 6 iunie 2008.

„raportul meu cu românii este discuția, vorba. Nu am alt raport cu ei..."[21], afirma aparent modest Băsescu, dar această discuție cu poporul nu e deloc ceva banal atunci când ședătoarea ia forma unui referendum: atunci, discuția cu poporul trebuie transformată în lege sau aplicată în realitate, după cum avea să insiste repetat președintele în legătură cu referendumul pentru unicameral sau cu referendumul pentru prima sa suspendare. „Eu cred că Parlamentul, ca instituție, trebuie protejat. Parlamentul nu trebuie supus riscului de a fi înfrânt de poporul român. De aceea, imediat după eventualul vot de suspendare, cei care au generat acest abuz trebuie scoși în fața electoratului."[22] După referendum, revine cu propunerea: „Trei pătrimi dintre parlamentari [322 din 440 prezenți] au pledat pentru demiterea șefului statului, în vreme ce tot trei pătrimi din totalul alegătorilor prezenți la urne au decis susținerea șefului statului pentru funcția de Președinte. O asimetrie numerică atât de amplă între reprezentanți și cei pe care îi reprezintă pune în evidență o prăpastie între Parlament si popor. Într-o democrație autentică asemenea dezechilibre sunt corectate imediat. Nu alegătorii sunt cei care au deviat de la cursul normal, ci reprezentanții poporului în forul legislative (...) Este vorba de contradicția dintre voința poporului suveran și voința unei majorități parlamentare care nu reflectă orientarea majoritară a cetățenilor cu drept de vot"[23].

Apariția crizei economice și efectele ei politice (măsurile de austeritate și reacția socială – de la protestele din ianuarie la referendumul din 2012) aveau să modifice însă tabloul

[21] Participarea președintelui României, Traian Băsescu, la emisiunea „Prim plan", TVR1, 20 februarie 2006, ora 20:00.

[22] Interviul acordat de președintele României, Traian Băsescu, ziarului *Cotidianul*, publicat în ediția din 13 aprilie 2007.

[23] Mesajul președintelui României, Traian Băsescu, adresat Camerelor reunite ale Parlamentului României, pe tema consolidării sistemului democratic din România, București, Palatul Parlamentului, 30 mai 2007.

acestei armonii și strânse cooperări dintre președinte și poporul său. Poporul unit în spatele președintelui începe să se spargă în cioburi, pături tot mai largi din el fiind concediate ca nereprezentative și nedemne pentru rolul de popor. În primul rând, are loc o deplasare de la popor la „societatea civilă de bună calitate": „În ultima perioadă societatea civilă de bună calitate s-a retras în cochilie; este timpul să revină, pentru că altfel locul ei va fi ocupat de foarte mulți neaveniți, care se vor revendica a fi reprezentanții societății civile. Avem o intelectualitate care, probabil, descurajată de criză, descurajată de unele măsuri guvernamentale, descurajată de unele poziții ale mele, s-a retras și nu vrea să se mai implice în viața socială și politică. Este un apel, dacă vreți, pe care îl fac, la revenirea societății civile de bună calitate în prim-planul vieții politice și sociale prin contribuțiile pe care le poate aduce"[24]. Deplasarea de clasă e însă vizibilă și aici: societatea civilă de bună calitate, care are dreptul și datoria să ia parte la viața politică, coincide cu acea parte mică a societății care, muncind în economia privată, e cea care susține – deși e aproape strivită – ansamblul statului și al societății. Aceeași opoziție individ-sistem, ale cărei proiecții de clasă le-am urmărit în ceea ce privește aplicația ei „constituțională", nu întârzie să ofere și aici criteriul după care să se realizeze această rearticulare neoliberală a poporului: opoziția președinte-sistem politic din interiorul sistemului politic este dublată de opoziția societate civilă de bună calitate *vs.* majoritate asistată, „neaveniți" (*i.e.* lipsiți de venit propriu) din interiorul poporului însuși. Însă nu doar atât: așa cum vom vedea mai jos, în analiza articulațiilor ideologice ale măsurilor anticriză, acea calitate care constituie societatea civilă de bună calitate este tocmai faptul că nu formează societate: că individualitatea membrilor săi este

[24] Declarație de presă a președintelui României, Traian Băsescu, Palatul Cotroceni, 25 ianuarie 2012.

imposibil de dizolvat în orice structură socială mai largă decât o familie sau o corporație – în orice caz, ireductibilă la orice formă de socialitate publică. Că, altfel spus, sunt singurii care au înțeles că nu mai pot depinde de stat și nu mai trebuie să se împiedice în forme artificiale de solidaritate socială, întrucât importanța lor pentru societate este dată tocmai de independența lor față de societate și de spiritul lor eminamente individualist și individualizant de inițiativă privată – un spirit de antreprenoriat și neatârnare care susține societatea tocmai prin independența sa față de societate, și care nu se mai întâlnește decât eventual în poziția similară a Președintelui – de reformator neobosit și totuși aproape mereu strivit – aflat în inima sistemului politic ticăloșit.

După ce a fost inițial somat la activitate politică, chemat și mobilizat la referendum și asigurat de reprezentarea sa în figura prezidențială, poporul este concediat ca neavenit și neconstituțional. Această trecere de la consensualismul și plebiscitarismul inițial, în care președintele vorbește cu și implicit reprezintă tot poporul, la decuparea unei zone privilegiate de societate politică și a unei sfere restrânse de dialog social nu putea dispărea însă de la sine fără un anumit efort de legitimare ideologică. Două editoriale ale lui Andrei Cornea, plasate ai zice strategic în două momente cruciale – unul anticipând criza economică și măsurile anticriză, altul la scurt timp după cel de-al doilea referendum de demitere a președintelui – ne oferă toate elementele și pârghiile acestei deplasări. Februarie 2009: „Una dintre marile probleme ale democrației este cât poate un om politic responsabil să înfrunte opinia publică și să ia măsuri nepopulare, numai pentru că știe că aceste măsuri sunt corecte și că, în circumstanțele date, au devenit indispensabile. Căci, așa cum remarca cândva Jean-Jacques Rousseau, deși e adevărat că poporul vrea întotdeauna binele, el nu-l vede întotdeauna și atunci e nevoie să fie luminat (...) Dar tocmai acesta a

fost dintotdeauna rolul mare şi rar distribuit al omului de stat, atât de deosebit în natura lui de politician: să nu fie orbul călăuză pentru alţi orbi, împănându-se totodată că, prin acest exerciţiu de ghidaj, s-a dovedit a fi un autentic democrat!"[25]. August 2012: „Prezentul conflict politic şi legal actualizează o veche dispută, existentă cel puţin de la începutul secolului al XIX-lea, dacă nu de la sfârşitul celui anterior: aceea dintre regimul «popular» sau «democratic» şi regimul liberal, republican sau constituţional (...) Nu contest că USL are «poporul» (sau o parte majoritară a lui) în spate. Nu contest că ceilalţi sunt, deocamdată, în minoritate. Dar dacă vrem să ne ferim de o tiranie populară (manipulată de altminteri de o oligarhie restrânsă), trebuie să cercetăm un singur lucru: respectă aceşti oameni politici domnia legii şi statul de drept? Răspunsul este, hotărât, nu (...) Pe vremuri, comuniştii acuzau ţările libere că sunt nişte *«democraţii formale»*. Era, de fapt, un elogiu involuntar: în acele ţări legea şi justiţia contau, spre deosebire de ţările comuniste, care nu-şi respectau nici măcar propriile legi şi constituţii. Or, asta dorim şi noi, liberalii autentici, să devenim: o democraţie «formală», şi nu una «populară»; voim un stat unde actele oficiale nu sunt modificate arbitrar şi post factum, aşa cum îi convine puterii de moment, indiferent dacă aceasta invocă «poporul» sau chiar îl are, vremelnic, proptit în spate"[26]. Să recunoaştem, un exerciţiu ideologic de toată frumuseţea, şi nu degeaba – pentru că performanţa sa e cea de a legitima o deplasare, de nu chiar o răsturnare a contractului iniţial de reprezentare populară în opusul său, dând însă aparenţa că nu am avea de-a face decât cu o măruntă precizare, articulare a aceleiaşi paradigme iniţiale: desigur că poporul vrea întotdeauna binele şi şeful de stat trebuie să-l asculte. Dar uneori şeful de stat

[25] Andrei Cornea, „Conduşi de orbi", *Revista 22*, nr. 987, 2009.
[26] Andrei Cornea, „Tirania populară", *Revista 22*, nr. 1170, 2012.

știe mai bine decât poporul care-i sunt interesele. Și dacă se întâmplă în astfel de momente ca președintele să pară că ia măsuri care contravin majorității poporului, asta nu e decât pentru că majoritatea poporului nu-și cunoaște interesele, e închistată într-o mentalitate depășită (dependența de stat, asistențiatul) și, implicit, trebuie eliberată cu forța – cu forța măsurilor de austeritate, luate sub imperativul urgenței, sau cu forța calmă a cadrului constituțional, care apără la rândul său interesele reale ale societății de zbaterile îndărătnice ale nemulțumirilor ei de moment.

Ca și în cazul deplasării ideologice în direcție neoliberală pe care am văzut-o la lucru în filosofia constituțională a lui Băsescu, și aici trecerea de la un model clasic, chiar ușor vetust, de reprezentare populară și democrație la un model de delegare a suveranității și autonomie a președintelui față de popor se realizează nu abandonând modelul inițial, ci radicalizându-l într-o anumită direcție: aici, tocmai pentru că președintele reprezintă atât de nemijlocit interesele poporului în oceanul de corupție și opacitate care e scena politică, aceste interese sunt mai lipite de persoana președintelui decât de conștiința poporului și, implicit, pot oricând să se desprindă de purtătorii lor, care, alienați astfel, intră în conflict cu adevăratul lor reprezentant – președintele. Reducerea la tăcere a majorității și privilegierea unui corp cetățenesc activ construit pe bazele restrânse ale „societății civile de bună calitate", *middle class*-ului ascendent, operație crucială în procesul general de hegemonizare a ideologiei neoliberale, se realizează, din nou, sub alibiul unei simple intensificări și radicalizări a contractului politic originar, a compromisului social liberal-democratic clasic.

DE LA ECONOMIA LIBERALĂ A POLITICULUI LA POLITICA ECONOMICĂ NEOLIBERALĂ

„Stimată doamnă, activitatea economică nu intră în atribuţiunile mele..."[27]. Într-adevăr. În sensul că acolo unde deciziile preşedintelui au dictat o anumită direcţie economică sau au implicat cel puţin anumite efecte economice, deciziile şi argumentaţia lor au fost cel mai adesea prezentate în cheie non-economică – drept aplicaţii ale unor principii evidente de justiţie şi legalitate, pe scurt: ca luptă anticorupţie. E timpul atunci să studiem mecanismul de bază al ideologiei Băsescu pe terenul său favorit: acolo unde o anumită viziune de clasă asupra societăţii este implementată ca simplă aplicaţie a liberalismului politic, în punctul de trafic în care ofensiva neoliberală înaintează sub acoperirea reformelor democratice ale statului. Să analizăm aşadar praxisul ideologic neoliberal la firul ierbii, în operaţiunea de traducere a unei anumite economii a politicului (atât în sens de subţiere a politicului, cât şi de funcţionare şi reglare internă ale sistemului politic) ca o anumită economie politică având un pronunţat caracter de clasă, care serveşte drept flamură ideologică şi suport material *middle class*-ului ascendent, încrezător, ba chiar umanist în vremuri de prosperitate, însă atât de agresiv, reacţionar şi protofascist în timpuri de regres social – cum, din păcate, aveau să se dovedească a fi anii decadei Băsescu.

O declaraţie prezidenţială din octombrie 2006 ne poate servi drept punct de pornire: „E adevărat că nu ne dă hărnicia afară din casă. Niciun român nu o să fie ca un tractoraş. Să înceapă de la opt dimineaţa şi până la 16 să nu se mai oprească, dar va asigur că, aşa cum ne mai luăm noi pauzele de cafea şi de ţigară, şi occidentalii îşi iau pauzele lor. Au

[27] „Traian Băsescu: Politica externă pe care o am în responsabilitate menţine o relaţie special cu SUA şi Marea Britanie" (interviu realizat de Gabriela Adameşteanu), *Revista* 22, nr. 783, 2005.

doar avantajul că uneori au instrumente mai bune decât noi, dar când o să punem la dispoziția românilor instrumentele pe care le au occidentalii, și românii vor putea munci mai puțin"[28]. Ca și în cazul celorlalte două elemente ale constelației ideologice băsesciene analizate mai sus (președintele și poporul), contextul de pornire al viziunii sociale prezidențiale arată cu totul diferit de punctul său de sosire: președintele își înțelege poporul, înțelege că nu prea are chef de muncă. Dar nicio problemă, pentru că și europenii trag chiulul cât încape. Mai mult chiar: integrarea în UE pare să fie povestea de succes a unui om leneș, nefiind nicidecum integrarea într-un atelier în care trebuie să robotim până la epuizare, pentru că altfel se uită lumea urât la noi (așa cum avea să pară în cea de-a doua parte a decadei Băsescu), ci, dimpotrivă, un prilej de a munci mai puțin și de a ne integra astfel în adevărata civilizație europeană – loisirul. Frumoase vremuri.

Din păcate, nu chiar atât de idilice nici la vremea lor. Pentru că ceva strică totuși bunăstarea generală, cineva refuză să joace după partitura corectă a economiei de piață: corupția. De la bun început astfel, discursul economizant al lui Băsescu este, într-adevăr, dez-economizant, în măsura în care problema pe care se angajează să o rezolve este imediat citită și tratată, implicit, ca o problemă de corectitudine legală. Or, tocmai această strategie de lectură ideologică avea să-și producă toate roadele în cea de-a doua parte a decadei băsesciene, atunci când discursul aparent consensualist inițial avea să fie înlocuit de un discurs neoliberal agresiv și insistent: din nou, o deplasare care nu schimbă cadrele ideologice inițiale, ci doar le acutizează și demonstrează astfel suplețea și coerența ideologiei prezidențiale. Dar să nu anticipăm.

[28] Interviul acordat de președintele României, Traian Băsescu, cotidianului *Jurnalul național* și publicat în numărul din data de 30 octombrie 2006.

„Din păcate, guvernările precedente au creat *o profundă fractură socială*. Avem, pe de o parte, o Românie a «băieților deștepți», care s-au îmbogățit pe căi ilegale și mai ales prin parazitarea banilor publici. Pe de altă parte, avem România oamenilor de afaceri corecți, a oamenilor onești, a oamenilor competenți și muncitori, care nu-și primesc niciodată recompensa meritată. Eu vreau să existe o singură Românie, nu mai multe! Vreau ca toți românii să poată trăi bine în țara lor, dar numai prin muncă onestă și respectarea legilor (...) *Justiția independentă este principala pârghie menită să asigure dreptatea socială.*"[29] Tabloul e deja complet: o fractură socială profundă, zice-se, dar o fractură care nu desparte, ca de obicei, o clasă dominantă de o clasă asuprită. Această fractură socială încă abstractă este aici imediat determinată într-un anumit mod: o clasă bogată, dar a cărei problemă nu este bogăția, ci faptul că a obținut-o prin mijloace ilegale. Și o clasă dominată, dar a cărei problemă nu este sărăcia, ci faptul că e furată de răsplata care i se cuvine pentru munca depusă. Abia în felul acesta, principala pârghie a dreptății sociale nu este o politică economică specifică, un pachet de măsuri de stânga sau de dreapta, ci simpla respectare a cadrului legal și constituțional, independența – tocmai: natura apolitică a – justiției. Dar asta înseamnă și că soluționarea acestei fracturi sociale prin mecanismele justiției nu

[29] Mesajul președintelui României, Traian Băsescu, privind situația politică actuală, București, 4 aprilie 2007. De asemenea: „Actuala situație politică nu este una conjuncturală, ci este una structurală. Ea ne dovedește că relațiile dintre instituțiile statului au fost prost croite, pentru ca deja faimoasa «democrație originală» să se poată perpetua în mult dorita liniște. Criza noastră e în primul rând o criză de încredere, o criză morală. Iar adevăratele sale cauze sunt nedreptatea socială și confuzia instituțională. Nedreptatea socială este resimțită de toți cei care muncesc și văd că au câștiguri mici, în timp ce hoții de toate felurile acumulează averi uriașe. Este inadmisibil că majoritatea românilor, formată din oameni care muncesc din greu și cu pricepere, nu sunt și principalii beneficiari ai creșterii economice (...) Pentru că am fost ales de dumneavoastră, eu nu am motive să capitulez". (*Ibid.*)

trebuie să ducă la redistribuirea politică a bogăției în societate (pentru că, așa cum am văzut, nu bogăția și sărăcia sunt problema), nu are de-a face cu corectarea mecanismelor de acumulare a capitalului și cu atât mai puțin nu se soluționează prin politizarea modului existent de producție, ci constă doar în verificabilitatea legală a distribuției existente (simplu spus: o societate funcțională și dezirabilă nu este nicidecum o societate fără inegalități, ci este o societate în care bogații și săracii, indiferent cât de depărtați unii de ceilalți, sunt la fel de cinstiți).

Prin urmare, nu polarizarea e nedreptatea socială ce trebuie reparată. Din contră, polarizarea e inevitabilă[30] și chiar benefică.[31] Problema este că, așa cum arată ea, această polarizare e una falsificată – ea îi opune pe cei care muncesc celor care-și însușesc (o opoziție aproape marxistă, dacă n-ar fi citită imediat în cheie legalistă), în condițiile în care ar trebui să-i opună pe cei care muncesc (și au și merită) celor care nu muncesc (și n-au pentru că nu merită). Din această perspectivă, celebrul slogan electoral cu care s-a lansat președintele – „Să trăiți bine!" –, și care riscă să promită

---

[30] „Este clar că societatea românească a început să se polarizeze, dar deja s-a creat o clasă mijlocie care începe să devină foarte puternică. Deocamdată ajutăm cu subvenții pe cei săraci, de exemplu, pentru plata căldurii în timpul iernii. Ne este foarte limpede că numai dezvoltarea echilibrată a populației poate corecta aceste discrepanțe. Iar acest lucru se va petrece cu ajutorul fondurilor europene, în special în mediul rural, în agricultură. De asemenea, dezvoltarea infrastructurilor va contribui la diminuarea acestor diferențe. Dar trebuie să fim realiști: cei care au avut succes vor continua să acumuleze bogății." (Interviul acordat de președintele României, Traian Băsescu, revistei spaniole *Capital* și publicat în numărul din data de 24 noiembrie 2006)

[31] „În trecut, obstacolele în calea egalității țineau de statutul social, de o anumită rigiditate a relațiilor dintre păturile și clasele sociale. Locul fiecăruia era fixat încă de la naștere: prințul era prinț, cerșetorul era cerșetor. *Capitalismul este cel care a schimbat această logică a rigidității sociale* care a blocat parcursurile ascendente, așa-numitul «ascensor social»." (Discursul președintelui României, Traian Băsescu, la Conferința „Our vision on Romania", organizată de Camera de Comerț Americană din România, București, 23 septembrie 2008)

o improbabilă prosperitate pentru toți, trebuie precizat, ușor amendat, în ceva mai apropiat de „vedeți-vă de treabă!" (dacă vreți să trăiți bine): „Eu sunt un adept al creării condițiilor pentru ca *oamenii să trăiască bine, dar în niciun caz nu sunt un adept al soluțiilor de asumare a responsabilității statului* pentru viața de zi cu zi a fiecăruia dintre noi. Statul trebuie să creeze condiții (...) Dar, din punct de vedere al veniturilor, eu cred că este o zbatere a noastră, a fiecăruia. Suntem mulțumiți cu cât câștigăm dintr-un serviciu, foarte bine. Avem nevoi mai mari, ne mai luăm ceva de muncă, pentru că *locuri de muncă sunt, slavă domnului*"[32]. Misiunea socială a statului este să te lase doar să muncești – de-aici, groaza cu care sunt privite orice posibile forme de taxare a muncii și aerul de mari realizări sociale pe care îl iau, implicit, măsuri „sociale" precum flexibilizarea codului muncii sau reducerea CAS-ului la angajator: maximumul pe care-l poate face statul ca prestație socială e să nu intervină cu pretenții în relația pur privată, pur personală, dintre cetățean și angajator.

Deși consensualist, ba chiar și înțelegător, uneori, cu specificul românesc al delăsării, discursul prezidențial de dinainte de criză conține deja ingredientele neoliberale care vor ieși în față într-un mod mult mai vizibil odată cu începutul crizei: o apologie a polarizării și a mobilității sociale, o cheie legalistă, formalistă, de lectură și soluționare a nedreptăților sociale, o responsabilizare totală a individului și o privatizare, depolitizare a chestiunii sociale (nu întâmplător, solidaritatea apare în discursul prezidențial doar în mod negativ, sub forma cârdășiei – a clasei politice în ansamblul ei, a băieților deștepți cu oamenii politici, în vreme ce soluția scoate în relief întotdeauna responsabilitatea și efortul individual). O viziune socială și politică – ștergându-și însă

[32] „Traian Băsescu: Politica externă pe care o am în responsabilitate menține o relație special cu SUA și Marea Britanie" (interviu realizat de Gabriela Adameșteanu), *Revista* 22, nr. 783, 2005.

imediat urmele sociale și politice printr-un proces susținut de privatizare și depolitizare/ tehnicizare – care, încă o dată, își proiectează un *constituency* pe măsură: o clasă de mijloc care muncește, dar care e privată de rodul muncii ei, deopotrivă de cei care își însușesc, fără să muncească, situați deasupra, și de cei care nu muncesc, dar au pretenții, aflați dedesubt. Tot acest tablou se va acutiza odată cu criza.

În ciuda acestui orizont de preînțelegere aflat deja la dispoziția arsenalului ideologic prezidențial, criza pare să-l fi luat inclusiv pe el ușor pe nepregătite. „A apărut cel mai tare politician al lumii și probabil unii vor fi dezamăgiți că nu se numește nici Obama, nici Putin, nici Medvedev, nici Sarkozy, nici Merkel, nici Băsescu, nici Papandreou, numele acestui politician se numește Piață (...) Este clar că piața ne-a pus pe toți cu spatele la zid, cel puțin pe europeni, și ne cere mai mult decât putem da. Iar eu cred că această confruntare dintre piață și liderii politici europeni trebuie să înceteze printr-un armistițiu, un armistițiu pe un termen de 3-4-5 ani, pentru că noi nu avem soluții să câștigăm protejându-ne națiunile, și piața nu-i poate omorî exact pe cei de la care a câștigat cel mai mult: guvernele. De aceea cred că, dincolo de a alerga în urma realităților pieței și venind tot timpul prea târziu, dincolo de a încerca artificii neconvingătoare, suntem la momentul la care politicienii europeni trebuie să negocieze cu piețele, și nu brutal."[33] Apariția surprinzătoare a celui mai tare politician – tocmai pentru că nu stă la negocieri cu figuranții – nu-i îngăduie lui Băsescu decât o măruntă crâcneală (de la guverne ai câștigat cel mai mult, o, tu, piață nerecunoscătoare) și o rugăminte de îndurare (un armistițiu, 4-5 ani răgaz, nimic brutal...). Asemenea crâcneli și rugăminți s-au auzit, o scurtă vreme, din mai toate cancelariile occidentale: desfășurarea evenimentelor

[33] Discursul președintelui României, Traian Băsescu, la lansarea Raportului privind competitivitatea României, București, 14 decembrie 2011.

aveau să le dovedească a fi simple gesturi goale, simbolice, făcute de dragul galeriei electorale – nimic din principiile de funcționare ale pieței și din exigențele acestui politician neînduplecat nu avea să fie cu adevărat pus sub semnul întrebării în toată gama de politici anticriză. În ciuda unor astfel de momente de ruptură a coerenței ideologiei prezidențiale (și care, în realitate, nu sunt atât rodul surprizei de moment, ci rezultatul unor calcule tactice, care în numele unor obiective pe termen scurt permit abaterea de la strategia ideologică de lungă durată), criza economică avea să fie treptat și tot mai sigur împachetată în aceleași ingrediente ideologice pe care discursul prezidențial le avea deja în sertar de la începutul mandatelor: opoziția individ *vs.* sistem, sau privat *vs.* public (muncă/ inițiativă/ responsabilitate/ individ *vs.* asistențiat/ plafonare/ iresponsabilitate/ cârdășie) ca opoziție politică fondatoare, linie ireductibilă de fractură a sferei sociale și economice.

Să urmărim atunci coerența și elasticitatea dispozitivului ideologic prezidențial la lucru, în modul de descifrare a crizei și de codificare a soluțiilor anticriză (sublinierile îmi aparțin):

a. Diagnostic:

„Această criză financiară cu efecte în economia globală nu este decât o reacție a forțelor pieței la pierderea controlului și la desprinderea de realitate. *Am vrut să cheltuim infinit mai mult decât aveam.*"[34]

„România se află astăzi în fața efectelor crizei economice globale, după *doi ani de lipsă de prudență bugetară* pe un fond de creștere economică puternică; nu a fost folosită șansa intrării în Uniunea Europeană în contextul internațional

[34] Conferință de presă a președintelui României, Traian Băsescu, Palatul Cotroceni, 24 noiembrie 2008.

favorabil pentru a realiza reformele. Lipsa de reforme din ultimii doi ani o plătește populația acum (...)."[35]

„România plătește și costul politizării și nereformării administrației publice. În ultimii ani, sectorul public a crescut excesiv și a devenit o povară. În loc ca guvernul să ajute la construirea unei societăți cu o clasă de mijloc din ce în ce mai numeroasă, mai bogată și mai independentă, în perioada ultimilor ani a fost crescută dependența de stat (...)."[36]

„Românii sunt *pe bună dreptate revoltați pentru că au fost mințiți.* Mulți au primit în perioada 2007-2008 mai mult decât se putea da, din considerente electorale, și acum se văd în situația grea de a li se lua înapoi."[37]

„Statul român nu își mai poate permite să plătească salarii și *funcționarilor incompetenți și bolnavilor închipuiți* și nu mai poate aloca ajutoare sociale celor care *pot să muncească, dar nu vor.* Pentru România, această criză a fost și o oportunitate. Ne-a arătat vulnerabilitățile noastre. Trebuie doar să avem curajul și tăria să le corectăm (...) O analiză atentă arată că *nu avem atât de multă sărăcie în România, cât avem nemuncă și abuzuri* în sistem."[38]

„Sunt foarte mulți *proprietari de vilă cu piscina și Mercedes care primesc ajutoare sociale.* Avem un stat prea costisitor raportat la populație și la veniturile statului."[39]

„Sistemele de protecție socială inventate în România fac ca circa 45% din veniturile bugetului de stat să se fi dus

---

[35] Mesajul președintelui României, Traian Băsescu, în fața Camerelor Reunite ale Parlamentului României, București, Palatul Parlamentului, 9 martie 2009.

[36] *Ibid.*

[37] Mesajul președintelui României, Traian Băsescu, în fața Camerelor reunite ale Parlamentului, 21 septembrie 2010.

[38] *Ibid.*

[39] http://www.hotnews.ro/stiri-eurofonduri-12870321-traian-basescu-avem-situatie-dramatica-zona-banilor-europeni-luna-august-nu-vom-primi-niciun-euro-neoficial-august-sunt-suspendate-platile.htm.

până acum pe cheltuieli sociale (...) circa *13 milioane de cetățeni români erau asistați*, într-o formă sau alta – nu pensionari, atenție, nu vorbesc de pensionari –, într-o formă sau alta erau asistați până la începutul anului 2010 (...)."[40]

---

[40] Discursul președintelui României, Traian Băsescu, la Conferința „Parteneriat pentru Creștere Economică în 2011", București, 11 noiembrie 2010. Frumusețea statisticii e că poate să-i spună fiecăruia ceea ce vrea să audă: la fel și în cazul evaluărilor prezidențiale ale ponderii relative a statului social împovărător și a investițiilor salvatoare. După cum le mărturisește investitorilor străini, „România este *departe de a fi printre țările cu cele mai mari contribuții sociale, dar aceasta nu ne descurajează să continuăm procesul de reducere* a contribuțiilor sociale, imediat ce acest lucru va fi posibil" (Discursul președintelui României, Traian Băsescu, la întâlnirea cu membrii Consiliului Investitorilor Străini, București, 5 mai 2009). Deși prestația socială a statului e la minimum, promitem să o reducem și mai mult. Și asta chiar dacă procentul acordat investițiilor e, în schimb, undeva la maximum: „Știți probabil că *suntem al doilea stat ca procent din produsul intern brut alocat investițiilor* în Uniunea Europeană. [Cu toate astea,] bugetul nu trebuie să afecteze investițiile. Deci România trebuie să-și mențină nivelul de investiții" (Declarație de presă a președintelui României, Traian Băsescu, pe teme de actualitate, Palatul Cotroceni, 24 octombrie 2011). O reducere necesară a cheltuielilor sociale și o creștere corespunzătoare a investițiilor care nu doar că amplifică un dezechilibru deja existent, dar care e necesară chiar și în condițiile în care obișnuitul refren (crearea de locuri de muncă) prin care statul își justifică de regulă această preluare din partea sa a ceea ce în mod normal ar trebui să treacă în contul capitalului – cheltuielile cu infrastructura și investițiile de capital – nu pare să se verifice întotdeauna din pricina avansului tehnologic: „Ne vom îndrepta către un derapaj dacă nu se trece la reducerea cheltuielilor bugetare, dacă nu se trece la reducerea cheltuielilor materiale, să se dirijeze fonduri pentru investiții. (...) Mai e o poveste: dacă facem drumuri, angajăm multă forță de muncă. Să uităm povestea asta, că nu se mai fac drumurile cu târnăcopul și cu lopata (...) Deci, investițiile în infrastructură nu sunt neapărat izbăvitoare din punct de vedere al creării de locuri de muncă (...) *Nu neapărat rezolvă problema ocupării forței de muncă, datorită nivelului tehnologic la care s-a ajuns* (...)" (Participarea președintelui României, Traian Băsescu, la emisiunea „Ediție specială", TVR1, 5 august 2009). Interesant cum acest aspect al tehnologizării – redundanța tot mai mare a forței de muncă în modul actual de producție – lipsește cel mai adesea din pledoaria cotidiană a investițiilor publice și private ca singure pârghii de creare de locuri de muncă. Poate pentru că menționarea lui ar indica o natură structurală a crizei economice – incapacitatea capitalului de a mai asigura reproducerea societății în același timp cu acumularea de plusvaloare – imposibil de soluționat altfel decât printr-o restructurare radicală a

b. Soluții:

„Aș vrea să mai fac o ultimă observație legată de criză. Am văzut apologeți ai stângii țipând: «Iată colapsul capitalismului! Să venim noi, comunismul, să punem lucrurile la punct». Socialismul biruitor, care ne-a lăsat vreo 50 de ani în urmă, cred că este una dintre marile erori și sigur apologeții economiei de stat și ai societății controlate și-au găsit un moment prielnic să se manifeste. Este o eroare."[41]

„Am serioase îndoieli că, în general, Europa socială mai este o soluție, iar o Românie socială când ea nu este performantă, economic este imposibilă. Până nu ne punem economia la punct și să generăm venituri în bugetul de stat cu care să facem protecție socială, trebuie să fim cinstiți și să spunem românilor că acum nu putem face o Românie socială, până nu facem o Românie performantă."[42]

„Să reducem numărul de avize, numărul de inspectori, numărul de băgători de seamă care numai frânează evoluțiile societăților comerciale (...) Ne vom îndrepta către un derapaj dacă nu se trece la reducerea cheltuielilor bugetare, dacă nu se trece la reducerea cheltuielilor materiale, să se dirijeze fonduri pentru investiții."[43]

„(...) prima variantă, cea cu sporirea fiscalității în zone extrem de sensibile – TVA și cotă unică – era varianta în care aparatul bugetar transfera din nou pe umerii economiei reale sarcina de a-i asigura veniturile de

---

modului existent de producție: nu prin retragerea statului și condiționarea supraviețuirii fiecăruia de subordonarea sa față de capital (ceea ce înseamnă, în fond, refrenul creării necesare de locuri de muncă), ci, dimpotrivă, prin decuplarea condițiilor de supraviețuire individuală și de reproducere socială de imperativele oarbe ale acumulării de capital.

[41] Conferință de presă a președintelui României, Traian Băsescu, Palatul Cotroceni, 24 noiembrie 2008.

[42] Discursul președintelui României, Traian Băsescu, la Conferința „Parteneriat pentru creștere economică în 2011", București, 11 noiembrie 2010.

[43] Participarea președintelui României, Traian Băsescu, la emisiunea „Ediție specială", TVR1, 5 august 2009.

supraviețuire. De asemenea, se transfera pe toată populația sarcina de a genera mai mulți bani pentru a putea fi menținut aparatul bugetar uriaș pe care România îl are (...) Economia reală este cea care s-a restructurat puternic în anul 2009 și primele luni ale anului 2010. Ea a reacționat corect la criză. Cel care nu a reacționat corect la criză este statul, care nu și-a diminuat consistent cheltuielile. Și, ca să fiu plastic – este o imagine care îmi vine în minte acum: *statul arată așa, ca un om foarte gras care s-a cățărat în spatele unuia foarte slab și subțirel. Și asta e economia românească.* Iar cheltuielile uriașe ale statului s-au transferat pe cei trei milioane care lucrează în servicii și în industria românească. Acest lucru nu mai este posibil (...) Deci, aici lucrurile trebuie privite în ansamblul lor, dar esența, dincolo de acest lucru, a fost legată de grija de a nu pune în sarcina tuturor celor 22 de milioane și mai ales în sarcina sectorului privat al economiei excesul de cheltuieli pe care îl are bugetul de stat al României (...) [Măsurile] vor avea un efect foarte bun în sistemul privat, vor elibera sistemul privat de obligațiile pe care le are de a produce bani ca să ținem asemenea aparate, de asemenea dimensiuni."[44]

„Sectoarele din economia reală s-au restructurat în 2009, creșterile de șomaj pe care le-ați văzut vin preponderent din această zonă a economiei reale, fie că e sector privat sau sector de stat, dar economie – producție sau servicii. Deci, nu este corect. Ei au plătit deja costul. Ce cost să mai punem pe spatele societăților, ca să creștem veniturile în bugetul de stat?"[45]

„N-avem ce căuta în sectorul privat. Așa cum nu a atins nimeni sectorul privat când s-au făcut reduceri de salarii la stat, nu are nimeni dreptul să-l atingă nici în continuare."[46]

---

[44] Declarație de presă a președintelui României, Traian Băsescu, 6 mai 2010.
[45] *Ibid.*
[46] http://revistapresei.hotnews.ro/stiri-radio_tv-14700285-traian-basescu-despre-impozitarea-salariilor-mari-ale-bugetarilor-daca-ponta-poate-sustin.htm.

Diagnosticul imediat și soluțiile aferente bat așadar într-o direcție clară și, în fond, dacă putem spune asta cu înțelepciunea întârziată a privirii retroactive, cât se poate de previzibilă: criza nu a fost cauzată de un sector financiar supradimensionat și scăpat de sub control (chiar dacă, cu unele ocazii, Băsescu – precum colegii Sarkozy și Merkel, într-o primă fază – s-a trezit bătând obrazul capitalismului speculativ, care denaturează capitalismul sănătos, productiv); cu atât mai puțin, criza nu este efectul evoluției naturale, inerente, a capitalismului avansat. Nu e nimic politic sau economic în mecanismul de declanșare a crizei: criza e doar o bulă de corupție. Dar dacă dezechilibrul e cauzat nu de iresponsabilitatea și lăcomia capitalului financiar (de criză structurală de epuizare a dinamicii valorii și de scădere a ratei profitului nici nu poate fi vorba, desigur), ci de lăcomia și iresponsabilitatea sectorului public, el poate fi soluționat pe căi pur legaliste, de corectitudine legală și rearanjare constituțională, și nicidecum prin politici economice de stânga sau de dreapta.[47] Criza nu e decât măsura potențial

[47] „Reformele acestea nu sunt de stânga sau de dreapta. Este vorba despre responsabilitate pentru reformarea statului, despre responsabilitatea pentru reforma economică și bugetară." (Mesajul președintelui României, Traian Băsescu, în fața Camerelor reunite ale Parlamentului, 21 septembrie 2010) Dar dacă măsurile de ieșire din criză constau, de fapt, în declanșarea la nivelul întregii societăți a luptei anticorupție, dacă, altfel spus, politica anticriză e perfect apolitică, exclusiv justițiară, nu același lucru se poate spune despre încercările magistraților atinși de deciziile austeritare de a-și recâștiga, în instanță, deplinătatea drepturilor salariale. „În momentul de față, un mare număr de salariați din instituții ale statului, primării, ministere, direcții județene, direcții generale, instituții asimilate direcțiilor, câștigă în instanțe procese care măresc salariile, măresc veniturile prin acordarea unor sporuri (...) *autoritatea judecătorească acționând cu depășirea atribuțiilor sale*. Este necesar stoparea acestui fenomen și revenirea la normalitate." (Declarație de presă a președintelui României, Traian Băsescu, pe teme de actualitate, Palatul Cotroceni, 4 mai 2009) Astfel, simetric cu soluționarea juridică a unei chestiuni social-politice ca singur mecanism legitim și eficient anticriză, avem aici, conform președintelui, o ilicită încercare de ingerință a justiției în chestiuni economice care nu o privesc. Criza economică nu poate fi rezolvată decât prin măsuri justițiare,

explozivă pe care a luat-o corupția: „nu sărăcie, cât abuzuri și nemuncă". Implicit, soluția anticriză e cât mai multă muncă și anticorupție. O departajare deloc întâmplătoare: o privatizare completă a condițiilor de supraviețuire a fiecăruia, o desocializare a chestiunii sociale (cine nu muncește, nu mănâncă; cu corolarul cine nu mănâncă destul nu muncește destul), în paralel cu un asalt continuu la credibilitatea sectorului public și a resorturilor existente de socializare a societății. Această departajare a soluțiilor anticriză decupează din nou societatea după o linie de fractură originală, în care poporul privat, clasa de mijloc, cea care muncește, se confruntă în același timp cu o comunitate de gașcă a băieților deștepți de deasupra și cu o majoritate asistată dar pretențioasă dedesubt, și care taie serviciile sociale oricum minime ale unei societăți aflate oricum în mizerie masivă cu aerul justițiar că ia mercedesul și piscina de la gura marilor îmbuibați. O societate a cărei socializare nu este resimțită decât ca furt și care nu are nimic sfânt decât proprietatea privată (a propriei sale forțe de muncă, la limită) – aceasta este moștenirea ideologică a decadei Băsescu.

După un mecanism ideologic extrem de asemănător cu cel analizat în cazul doctrinei prezidențiale despre Constituție, clasă politică și reprezentare populară, criza este aici doar pretextul/ contextul care scoate la iveală o mare trădare a poporului celor care muncesc tocmai de către propria sa instituționalizare politică – aici, sub forma cârdășiei dintre clasa politică și majoritatea asistată, care nu umblă decât după banii pe care poporul privat îi produce prin sudoarea propriei lui frunți. Și ca de obicei, misiunea președintelui Băsescu – altfel aparent fraudulos asumată, substituindu-se eroic primului ministru Boc în momentul de anunțare a deciziilor anticriză – e cea de a fi același

---

însă atunci când victimele acestor măsuri își cer dreptatea în justiție, sunt trimiși la plimbare pentru păcatul de a fi încălcat autonomia economicului și separația puterilor.

individ anti-sistem din inima sistemului, care dă jos statul asistențial obez de pe umerii poporului sectorului privat și restabilește scara corectă, meritocratică, a polarizării sociale. Cruciada anticorupție a președintelui este oglinda muncii frenetice a poporului său privat: munca este deja un fel de anticorupție, e anticorupția fiecăruia dintre noi. Pe căi tehnocrate, regăsim astfel spiritul protestant al capitalismului: o exhortare continuă la muncă, singură variantă de salvare a fiecăruia (nimic poetico-teologic aici: criza și cel mai tare politician din parcare, piața, ne-o demonstrează cu argumente matematice), și care trebuie să asigure nu doar resursele materiale necesare supraviețuirii, ci mai ales instrumentele formării spirituale adecvate unei lumi libere, conversia mentalităților, eliberarea de dependențe, ieșirea din minorat – pe scurt, dresajul întru precariat și flexibilitate: *„capitalismul, economia de piață trebuie să ne învețe că nu întotdeauna locul de muncă vine după noi, ne mai ducem și noi după locul de muncă.* Poate sunt calificat ca maistru și mi-am pierdut locul de muncă și mi se oferă pentru un timp un post de muncitor necalificat. Nu-i nicio rușine să câștigi bani muncind. Nu-i nicio rușine. Deci, *trebuie să ne flexibilizăm puțin* în ceea ce privește exigențele noastre față de locul de muncă. Dacă știu să fac strungărie, nu înseamnă că toată viața această meserie îmi va garanta un loc de muncă. Și dacă mi se cere să învăț să fiu sudor, mă duc, mă calific și mă angajez ca sudor. Deci, sunt lucruri pe care trebuie să le învățăm. Fac parte din realitățile unei economii de piață. În orice caz, pentru a concluziona, personal *rămân un adept fără rezerve al economiei de piață*"[48].

[48] Conferința de presă a președintelui României, Traian Băsescu, Palatul Cotroceni, 24 noiembrie 2008. *O mobilizare susținută la muncă individuală, care devine atât de vitală încât capătă valențe patriotice și care culminează* cu ceea ce ar putea fi epitaful ideologic al epocii Băsescu, deja celebrul: *„Aș vrea ca voi să nu vă educați în spiritul «Vreau casă!», prima dată, ci: «Vreau loc de muncă și salariu», prima dată. Este esențial (...) fiți pragmatici, nu sentimentali. Noi am rămas cu chestiunea asta cu casa de pe*

Acest paralelism perfect între modul de articulare a viziunii constituționale a președintelui și a viziunii sale sociale – axate pe aceleași opoziții fundamentale (individ *vs.* sistem, privat *vs.* public), și în care reforma continuă a statului oglindește emanciparea necesară sectorului privat de obligațiile sale sociale, tot așa cum devotamentul fiecăruia în câmpul muncii și procesul aferent de schimbare interioară a mentalității oglindesc intensitatea și continuitatea procesului de anticorupție de la vârf – este ilustrat, și într-o direcție și în cealaltă, de alte două intervenții prezidențiale care împachetează întregul bagaj ideologic complex și multidimensional în răsuflarea unei singure viziuni.

Mai întâi, criza economică trimite imediat la criza de reprezentare politică: *„În România, a depăși criza înseamnă a munci mai mult și mai bine, cu productivitate și eficiență mai mari.* Ne știm prea bine lipsurile – salariile au crescut ani de zile mai repede decât productivitatea muncii. Ieșim din această criză numai dacă inversăm această tendință (...) Dacă România nu va răspunde adecvat tuturor acestor provocări, există *riscul să ne confruntăm și cu o criză de reprezentativitate*, care ar pune în pericol însuși caracterul democratic al sistemului nostru politic. *Semnele crizei de reprezentativitate pot fi identificate la două niveluri: cel al măsurii în care deciziile politice sunt luate în numele interesului națiunii române, și cel al păstrării contactului între alegător și ales*"[49].

Criza economică trimite la criza de reprezentare politică; tot așa cum, invers, criza de reprezentare politică și necesara

---

vremea comuniștilor". Ce-i mai spectaculos decât un regim care debutează cu lozinca „Să trăiți bine" și sfârșește cu sentința că „ideea de a avea o casă trebuie abandonată ca mit comunist"? Doar un regim care în trecerea de la prima la ultima poziție își păstrează coerența ideologică și, în maxima sa extensie neoliberală, nu recurge la alte elemente discursive decât cele curat constituțional-liberale din pornire.

[49] Mesajul președintelui României, Traian Băsescu, în fața Camerelor Reunite ale Parlamentului României, București, Palatul Parlamentului, 9 martie 2009.

„reformă a statului" (programul prezidențial anunțat) trimit la criză și la singurele soluții de ieșire din criză: „Deja înțelesesem, după un mandat și după anul 2009, că România nu mai poate supraviețui fără o puternică și hotărâtă reformă a statului. Sigur, expresia este extrem de abstractă. Dacă, pur și simplu, enunț: «avem nevoie de reforma statului» este destul de dificil să înțelegi ce se ascunde sub aceste cuvinte (...) Venind, însă, la realitatea care impune o reformă a statului român – realitatea se numește criză (...) Pentru a defini, în câteva cuvinte, prioritățile într-un proces de reformă a statului, și nu vreau să repet ceea ce am spus de multe ori, dar aș enumera câteva dintre ele: *reforma statului implică, în primul rând, o reformă în abordarea bugetelor, a bugetului de stat*, modul cum cheltuim resursele"[50].

Legătura dintre criza economică și criza de reprezentativitate democratică, altfel destul de non-intuitivă, parcă forțată, este însă asigurată de aceeași operație ideologică care le subîntinde ca elemente discursive. Cele două nu doar că funcționează ca niște ideologeme construite pe un același calapod, ci chiar pot să-și schimbe una cu cealaltă termenii: tot așa cum criza economică s-a dovedit a fi o criză de reprezentare politică a poporului privat – un furt operat de sectorul public din banii munciți ai clasei de mijloc –, la fel criza de reprezentativitate democratică poate fi înțeleasă ca o criză în chiar modul de funcționare, în economia politicului, în care, din nou, poporul privat se trezește deposedat de interesele sale tocmai de către cei ce se pretind a fi reprezentanții săi. Asemeni travaliului continuu de flexibilizare pe care-l presupune disponibilitatea necesară față de muncă a fiecăruia, și reforma statului – *i.e.* reforma bugetului – este un proces la fel de continuu și sisific de

[50] Discursul președintelui României, Traian Băsescu, la dezbaterea cu tema „Reforma instituțională a Statului Român. Statul asistențial, statul minimal sau statul eficient?", organizată de Institutul de Studii Populare, în parteneriat cu Fundația Konrad Adenauer, București, 18 ianuarie 2011.

curățire morală și legală a sferei publice și de ajustare a ei la posibilitățile și necesitățile sectorului privat: „Toți spun: «facem reformă». Și ce facem? După ce am făcut reforma, ne oprim. Greșit! *Reforma este un proces continuu și ea se mai traduce și prin continua ajustare, capacitatea continuă de a răspunde nevoilor pieței*"[51]. Reforma continuă a statului este perenizarea situației de excepție anticriză: din acest motiv, președintele poate spune că însăși criza nu este decât un prilej, o oportunitate de a intensifica reforma statului. În ce constă reforma veșnică? Din punct de vedere ideologic, într-o dublă operație de privatizare a poporului – poporul a fost demis și a fost ales un altul, numai *middle class*, indivizi a căror contribuție și natură privată nu mai pot fi coagulate într-o prestație sau solidaritate socială; și o operație de privatizare a politicului, în care interesul public, comun este dizolvat complet în interesul și responsabilitatea individuală, tot așa cum reprezentarea populară este complet dizolvată în persoana președintelui, *lone ranger*-ul reformator și insolubil în opacitatea publică a sistemului politic.

În fine, să împachetăm și noi. Performanța ideologică a regimului Băsescu este cea de a fi naturalizat, hegemonizat opoziția fondatoare sistem *vs.* individ în câmpul politic, articulată ca opoziție public *vs.* privat în câmpul societății și economiei. Cele două perechi se suprapun în multe privințe, dar își și împrumută una alteia direcții neașteptate de aplicație. Codificarea conflictului social în această manieră implică, desigur, o cu totul altă direcție de atac și de desfășurare a existenței politice decât presupuneau codificările sale clasice (clasă muncitoare *vs.* burghezie, alogeni *vs.* străini etc.). Spre deosebire de aceste forme clasice, noul conflict proiectează o imagine socială și un program politic profund desocializante și depolitizante: dimpotrivă, solidaritatea

[51] Discursul președintelui României, Traian Băsescu, la Gala Jubiliară ANPIR 2011, București, 19 decembrie 2011.

și politicul apar aici mereu sub prezumția de vinovăție, de ilicit, calea salvării fiind exclusiv individuală. Meritul acestei recodificări ideologice a antagonismului social este tocmai acela de a proiecta un anumit tip de politici de clasă și o anumită viziune despre dreptatea și nedreptatea socială sub aparența unui simplu cadru constituțional minimal, a cărui economie formală nu trebuie decât să asigure spațiul de desfășurare a publicului apolitic, a societății care nu e decât suma indivizilor privați. Dacă vrem, conflictul social fundamental al decadei Băsescu, așa cum a fost fixat în reprezentarea politică a societății, și care va rămâne piatra de moară ideologică cu care vor muri de gât orice încercări de emancipare politică din orizontul apropiat, este tot un fel de luptă de clasă, doar că serios rearanjată: opoziția dintre clasa politică și clasa de mijloc, singurele formațiuni sociale a căror dinamică de grup și grad de coeziune le conferă o natură de clasă, chiar dacă dinamica și coeziunea de clasă a acestor doi antagoniști trasează linii de fugă perfect răsturnate: trăgând laolaltă în cârdășie și îmbătând totodată poporul cu minciuna asistenței sociale, în cazul clasei politice, sau, dimpotrivă, dizolvându-se în individualitatea și autonomia fiecăruia, în publicitatea privată și apolitică a clasei de mijloc. *There's no such thing as society* nici la Băsescu, la capăt de linie: însă cu atât mai mult trebuie să fim vigilenți la încercările ei de recompunere frauduloasă în avatarurile anacronice ale statului social și să încurajăm emanciparea individuală și coexistența privată a eroilor post-societății.

Spre final de regim, comentatori atenți la inflexiunile ideologice ale discursului prezidențial trăgeau linie: pentru Andrei Cornea, „Traian Băsescu reprezintă o combinație rară de om politic: l-aș numi un mahalagiu cu viziune (...) Paradoxul este că acest om, legat prin toate fibrele sale de mahala, s-a pus cu toată puterea, timp de 8 ani, în slujba unei viziuni care nu numai că nu era a mahalalei, dar o contrazicea fundamental: mahalaua vrea un stat arhaic,

patrimonial și se împacă bine cu un sistem oligarhic și corupt al baronilor, cu condiția să-i «pice» ceva. Cum atunci să dirijezi națiunea spre statul modern? Într-un singur mod: preluând ideile părții instruite, dar minoritare și seducând mahalaua majoritară și care nu vrea să știe de «idei», în felul cum numai un om al mahalalei o poate face"[52]. Dan Tăpălagă, la rândul său, vedea în sfârșitul epocii Băsescu sfârșitul modernității politice românești, a marilor proiecte politice și decizii de societate, care avea să lase locul unor jocuri mărunte, fără viziune, populate de politruci și simpli executanți, o dezolantă postmodernitate a democrației noastre.[53] Ambii au dreptate (poate doar cu tonul sărbătoresc, respectiv elegiac să fie anumite probleme). Într-adevăr, Băsescu a fost un plebeu antiplebeu, care a impus societății, în spatele hăhăielii și a comediilor de palat, o politică profund antisocială; după cum a fost, în același timp, cel care a articulat până la ultimele lor consecințe neoliberale marile teme fondatoare ale liberal-democrației românești. După el, nu mai e nevoie decât de executanți și mici funcționari. Adevărat Margaret Thatcher al neoliberalismului românesc, *iron laddie*, Băsescu a fost cel care a fixat cadrele ideologiei dominante și i-a asigurat hegemonia: așa cum ne-a arătat-o experiența USL sau actuala ofertă electorală, nimic din realizările ideologice ale opozantului sau predecesorului lor nu a fost contestat. Epoca Băsescu coincide/ constă într-un proces de determinare (socială, materială) a ideologiei formale – formalismul democratic – cu care a pornit: statul de drept și anticorupția se specifică *qua* cauze de politică economică, luptă de clasă. Am putea să ne întrebăm dacă această concretizare neoliberală a unei agende ideologice inițial doar liberal-democratice a fost

[52] Andrei Cornea, „De ce a fost indispensabil Traian Băsescu?", *Revista 22*, nr. 1165, 2012.

[53] http://www.hotnews.ro/stiri-opinii-15712540-urmeaza-dupa-epoca-basescu.htm.

doar una dintre posibilități – sau am putea să răsturnăm perspectiva și să mutăm reflectorul pe chiar setul de principii de bază ale liberalismului politic clasic. Poate că, văzută din această direcție, performanța ideologică a regimului Băsescu ne obligă mai degrabă să remarcăm că, pentru a împiedica degenerarea în neoliberalism, liberalismul clasic are nevoie de un supliment ideologic străin, împrumutat de obicei de la stânga – o idee de interes colectiv care să tempereze ideologia inițiativei private; altfel spus: o anumită concepție politică în măsură să îndulcească nucleul ideologic pur economist al liberalismului – și că, în lipsa acestui altoi socializant, liberalismul clasic se traduce ca simplu neoliberalism sau, în orice caz, nu are niciun fel de frână la dispoziție pentru a preveni alunecarea sa în această fundătură.

Două precizări de încheiere: se cuvine să corectăm impresia pe care rândurile de mai sus pot să o fi lăsat, și anume că președintele Băsescu ar fi fost el însuși un ideolog convins, un fanatic al neoliberalismului. Problema e ușor irelevantă: foarte probabil Băsescu a fost mai degrabă un strateg pragmatic, adaptând din mers un bagaj ideologic elastic, aliniindu-se neoliberalismului atunci când vântul crizei i-a încolonat pe mai toți liderii europeni în aceeași brigadă ideologică, influențat, într-o măsură sau alta, de diverși consilieri prezidențiali etc. În ciuda tuturor acestor factori, deplasarea ideologică din timpul regimului său, articularea ei în discursurile și măsurile luate, precum și rezultatul hegemoniei ei în conștiința politică a societății sunt efectele considerabile și de lungă durată ale prestației sale prezidențiale. Că astăzi domnia sa nu se mai regăsește în ele, că nu s-ar fi regăsit inițial în această turnură neoliberală a agendei sale liberal-democratice inițiale – prea puțin mai contează. Pentru regresul dramatic al conștiinței sociale, pentru închiderea oricărui orizont de posibilă emancipare, pentru dizolvarea politicului în justițiarism și rutină tehnocrată, pentru scindarea socială ireparabilă și

articularea tot mai apăsată a darwinismului social al clasei de mijloc – pentru toate acestea nu avem cum să nu-l uităm pe cel care le-a fost purtătorul de drapel vreme de zece ani.

În al doilea rând: o altă impresie pe care rândurile de mai sus se prea poate să o fi produs este o anumită autonomie a ideologiei față de materialitatea relațiilor și proceselor sociale. În apărarea de această posibilă acuzație de idealism, țin să mărturisesc următoarele: că obiecția e adevărată, dar păcatul e oarecum inevitabil – căci un demers de critică a ideologiei nu poate să se abțină să nu acorde o relativă autonomie și dinamică proprie temelor, ideilor și argumentelor care alcătuiesc partea intelectuală a aparatului ideologic. Dar și că obiecția e falsă, sau ar fi putut fi falsă, dacă aș fi scris altceva – dacă, altfel spus, aș fi completat această analiză a conținutului ideatic al aparatului ideologic cu analiza suportului său material, atât în sensul de aparate ideologice de stat[54] și practici sociale care dau materialitatea imediată a construcției ideologice, cât și în sensul de ancorare imediată sau reflecție mediată a dinamicii specifice a capitalismului actual și a compoziției sale de clasă. E de la sine înțeles că aceste aspecte trebuie să facă parte dintr-un tablou complet al ideologiei regimului Băsescu. În ce mă privește însă, mă opresc deocamdată aici.

[54] Din această perspectivă, nu am atins deloc rolul pe care l-au jucat aparatul de justiție și serviciile de informații în angrenajul băsescian, importanță de altfel recunoscută de președinte în cei mai frapanți termeni: „Marea problemă e că din această funcție vezi sistemul. Acela despre care domnul Emil Constantinescu spunea că l-a înfrânt. Păi bătălia e cu acest sistem. Numai că, spre deosebire de perioada mandatului domnului Constantinescu, eu am avut o șansă în plus. Șansa de a avea un SRI mult mai reformat decât cel din timpul dânsului" (Participarea președintelui României, Traian Băsescu, la emisiunea „Nașul", B1TV, 31 octombrie 2007, ora 22:00). Să ne mulțumim doar să remarcăm că ceea ce unește SRI-ul și sistemul de justiție și ceea ce face din ele niște aliați vrednici ai președintelui în bătălia sa cu sistemul (politic sau social) este tocmai natura lor de instituții publice nepolitice, sau chiar anti-politice, în măsura în care fie dizolvă chestiunea politică în problema conformității legale, fie o neutralizează în mecanismul secretului de stat.

Împotriva sistemului de partide, în favoarea puterii personale

Ciprian Şiulea

Conflictul lui Traian Băsescu cu partidele politice şi opţiunea lui pentru o putere construită în afara acestora sunt vitale pentru înţelegerea celor două mandate de preşedinte al României. Un bilanţ al acestor mandate ar trebui să cuprindă atât politicile publice şi efectele lor structurale cristalizate la nivelul societăţii, cât şi efectele asupra vieţii politice şi asupra partidelor însele.

Principala paradigmă a raportării lui Traian Băsescu la partidele politice este aversiunea profundă faţă de ele şi convingerea că acţiunea politică ideală constă în exercitarea unei puteri executive personale voluntariste, faţă de care partidele pot fi în cel mai bun caz instrumente, dar de regulă sunt mai degrabă obstacole. Această paradigmă generală trebuie însă circumstanţiată.

Deşi această aversiune este principială şi, ca atare, se manifestă faţă de toate partidele, inclusiv cel care l-a susţinut în alegeri şi împreună cu care a guvernat, există desigur o aversiune cu totul specială faţă de PSD. Partidele sunt rele ca atare, dar PSD, în viziunea lui Băsescu, este încarnarea supremă a răului. Totuşi, obsesia lui maladivă

față de caracterul diabolic al stângii, din registrul retoricii anticomuniste post-revoluționare și împărtășită cu o mare parte a lumii bune intelectuale, a ascuns mai mult decât ar fi trebuit s-o facă faptul că e vorba de partide în general, inclusiv PDL.

La această ascundere a contribuit și faptul că, neputând, evident, să se dispenseze de partide, măcar din motive constituționale, dacă nu și electorale, Traian Băsescu a făcut un joc foarte bun de controlare a partidului care l-a susținut, reușind, cu ajutorul capitalului său de imagine, să impună la conducerea acestuia un lider complet aservit lui, practic o simplă marionetă care, ca prim-ministru, avea și funcția de a implementa executiv conducerea de mână forte a președintelui.

Dar cum între partid și președinte nu a existat o divergență ideologică, aversiunea acestuia explicându-se doar prin neîncrederea lui profundă față de sistemul politic bazat pe partide, iar PDL însuși nu a avut curajul și/ sau resursele de a se opune explicit președintelui, schisma dintre ei nu a fost foarte vizibilă: aparent, PDL era la putere, ca partid care a dat președintele și, pentru o bună parte a celui de-al doilea mandat, și prim-ministrul.

A fost o perioadă în care regimul de mână forte pus în practică de președinte în dauna sistemului de partide, bazat mai degrabă pe oameni, loialități și relații personale de putere directă, a venit pe un fond favorabil unei astfel de turnuri. Integrarea europeană a estului a produs o relaxare a nevoii de a părea democratici. Înainte, obiectivul integrării structura politica, angrena în mare măsură societatea și poate chiar insufla în mod direct o anumită energie sistemului de partide. Odată obiectivul atins, liderii politici și proiectele lor au dobândit mai mult spațiu de manevră și mai multă libertate de a ocoli procedurile democratice, cel mai spectaculos caz fiind, desigur, Ungaria. De altfel, ținând

cont de toate datele, probabil că o bună descriere sintetică a regimului Băsescu ar fi cea de regim Orbán complet ratat.

LUPTA CU CLASA POLITICĂ

Proiectul politic al președintelui a fost unul profund experimental, comparativ cu noua viață democratică relativ previzibilă din anii anteriori. Din nefericire, cel puțin pentru el, constrângerile europene fac ca modelul vizat de președinte, un autoritarism de tip Coreea de Sud, cel puțin din perioada de dezvoltare a acesteia, să poată fi atins doar în condițiile unui sprijin de masă covârșitor, precum cel mobilizat de Viktor Orbán.

Lupta cu clasa politică pentru impunerea încă unei „modernizări" și „occidentalizări", cum ar putea fi definit generic un astfel de proiect (sau poate doar cum se autodefinește el propagandistic), pare destinat eșecului nu doar datorită disonanței cu UE, de care depindem cel puțin simbolic și financiar. În general, impunerea prin forță brută a unui model nou sau a unei modernizări accelerate se poate realiza doar cu ralierea unei părți importante a „maselor", de regulă în momente de turnură ale istoriei. Desigur, nu putem ști ce se va întâmpla în eventualitatea unui colaps economic mondial sau a unei catastrofe ecologice majore, dar deocamdată, în condițiile de până acum, demersul politic al președintelui a rămas sfâșiat între brutalitatea lui inerentă și opțiunea societății, fie ea și o opțiune inerțială, pentru democrație.

Limbul dintre autoritarism și democrație în care ne-a plasat opțiunea autoritaristă a lui Traian Băsescu, ca alternativă la sistemul de partide, a produs deja rezultate suficient de evidente. Astfel, după câteva victorii aparente ale președintelui împotriva „clasei politice trădătoare", am asistat la instalarea unui prim-ministru care era o simplă curea de transmisie a puterii, Emil Boc, și a unui guvern

care nu a putut fi decât unul slab. Președintele venea și el din „sistem", dar a renunțat la avantajele acestuia (de exemplu, sprijinul parlamentar solid) și nici nu a avut o altă opțiune suficient de limpede și fezabilă pentru a putea accede la un alt tip de eficiență, eventual una mai mare. Ca orice altă păcăleală, nici (auto)păcăleala demagogiei anti-sistem nu poate ține prea mult.

Lupta cu sistemul de partide a actualului președinte nu este, desigur, una originală. Ecourile demagogiei legionare anti-politice și anti-parlamentare sunt evidente. La fel de evidente sunt ecourile demagogiei comuniste de același tip, cea care a susținut eradicarea vechiului sistem interbelic al unei democrații elitiste. Paralela poate fi dusă și dincolo de prima etapă a comunismului, în etapa lui de normalizare, în care, chiar și în cadrul aparent rigid al acestui tip de regim politic, România a optat pentru un comunism „elitist", în cadrul căruia puterea era concentrată exclusiv în mâinile unei persoane și unei elite foarte restrânse.

Președintele țării și partidul său au ales calea „reformării statului" (indiferent ce poate însemna această formulă magică) în forță, mizând pe conflictul, și nu pe cooperarea cu celelalte instituții sau partide. Opțiunea este pur și simplu absurdă. În primul rând, chiar și dacă am accepta că într-un stat în curs de dezvoltare, cu mecanisme politice și sociale ineficiente, o reformare profundă a statului printr-un regim de mână forte poate fi benefică, acest lucru funcționează, poate, într-o țară sud-americană sau asiatică, însă mult mai dificil în România. Căci cadrul democratic, în mare parte impus prin UE, se opune unui astfel de regim. Sigur, e doar un cadru, de la care pot fi operate destul de multe abateri. Însă aceste abateri sunt limitate de criteriile impuse din afară. În plus, fiind abateri de la cadru, ele se plasează în mod inerent într-un registru informal. Or, reforma unui stat nu se poate face într-un registru informal. Informalul duce tot la informal: contrar așteptărilor naive, acel plus

de putere nedemocratică pe care și l-a luat Traian Băsescu doar pentru că a vrut și a putut s-a dus, desigur, nu atât spre reformarea statului, cât spre interese personale și de grup.

Opțiunea „reformării" în forță este cu atât mai absurdă într-un sistem politic cu mai mult de două partide. Una dintre principalele consecințe a luptei președintelui împotriva partidelor a fost crearea acelei mlaștini parlamentare sinistre a „independenților", care, în principiu, anunță sfârșitul democrației. O altă consecință a aversiunii speciale față de PSD, în plus față de aversiunea generică față de partide, este adoptarea sistemului politic anglo-saxon cu două partide, complet inadecvat tipului de societate care e România. Dar adoptarea lui era inevitabilă, pentru că un sistem cu trei partide importante, în care unul nu poate guverna cu nici unul dintre celelalte două, nu se mai justifică.

Opțiunea pentru forță ca model al exercitării puterii a mai însemnat, de exemplu, și imposibilitatea reformării Constituției, pentru care e nevoie de un larg concurs al partidelor. E greu de spus dacă președintele și liderii PDL au fost atât de fascinați de propriile lor lozinci încât nu-și mai dădeau seama nici de acest fapt elementar, sau de fapt nici nu i-a interesat unicameralul cu care au făcut atâta vâlvă.

GUVERNAREA PRIN OAMENI

Cum arată alternativa la democrația bazată pe sistemul de partide? Cum spuneam, ea implică ocolirea procedurilor clasice și mutarea puterii la un nivel informal, bazat pe exercitarea ei în mod direct și pe relații și loialități personale. Dar acest model prezintă dezavantaje și riscuri imense și evidente. Ca și strămoșul său cederist, regimul politic constituit în ultimii ani în jurul președintelui și-a dus uneori ideologia de „forță a binelui" până la consecința logică de a numi în guvern și administrație oameni animați de dorința sinceră

de a face bine în domeniul lor, oameni din afara partidelor și nesupuși logicii acestora de apărare, de regulă brutală, a intereselor lor. Aceștia au produs unele rezultate, cum ar fi în justiție sau educație, dar acțiunea lor, degrevată de imperativele pragmatice ale partidelor, a sărit în extrema cealaltă, producând excese ideologice nefaste și aducând în prim-plan, ca principiu de acțiune politică, bizareria personală, în locul logicii partidelor. Un exemplu ar fi elanul disciplinar brutal al lui Daniel Funeriu, altul mistica aberantă a anticorupției produsă de Monica Macovei; chiar dacă mandatul acesteia produce acum rezultate solide în justiție, politic vorbind tot acest demers înseamnă a gândi întreaga societate în funcție de corupție, ceea ce e complet absurd.

Însă adevăratul cost, imens, al acțiunii „pozitive" a acestor personaje vag providențiale este faptul că ea a venit pe modelul de regim creat de președintele Băsescu, acel regim personal de mână forte, care a suspendat în mare măsură logica sistemului de partide, înlocuind-o cu o putere personală ce evita cât mai mult procedurile și prefera relațiile personale. Președintele a lucrat cu un premier complet submisiv, care îi asigura controlul perfect nu doar al guvernului, ci și al partidului din care provenea. Nu doar opoziția a fost marginalizată, cel mai flagrant prin refuzul de a numi un premier din partea unei majorități a opoziției, dar și propriul partid. Traian Băsescu a lucrat în posturi-cheie fie cu tehnocrați, fie cu oameni de apartenență formală la partide din tot spectrul politic, în realitate reprezentanți personali ai lui.

A fost, desigur, o eroare imensă. Atât în termeni principiali, adică ai opțiunii între formule mai democratice sau mai puțin democratice, cât și în termeni practici. Pe lângă faptul că nu exista suficient sprijin popular pentru o formulă coerent autoritară, care să producă rezultatele scontate, un astfel de regim personal nu avea cum să funcționeze într-o țară cu un cadru formal democratic relativ stabil, integrată

într-o Uniune Europeană în care constrângerile de facto, măcar pe unele dimensiuni declarative ale democrației, funcționează. Astfel, rezultatele din administrație legate de persoane susținute de președinte în dauna tuturor partidelor se dovedesc nu doar extrem de scumpe în termenii funcționării procedurale a administrației, ci și inutile, în măsură în care ele nu prea au cum să le supraviețuiască susținătorilor lor.

Regimul personal al președintelui a însemnat, de fapt, și că acesta a respectat, în mare, cadrul formal, preluând puterea și exercitând-o într-o manieră subterană și informală. Ceea ce, printre altele, însemna că toată această construcție nu putea să supraviețuiască nu doar sfârșitului formal al mandatului său, ci și pierderii efective a puterii, datorată eroziunii și evoluțiilor economice și sociale. De aici și procesul de suspendare, care a surprins mai mult decât ar fi trebuit s-o facă, întrucât suspendarea președintelui este revanșa firească a partidelor pe care le-a marginalizat și le-a ocolit, venită odată ce puterea acestuia a intrat în declin. Violența evenimentelor din jurul suspendării este, desigur, și consecința obsesiei prezidențiale pentru corupție, o politică evident nesustenabilă și aberantă: corupția este un epifenomen a cărui combatere, atâta vreme cât cauzele profunde nu sunt abordate, nu face decât să consume inutil resurse și să destabilizeze sistemul politic. „Sistemul" se răzbună pe un președinte care a jucat constant și absurd, fără niciun orizont logic posibil, cartea anti-sistem, inclusiv atunci când deținea marea majoritate a puterii politice din țară.

ANTI-SISTEMUL LA PUTERE

Opțiunea politică a președintelui era opțiunea facilă și greșită. Cealaltă opțiune, cea de a da substanță reală democrației, era mult mai complicată. Ea presupunea nu

recursul demagogic la referendumuri, ci deschiderea reală a procesului politic pentru societatea largă, prin măsuri precum facilitarea accesului de forțe noi în politică (respectiv eliminarea condițiilor restrictive aberante de acum) sau transparentizarea procesului politic și administrativ. Pe lângă aceste condiții formale, o reală democratizare ar fi necesitat crearea coeziunii sociale, respectiv reducerea inegalității, privilegiilor și marginalității, reuniversalizarea serviciilor sociale de bază, cooptarea la decizie a diverselor forțe sociale. Acesta ar trebui să devină, în continuare, proiectul minimal rezonabil al societății, după eșecul previzibil al aventurii prezidențiale. Desigur, pentru ca un astfel de proiect să aibă vreo șansă este nevoie de un alt cadru politic.

Dacă politica PSD și a celorlalte partide mari actuale înseamnă suspendarea de facto a democrației, din motive pragmatice de interese directe, politica Băsescu a însemnat suspendarea de principiu a însești aspirației către democrație. Există și o respingere a egalității în calitate de condiție fundamentală a democrației, dar și o neadeziune de fond la forma normală, instituționalizată, pe care o ia democrația. Pe urmele demagogiei anti-politică a intelectualilor *mainstream* grupați în jurul Școlii de la Păltiniș, atât Băsescu cât și intelectualii lui care se joacă de-a politica prin și pe lângă PDL urăsc de fapt politica și sunt „anti-sistem" prin definiție, scăpându-le complet logica tranzacțională a democrației.

Întreagă această mișcare e străbătută de un utopism foarte ciudat, unul, desigur, pe spatele alegătorilor. Să nu uităm că Traian Băsescu și-a început mandatul cu exact același gest aberant ca Victor Ciorbea: denunțarea corupției partenerilor de coaliție. Toți aveau aere și pretenții de călugări. Toți sunt și nu sunt politicieni. Nicușor Dan nu era interesat de funcția de consilier general, cea care i-ar fi putut asigura intrarea treptată în sistem, deși este evident că un adevărat independent nu are niciun fel de șanse la

primăria capitalei, în condițiile actualelor mecanisme și mize. Sau pe un cal alb, sau deloc. Monica Macovei detesta partidul în care se află, întrucât nu e imaculat, așa cum ar trebui să fie în imaginarul ei politic ciudat.

ASCENDENȚA CDR

Pentru a înțelege mandatele lui Traian Băsescu și tipul specific de putere anti-partide pe care acesta a încercat s-o creeze, este de asemenea necesar să ne uităm de unde vine ea, respectiv la strămoșul CDR. CDR a fost exponentul unui proiect de emancipare și mai mare al unor clase sociale deja emancipate, în mare parte grație tocmai comunismului. În ultimă instanță, legătura dintre proiectul CDR și comunism nu este anticomunismul lui tardiv și lipsit de obiect, ci faptul că baza socială a acestui proiect este consecința directă a eșecului total al comunismului: categoriile burgheze, tehnocratice și intelectuale care au susținut CDR erau consecința directă a eșecului proiectului egalitar-muncitoresc comunist, iar orientarea lor categoric pro-occidentală era consecința eșecului proiectului estic de rivalizare cu Occidentul sau al proiectului autarhic propriu comunismului românesc.

Băsescu a fost moștenitorul acelui electorat, acelui program politic și acelor fantasme. Diferența era dată de caracterul lui foarte puternic și voluntar. Spre deosebire de Emil Constantinescu și de Victor Ciorbea, care au eșuat relativ rapid și irevocabil, Băsescu a reușit, prin forța, voluntarismul și obsesionalitatea caracterului său, să își mențină în viață proiectul politic și să îl ducă spre două mandat de cinci ani.

Proiectul CDR a fost unul de promovare a unei tehnocrații și intelectualități apolitice în perioada comunistă, o categorie politizată rapid după 1989 și dornică să recupereze rapid, respectiv să obțină puterea. Caracterul ei ademocratic

şi paseist e atestat cât se poate de clar de gândirea profund antidemocratică, în substanţa ei, a şcolii neo-interbelice grupate în jurul discipolilor lui Noica, o gândire hiper-elitistă, bazată pe convingerea că indivizii superiori intelectual sau social trebuie să conducă şi să fie plasaţi, în virtutea acestei calităţi sau apartenenţe, deasupra celorlalţi.

Băsescu a *împrumutat*, astfel, proiectul politic cel mai promiţător, cel al familiei politice pentru care a optat, moştenitoare a CDR şi a luptei acesteia cu „neo-comuniştii" din PSD. Dar neavând o viziune politică personală şi discernământul pe care doar ea i l-ar fi putut aduce, a preluat şi enorma cantitate de fantasme ale acestui proiect. Dincolo de slăbiciunile personale din CDR, aceasta era expresia unor frustrări legate de modul în care PSD (PDSR, FSN etc.) a modelat România. Aceste frustrări ale unei minorităţi emancipate au produs, compensatoriu, un discurs demagogic, nerealist, care supralicita copios sprijinul popular, funcţionalitatea instituţiilor, potenţialul de evoluţie democratică oferit de societate în general.

Traian Băsescu a ales să impună prin forţă acest proiect de democratizare şi modernizare a minorităţii emancipate, frustrate de eşecul CDR. A preferat să ignore mecanismele democratice incipiente, în principal jocul negocierii şi reprezentării, care constituie axioma fundamentală a democraţiei, şi să facă „ce ştie el că e bine" în virtutea unei alianţe fantasmatice cu poporul.

Caracterul incert şi rezultatele profund ambigue ale acţiunii politice a lui Traian Băsescu au fost adâncite de faptul evident că preşedintele doar a împrumutat un program politic care părea cel mai promiţător, altminteri el neavând o opţiune ideologică clară, de stânga sau dreapta, pentru un model social mai degrabă colectivist sau individualist (stilul său autoritar neavând nimic de-a face, desigur, cu modelul individualist *social*). În sfârşit, ca amestec de militar-tehnocrat-om-de-aparat-de-nivel-mediu, opţiunea profundă a lui

Băsescu pare a fi aceea pentru naționalism și autoritarism moderate, pentru un soi de „elitism tehnocratic" care privește comunismul, democrația (de carton) sau regimul autoritar ca pe niște forme relativ lipsite de importanță, esențial fiind doar rezultatul colectiv, național al acțiunii politice.

STUDIU DE CAZ: ICR

Putem urmări funcționarea tipului de putere creat de Traian Băsescu într-unul dintre momentele cruciale ale mandatului său, poate nu determinant din punct de vedere politic, dar extrem de semnificativ: scandalul din jurul ICR. Ce s-a întâmplat la ICR a fost o explozie brutală de ură a „lumii bune" împotriva României „retrograde" (adică de stânga, pesedistă, necivilizată, neurbană, neoccidentală etc.), explozie anticipată de momentul Nicușor Dan, condamnarea și tentativa de sinucidere a lui Năstase și plagiatul lui Ponta. Conflictul din jurul ICR nu trebuie să mire și, mai ales, nu trebuie identificat cu războiul politic crunt dintre partide, ajuns în final la procesul de suspendare a președintelui.

La mulți dintre susținătorii ICR, artiști sau nu, atitudinea a fost aceea că li se cuvine de drept un ICR așa cum era el sub conducerea lui H.-R. Patapievici, ceea ce nu e deloc evident într-o concepție democratic realistă asupra societății. Dacă regula e că instituțiile nu funcționează, de ce ar fi atât de necesar ca instituția destinată elitelor culturale să funcționeze? Unii considerau chiar de la sine-înțeles că alte categorii de intelectuali – și în general de societate – au obligația de „a-i apăra pe artiști" de agresiunea pesedistă barbară, ceea ce din nou nu mi se pare deloc evident.

Aici, maniheismul care face din PSD suma relelor și a inculturii (și care e, în sine, cu totul incompatibil cu orice viziune democratică asupra societății), iar din vechiul ICR

un simbol al excelenței umane era combinat cu o atitudine în genere anti-politică, una care nu agreează democrația reală a sistemului de partide și nu poate accepta această disfuncționalitate curentă a ei care sunt numirile politice și interesate. Combinația dintre maniheism politic și anti-politică nu e însă deloc contradictorie, dimpotrivă, e clasică, anti-politica fiind un alt pilon ideologic post-'89 înfipt de intelectualii neoconservatori care au ocupat atunci scena. Este – absolut întâmplător, desigur – și combinația pe care s-a clădit politica președintelui Băsescu.

Astfel, a pune pe seama USL distrugerea acestei feerii care a fost ICR sub conducerea lui Patapievici constituie o mostră de gândire nedemocratică și într-un mod mai subtil, dar esențial. Fostul șef al ICR este (alături de Monica Macovei, Daniel Funeriu și mulți alții) unul dintre „tehnocrații" prin care președintele Băsescu a încercat să evite malaxorul democrației sistemului de partide. Esența și noutatea sistemului politic al lui Traian Băsescu a fost de a răspunde la disfuncționalitatea sistemului de partide prin ocolirea lor, inclusiv a propriului partid, căci apartenența la PDL a oamenilor controlați de el era mai mult formală. În schimb, el a recurs la un tip de conducere puternic personal, bazat pe oameni, nu pe instituții, pe informal, nu pe formal. Probabil că speranța era ca acest tip de conducere să impună, prin modalități directe (anticorupție) și indirecte (afirmarea unui model pe baza succeselor lui practice), reformarea tuturor partidelor.

În cel mai bun caz era o naivitate. Acest model prezintă o caracteristică esențială evidentă: nu are niciun viitor posibil într-un context politic intern și internațional ca al nostru. Dintr-o serie întreagă de motive, în România nu poate funcționa un regim personal autoritar bazat pe oameni și nu pe proceduri; nu că ar fi dezirabil, desigur, dar el nu poate funcționa la capacitate deplină decât în timpul liderului și nu îi poate supraviețui acestuia. Astfel că, inevitabil, și în

cazul nostru pierderea lentă a puterii de către preşedinte va antrena sau a antrenat deja căderea oamenilor numiţi de el, cei prin care a vrut să şunteze partidele şi să ofere măcar o iluzie de putere, ordine şi performanţă.

Prin urmare, sfârşitul feeriei ICR i se datorează preşedintelui Băsescu cel puţin la fel de mult ca oricui altcuiva (la fel va fi, probabil, şi cu anticorupţia). Cei care-i deplâng atât de tare sfârşitul uită că regula e ceea ce a făcut USL la ICR, nu ceea ce a făcut Băsescu la ICR. Excepţia de la ICR din vremea lui Băsescu a fost mai reuşită decât ce s-a întâmplat la ICR înainte şi, probabil, decât ce se va întâmpla în continuare. Dar problema pe care trebuie să ne-o punem este dacă ne dorim o astfel de guvernare a excepţiei, care pentru nişte exponate de vitrină precum acţiunea lui Patapievici la ICR, a lui Macovei în justiţie sau a lui Funeriu la Ministerul Educaţiei consumă energiile destinate mecanismului de fond şi sacrifică regula. Cu atât mai mult dacă ne amintim încă odată că aceste exponate, prin însăşi condiţia lor de excepţii, nu au viitor.

*

Proiectul politic al lui Traian Băsescu este unul ratat în proprii lui termeni şi din perspectiva propriilor lui obiective. Firește, el a avut şi rezultate concrete solide, care din punctul lui de vedere constituie un succes (dar nefaste, desigur, pentru noi): demantelarea statului, accentuarea privilegiilor şi inegalităţilor, sporirea marginalităţii sociale; dar în termenii obiectivelor mari ale proiectului – „curăţarea" clasei politice şi instituirea unui mecanism de administrare ultraperformantă a unei societăţi bine ordonate, care să creeze inclusiv prosperitate –, eşecul este deplin. Partidele şi logica lor de funcţionare vor reveni la putere (pe care nu au pierdut-o niciodată complet) după acest experiment de regim personal anti-partide. Cel puţin din punctul de vedere al sistemului politic, al structurii şi funcţionalităţii lui, aceşti ultimi 10 ani nu sunt altceva decât o gaură care trebuie acoperită.

Automatul juridic: politică și drept în România neoliberală

Cosmin Sebastian Cercel

INTRODUCERE: VOCILE DREPTULUI

Sfârșitul celui de-al doilea mandat al președintelui Traian Băsescu marchează o turnură în configurarea spațiului politic autohton, ale cărei consecințe rămân să se desfășoare înaintea ochilor noștri. Pentru moment, cert este că o prezență constantă în discursul public și în exercițiul puterii statale se va retrage într-o zonă mai puțin vizibilă a sferei politice, lăsând loc unei noi persoane pentru a realiza oficiile funcției prezidențiale. Succesiunea impusă de actuala structură constituțională, ce ghidează aparent jocul de umbre și lumini al puterii spectaculare, face doar atât: să creeze discontinuități temporale determinate și susținute de persoana care ocupă temporar funcția de președinte în interiorul structurii statale.

Această limită constituțională ne aruncă în centrul problemei pe care intenționez să o dezbat în acest capitol. Într-adevăr, în chiar momentul în care ne oprim pentru a reflecta asupra mărcilor distinctive ale celor zece ani de practică constituțională în România, când ne angajăm într-o

încercare de înțelegere a semnificației politico-juridice a unui deceniu de hegemonie neoliberală, suntem deja prizonieri ai jocului de reprezentări ideologice prin care sistemul actual de dominație se perpetuează. Încrederea că există un moment de început și unul de sfârșit al „epocii Traian Băsescu" se fundamentează pe o presupoziție ideologică fundamentală: existența subiectului autonom[1], autor și stăpân al acțiunilor sale, subiect al acțiunii politice, dotat cu rațiune, care interacționează mecanicist cu sistemul de drept și cu cel politic. Potrivit acestei viziuni, subiectul politic modulează instituțiile, acționează sub impulsul voinței de putere, își construiește realist traiectoriile, apoi decide și acționează. Acțiunile sale au unul sau mai multe scopuri pe care politologii, constituționaliștii și jurnaliștii le pot măsura, analiza, dezbate. La capătul celor două mandate, subiectul se retrage din funcția de președinte, lăsând locul unei alt subiect. Apoi lucrurile o iau de la capăt. Ca și cum cei zece ani ar fi fost doar o paranteză ce perturbă superficial practica politică, fără a lăsa urme semnificative în modul în care puterea se construiește. Toate acestea par verosimile și cu siguranță rezonează cu presupozițiile fundamentale ale cunoașterii politico-juridice, care întreține în mod deschis aparatul ideologic de stat constituțional.

Dar lucrurile ar putea fi înțelese și altfel. De-a lungul ultimilor zece ani de neoliberalism juridic, o distincție foarte dragă liberalilor de oriunde pare să fi devenit centrul simptomatic al discuțiilor din jurul temelor constituționale. E vorba, evident, de celebra distincție weberiană dintre caracterul presupus impersonal al funcției, circumscris normativ de textul Constituției sau de textele legale,

[1] După cum notează Althusser, „această evidență, că dumneavoastră și eu suntem subiecți – și că aceasta nu este deloc problematic –, este un efect ideologic, efectul ideologic elementar"; vezi Louis Althusser, „Idéologie et appareils idéologiques d'Etat", în *Positions*, Paris, Les Éditions sociales, 1976, p. 122.

şi persoana, înţeleasă ca individul care ocupă temporar, în baza şi în limitele aceloraşi texte, funcţia.[2] Conform paradigmei constituţionale clasice, încă funcţională în modul în care fenomenul juridic este gândit şi reprezentat de jurişti, distincţia este foarte clară: dreptul nu face decât să permită, să interzică sau să determine o acţiune a subiectului de drept[3], atâta vreme cât acesta rămâne în sfera dreptului. Tradiţia liberală a statului de drept, care, cel puţin la nivel oficial e ţinută a fi registrul de adevăr al cunoaşterii juridice, se fundamentează pe diviziunea între voinţa obiectivă a unei norme şi voinţa subiecţilor care îndeplinesc funcţii în interiorul sistemului de drept.[4] Să o spunem simplu, faptul că un anumit subiect îndeplineşte o funcţie anume nu poate să modifice structura internă a sistemului, atâta timp cât acest lucru nu îi este permis de însuşi sistemul normativ.[5] Din acest punct de vedere, orice încercare de istoricizare a fenomenului juridic nu poate decât să eşueze. Rămânem la capătul oricărei întreprinderi de situare a evoluţiei dreptului într-o anumită perioadă, potrivit ortodoxiei juridice, cu aceeaşi litanie a măreţiei dreptului care traversează crize, convulsii şi – de ce nu? – revoluţii. Transcendentă faţă de tulburările politice, ideologia juridică rămâne la fel, pentru a ne asigura că în realitate nimic nu s-a schimbat, iar structurile statului sunt acolo spre a asigura continuitatea puterii.

---

[2] Pentru Weber, în cazul autorităţii legale, „persoana care exercită autoritate (...) este la rândul ei supusă unei ordini impersonale"; vezi Max Weber, *Economy and Society* [1922], Berkeley, University of California Press, 1978, p. 217.

[3] Vezi Hans Kelsen, *Théorie pure du droit* [1960], Paris, L.G.D.J, 1999, p. 18; de asemenea, Hans Kelsen, *Théorie générale des norms* [1979], Paris, Presses Universitaires de France, 1996, p. 1.

[4] Hans Kelsen, *Théorie pure du droit*, p. 18.

[5] Dusă către consecinţele ei ultime, această poziţie privind autarhia dreptului se traduce într-o formă de *autopoiesis*; vezi Niklas Luhmann, „Le droit comme système social", *Droit et Société*, nr. 11-12, 1994, pp. 53-67; Günther Teubner, *Le droit, un système autopoïétique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1993.

A încerca să înțelegem urmele lăsate asupra sistemului de drept de ultimii zece ani necesită, prin urmare, două operațiuni teoretice distincte. Pe de o parte, trebuie să renunțăm, măcar temporar, la o înțelegere convențională a subiectului Traian Băsescu, un nume de care discursul media și ideologia dominantă au atașat o serie de presupoziții mai mult sau mai puțin verosimile. O primă detașare de asemenea aserțiuni constă în încercarea de a înțelege ultimul deceniu de o manieră structurală, pentru a putea mai apoi să situăm subiectul Băsescu *qua* subiect determinat atât istoric, cât și ideologic. Pe de altă parte, este necesar să renunțăm la câteva idei preconcepute despre funcționarea sistemului de drept, și anume la iluzia transcendentală fundamentală, aceea că dreptul se produce în afara istoriei[6] și este un soi de „afacere formală"[7], care nu relaționează decât accidental și secundar cu politica. În acest punct, vechea formulă a studiilor juridice critice[8], faptul că dreptul e politică ne-ar servi multora ca un duș rece care să ne trezească din somnul ideologic.

Prin urmare, Traian Băsescu, președintele României, va fi punctul de interes în încercarea de a excava ceea ce literele legii ascund prin scriitura pe care o aruncă în fața noastră. Traian Băsescu e înțeles aici nu atât ca un individ

---

[6] După cum observă unii critici ai pozitivismului juridic clasic, pentru această tradiție „istoria sau originile socio-istorice ale unei norme individuale, ori conținutul sistemului normativ, nu sunt chestiuni deschise pentru un studiu valid", vezi Peter Goodrich, „The Rise of Legal Formalism; or the Defenses of Legal Faith", *Legal Studies*, nr. 3, 1983, p. 254.

[7] Criticând formalismul teoriei liberale burgheze a dreptului, Pașukanis notează: „această «teorie» nu încearcă deloc să analizeze dreptul, forma juridică înțeleasă ca o formă istorică, deoarece ea nu vizează absolut deloc să analizeze realitatea"; vezi Evgeny B. Pašukanis, *La théorie générale du droit et le marxisme* [1924], Paris, Etudes et Documentation Internationales, 1970, p. 42.

[8] Pentru o viziune sinoptică asupra mișcării Critical Legal Studies (CLS), vezi Duncan Kennedy, „A Semiotics of Critique", *Cardozo Law Review*, vol. 22, nr. 3-4, 2001, pp. 1147-1190.

cu o istorie personală, cât ca un subiect înscris în drept – și în cele din urmă ca subiect care scrie dreptul prin acțiunile sale. Traian Băsescu e reprezentat în cele ce urmează nu ca obiect al dorințelor și suport al fantasmelor politice, ci ca parte integrantă a mecanismului social de normare. Traian Băsescu e, așadar, parte a „aparatului ideologic de stat juridic"[9]. În cele ce urmează, intenția mea este să examinez modul în care ultimii zece ani de practică politico-juridică au resuscitat un mod de a înțelege și practica dreptul care se constituie ca o extremitate istorică, drept un reziduu în chiar inima eșafodajului constituțional. Altfel spus, voi încerca să scot la lumină vocea latentă a sistemului juridic românesc postcomunist în perioada 2004-2014. Ceea ce afirm în acest text este că departe de fi fost o excepție în raport cu istoria modernă a puterii constituite juridic, cei zece ani nu au făcut decât să readucă în prim-plan, sub jocul unui complex de factori socio-culturali (în care criza economică ocupă locul central) partea ne-rațională a fundamentelor juridice ale statului, subconștientul său social.

Pentru a avea o mai bună înțelegere a argumentului pe care încerc să îl dezvolt aici, voi recurge la o metaforă pe care o preiau de la psihanalistul sloven Mladen Dolar[10]. În analiza centrală pe care o propune asupra conceptului de „voce"[11], ale cărui valențe politico-filosofice le explorează cu instrumentarul psihanalizei lacaniene, Dolar utilizează o imagine curentă în cultura populară vest-europeană de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Este vorba de două aparate fantaste, construite pentru a încânta, la început,

---

[9] Althusser atrage atenția asupra dualității dreptului ca o instanță în egală măsură represivă și ideologică; vezi Louis Althusser, „Idéologie et appareils idéologiques d'Etat", pp. 83-84.

[10] Mladen Dolar, *A Voice and Nothing More*, Cambridge, Mass., MIT Press, 2006.

[11] Dolar analizează vocea „ca o întrupare paradigmatică a ceea ce Lacan numește *objet petit a*"; vezi *Idem.*, p. 11.

curțile aristocratice ale vremii, iar mai apoi bâlciurile de aiurea. Primul cunoaște o istorie oarecum ilustră, dovadă fiind faptul că Edgar Allan Poe i-a dedicat una dintre povestirile sale[12], iar Walter Benjamin i-a asigurat un loc în rândul metaforelor citate constant în studiile culturale ce analizează relația dintre materialismul istoric și teologie.[13] Jucătorul de șah al lui Johann Nepomuk Mälzel – căci despre el este vorba – e creația unui inventator austriac de la curtea Mariei Tereza, pe nume Wolfgang von Kempelen.[14] Acest automat era compus dintr-o marionetă reprezentând un „turc" ce ține în mână o narghilea, mișcând cu cealaltă mână piesele pe tabla de șah, și o cutie de dimensiuni considerabile, care, aparent, ar fi permis unui „pitic" să pună în funcțiune un sistem de contraponderi, rămânând totodată invizibil publicului, care uluit urmărea cum „turcul" câștiga imperturbabil partidă după partidă. Cel de-al doilea aparat ieșit din mâinile lui Kempelen e nici mai mult nici mai puțin decât o mașină de vorbit, care își trăiește acum anii de pensie la Deutsches Museum din München. Construită ca răspuns la un *call for projects* al Academiei de Științe din Sankt Petersburg în 1780, mașinăria e compusă dintr-o cutie din lemn adăpostind un sistem de valve și ventricule și un sistem exterior de foale. Scopul întregului sistem era să imite vocea umană.[15] Tensiunea dintre cele două mașinării este ușor de perceput. Pe când jucătorul de șah celebrează, sub o formă parodic umană, dimensiunea rațională, mecanică a gândirii, mașina de vorbit se exhibă ca fundamental in-umană, producând în schimb ceva ce este perceput ca

[12] Edgar Allan Poe, „Maelzel's Chess Player" [1836], în *The Works of Edgar Allan Poe*, vol. IV, New York, Armstrong and Son, 1884, pp. 227-253.

[13] Walter Benjamin, „Theses on the Concept of History" [1940], în *Illuminations*, New York, Shocken Books, 1969, p. 253.

[14] Mladen Dolar, *A Voice and Nothing More*, p. 5. Mälzel nu este autorul automatului, ci doar inițiatorul turului în America în urma cărui a devenit celebru.

[15] *Idem.*, pp. 7-8.

intim legat de umanitate – vocea.[16] Pentru Dolar, alăturarea dintre cele două mașini în cursul spectacolelor publice de-a lungul ultimilor ani ai secolului al XVIII-lea ne dezvăluie o structură secretă a gândirii moderne, în care vocea, ca limită a limbajului, se constituie ca un exces necesar al fiecărui act în care gândirea se produce.[17] În cele ce urmează, antiteza dintre cele două mașini ar putea să ne folosească drept ghid pentru înțelegerea relației dintre „președintele jucător" și mașinăria constituțională. Intenția este de a înțelege că cele două automate ale puterii – spectacolul politic și spectacolul juridic sunt intim legate. Faptul că înapoia jocului de șah al dreptului se ascunde o forță care literal „trage sforile" este consubstanțial cu vocea pe care o regăsim dincolo de armătura tehnică a eșafodajului juridic.

FORȚE ALE DREPTULUI, VOCI ALE CONSTITUȚIEI

În momentul noiembrie 2004, două evenimente majore marcaseră deja la nivel global percepția față de ceea ce numim drept, fie că e vorba de sistemul internațional, fie de garanțiile constituționale la nivel intern, așa cum au fost gândite ele din 1945 încoace. Bine-nțeles, tot acest interval de aproape cincizeci de ani nu a fost monolitic, iar semne nefaste în deturnarea sistemului au existat de-a lungul anilor fie în blocul sovietic, fie de partea „statelor liberale și civilizate"[18]. Cu toate acestea, măsurile post-11 septembrie, precum și războiul împotriva terorii sau cel din Irak, dublate la rândul lor de escaladarea terorismului – atentatele de la

[16] *Idem.*, pp. 9-10.

[17] *Idem.*, p. 10.

[18] „Résolution [de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe] no. 1096 relative aux mesures de démantèlement de l'héritage des anciens régimes totalitaires communistes du 21 juin 1996", în *Annuaire de la Convention européenne des droits de l'homme*, vol. 39, 1998, pp. 580-584.

Madrid din martie erau încă proaspete în mintea electorilor și juriștilor români –, au marcat un punct de turnură atât la nivelul relațiilor internaționale, cât și al percepției publice față de drept. Faptul că o democrație consolidată, așa cum limbajul de lemn al epocii descria SUA, era capabilă să recurgă la măsuri ce aminteau în cel mai bun caz de democrațiile militante ale perioadei interbelice[19] și în cel mai rău caz de derivele dictatoriale ale aceleiași epoci, era îndeajuns să ridice întrebări unui mare număr de gânditori contemporani, trasând contururile unei veritabile crize a valorilor democratice.

Într-adevăr, ordinul militar emis de președintele George W. Bush, ce permitea detenția pe perioadă nedefinită[20], suspendarea garanțiilor constituționale[21] ca urmare a Patriot Act[22], nu făceau decât să reflecte în plan intern aceeași logică marțială care susținea acțiunile în plan extern, transgresive față de ordinea juridică internațională. Legitimate de concepte confuze precum dreptul la intervenție preventivă, cele două acțiuni – în Afghanistan și Irak – au expus noi umbre ale așa-ziselor eforturi civilizatoare ale Vestului. Dacă acțiunile din Afghanistan se bucurau, la limită, de o bază legală relativ acceptată, în condițiile Cartei ONU, sub forma dreptului la legitimă apărare, cele din Irak erau lipsite formal de o bază juridică.[23] Dezvăluirile tratamentelor inumane de la Abu Ghraib, precum și zona de a-legalitate creată la Guantanamo nu au făcut decât să crească dubiile față de Noile Lumini ale lumii post-istorice. Nu e o întâmplare că, în această perioadă, cultura înaltă sau joasă încep să fie

[19] Karl Loewenstein, „Militant Democracy and Fundamental Rights I", *American Political Science Review*, vol. 31, nr. 3, 1937, pp. 417-432.
[20] President George W. Bush, Military Order of November 13, 2001, The White House Office of the Press Secretary.
[21] Vezi discuția Curții în *United S v. Jones*, 132 S. Ct. 945, 2012.
[22] USA PATRIOT ACT of 2001, Public Law 107-56, 26 October 2001.
[23] Vezi, de exemplu, Nigel White, *Democracy Goes to War*, Oxford, Oxford University Press, 2009, pp. 242-259.

marcate de tropi autoreflexivi, dacă nu chiar apocaliptici. De la Giorgio Agamben[24] la Michael Moore[25], trecând prin Marilyn Manson[26] și Michel Houellebecq[27], noi pusee de anxietate par să prindă lumea liberă. Timpul nu mai are răbdare din nou.

În contrast cu acest plan, România trăiește un moment euro-atlantic prin excelență. După adeziunea la NATO, o nouă reformă constituțională și apropiata încheiere a negocierilor în vederea aderării la Uniunea Europeană, statul român se re-înscrie simbolic în rangul celor liberale și civilizate. Foarte puține dintre angoasele stării de excepție globale umbresc drumul glorios către re-integrare. Intelectualitatea locală este încă tributară logicii „sfârșitului istoriei", iar singurele probleme care par a umbri entuziasmul general sunt cele legate de obstacolele integrării – independența justiției și percepția unei corupții generalizate. Primul mandat al lui Traian Băsescu intervine într-o euforie națională construită pe un consensus al integrării europene, în care direcțiile simbolice ale dualismului Est-Vest rămân centrale. Ceea ce rămâne în zona de penumbră a proiectului european românesc e tocmai această serie de prefaceri, pe care modelul democratic neoliberal îl cunoaște ca urmare infiltrării unei noi paradigme marțiale în practica politico-juridică a capitalului. Acest mandat se construiește ca o ocultare a incertitudinilor globale sub retorica (re)integrării și a democratizării.

Componenta centrală a acestui proces îl reprezintă, sub aspectul dimensiunii politico-juridice a moștenirii acestei perioade, ideea reformei justiției. Astfel, președintele se

---

[24] Giorgio Agamben, *State of Exception*, Chicago, University of Chicago Press, 2005.

[25] *Fahrenheit 9/11*, film de Michael Moore, SUA, 2004.

[26] Marilyn Manson, *The Golden Age of Grotesque*, album muzical, Los Angeles, Nothing Interscope, 2003.

[27] Michel Houellebecq, *Plateforme*, Paris, Flammarion, 2001.

prezintă în această veritabilă cruciadă drept garantul independenței puterii judecătorești. Desigur, calitatea actului de justiție postcomunist lăsa mult de dorit și continuă să lase, din multe puncte de vedere, dovadă fiind numărul de condamnări în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, inclusiv pentru tortură și tratamente inumane.[28] În schimb, dublul proces de contestare a imobilismului instituțional judiciar susținut de politicile de reformă atât a personalului, cât și a structurii organizaționale dezvăluie un alt sens al justiției în logica guvernamentalității neoliberale. Paradoxul central al acestui proces este că justiția este departe de a fi puterea centrală cvasi-transcendentă, așa cum o imaginează interpretările clasice ale Constituției. Ca obiect al discursului reformei, ea ni se prezintă ca o parte a sferei politice atât în sens negativ, câtă vreme una dintre acuzele centrale aduse de acest discurs este că judecătorii sunt influențați politic, dacă nu și economic, cât și în sens pozitiv. Ni se spune astfel că există posibilitatea unor politici publice care să susțină independența dreptului și a aparatului judiciar. Justiția devine nu doar o sferă care este adusă critic în ochii publici, ci și o activitate care devine domeniu al investiției guvernamentalității neoliberale. Astfel, pletorele de experți care în momentul de față gravitează în jurul Institutului Național al Magistraturii și al CSM, școlile de vară sau *training*-urile care asigură creșterea calității actului de justiție, își au toate sursa în această euforie de început de mandat, precum și în retorica reformei. În noul discurs adus de președintele Băsescu, justiția trebuie ajutată, printr-un soi de maieutică politică, să dea naștere unui sistem judiciar „european". Președintele nu întârzie să ofere opinii în susținerea acestei prefaceri – ideea salvatoare prezentată în cadrul unei conferințe organizate de Fundația Konrad Adenauer este „schimbarea accelerată

[28] Vezi, de exemplu, *Pantea v. România*, App No 33343/96, ECHR 2003, 3 June 2003; *Bursuc v. România*, App No 42066/98, ECHR 509, 12 October 2004.

a mentalității oamenilor care lucrează în Justiție, pentru ca aceștia să devină «independenți și liberi de influența politică»"[29]. Evident, tema aceasta e departe de a fi o invenție a noului președinte. Mecanismele de integrare în Uniunea Europeană semnalau ca problemă centrală independența justiției, fundamentându-și politicile pe o viziune anodină a posibilității unei justiții efectiv independente, informate în ultimă instanță de mirajul democrației procedurale și al patriotismului constituțional.[30] Dar dacă ortodoxia politico-juridică euroentuziastă a acelor vremuri înțelegea în termeni pur formali ideea de independență judiciară, traducerea în spațiul românesc a fost transformată într-o oportunitate de afirmare a valențelor latente „autoritare" ale Executivului.

În felul acesta, sensul reformei capătă forma unor opoziții retorice maniheiste între un Executiv dedicat modernizării și un sistem judiciar vetust, amintind de un *ancien regime* obsolescent, susținut la rândul lui de un Parlament care insistă în a-și apăra privilegiile de castă. Conivența dintre justiție și politic este demascată public, iar Executivul se dezvăluie ca garanție a unei (post)modernități occidentale, rapide, eficiente, neutre și mai ales independente. Descendent al unei tradiții de modernizare, președintele se prezintă ca un reprezentant al noii justiții. Cu ocazia restaurării Palatului Justiției, le amintește judecătorilor că

[29] Departamentul comunicării publice [al Administrației Prezidențiale], Comunicat de presă, „Participarea președintelui Traian Băsescu la conferința internațională *Democracy and Rule of Law in SEE: Challenges and Perspectives*", 30 iunie 2005.

[30] Jürgen Habermas, *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Cambridge, Mass., MIT Press, 1996, pp. 287-289 și 491-507. Pentru o concepție de ansamblu asupra conceptului de „patriotism constituțional" în literatura dedicată studiilor europene, vezi Justine Lacroix, „For a European Constitutional Patriotism", *Political Studies*, vol. 50, nr. 5, 2002, pp. 944-958.

„cineva îi reprezintă în relația cu una dintre puteri, măcar la nivelul declarațiilor"[31].

Dar relația cu puterea judecătorească este departe de fi lineară. Primii ani ai mandatului sunt marcați de o constantă tensiune între Executiv și autoritatea judecătorească. Aceasta își va găsi forma în decizia Curții Constituționale din mai 2006.[32] Pe scurt, autoritatea judecătorească, prin Consiliul Superior al Magistraturii, cere Curții constatarea unui conflict juridic de natură constituțională, care o opune președintelui României și primului ministru. Reproșul își găsește fundamentul în ceea ce CSM consideră a fi pericolul de a nu-și mai putea exercita atribuțiile. Concret, e vorba de o serie de declarații ale președintelui de-a lungul anilor 2005-2006, în care justiția este descrisă în termeni foarte puțin protocolari, fiind astfel „independentă în corupție și ineficiență", parte a „sistemului ticăloșit"[33]. Dualismul dintre juriștii buni, procurorii, aflați de partea curată a baricadei, și juriștii răi, judecătorii, care par a nu face altceva decât să tergiverseze rezolvarea corectă a cazurilor, se adaugă nemulțumirilor autorității judecătorești, care citește în aceste declarații o transgresare a articolului 124 din Constituție, ce garantează independența judecătorilor.[34] Fără a avea o poziție clară în privința posibilității depășirii conflictului constituțional, Consiliul Superior al Magistraturii cere doar constatarea lui și lasă Curții aprecierea măsurilor necesare pentru restabilirea ordinii constituționale. În ceea ce o privește, administrația prezidențială neagă existența unui conflict juridic de natură constituțională, limitându-se la

[31] Departamentul comunicării publice [al Administrației Prezidențiale], Comunicat de presă, „Președintele României, Traian Băsescu, a participat astăzi, 31 august a.c., la inaugurarea Palatului de Justiție", 31 august 2006.
[32] Curtea Constituțională a României, Decizia nr. 435 din 26 mai 2006, în *Monitorul Oficial*, nr. 576, 4 iulie 2006.
[33] *Idem.*
[34] *Idem.*

a susține că afirmațiile Președintelui României nu sunt de natură „a pune în pericol în mod real puterea judecătorească și de a o face să nu își mai poată exercita atribuțiile potrivit exigențelor"[35], întrucât aceste afirmații nu au produs și nici nu pot produce blocaje instituționale ori afecta statutul magistraților și independența acestora.

Un lucru ar trebui amintit înainte de a analiza mai departe implicațiile deciziei Curții în acest caz. Ca în multe alte chestiuni de interpretare a Constituției, ar trebui să ne amintim că nu avem de a face cu „adevăruri", ci mai degrabă cu politici ale adevărului, limitate formal de structura textului constituțional. Reforma constituțională din 2003 dă astfel Curții posibilitatea de a tranșa în cazul existenței unui conflict de natură constituțională. Ideea de bază este că blocajele instituționale trebuie normate, iar rezultatul trebuie decis de către Curte, ca autoritate finală în interpretarea textului constituțional. A afirma că una dintre părți are sau nu dreptate e relativ diferit de ceea ce Curtea face, atâta timp cât ea deține monopolul interpretării juridice. Decizia confirmă jurisprudența anterioară a Curții, ce statua că declarațiile politice nu pot face obiectul unui conflict de natură constituțională, în măsura în care un asemenea conflict „presupune acte sau acțiuni concrete, prin care o autoritate sau mai multe își arogă puteri, atribuții sau competențe, care, potrivit Constituției, aparțin altor autorități publice, ori omisiunea unor autorități publice, constând în declinarea competenței sau în refuzul de a îndeplini anumite acte care intră în obligațiile lor"[36]. Astfel, „opiniile, judecățile de valoare sau afirmațiile nu constituie prin ele însele conflicte juridice între autorități publice"[37].

---

[35] *Idem.*

[36] Curtea Constituțională a României, Decizia nr. 53 din 28 ianuarie 2005, în *Monitorul Oficial*, nr. 144, 17 februarie 2005.

[37] *Idem.*

Decizia 53 din 28 ianuarie 2005, opunând Parlamentul Președintelui, statua la rândul ei: „Interdicțiile prevăzute de art. 84 alin. (1) din Constituție (...) nu exclud însă posibilitatea exprimării, în continuare, a opiniilor politice, a angajamentelor și a scopurilor prezentate în programul său electoral, ori să militeze și să acționeze pentru realizarea acestora, cu respectarea prerogativelor constituționale"[38]. Altfel spus, declarațiile făcute de președinte nu au calitatea de a influența efectiv statutul autorității judecătorești.[39] Decizia Curții se fundamenta, evident, pe o distincție netă între juridic și politic, conform căreia o luare de poziție politică rămâne în cadrul exercitării libertății de exprimare. Ignorând puterea simbolică pe care o ocupă șeful statului, Curtea se limitează la a aminti exigențele unei atitudini respectuoase în cadrul dezbaterii critice, altfel necesare democrației constituționale, inițiate de președinte.[40] Cu alte cuvinte, nimic nu s-a întâmplat în plan constituțional, cu excepția faptului că președintele își vede statuat din nou dreptul la liberă exprimare.[41] Instituirea unei asemenea exteriorități a dreptului, consonantă cu formalismul juridic al tradiției exegetice, asigură premisele reactualizării raportului de putere dintre drept și politică. Lipsită de constrângerile dreptului, politica își poate continua drumul în a săpa dreptul pozitiv sub mimetismul protejării unor scopuri superioare.

Cecitatea juriștilor vine să susțină din nou minarea propriilor lor fundamente. Căci, desigur, asemenea declarații, chiar neproducând efecte juridice conform unei definiții limitative a juridicului, rămân puternice la nivelul spectacolului. Justiția, citită din perspectiva ideologiei hegemonice, rămâne de acum „coruptă", „ineficientă", o limită care

[38] *Idem.*
[39] Decizia nr. 435 din 26 mai 2006.
[40] *Idem.*
[41] *Idem.*

trebuie depășită în numele progresului. Apoteoza acestei lupte se regăsește în cadrul avizului consultativ emis de Curtea Constituțională cu ocazia demarării procedurii de suspendare a președintelui în luna aprilie 2007.[42] Rezultat al relațiilor tensionate dintre președintele țării și primul ministru, care au determinat o scindare a alianței, procedura de suspendare, inițiată de Parlament, se fundamenta pe articolul 95 din Constituție, în opinia Parlamentului țării președintele făcându-se responsabil de fapte grave prin care erau încălcate prevederile Constituției. Față de faptele imputate de Parlament, ce gravitau în jurul unor declarații sistematice relative la primul ministru și la Parlament, la autoritatea judecătorească, precum și la prezența președintelui fie la ședințele Guvernului, fie în crearea unor structuri paralele precum celulele de criză[43], Curtea a constatat că niciuna dintre aceste fapte nu constituie o încălcare gravă.[44] Într-o lungă definiție marcată de limbajul obscur al juridismului formal, Curtea afirmă că o astfel de inițiativă vizează „fapte grave de încălcare a prevederilor Constituției, actele de decizie sau sustragerea de la îndeplinirea unor acte de decizie obligatorii, prin care Președintele României ar împiedica funcționarea autorităților publice, ar suprima sau ar restrânge drepturile și libertățile cetățenilor, ar tulbura ordinea constituțională ori ar urmări schimbarea ordinii constituționale, sau alte fapte de aceeași natură care ar avea sau ar putea avea efecte similare"[45].

Avizul consultativ are în esență rolul de a raționaliza procedura suspendării și de a funcționa ca o limită față de un eventual abuz din partea Parlamentului. În demontarea fiecărui punct al propunerii de suspendare și prin

[42] Curtea Constituțională a României, Avizul consultativ nr. 1 din 5 aprilie 2007, *Monitorul Oficial*, nr. 358 din 18 aprilie 2007.
[43] *Idem.*
[44] *Idem.*
[45] *Idem.*

interpretarea restrictivă a noțiunii de fapte grave, alte funcții ale acestuia se estompează. Definirea conceptului de fapte grave, precum și precizarea acestora, vine să sustragă puterii politice a Parlamentului tocmai capacitatea de a decide asupra existenței unor asemenea fapte, diminuând astfel rolul reprezentativului în relațiile de putere.[46] Pe de altă parte, ea ridică o umbră asupra dimensiunii consultative a avizului emis de Curte. Cu siguranță, Parlamentul rămâne liber în decizia sa politică, indiferent de opinia Curții; în schimb, la nivelul puterii spectaculare, președintele are un sprijin în spațiul simbolic constituit de aprecierea Curții. Aflăm astfel: „Prerogativele constituționale, ca și legitimitatea democratică pe care i-o conferă alegerea lui de către electoratul întregii țări, îi impun Președintelui României să aibă un rol activ, prezența lui în viața politică neputând fi rezumată la un exercițiu simbolic și protocolar"[47]. În interpretarea funcției de „garanție și veghe" garantate de articolul 80 din Constituție, Curtea ne oferă probabil cea mai clară definiție a rolului președintelui în cadrul politicii spectaculare neoliberale. Ieșind în afara constrângerilor limbajului juridic clasic, traversând limitele seci ale formalismului într-un salt ce amintește simultan de tratatele de drept din perioada interbelică și de începuturile stalinismului românesc, Curtea susține (nici mai mult, nici mai puțin): „Nici veghea și nici funcția de garanție nu se realizează pasiv, prin contemplare, ci prin activitate vie, concretă"[48]. Reiterând ideea că opiniile și declarațiile sunt parte constitutivă a procesului democratic și că, atâta timp cât nu se pot concretiza în efecte juridice, „autoritățile publice rămân exclusiv

[46] Bogdan Dima, *Conflictul dintre palate: Raporturile de putere dintre Parlament, Guvern și Președinte în România postcomunistă*, București, Hamangiu, 2014, p. 234.

[47] Curtea Constituțională a României, Avizul consultativ nr. 1 din 5 aprilie 2007.

[48] *Idem.*

responsabile pentru însușirea acestora, ca și pentru ignorarea lor", Curtea ne asigură că „în orice caz, exercitarea de către Președinte a unui rol activ în viața politică și socială a țării nu poate fi caracterizată ca un comportament contrar Constituției"[49]. Să rezumăm: Curtea este cea care definește și califică existența faptelor grave, iar mai apoi afirmă, în baza aceleiași definiții, nu doar că nu există un fundament pentru suspendare, ci și că o asemenea înșiruire de fapte este chiar recomandabilă, în măsura în care acestea se supun unei cerințe de „civilizație"[50].

Este greu de apreciat în ce măsură avizul Curții Constituționale a influențat rezultatul referendumului, în măsura în care noua coaliție parlamentară era departe de a se bucura de sprijinul opiniei publice. Susținerea de care se bucura președintele Traian Băsescu, care a adunat nu mai puțin de 74,48% din voturile exprimate, nu este în mod necesar legată de avizul Curții. Cu toate acestea, valențele simbolice ale acestuia rămân de necontestat, atâta vreme cât noțiunea de fapte grave își găsește pentru prima oară expresia în termeni juridici. De acum înainte, procesul de reformă susținut de președinte rămâne în afara unei limitări juridice stricte, iar lupta politică dintre președinte, prim-ministru și Parlament va continua sub forma unei constante stări conflictuale, în care atribuțiile constituționale ale autorităților publice vor fi împinse către limitele lor discursive. Ceea ce transpare din acest proces sinuos este faptul că președintele se prezintă ca forța politică de care justiția și dreptul au nevoie pentru a se menține independente. Într-o declarație publică emisă cu ocazia întâlnirii cu noii absolvenți ai Institutului Național al Magistraturii din martie 2007, Traian Băsescu a afirmat clar că el „observă justiția"[51]

[49] *Idem.*

[50] *Idem.*

[51] Departamentul comunicării publice [al Administrației Prezidențiale], Comunicat de presă, „Întâlnirea președintelui Romaniei, Traian Băsescu,

și amintește viitorilor magistrați că sunt protejați de lege. Președintele apare astfel ca o forță care susține dreptul în spațiul politic, o poziție extrem de problematică, asupra căreia voi reveni. În termenii metaforei amintite anterior, putem spune că vocea pe care o articulează mașinăria constituțională prin deciziile sale centrale e dublată de construcția jocului câștigat de aparatul politic. Spre finalul mandatului, președintele jucător, care câștigă în planul dreptului constituțional partidă după partidă, e susținut de o articulare a unor prerogative constituționale care lasă să se observe tot mai mult latențele autoritare ale funcției prezidențiale. Eșafodajul subțire al dreptului începe să lase din ce în ce mai mult loc unei prezențe aflate în afara spațiului juridic, dar fundamental legat de el. Starea de excepție globală[52] își găsește încet continuitatea într-un cadru instituțional slăbit, în care forțele de conservare a dreptului pot fi observate tot mai clar, căci ele iau forme „vii, concrete".

BUCUREȘTI, 2012: O JURISPRUDENȚĂ A CRIZEI

Dacă primul mandat al președintelui se află sub semnul euforiei euro-atlantice și al luptei spectaculare cu forțele retrograde ale comunismului condamnat și criminalizat în baza raportului Comisiei Prezidențiale de Analiză a Dictaturii Comuniste din România, cel de-al doilea ne aduce în fața realului politico-economic al noului mileniu. Ca să o spunem în termeni dramatici, cel de-al doilea mandat este cel care se produce în interiorul istoriei, care aduce tot ceea ce de-a lungul primului mandat a fost reprimat de forțele spectacolului politic și de vocile ideologiei românești. Criza financiară din toamna lui 2008, urmată de

---

cu noii absolvenți ai Institutului Național al Magistraturii", 30 martie 2007.

[52] Giorgio Agamben, *State of exception*, p. 31.

diferitele presiuni economice asupra pieţelor din sud-estul Europei de-a lungul anului 2009 şi de emergenţa discursului austerităţii ca politică a Fondului Monetar Internaţional implementată de statele Uniunii Europene, precum şi criza datoriilor suverane, reprezintă acum fondul pe care preşedintele îşi va desfăşura acţiunile în scrierea dreptului. Cel de-al doilea mandat debutează într-un context de criză şi se materializează printr-o serie de acte şi fapte ambigue, acoperind o problematică aflată în penumbră de-a lungul anilor 2004-2008, marcată de un ansamblu de schimbări radicale, fără precedent în istoria recentă. România este acum un stat membru al Uniunii Europene, cetăţenii sunt prinşi într-o dinamică globală a circulaţiei capitalului, mărfurilor şi serviciilor, iar criza economică ridică prin ea însăşi o serie de probleme care schimbă poziţionările discursive anterioare.

Unul dintre lucrurile care vor deveni evidente în noul context al crizei îl reprezintă reconfigurarea suveranităţii naţionale. Dincolo de limitările ce decurg din statutul de membru al Uniunii Europene şi care încadrează împreună deciziile Executivului, dar şi, în anumite cazuri, pe cele ale legislativului, ceea ce transpare în urma crizei este limitarea inerentă a suveranităţii populare nu doar prin intermediul cadrului legal, ci şi la nivelul politicilor economice, prin forţa brută a capitalului. Să o spunem deschis, politica austerităţii şi logica *bail-out* se configurează ca reacţii faţă de fapte care sunt în modul cel mai radical extrajuridice şi faţă de care protecţiile sistemului de drept apar ca străine.

*

Anul 2012 este central în înţelegerea realului moştenirii prezidenţiale atât pe plan politic, cât şi constituţional. Este probabil momentul în care toate modurile juridice de a traduce şi a face faţă contradicţiilor interne inerente capitalismului târziu ajung să-şi arate limitele. Ne aflăm „la răscrucea

marilor furtuni"[53], iar erodarea consensului euroentuziast nu ajută foarte mult în menținerea *status-quo*-ului liberal. Un prim precedent al anului 2012 îl reprezintă legea privind unele măsuri necesare privind restabilirea echilibrului bugetar.[54] Urmată la scurt timp de legea privind salarizarea unitară a personalului plătit din fonduri publice, precum și de o serie de măsuri în domeniul pensiilor, Legea 118 a făcut obiectul unei proceduri excepționale de angajare a răspunderii. Concretizată în diminuarea cu 25% a cuantumului salariilor bugetare, dublată de o legitimare ideologică acerbă, care căuta să-i prezinte pe salariații bugetari drept o categorie socială distinctă, ale cărei privilegii trebuie limitate[55], legea în cauză e un prim pas în a mina pacea socială relativă în contextul crizei economice. Ceea ce atrage atenția în acest caz, nu este doar cuantumul măsurilor prin care echilibrul bugetar ar trebui restabilit, ci forma în care atât negocierea cu Fondul Monetar Internațional, cât și discuțiile din cadrul Consiliului European ne pun în fața unor decizii pe care Executivul le adoptă prin eludarea dezbaterii publice și, la limită, parlamentare. Mai mult, recurgând la metafora omului slab ce cară în spate obezul aparat bugetar[56], opțiunea președintelui Băsescu pentru apărarea mediului privat devine cum nu se poate mai clară. Deși originile crizei erau relativ cunoscute la acea dată, costul

[53] *La răscrucea marilor furtuni*, film de Mircea Moldovan, România, 1980.

[54] Legea numărul 118 din 2010 privind unele măsuri necesare în vederea restabilirii echilibrului bugetar, în *Monitorul Oficial*, nr. 441, 30 iunie 2010.

[55] Pentru un exemplu limită al acestui tip de discurs, vezi Departamentul comunicării publice [al Administrației Prezidențiale], Comunicat de presă, „Declarația de presă a președintelui României, Traian Băsescu", 6 mai 2010.

[56] Sistemul bugetar „e ca un om foarte gras și mare, de 200 de kilograme, care sta în spinarea unuia de 50 de kilograme și tot vrea când vede farfuria cu mâncare, tot acela gras vrea sa mănânce, nu-i lasă nimic celui slab, în spatele căruia stă" (*Idem.*).

social va fi suportat de categoriile cele mai vulnerabile, în bun acord cu logica cea mai strictă a austerității.

O asemenea măsură în care regăsim urmele decizionismului difuz, deja articulat în cursul primului mandat, va avea în schimb urmări neașteptate în ceea ce privește susținerea de care se bucură președintele în cadrul opiniei publice. Protestele declanșate în ianuarie 2012 de propunerile de reformă a sistemului medical de urgență își au originile în doi ani de politică de austeritate, în care Executivul și-a avansat proiectele eludând dezbaterea parlamentară, prin asumarea răspunderii și un discurs al „necesității"[57]. Fără a căpăta o prezență formală în spațiul juridic, conceptul de criză și ideea necesității de a adopta unele măsuri temporare au modelat întreaga practică politico-juridică a anului 2011. Dacă în alte părți 2011 a devenit anul în care s-a „visat periculos"[58], iar austeritatea sau *bail-out*-ul s-au văzut confruntate de la Madison la Atena, opoziția românească și-a găsit expresia în mișcările din ianuarie 2012. Protestele au marcat tocmai ruperea sprijinului popular de care președintele s-a bucurat și care a reprezentat sursa centrală de legitimitate în susținerea poziției decizioniste. Remanierea guvernamentală care a adus în funcția de prim-ministru un fost șef de serviciilor secrete era un alt semn al continuării acestei logici de susținere a unei politici de forță, în care subiectul constituțional al suveranității se vede eludat din sfera deciziei. Moțiunea de cenzură inițiată de opoziție în aprilie 2012 a determinat o schimbare de guvern ce urma să deschidă calea unei noi proceduri de suspendare, care avea să se desfășoare după un scenariu deja cunoscut.

Luna iulie 2012 a cunoscut astfel o activitate fără precedent a Curții Constituționale, precum și un exercițiu

[57] Să ne amintim că Legea numărul 118 din 2010 vorbește despre măsuri necesare.

[58] Vezi Slavoj Žižek, *The Year of Dreaming Dangerously*, Londra & New York, Verso, 2012.

surprinzător de argumentare juridică. Deciziile emise atunci au făcut obiectul a nenumărate evaluări critice până în momentul de față. Scrise sub presiunea evenimentelor și a unei polemici constante ce mina spațiul public, ele vor lăsa, în schimb, urme profunde în ceea ce privește exercițiul puterii în viitor. Descrisă fie ca o lovitură de stat ce îmbracă forme democratice[59], fie chiar ca fază preliminară a unui război civil[60] (*sic*), procedura de suspendare a președintelui din vara lui 2012 a fost marcată de o serie de deturnări ale procesului constituțional. Din nou, este demn să reamintim că niciuna dintre părți nu a deținut într-un fel sau altul „adevărul", ci mai degrabă ambele tabere au acționat în răspuns la o logică a excepției și necesității, care făcea deja parte din normalitatea practicii constituționale. Primul act al farsei politice jucată de puterile zilei începe cu o chestiune mai degrabă scolastică legată de prerogativele de reprezentare a României la Consiliul European.[61] Fundamentată pe o lectură a dreptului european în vigoare, dar și a doctrinei adiacente (o poziție relativ singulară în cultura juridică locală), decizia din 27 iunie 2012 constată existența unui conflict de natură constituțională între președinte și guvern. Dacă decizia concretă statuează în favoarea reprezentării României de către președinte și este în principiu lipsită de interes față de scopul intervenției de față, argumentarea Curții ne oferă o perspectivă clară cu privire la presupozițiile sale ideologice în privința rolului președintelui. Astfel, în

[59] Vezi declarațiile președintelui Traian Băsescu în cadrul dezbaterilor din fața Curții Constituționale din 9 iulie 2012: Curtea Constituțională a României, Decizia nr. 730 din 9 iulie 2012, în *Monitorul Oficial*, nr. 473, 11 iulie 2012.

[60] Vezi declarațiile Monicăi Macovei, la acea vreme membru al Parlamentului European: „Opposition MEP fears «civil war» in Romania", *Euractiv*, 13 august 2012: http://www.euractiv.com/central-europe/romanian-opposition-fears-civil-news-514276.

[61] Curtea Constituțională a României, Decizia nr. 683 din 27 iunie 2012, în *Monitorul Oficial*, nr. 479, 12 iulie 2012.

baza unei lecturi a regimului politic informată de lucrările Maurice Duverger şi Robert Elgie, aflăm că în opinia Curţii, care de altfel are valoarea normativă, România este un regim semiprezidenţial, în care preşedintele are „competenţe considerabile"[62]. În cuvintele Curţii, „prin interpretarea textelor constituţionale incidente, [Curtea] acceptă existenţa unor competenţe considerabile ale Preşedintelui României în diverse domenii"[63]. Nu cumva să uităm, preşedintele este o parte centrală a vieţii constituţionale – el este „şeful statului", aşa cum Curtea l-a definit implicit sau explicit.[64]

Avizul consultativ din 6 iulie 2012 aduce o schimbare faţă de politica jurisprudenţială a Curţii de protejare a nucleului prerogativelor prezidenţiale. Analizând propunerea de suspendare a preşedintelui prin prisma conceptului de „fapte grave" dezvoltat anterior, Curtea se opreşte asupra a două serii de acte şi fapte, care sunt de natură a fi interpretate sub această formulă: este vorba de asumarea publică a unor măsuri economico-sociale înainte ca ele să fie adoptate de către guvern, precum şi de exercitarea funcţiei de mediere de o manieră defectuoasă.[65] Ambele serii de acte sunt legate în mod semnificativ de implementarea măsurilor de austeritate şi de diviziunea socială susţinută în mod activ de preşedinte. Dacă în ceea ce priveşte alte capete ale propunerii de suspendare Curtea rămâne fidelă liniei de interpretare conform căreia preşedintele are un drept la opinie politică, în acest caz Curtea recunoaşte că limitele ce separă simplele afirmaţii de actele apte a avea efecte juridice au fost depăşite. Cu alte cuvinte, s-au produs fapte

[62] *Idem.* Înainte de a-l cita pe Duverger într-o decizie care de bine de rău va rămâne parte a dreptului intern, Curtea ar fi putut să citească sau cel puţin să aibă o idee despre poziţia lui Duverger în cadrul Regimului de la Vichy; în acest sens, vezi Michael Robert Marrus, *Vichy France and the Jews*, Stanford, Stanford University Press, 1995, pp. 144-146.

[63] Decizia nr. 683 din 27 iunie 2012.

[64] *Idem.*

[65] Avizul nr. 1 din 6 iulie 2012, *Monitorul Oficial*, nr. 456, 6 iulie 2012.

grave de încălcare a Constituției. Putem nota că o umbră de ambiguitate continuă să plutească chiar și asupra acestei calificări, atâta timp cât Curtea ține la distincția juridic/politic și îi lasă majorității anti-prezidențiale sarcina de a decide asupra consecințelor politice.[66]

O asemenea atitudine nu pune însă Curtea la adăpost de conflictul politic deja escaladat. În fața mașinațiunilor majorității care încerca să sustragă controlului de constituționalitate hotărârile Parlamentului[67] pentru a facilita suspendarea președintelui, Curtea a afirmat că Parlamentul nu poate să îi reducă atribuțiile care i-au fost acordate în baza Constituției. După cum afirmă, „nicio modificare a atribuțiilor Curții Constituționale în temeiul art. 146 lit. l) din Legea fundamentală nu poate fi făcută dacă are ca efect suprimarea, în orice condiții și cu încălcarea unor norme fundamentale, a uneia dintre aceste atribuții"[68]. Altfel spus, atribuțiile Curții atribuite pe cale legală nu pot fi restrânse prin lege. Dacă originea acestei inițiative legislative este extrem de discutabilă prin instrumentalizarea cinică a discursului juridic, răspunsul Curții este unul pe măsură, aceasta asigurându-și o protecție constituțională superioară prin lectura creativă a textului constituțional și recurgerea la principiile statului de drept, așa cum se regăsesc ele în articolul 1 al Legii fundamentale. Să nu uităm, Curtea Constituțională este, la rândul ei, o instituție centrală a statului român, atâta vreme cât acesta este organizat „în

---

[66] *Idem.*

[67] Legea în cauză venea să modifice conținutul articolului 27 din Legea 47/1992. Pregătindu-se pentru a contracara efectele declarării neconstituționalității textului în cauză, guvernul a adoptat, ca urmare a sesizării Curții, și o ordonanță de urgență cu același conținut normativ. La momentul judecării cauzei, Curtea s-a pronunțat și asupra conținutului acesteia din urmă.

[68] Curtea Constituțională a României, Decizia nr. 727, 9 iulie 2012, în *Monitorul Oficial*, nr. 477, 12 iulie 2012.

cadrul democrației constituționale", după cum ne amintește textul Constituției.

Acest apel la ordine urma să fie dezvoltat implicit în Hotărârea numărul 6 din 2012, care vine să confirme lipsa cvorumului necesar pentru demiterea președintelui și să valideze rezultatele oficiale. Deși peste șapte milioane patru sute de mii de cetățeni s-au exprimat în favoarea demiterii, Curtea a constatat, în baza informațiilor considerate relevante, că mai puțin de jumătate plus unu din numărul persoanelor înscrise pe listele electorale permanente s-au prezentat la vot, drept urmare rezultatul nu poate produce efectele demiterii. Hotărârea pune capăt unei lungi etape conflictuale, care a implicat, dincolo de actori politici interni, și o serie de instanțe internaționale. Reluarea coabitării între un guvern dominat de alianța USL și președintele Traian Băsescu avea să cunoască o serie de alte momente tensionate la nivel declarativ. Cadrul constituțional rămâne, în schimb, neafectat de convulsii majore. Spectacolul continuă să se desfășoare înaintea ochilor noștri, jocul reprezentării ideologice fiind împins mai departe. Discursul reformei în justiție a devenit autonom și se reproduce fără a mai necesita o direcție centrală. Alți candidați la președinție sunt acum liberi să preia mitica luptă împotriva corupției, într-un context suprarealist în care, după un deceniu de la formularea acestui deziderat, campionul ei se află într-o apropiere jenantă față de sfera penală, iar justiția independentă dezvelește conivența transpartinică dintre puterea constituită juridic și capitalul global. Pe de altă parte, poziția președintelui, precum și cea a Curții Constituționale se regăsesc în mod neașteptat întărite. Poziții-cheie ale unui eșafodaj în care puterea suverană originară este eludată, ele vin să exprime *nomos*-ul fragil al neoliberalismului apocaliptic contemporan, care oscilează între afirmări autoritare ale unei suveranități de tip *ancien regime* și iluzia unei democrații procedurale a formelor pure.

Criticile vizând criza constituțională românească formulate fie de pe pozițiile unui euroentuziasm care vedea în Mecanismul de Cooperare și Verificare al Comisiei Europene colacul de salvare al democrației locale, fie de pe pozițiile unui suveranism național revanșard, care vedea în întoarcerea președintelui demis un afront adus democrației substanțiale, au pierdut din vedere adevăratele mize ale unei dezbateri asupra modului în care contemporaneitatea împinge dreptul către limitele sale. Scindarea tot mai clară între norme și fapte, dublată de o confuzie a lor, face articularea politico-juridică, în momentul de față, tot mai problematică. Ceea ce ultimii zece ani vin să ne învețe în privința relației dintre politică și drept, așa cum ele se regăsesc legate prin subiectul președintelui Traian Băsescu, e că dreptul nu (mai) funcționează decât ca o formă aflată înăuntrul liniilor de forță impuse de ideologia politică. Aceasta nu-i o noutate, cum probabil nu-i o noutate nici faptul că originile istorice ale președinției sunt în România legate de figura lui Nicolae Ceaușescu.[69] Ceea ce este probabil uitat e că originile moderne ale funcției de președinte se regăsesc în Franța anului 1848 și că marchează simbolic momentul de eșec al efortului revoluționar. O figură precum Napoleon al III-lea, devenită paradigmatică pentru emergența autoritarismului modern[70], e indisolubil legată de tradiția prezidențială. Președintele jucător, gata să împingă Constituția dincolo de limitele ei, este probabil mai puțin un accident al unui spațiu balcanic sau al unui constituționalism imatur, așa cum orientaliștii coloniali ai hegemoniei ideologice își imaginează, și mai mult o parte integrantă a

[69] Legea 1 din 28 martie 1974 privind modificarea Constituției RSR, în *Monitorul Oficial* din 8 aprilie 1974.

[70] În acest sens, vezi Terrel Carver, „Marx's Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte: Democracy, Dictatorship, and the Politics of Class Struggle", în Peter Baehr și Melvin Richter (coord.), *Dictatorship in History and Theory*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, pp. 103-129.

dinamicii neoliberale. Eludarea Parlamentului și creșterea atribuțiilor Executivului sunt toate fenomene ale unui *trend* care privilegiază eficiența și rapiditatea decizională și care este gata să dizolve sau să erodeze formele tradiționale de exercitare a puterii, în care poporul ca deținător originar al suveranității contează. În desfășurarea sa istorică, însuși capitalismul târziu ne pune în fața unei dualități radicale: pe de o parte renașterea unei tradiții autoritare ce trece prin figurile marilor bărbați politici ai României, pe de alta forma ritualică a procedurii constituționale. Raționalul jucător de șah câștigă jocurile puterii atâta vreme cât este mișcat de o forță exterioară, aceea care îi ghidează mișcările din afară, fără a fi în vreun fel limitată de regulile jocului. Vocea pe care reușim să o auzim din aparatul constituțional este cea a „realului" politic. Ceea ce ne spune ea, în limbajul revoluției conservatoare, este că suveranul nu se află acolo unde îl imaginăm noi, cei care mai credem în sursa populară a democrației, ci acolo unde se decide existența excepției.

Criza ca oportunitate: schimbarea legislației muncii și înfrângerea mișcării sindicale

Ștefan Guga

Perioada 2004-2014 a fost marcată de transformări majore ale relațiilor de muncă. În chiar primele luni ale primului mandat al lui Traian Băsescu și a guvernării Alianței „DA", guvernul a încercat să modifice Codul Muncii adoptat cu doi ani în urmă. Legea 53/2003 era văzută de investitorii străini și instituțiile financiare internaționale ca fiind nefavorabilă pentru angajatori, guvernul Tăriceanu încercând astfel să vină în întâmpinarea cerințelor acestora. Opoziția sindicatelor a făcut atunci ca amendarea Codului să fie mult mai puțin spectaculoasă decât și-ar fi dorit reprezentanții investitorilor și instituțiilor internaționale. În linii mari, povestea s-a repetat șase ani mai târziu, în primele luni ale lui 2011, însă de această dată sindicatele au eșuat în a se împotrivi guvernului. Restrângerea drepturilor lucrătorilor prin adoptarea noii legislații a fost o victorie majoră a guvernului condus de Emil Boc, sub îndrumarea acelorași instituții de care ascultase și guvernului Tăriceanu în 2005. Văzute împreună, cele două tentative de schimbare legislativă arată cât de mult s-a schimbat balanța de forțe – în

favoarea capitalului și în defavoarea lucrătorilor și a sindicatelor – pe parcursul celor două mandate ale lui Traian Băsescu și a succesiunii guvernelor „de dreapta". Decisivă din acest punct de vedere a fost anunțarea declanșării crizei în 2009 și mobilizarea guvernanților și a reprezentanților capitalului străin pentru a fructifica la maximum oportunitățile deschise de criză. Deși este prematur să vorbim despre criză la trecut, înțelegerea evenimentelor din prima parte a lui 2011 este fără îndoială decisivă pentru evaluarea efectelor sociale și politice ale crizei, în prezent și viitor.

Ce vor spune, deci, istoricii din viitor despre modul în care România a supraviețuit marii crize de la începutul mileniului 3? Întrebarea este în același timp confuză și necesară. Confuză, pentru că, desigur, nu e vorba despre „România", ci mai degrabă despre două lucruri ceva mai palpabile și predispuse la a fi supuse dezbaterii. Mai întâi, ar trebui pusă problema supraviețuirii, din punct de vedere instituțional și politic, a statului. Ce putem spune acum este că e dificil de subestimat măsura în care statul a fost șubrezit din ambele puncte de vedere. Din punct de vedere instituțional, cel mai sugestiv lucru este sabotarea sistematică și din toate părțile a sistemelor sociale ale statului (educație, sănătate, cultură etc.) și în același timp întărirea sistemelor represive (servicii, jandarmerie, poliție) și contabil-financiare (incluzându-le aici și pe cele de cunoaștere a opiniilor și dorințelor populației – sondajele de opinie sunt astăzi, parcă mai mult ca niciodată, arme și teren de luptă). Din punct de vedere politic, experimentăm o delegitimare masivă a instituțiilor statului și a personalului asociat acestora (politicieni, birocrați etc.) în fața celor reprezentați. La începutul lui 2014, în contextul autosabotării (totuși parcă neașteptat de energice) a USL și a cvasi-evaporării polului PDL, era relativ dificil de sperat că s-ar mai putea repeta un al patrulea mare episod de naivitate electorală, după cele din 1996, 2004 și 2012. Deși mizele nu s-au schimbat semnificativ, lupta electorală

din a doua jumătate a lui 2014 nu pare să producă vreun pretendent capabil de a mobiliza un număr semnificativ de voturi negative împotriva partidului aflat la putere. Lipsa dezbaterilor politice și a diferendelor ideologice din spațiul public indică un consens de fond instaurat între partidele politice în privința problemelor fundamentale de guvernare. Într-un asemenea context, mecanismul reprezentativ care, cel puțin în teorie, stă la baza legitimității aparatelor de stat și a personalului politic este golit de conținut. S-ar putea, deci, ca respectivii istorici să concluzioneze că la sfârșitul lui 2014 nu a mai rămas mare lucru din stat, ori că statul așa-zis democratic a devenit altceva decât ne arată teoria politică ce stă la baza înțelegerii noastre implicite a noțiunii de stat.

Dincolo de aceste consecințe ale „reformei statului", problema „României" trebuie respecificată în termenii ceva mai prozaici ai supraviețuirii cetățenilor statului român. Nu a „românilor", termen folosit de aproape orice vorbitor public și lipsit de sens dincolo de încercările acestora de a subordona și a chema la ordine masele imaginare și imaginat indistincte, ci a oamenilor în calitatea lor de cetățeni. Aici lucrurile stau cel puțin la fel de grav. În primul rând, pentru că sabotarea sistemelor sociale ale statului înseamnă automat că însăși existența vitală și socială a unei mari părți a cetățenilor este din ce în ce mai dificil de menținut. În al doilea rând, pentru că, în condițiile încălcării sistematice a drepturilor sociale, politice și economice ale cetățenilor, devine din ce în ce mai evident că instituția cetățeniei este goală de conținut. Cetățeanul statului român trebuie astăzi să se obișnuiască cu ideea că educația, sănătatea, cultura, spațiul public sunt ori cuvinte goale de conținut, ori privilegii ale altora, la care poate sau nu să aspire, precum și cu încercarea de a da sens unei mascarade politice și jurnalistice care ar trebui să-i servească drept experiență politică. Nicăieri nu capătă aceste realități accente mai sinistre și mai jalnice decât în discursul isteric al „statului de drept". Ce altceva

semnifică astăzi „stat de drept" decât călcarea în picioare a drepturilor constituționale ale majorității cetățenilor cu Constituția în mână și zâmbetul pe buze? „Stat de drept" înseamnă stat minimal, eficient în asigurarea drepturilor cetățenești ale celor aleși și încălcarea brutală și sistematică a drepturilor democratice ale cetățenilor, pentru a ține predici permanente despre importanța democrației. Trebuie să mai treacă ceva timp până vom începe să înțelegem dimensiunile ironice ale acestei ideologii, la fel cum va trebui să facem și în cazul opus, al aparent mult mai puțin sofisticatului și lipsitului de pretenții discurs „antibăsist". Important este însă că aceste discursuri au ocolit cele mai importante probleme cetățenești, reușind totodată să re-angreneze într-un fel sau altul cetățenii într-un mecanism politic lipsit de sens din punct de vedere cetățenesc.

Pe lângă aceste confuzii și mistificări, întrebarea privitoare la modul în care statul și cetățenii au supraviețuit crizei este însă necesară. În mare parte pentru că de la anunțarea crizei în 2009, evenimentele s-au desfășurat extrem de rapid și, din câte se pare, schimbările sunt departe de a se opri sau stabiliza în vreun fel. Cel puțin la fel de important este faptul că însăși „criza" s-a normalizat: ni se spune în permanență și din toate părțile că suntem în criză, din care nu pare a fi vreo speranță de ieșire în viitorul apropiat. Discursul crizei și, implicit, criza au devenit astfel permanente, rutiniere, normale, acest lucru fiind vizibil imediat în acele momente-cheie în care se impune luarea deciziilor importante – stabilirea bugetelor, schimbări legislative, negocieri colective și individuale etc. Cumulate, toate aceste evenimente ale ultimilor ani indică măsura în care criza a însemnat într-adevăr o oportunitate majoră de a schimba lucrurile, precum și direcția de ansamblu a acestor schimbări. Puțini își mai aduc astăzi aminte că în 2008-2009 cei de stânga erau primii care insistau că însăși „criza e o oportunitate" ce-i drept, o cu totul alt fel de oportunitate. Se spera la

momentul respectiv că tocmai criza va reuși să catalizeze întărirea unor forțe politice de stânga, acestea urmând să ofere alternative viabile politicilor neoliberale, al căror eșec urma în mod firesc să devină transparent pentru din ce în ce mai mulți oameni.

Perioada de criză a fost până în prezent extrem de agitată, o dimensiune importantă a „programului anticriză" constând într-o serie de schimbări legislative fundamentale. Anul 2011, mai ales, a fost crucial din acest punct de vedere. După arbitrariul evident al primelor așa-zise măsuri anticriză – tăierile de salarii și beneficii din iunie/ iulie 2010 –, s-a trecut rapid la schimbări legislative ce puteau pretinde mai multă legitimitate, vizibilitate și eficacitate în încercarea de a materializa oportunitățile crizei. Controversele cele mai importante ale lui 2011 s-au iscat cu ocazia adoptării legilor 40 și 62 – Codul Muncii, respectiv Legea Dialogului Social. Dezbătute în grabă în iarna 2010-2011, trecute prin Parlament și promulgate la fel de rapid în primăvară, aceste două legi au introdus schimbări semnificative în relațiile de muncă. Reconstituirea procesului de adoptare a noilor legi e, de asemenea, importantă pentru a înțelege direcția în care statul s-a îndreptat în această perioadă, modul în care politicienii și-au reprezentat cetățenii, dar și resursele de solidaritate și posibilitățile acestora din urmă de a influența în vreun fel sau altul procesul de schimbare, într-un caz deosebit de sensibil pentru majoritatea cetățenilor. Să vedem, prin urmare, ce semnificații sociale, economice și politice a avut schimbarea legislativă de la începutul lui 2011, când criza încă părea pentru mulți a fi ceva excepțional și trecător.

EVENIMENTELE DIN PRIMĂVARA LUI 2011

Modificările din 2011 ale legislației muncii au fost primele schimbări legislative majore după doi ani de criză.

Anunțată deja de la începutul lui 2009, instaurarea deplină a crizei a fost amânată cu cel puțin un an, din rațiuni electorale. Realegerea lui Traian Băsescu în 2009 a depins într-o foarte mare măsură de menținerea unor politici salariale favorabile angajaților din sectorul public și a unei lipse de reacție din partea guvernanților față de criza despre care se vorbea la nivel global – peste numai câteva luni, după alegeri, ambele chestiuni urmau să fie condamnate vehement de aceiași guvernanți. Evenimentul marcant al lui 2009 a fost semnarea, în aprilie, a unui acord cu Fondul Monetar International (FMI), statul român ajungând să împrumute în total de la FMI, UE și Banca Mondială aproape douăzeci de miliarde de euro, declarativ pentru a acoperi bugetul de salarii și de pensii, împrumutul fiind de fapt în mare parte folosit pentru a acoperi și ajuta sistemul bancar dinspre care nu s-au mai auzit voci amenințătoare de atunci. Reafirmarea angajamentului față de FMI urma să se dovedească crucială pentru implementarea politicilor anticriză, care a început în forță la un an după semnarea acordului.

După o consfătuire cu reprezentanții Fondului, în mai 2010 este anunțat un set de măsuri extrem de dure menite, ni s-a spus atunci, să aducă stabilitate macroeconomică, echilibru bugetar și, bineînțeles, să taie din aspirațiile complet nerealiste ale unor părți semnificative din populație. Cele mai importante măsuri propuse atunci au fost tăierea cu 25% a salariilor și eliminarea primelor și a beneficiilor suplimentare în sectorul bugetar, reducerea cu 15% a ajutorului de șomaj și reducerea cu 15% a pensiilor, cea din urmă fiind declarată de către Curtea Constituțională ca fiind neconformă cu Constituția. În nu mai mult de o lună, măsurile erau deja adoptate, urmând să intre în vigoare la începutul lunii iulie. Măsurile de șoc au fost completate de blocarea posturilor în sectorul bugetar și creșterea TVA de la 19% la 24%.

Astfel, cu câteva luni înaintea propunerii modificării legislației muncii, aceste măsuri au schimbat în mod substanțial raporturile de forță de pe piața muncii. Creșterea TVA a crescut costul reproducerii forței de muncă, reducerea ajutorului de șomaj a sporit și mai mult gradul de disperare a celor fără loc de muncă, iar tăierea substanțială a salariilor și înghețarea posturilor în sectorul bugetar au dus simultan la creșterea ofertei și scăderea cererii pe piața muncii. Din moment ce toate aceste lucruri îi afectau direct sau indirect pe toți participanții pe piața muncii, indiferent dacă activau în sectorul public sau privat, dezbaterile de la vremea respectivă, demonizarea lucrătorilor din sectorul bugetar și punerea problemei în termenii unui sector bugetar și parazitar aflat în conflict cu unul privat și productiv au fost o lecție despre cum se face politică împotriva cetățenilor cu ajutorul cetățenilor.

Însă aceste efecte nici nu au avut timp să se facă simțite cum trebuie, guvernul plusând la scurt timp prin propunerea unei dereglementări majore a relațiilor de muncă. La sfârșitul lui 2010 este adusă în discuție problema așa-zisei rigidități a pieței muncii și a nevoii de flexibilizare a acesteia. Guvernanții insistau că dereglementarea era necesară pentru atragerea investitorilor, crearea de locuri de muncă și reducerea muncii informale și a șomajului. La fel ca în cazul tăierilor de salarii și beneficii de la jumătatea anului, argumentul economic a fost dublat în mod extrem de agresiv de cel moral, prin comparația deja clasică dintre „cei care nu vor să muncească", pe care noul Cod al Muncii urma să-i constrângă într-un fel sau altul să treacă la muncă, și „cei care muncesc", cărora li se spunea că noul Cod nu îi va afecta în niciun fel.

La momentul propunerii schimbărilor legislative, nimeni nu ar fi susținut că situația pe piața muncii era prea bună. Chiar și în absența efectelor crizei, rata ocupării scăzuse sub 60%, din care munca informală reprezenta peste

30%.[1] Rata şomajului, de aproximativ 7%, nu semnifica mare lucru, în contextul ocupării informale extinse (în special în agricultură), migraţiei masive pentru muncă în străinătate, precum şi a modului de măsurare a şomajului.[2] Rata ocupării scăzută, combinată cu o taxare redusă a capitalului, înseamnă venituri reduse la bugetul statului, punând astfel sub semnul întrebării sustenabilitatea sistemului de pensii şi acutizând nevoia de a reduce cheltuielile bugetare din lipsă de fonduri.

Astfel pusă problema, guvernul a motivat schimbarea legislativă prin nevoia de a creşte competitivitatea şi atractivitatea României pe plan internaţional, atragerea de noi investiţii din străinătate şi menţinerea celor deja existente. Strategia era de a creşte oferta de forţă de muncă, urmând ca cererea să apară de la sine drept consecinţă a creşterii ofertei. Ca de altfel majoritatea ţărilor din fostul spaţiu comunist, România este puternic dependentă de investiţiile străine.[3] Nu s-a pus însă niciodată problema unei politici industriale a statului sau a atragerii directe de investiţii, ci s-a insistat asupra faptului că investitorii îşi vor face apariţia ca urmare a costului relativ mai mic al forţei de muncă locale şi că acest lucru este de dorit, indiferent de natura investiţiilor. În mod repetat, unica soluţie propusă la problema ratei ocupării a fost aceea de ieftinire a forţei de muncă. Chiar dacă atât salariile cât şi costurile muncii în România au fost

---

[1] În cele ce urmează, dacă nu este menţionat altfel, voi folosi sau mă voi baza pe date statistice publicate de Eurostat.

[2] Definiţia indicatorului folosit de Institutul Naţional de Statistică tinde să subestimeze numărul celor care nu au loc de muncă: „Şomerii, conform definiţiei internaţionale (BIM), sunt persoanele în vârstă de 15-74 ani care îndeplinesc simultan următoarele 3 condiţii: (i) nu au un loc de muncă; (ii) sunt disponibile să înceapă lucrul în următoarele două săptămâni; (iii) s-au aflat în căutare activă a unui loc de muncă, oricând în decursul ultimelor patru săptămâni".

[3] Cornel Ban, „From Cocktail to Dependence: Revisiting the Foundations of Dependent Market Economies", 2013; on-line: http://ssrn.com/abstract_2233056.

întotdeauna, comparativ, foarte mici față de restul statelor europene, de unde se presupune că ar trebui să vină majoritatea investitorilor, măsurile anticriză vizau mărirea acestui presupus avantaj competitiv. Modificările aduse Codului Muncii, împreună cu noua Lege a Dialogului Social, urmau să aducă România mai aproape de standardele europene minimale și în ceea ce privește reglementarea legislativă a pieței muncii. Angajatul din România trebuia astfel să fie nu doar cât mai prost plătit, ci și să dețină cât mai puține drepturi și să aibă resurse cât mai puține de a se organiza.

Ambele proiecte de lege au vizat schimbări importante care să încline balanța de forță în favoarea angajatorului și în defavoarea angajatului. Propunerile avansate inițial au fost dezbătute pe larg la vremea respectivă și nu are rost să fie prezentate din nou în detaliu. Pe scurt, modificările propuse pentru Codul Muncii vizau facilitarea angajărilor în perioadă de probă, a angajărilor prin agent de muncă temporară, a contractelor încheiate pe perioadă determinată, a concedierilor individuale și colective, precum și restrângerea dreptului la grevă și vulnerabilizarea directă a liderilor sindicali. Legea dialogului social viza eliminarea unor niveluri de negociere colectivă, îngreunarea organizării colective prin creșterea pragurilor de asociere, schimbarea criteriilor de reprezentativitate a organizațiilor sindicale și, în general, înăsprirea condițiilor pentru desfășurarea negocierilor colective, semnarea contractelor colective de muncă și declanșarea grevelor, sectorul bugetar fiind de asemenea vizat de restricții suplimentare.

Guvernul condus de Emil Boc, președintele Traian Băsescu și partidele aflate la Guvernare au susținut frenetic schimbarea legislației muncii, prezentată drept o prioritate absolută în programul anticriză, care se impunea, deci, cu maximă necesitate și urgență.[4] În spatele acestor

[4] „Emil Boc: Prin noul Cod al Muncii, legea nu-i va apăra neapărat pe

actori și grupări politice se afla FMI, față de care guvernul Boc se angajase să modifice legislația muncii încă din iulie 2010 și pe mâinile căruia guvernanții lăsaseră problemele economice ale României pentru diagnosticare.[5] Odată cu izbucnirea crizei, Fondul Monetar își reorientase atenția către problema șomajului și a pieței muncii, condiționând împrumuturile acordate țărilor solicitante de implementarea măsurilor de reformă a pieței muncii; 16 țări europene au semnat acorduri cu FMI după izbucnirea crizei. În România, diagnosticul de „rigiditate" a pieței muncii a fost pus conform măsurătorilor „Doing Business", la care Banca Mondială renunțase deja în urma stabilirii faptului că rangul DB este nesemnificativ în a înțelege dinamica ocupării și a investițiilor.[6] Însă problema nu se limita la acest tip particular de a înțelege lucrurile: ipoteza unei relații pozitive între gradul scăzut de reglementare a pieței muncii și rata ocupării și investițiilor fusese în nenumărate rânduri contestată și infirmată de studii empirice, cunoscute și luate în considerare, spre exemplu în rapoartele Băncii Mondiale.[7] Din câte se pare, creșterea ocupării și crearea de noi locuri de muncă sunt probleme ceva mai complexe, care nu pot fi rezolvate pur și simplu încercând să te vinzi mai ieftin

---

cei săraci, ci pe cei care muncesc bine", *HotNews.ro*, 21 februarie 2011; „Băsescu: Este esențial să adoptăm noul Cod al Muncii", *Mediafax*, 24 februarie 2011; „Codul Muncii, între Guvern – UDMR, UNPR și PDL", *politicaromaneasca.ro*, 22 februarie 2011.

[5] „Involvement of the International Monetary Fund in Labour Market Reforms in European Countries", *ITUC Background Paper*, 2013; on-line: http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc-imf-1.europe-background-paper.0213.pdf.

[6] „Guidance Note for World Bank Group Staff on the Use of the Doing Business Employing Workers Indicator for Policy Advice", on-line: http://www.doingbusiness.org/methodology/~/media/fpdkm/ doing%20business/documents/methodology/ewi/ewi-guidance-note.pdf.

[7] World Bank, *World Development Report 2013: Jobs*, Washington, DC, World Bank, 2012.

decât o fac vecinii. Totuşi, acesta din urmă a fost dezideratul principal urmărit de guvernanţi şi FMI în România.

Pe lângă FMI, propunerile legislative ale guvernanţilor au fost susţinute puternic de Consiliul Investitorilor Străini (CIS).[8] Reprezentanţii Consiliului au pus constant presiune pe guvern, deplângând lipsa flexibilităţii şi distorsiunile introduse pe piaţă de – într-o formulare cel puţin bizară – „tot felul de persoane cu interese în această piaţă"[9]. Surprinzător sau nu, propunerile CIS se aliniau perfect cu cele ale FMI, acestea fiind preluate aproape *ad litteram* de către guvernanţi. Ca de obicei, lobby-ul puternic şi mitologia construită în jurul investitorului din străinătate a făcut ca poziţia CIS să cântărească semnificativ mai mult decât luările de poziţie ale celorlalte părţi prezente pe piaţa muncii. Schimbarea legislaţiei muncii din 2011 îndeplinea astfel un deziderat mai vechi al CIS, măsuri dure de flexibilizare şi eliminare prevederilor legale de protecţie a angajaţilor fiind propuse încă din 2004 de reprezentanţii investitorilor străini.[10] La începutul lui 2005, sub presiunea aceluiaşi CIS, a FMI-ului şi a Băncii Mondiale, noul guvern Tăriceanu demarase procedura de amendare a Codului Muncii adoptat în 2003. Ca urmare a mobilizării sindicatelor în prima jumătate a anului, modificările aduse Codului Muncii în iulie 2005 au fost mult mai puţin dure decât cele propuse iniţial de instituţiile financiare internaţionale şi de reprezentanţii

[8] „Consiliul Investitorilor Străini sprijină eforturile autorităţilor române în ceea ce priveşte adaptarea legislaţiei care guvernează piaţa forţei de muncă la condiţiile economice actuale", on-line: http://www.fic.ro/press/press.php?pag=38.

[9] „Negocieri aprinse pentru noul Cod al Muncii. Ce spun marii investitori?", *Wall-Street*, 28 ianuarie 2011.

[10] „The Foreign Investors Council and the Labour Code", on-line: http://www.fic.ro/press/press.php?pag=13. „Investitorii străini nemulţumiţi de Codul Muncii", on-line: http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2005-07-02/investitorii-straini-nemultumiti-de-codul-muncii.html; „Consiliul Investitorilor Străini cere modificarea Codului Muncii si Codului Fiscal", *Curierul Naţional*, 17 ianuarie 2004.

investitorilor străini. Însă la începutul lui 2011, sindicatele nu se bucurau de aceeași forță pe care o aveau în 2005. La vremea respectivă, sindicatele erau mai puternice nu numai din punct de vedere numeric, ci veneau și după victoriile obținute în perioada 2000-2004 – perioadă în care confederațiile sindicale semnau pacte sociale cu guvernul Năstase și în care acestea reușeau să-și impună punctul de vedere în elaborarea Codului Muncii din 2003.

Aparent, printre cele mai mari surprize în dezbaterea schimbărilor legislative a fost opoziția exprimată de organizațiile patronale autohtone. Împotrivirea patronilor autohtoni față de propunerile guvernului a părut inițial totală și *in corpore*, urmând rapid să devină mai fragmentată, neclară și contradictorie.[11] Însă, cu câteva excepții notabile, patronii români și-au exprimat public rezervele față de propunerile guvernului, intrând astfel în conflict deschis cu reprezentanții investitorilor străini.[12] De altfel, schimbarea Codului Muncii a fost printre puținele ocazii în care clivajul dintre investitorii autohtoni și cei străini a ieșit la suprafață în public. În mod normal, o asemenea poziție paradoxală ar fi trebuit să aprindă și mai mult discuțiile pe marginea legislației muncii și să contribuie la transformarea acestora în dezbateri publice reale. Argumentele patronilor împotriva schimbărilor legislative au fost în schimb ridiculizate în presă, iar dorința acestora de a nu tensiona relațiile dintre angajatori și angajați a fost luată drept o poziție anti-economică, „de stânga", indiciu al unei alianțe semi-conspirative a unor patroni români cu liderii sindicali, trădând astfel cauza și împotrivindu-se creșterii economice și a numărului de

[11] „Cum a reușit Guvernul să nemulțumească și sindicatele, și patronatele, propunând un Cod al Muncii de tip anglo-saxon", *Gândul*, 16 decembrie 2010; „De ce au trecut patronatele de partea sindicatelor în urma schimbării Codului Muncii", *Adevărul*, 20 februarie 2011.

[12] „Miliardarii Forbes «votează» pentru modificarea Codului Muncii", *Adevărul*, 9 martie 2011.

locuri de muncă.[13] Prin urmare, o dimensiune importantă a dezbaterii – și anume, dincolo de impactul social și economic de ansamblu, dacă schimbările legislative propuse chiar ar fi avut un efect benefic pentru angajatori, precum și faptul că problemele cele mai grave cu care se confruntau aceștia nu priveau așa-zisa rigiditate a pieței muncii – a fost pur și simplu scoasă din calcul.

La sfârșitul lui 2010, sindicatele erau încă afectate de eșecul din vara aceluiași an, când încercaseră să stopeze angajamentul luat față de FMI pentru reducerea salariilor din sectorul bugetar. Președintele Băsescu a înaintat atunci scrisoarea de intenție Consiliului Economic și Social (CES) în vederea semnării acesteia de către sindicate și patronate. Sindicatele au refuzat să semneze și să participe la ședințele CES, amenințând cu proteste împotriva guvernanților. Deși acestea au avut loc, impactul a fost minim și măsurile propuse de guvern au fost adoptate în termen de doar o lună de la anunțarea acestora. Protestele sindicale au continuat sporadic până la sfârșitul lui 2010, însă au rămas în mare parte fără efect.[14] Clivajul cel mai pregnant la vremea respectivă era cel dintre angajații din sectorul public și cei din sectorul privat, cei din urmă refuzând să se solidarizeze cu primii, în ciuda faptului că măsurile foarte dure ce urmau să fie adoptate aveau în mod evident să afecteze întreaga piață a muncii. Chiar și așa, se putea observa incapacitatea sindicatelor de a-și organiza membrii, numărul protestatarilor fiind neașteptat de redus de fiecare dată.

Atât în cazul Codului Muncii, cât și al Legii Dialogului Social tactica guvernului a fost să reducă la minimum dezbaterile și consultarea cu sindicatele și organizațiile patronale. Ambele legi au trecut extrem de rapid de la statutul de

[13] „De ce au trecut patronatele de partea sindicatelor în urma schimbării Codului Muncii", *Adevărul*, 20 februarie 2011.

[14] „Public Institutions Blocked by Protests", on-line: http://www.eurofound.europa.eu /eiro/2010/10/articles/ro1010019i.htm.

proiect la lege promulgată, guvernul refuzând să propună legile spre dezbatere şi anunţând asumarea răspunderii în ambele cazuri. Sindicatele au fost nevoite să se mişte foarte repede, să propună totuşi deschiderea dezbaterilor, să încerce din nou să-şi mobilizeze membrii pentru proteste.[15] S-a repetat astfel episodul de la jumătatea lui 2010: deşi din punct de vedere formal au avut loc negocieri, guvernanţii au ignorat pur şi simplu poziţia şi acţiunile sindicatelor, la rândul lor sindicatele dovedindu-se incapabile de a mobiliza un număr mare de oameni chiar şi împotriva unor asemenea schimbări substanţiale.[16] Ideea grevei generale cu care ameninţau sindicaliştii, care părea a fi singura formă de protest cu adevărat eficientă, a fost abandonată la scurt timp după adoptarea noului Cod al Muncii în Parlament. Pe lângă conflictul deschis dintre reprezentanţii angajatorilor, de partea sindicală punctul culminant al protestelor împotriva schimbărilor legislative a fost mobilizarea angajaţilor de la Dacia. În ciuda interpretărilor din presă, protestul organizat de Sindicatul Automobile Dacia era doar parţial unul de solidarizare cu angajaţii din restul ţării, noile prevederi legislative urmând să şubrezească, prin facilitarea încheierii contractelor pe perioadă determinată, poziţia muncitorilor de la Dacia. Aceasta era încă de dinainte de 2011 o temă foarte sensibilă pentru muncitorii de la Dacia, pentru care, în ciuda salariilor şi a beneficiilor câştigate de-a

---

[15] „Protocol de comentarii tehnice cu privire la proiectul de Cod al Muncii şi proiectul de lege privind dialogul social în România", Biroul Internaţional al Muncii, ianuarie 2011; „Government Issues Draft Social Dialogue Code", on-line: http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2010/12/articles/ro1012019i.htm; „Government and Trade Unions Clash on New Labour Code", on-line: http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2011/02/articles/ro1102049i.htm.

[16] „Sindicaliştii au părăsit negocierile pe Codul Muncii", *Ziare.com*, 25 februarie 2011; „Scrisoarea confederaţiilor sindicale reprezentative adresată Joi, 25 noiembrie 2010, Domnului Ioan-Nelu Botiş, Ministrul Muncii, Familiei şi Protecţiei Sociale", on-line: http://www.csnmeridian.ro/articol/ro/929/.

lungul anilor, situația de pe piața muncii din regiunea Argeș constituia încă de atunci un punct vulnerabil serios – unul care, în mod previzibil, a fost acutizat odată cu adoptarea noii legislații a muncii. În orice caz, ceea ce ar fi trebuit să fie văzut un gest firesc din partea sindicaliștilor de la Dacia a devenit o ocazie pentru ca protestatarii să fie arătați cu degetul ca fiind iresponsabili și neîndreptățiți să protesteze, sugerându-se, de asemenea, că ar avea motive ascunse pentru a ieși în stradă.[17] Presa a discutat și răsdiscutat atunci, ca și în alte dăți, contractul colectiv de muncă și grilele de salarizare de la Dacia, ajungându-se la concluzia că, având în vedere salariile relativ mari ale acestora și condițiile de muncă relativ mai bune, protestul muncitorilor este de neînțeles, aceștia trebuind să fie mulțumiți cu ceea ce au, să nu ceară mai mult și, foarte important, să își vadă de treaba lor și să nu îi intereseze de ce se întâmplă cu alții. Din nou, jocul politic împotriva cetățenilor se desfășura cu concursul larg al acestora.

În ciuda aparențelor, în spațiul public dezbaterile privitoare la schimbarea Codului Muncii au fost limitate atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, în timp ce cele privitoare la Legea Dialogului Social au fost aproape inexistente. Indiferent de modul în care a fost tratată problema, discuțiile au fost de cele mai multe ori extrem de superficiale, atunci când nu au fost în mod explicit ideologice, din acest ultim punct de vedere modificarea legislației muncii părând a fi o chestiune „de bun-simț elementar"[18]. Puținele analize critice au pus sub semnul întrebării presupusele

[17] „Cât de îndreptățit este protestul de la «Dacia»? Vezi cum arată contractul colectiv de muncă și care sunt salariile din compania din Mioveni", *HotNews.ro*, 25 ianuarie 2011; „Cealaltă față a mitingului de la Dacia", *HotNews.ro*, 26 ianuarie 2011.

[18] „Cât de politizate sunt discuțiile pe Codul Muncii? Vezi cum a reflectat presa dezbaterile pe legea fundamentală a pieței muncii", *HotNews.ro*, 28 ianuarie 2011; „Codul Muncii, un pas uriaș spre capitalism", *Adevărul*, 4 martie 2011; „Important e cine se împiedică", *Capital*, 28 februarie 2011.

beneficii ale schimbărilor legislației muncii, au încercat să arate că promisiunile guvernului erau bazate pe argumente dogmatice – fără susținerea datelor empirice, bazate mai degrabă de un set extrem de limitat de asumpții despre ce anume este și cum funcționează piața muncii – și au insistat asupra faptului că noile legi urmau să ducă la înrăutățirea problemelor sociale și economice existente.[19]

Opoziția din parlament a reacționat la fel de anemic și superficial. Guvernul a refuzat atât dezbaterea publică, cât și cea parlamentară, justificând necesitatea adoptării propunerilor prin promisiuni de creștere a competitivității prin ieftinirea forței de muncă, atragerea investițiilor din străinătate, crearea unui număr variabil (de la câteva zeci de mii, la peste un milion) de locuri de muncă, reducerea substanțială a muncii informale, ajungându-se, în ciuda a aproape oricărui argument empiric și teoretic, chiar și la creșterea productivității. Desigur, s-a pus accentul și pe coerența ideologică, Legea Dialogului Social fiind o lege „de dreapta", corespunzătoare unui Cod al Muncii „de dreapta".[20] Codul Muncii, în schimb, trebuia să corespundă politicii fiscale, taxa unică fiind și ea, evident, „de dreapta". În situațiile în care credibilitatea acestor argumente era totuși pusă la îndoială, era imediat scos la înaintare, sub formulări mai mult sau mai puțin originale și mai mult sau mai puțin mistificatoare, argumentul imbatabil al stârpirii celor care „lenevesc" și a înfloririi celor care „muncesc".[21] Astfel

[19] Cele mai multe analize critice au fost publicate pe platforma *CriticAtac*; vezi seriile de textele dedicate modificării Codului Muncii și problemei sindicatelor: vezi http://www.criticatac.ro/?s=codul+muncii, respectiv http://www.criticatac.ro/?s=sindicate.

[20] „Transcrierea declarațiilor susținute de primul-ministru Emil Boc și de purtătorul de cuvânt al Guvernului, Ioana Muntean, la finalul ședinței de Guvern", on-line: http://arhiva.gov.ro/transcrierea-declaratiilor-sustinute-de-primul-ministru-emil-boc-si-de-purtatorul-de-cuvant-al-guvernului-ioana-muntean-la-finalul-sedintei-de__l1a112925.html.

[21] „Botiș traduce «creștinește» Codul Muncii: Ridicați-vă voi cei care ați

pregătiți, guvernanții nu au întâmpinat nicio problemă reală în a trece prin Parlament cele două legi, chiar daca au făcut-o în regim de urgență, brutal, cu asumarea răspunderii.

După trecerea Codului Muncii prin Parlament, opoziția parlamentară a reacționat printr-o moțiune de cenzură și prin propunerea unor alternative de schimbare legislativă. Textul moțiunii de cenzură înaintate de USL și desfășurarea ședinței în care moțiunea a fost respinsă, precum și modul în care acestea au fost prezentate de presă pun sub semnul întrebării măsura în care ar fi făcut vreo diferență dezbaterile publice și parlamentare pe care guvernanții au vrut cu orice preț să le ocolească, mai ales dacă luăm în calcul faptul că alternativa propusă de USL la vremea respectivă era cel puțin asemănătoare.[22] Deși, ținând cont de agresivitatea guvernului, depunerea unei moțiuni de cenzură părea a fi absolut necesară, opoziția nu viza menținerea legislației existente, ci amendarea acesteia într-o direcție similară cu cea propusă de guvern. Aparentul clivaj din Parlament era de fapt construit pe baza unui consens transpartinic asupra fondului problemei. Față de schimbarea Codului Muncii, adoptarea Legii Dialogului Social s-a dovedit a fi mai degrabă o formalitate.[23]

De la jumătatea lui 2011, după adoptarea Legii Dialogului Social, sindicatele au continuat protestele în stradă și s-au retras din dialogul tripartit în semn de protest. În 2012, după venirea USL la guvernare, s-a încercat modificarea Legii Dialogului Social prin ordonanță de urgență, propunerile de modificare în vederea înlesnirii organizării

---

lenevit și munciți", *HotNews.ro*, 11 martie 2011; „Emil Boc: Prin noul Cod al Muncii, legea nu-i va apăra neapărat pe cei săraci, ci pe cei care muncesc bine", *HotNews.ro*, 21 februarie 2011.

[22] „Moțiunea a fost respinsă. Guvernul Boc rămâne. Și-au bătut joc de vot! Ponta și Antonescu cer ajutor de la Băsescu", *Puterea*, 16 martie 2011.

[23] „Patimile lui Boc: Pentru ce-și asumă Guvernul răspunderea a 12-a oară", *România Liberă*, 17 aprilie 2011.

și negocierilor colective fiind substanțiale.[24] Ca de obicei, aceste propuneri au fost înaintate instituțiilor internaționale spre avizare. În octombrie 2012, FMI și Comisia Europeană și-au exprimat dezacordul față de modificarea Legii Dialogului Social și a Codului Muncii, adoptând o poziție dură și cât se poate de explicită împotriva organizării, solidarizării și acțiunilor colective ale angajaților.[25] Propunerile de schimbare legislativă au fost, în consecință, abandonate. Sindicatele au continuat sub diverse forme demersurile de modificare a ambelor legi. La jumătatea lui 2013 a fost înregistrat la Senat un proiect de modificare a Legii Dialogului Social, de data aceasta propunerile fiind mult mai modeste decât în 2012. Pe lângă instituțiile internaționale, patronatele s-au împotrivit categoric modificării acestui proiect. Spre deosebire de viteza cu care a fost adoptat în 2011, proiectul a trecut de Senat abia cinci luni mai târziu, fiind în septembrie 2014 încă în dezbatere la Camera Deputaților. Toate acestea s-au petrecut în ciuda faptului că sindicatele au cerut în mod repetat modificarea Legii 62 și respectarea angajamentelor luate de PSD.[26] De la sfârșitul lui 2012, când a fost publicat în Monitorul Oficial un proiect de modificare și completare inițiat de Blocul Național Sindical, nu s-a mai auzit nimic despre Codul Muncii.[27] Dacă și când se va trece la modificarea acestuia, compromisurile vor

---

[24] „Dialogul social – miza modificării Legii nr. 62/2011", on-line: http://www.managerexpress. ro/work/context-work/dialogul-social-miza-modificarii-legii-nr-622011.html.

[25] „Draft Emergency Ordinance to Amend Law 62/2011 on Social Dialogue: Joint Comments of European Commission and IMF Staff", 12 octombrie 2012, on-line: http://www.ituc-csi.org/ IMG/pdf/romania.pdf.

[26] De exemplu, Scrisoarea deschisă a confederației „Cartel Alfa" către Consiliul Național al Partidului Social Democrat din 29 iulie 2014.

[27] BNS a continuat pe parcursul lui 2014 demersurile de modificare a Codului Muncii prin inițiativă cetățenească. Nu este clar însă de câtă susținere se bucură inițiativa BNS din partea partidelor politice și, în consecință, e greu de spus ce se va alege în final din inițiativa BNS.

fi, cu siguranță, cel puțin la fel de importante ca în cazul amendării Legii Dialogului Social.

O RETROSPECTIVĂ ASUPRA FALSELOR PROMISIUNI ALE MODIFICĂRILOR LEGISLATIVE

Dacă în privința luptelor din jurul schimbărilor legislative lucrurile sunt destul de clare, rămâne de stabilit care a fost impactul economic și social al adoptării noului Cod al Muncii și al Legii Dialogului Social. Susținătorii celor două legi au insistat asupra beneficiilor substanțiale pe care urma să le aducă dereglementarea pieței muncii: creșterea ratei ocupării, atragerea investitorilor, crearea unui număr substanțial de noi locuri de muncă, reducerea șomajului, reducerea sau chiar eradicarea muncii informale, condiții mai bune de muncă pentru „cei ce muncesc" ș.a.m.d. După intrarea în vigoare a noilor legi, însă, a existat foarte puțină preocupare pentru măsura în care promisiunile și așteptările acestea au fost îndeplinite.[28]

Când vine vorba de anumite dimensiuni vizate de noua legislație – cum este cazul organizării și negocierilor colective –, impactul s-a făcut simțit imediat și poate fi discutat chiar și la puțin timp după intrarea în vigoare a noilor legi. În privința majorității caracteristicilor pieței muncii, însă, efectele schimbărilor legislative se vor face simțite în timp,

[28] În afara unor examinări sumare și sporadice, există doar trei analize substanțiale: analiza lui Ciprian Domnișoru („Decent Work Policy Options for the Romanian Economy", Organizația Internațională a Muncii, Working Paper nr. 105, 2012; on-line: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---integration/documents/publication/wcms_191573.pdf), studiul de impact asupra relațiilor industriale publicat de Organizația Internațională a Muncii (Luminița Chivu *et al.*, „Impactul reformelor legislative asupra relațiilor industriale din România", 2013; on-line: http://www.fes.ro/media/publications/wcms_219732.pdf) și diversele cercetări ale Blocului Național Sindical. Atât analizele OIM, cât și cele ale BNS au fost prezentate reprezentanților guvernului.

în momentul de față putându-se vorbi doar despre tendințe și posibilități deschise de noile reglementări –spre exemplu, în condițiile în care numărul locurilor de muncă stagnează, e puțin probabil să vedem o înmulțire substanțială și imediată a muncii temporare sau a numărului contractelor pe durată determinată, deși în timp este posibil și destul de probabil ca acestea să devină mai semnificative, indiferent de evoluția numărului de locuri de muncă. Alte aspecte – spre exemplu, schimbarea condițiilor și a relațiilor de muncă – sunt mai dificil de surprins folosind date cantitative agregate, ele necesitând atenție specială.

Deși cu siguranță nu este cel mai important indicator, creșterea Produsului Intern Brut (PIB) este cel mai discutat și uzitat, chiar și atunci când vine vorba de legislația muncii. Până la urmă, scopul major declarat al măsurilor anticriză a fost reîntoarcerea la creștere economică mai mult sau mai puțin susținută – efectiv, ieșirea din criză. Deși relevanța ca atare a creșterii PIB pentru înțelegerea dinamicilor sociale și economice este foarte limitată, importanța acestui indicator pentru instituțiile internaționale și mediul de investiții este indubitabilă: o economie în creștere înseamnă pentru acestea o economie în care se fac bani, nu se pierd. După cum se știe, România a avut o creștere accelerată a PIB la început de mileniu, urmată de o scădere bruscă și substanțială în 2009, cu o oarecare revenire la creștere pozitivă începând cu 2011 – foarte mică în comparație cu perioada pre-criză, de aproximativ 2% anual, și oscilantă (Figura 1). Rămâne de văzut ce anume a contribuit mai exact la această dinamică a PIB, pentru cine a însemnat un trai mai bun și pentru cine nu. Sigur în momentul de față este că revenirea pe creștere din 2011 nu poate fi atribuită dereglementării pieței muncii. Spre exemplu, cei doi factori majori care au contribuit la creșterea PIB în 2013 – agricultura și industria auto – au depins mai degrabă de condițiile meteo, respectiv de cererea externă și de creșterea producției la fabricile Dacia și Ford,

lucruri care nu au nimic de-a face cu așa-zisa flexibilizare a pieței muncii.[29]

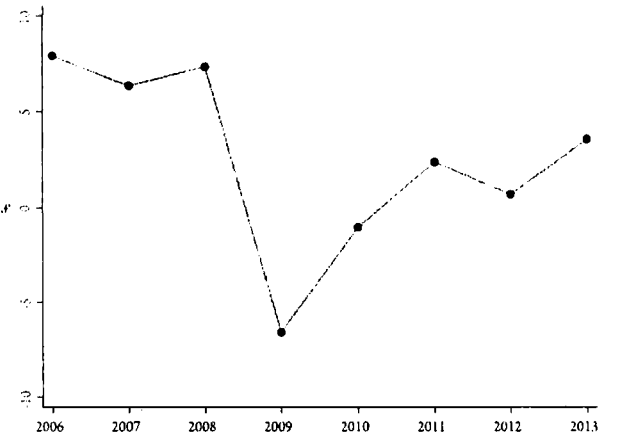

Figura 1. Creșterea PIB real, 2006-2013.

*Sursa datelor: Eurostat.

Creșterea PIB, se poate spune, ar putea ascunde alte evoluții, în raport cu care schimbările legislative discutate aici să fi avut un rol important. Un argument la care s-a revenit în mod repetat, atunci când a venit vorba de promovarea dereglementării, a fost creșterea competitivității și atragerea investitorilor străini, o contribuție semnificativă la schimbarea legislativă având-o lobby-ul făcut de reprezentanții acestora pe lângă guvern, președinte și partidele aflate la putere în acel moment. Potrivit datelor BNR, după

[29] „INS: Industria și agricultura sunt factorii creșterii spectaculoase de 4,1% a PIB în T3", *Ziarul financiar*, 5 decembrie 2013. În perioada de criză, exporturile, pe care toate guvernele le-au favorizat explicit și pe care le-au propus drept strategie de (revenire la) creștere economică, au fluctuat. Conform datelor Organizației Internaționale a Comerțului, exporturile de mărfuri au scăzut dramatic în 2009, revenind în 2010 și 2011 și scăzând iar în 2012; exporturile de servicii au crescut doar în 2011.

anul de apogeu 2008 investiţiile străine directe au scăzut dramatic, de la aproximativ 9,5 miliarde de euro la aproximativ 3,5 miliarde în 2009 şi 2,2 miliarde în 2010, scăderea continuând şi în 2011, până la circa 1,8 miliarde. În 2012 s-a înregistrat o creştere redusă, până la 2,1 miliarde de euro, însă aproape două treimi au fost reprezentate de credite şi numai o treime de participaţii la capital, scăderea dramatică a acestora din urmă continuând, atât în termeni relativi cât şi absoluţi, de la izbucnirea crizei.

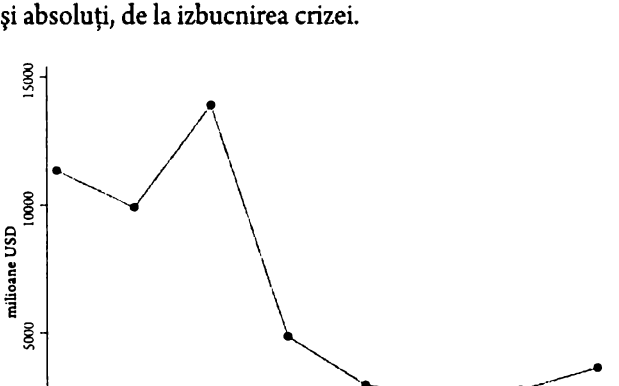

Figura 2. Investiţii străine directe, 2006-2013.

*Sursa datelor: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)

Aşadar, contrar promisiunilor şi insistenţelor susţinătorilor modificării legislaţiei muncii, dereglementarea pieţei muncii nu a dus la o creştere a competitivităţii şi nu a atras investiţii substanţiale. Din punct de vedere al competitivităţii, se pare că problemele au fost şi sunt în continuare

cu totul altele decât rigiditatea sau gradul de flexibilizare al pieței muncii.[30]

Rata ocupării este indicatorul pe marginea căruia s-a discutat cel mai mult în prima jumătate a lui 2011. Creșterea ratei ocupării ar fi însemnat reducerea șomajului și, în cazul României, mai ales reducerea sub-ocupării cronice și a muncii informale, lucruri care, cel puțin în teorie, se puteau întâmpla și în absența investițiilor și a unei creșteri economice semnificative. În ciuda promisiunilor, însă, numărul locurilor de muncă a scăzut în continuare și în 2011, crescând ușor în 2012, dar situându-se la sfârșitul acestui an la un nivel inferior anului 2006 și destul de departe de anii de vârf 2007-2008. Nici numărul celor angajați pe cont propriu nu a scăzut, fiind în continuare de peste 30% din numărul total al angajaților (Figura 3). Sub-ocuparea și munca informală nu au înregistrat scăderi semnificative, în ciuda previziunilor susținătorilor schimbărilor legislative. Șomajul s-a menținut la undeva în jur de 7%, dar rata șomajului nu a constituit o problemă majoră nici înainte, nici după izbucnirea crizei. Situația șomerilor, totuși, se pare că s-a înrăutățit, aceștia întâmpinând și mai multe dificultăți în găsirea locurilor de muncă, fiind, în plus, supuși unor constrângeri suplimentare ca urmare a reducerii ajutorului de șomaj.[31] Rata șomajului în rândul tinerilor de sub 25 de ani a crescut însă până la circa 23%, după ce în perioada 2003-2009 nu a depășit niciodată 21%. Șomajul de lungă

[30] Formarea brută de capital fix a crescut constant și incremental în perioada 2009-2012 și a scăzut în 2013. Nu s-a înregistrat niciun fel de creștere substanțială în 2011 sau 2012. Despre sursele problemelor asigurării competitivității, vezi Victoria Stoiciu, „Un an de la intrarea în vigoare a Codului Muncii și câteva reflecții pe marginea priorităților noului guvern", *CriticAtac*, 16 mai 2012 (http://www.criticatac.ro/16250/de-la-intrarea-vigoare-codului-muncii-cateva-reflecii-pe-marginea-prioritilor-noului-guvern/).

[31] Liviu Voinea *et al.*, „Mobilitatea forței de muncă și aspecte privind incluziunea socială", Biroul pentru observarea pieței muncii și a calității locurilor de muncă, Blocul Național Sindical, 2012.

durată a înregistrat de asemenea o creștere constantă, de la 2,2% în 2009 la 3,4% în 2013, atingând cel mai ridicat nivel de după 2006.

Contrar vocilor care insistă asupra efectelor benefice ale noii legislații a muncii, nu se poate identifica nicio tendință clară de creștere a ratei ocupării care să fie însoțită de scăderea muncii informale și a sub-ocupării.[32]

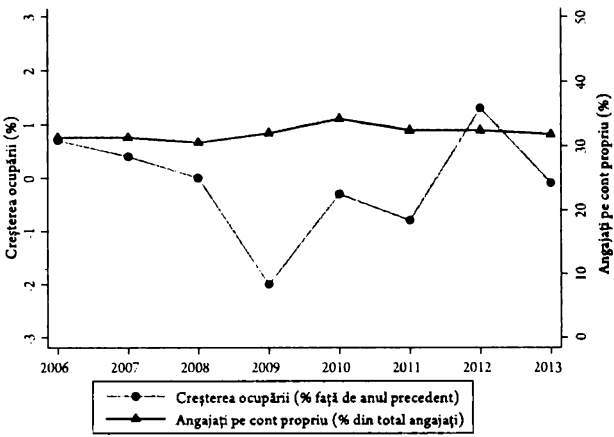

Figura 3. Creșterea ocupării și rata angajării pe cont propriu, 2006-2013.

*Sursa datelor: Eurostat

Tendințele înregistrate până acum sunt foarte slabe și oscilante, fiind chiar și așa foarte greu de atribuit așa-zisei flexibilizări a pieței muncii. Numărul de noi locuri de muncă a crescut nesemnificativ, ritmul creșterii încetinind în ultima perioadă și nereușind să depășească nivelul înregistrat anterior intrării în vigoare a noii legislații. În contextul

[32] „Economia a creat peste 70.000 de locuri de muncă noi de la începutul anului și peste 250.000 de la intrarea în vigoare a Codului muncii. Dar criza nu a trecut", *Ziarul financiar*, 5 septembrie 2013.

dispariției multor locuri de muncă din domeniul privat și mai ales din cel de stat, situația care se întrevede în momentul de față este una asemănătoare cu cea de dinainte de criză, minus creșterea economică constantă. Chiar și înainte de 2008-2009, situația pe piața forței de muncă nu era deloc una bună: problemele cu rata ocupării, munca informală sau sub-ocuparea cronică nu au apărut odată cu criza, ci sunt mai degrabă probleme structurale ale economiei și pieței muncii. În ciuda promisiunilor, noua legislație a muncii nu a avut niciun impact semnificativ în acest sens. La finalul anului 2013, rata ocupării rămânea sub 60%. Potrivit unui studiu BNS publicat în 2011, ocuparea informală ajungea la peste 30% din populația ocupată, neexistând vreun motiv pentru a crede că acest procent s-a redus semnificativ în ultimii trei ani.[33] Ceea ce s-a schimbat însă este faptul că, de partea celor care lucrează sau își caută loc de muncă, competiția s-a înăsprit: rata locurilor de muncă vacante a scăzut după 2008 la sub 1%, de la 2% sau peste înainte de criză, dereglementarea muncii neavând deloc un impact pozitiv asupra acestui indicator.

Într-o asemenea situație de competiție este de așteptat ca situația angajaților să se înrăutățească. Criticii noii legislații avertizau încă de la apariția propunerilor inițiale că cel mai important efect urma să fie precarizarea accentuată a muncii, în special în privința răspândirii muncii atipice și a creșterii nesiguranței și inegalităților pe piața muncii.[34] Într-adevăr, se pare că la jumătatea lui 2012 munca temporară a înregistrat un vârf de creștere de aproape 50% față de 2008 (de la apro-

[33] Liviu Voinea *et al.*, „Economia informală și impactul ei asupra pieței muncii", Biroul pentru observarea pieței muncii și a calității locurilor de muncă, Blocul Național Sindical, 2011.

[34] Munca atipică „se referă la relațiile de muncă neconforme cu modelul standard sau «tipic» de muncă *full-time*, regulată, pe perioadă nedeterminată, prestată pentru un singur angajator pe o perioadă lungă de timp" (vezi http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/atypicalwork.htm).

ximativ 80.000 la puțin sub 120.000 de angajați temporari). Cele mai multe locuri de muncă temporare noi au apărut în agricultură, de aici și fluctuația sezonieră (de ordinul zecilor de mii) a numărului de angajați temporari. Pe lângă facilitarea încheierii contractelor pe perioadă determinată, renunțarea la acordarea obligatorie în cazul contractelor încheiate prin agent de muncă temporară a aceloraşi drepturi salariale deținute de angajații direcți ai aceleiași întreprinderi s-a tradus imediat în ieftinirea substanțială a forței de muncă temporare contractate prin agenții specializate, care s-au bucurat astfel, în ciuda crizei, de o piață extinsă.[35] După 2011, munca cu program redus a înregistrat o creștere infimă: numărul angajaților part-time se situează undeva pe la 10% din totalul angajaților, această proporție rămânând constantă de la jumătatea anilor 2000. În contextul lipsei locurilor de muncă, extinderea muncii atipice se va face însă doar în timp, pe măsură ce companiile reușesc să înlocuiască contractele de muncă normale cu contracte de muncă atipice. Deși există indicii că lucrurile se mișcă în această direcție, va dura destul până ce noua legislație își va face efectul.[36] În contextul ofertei slabe de locuri de muncă, prevederile noii legislații defavorizează net angajatul, pentru care prestarea muncii atipice nu are cum să fie voluntară, din moment ce acesta efectiv nu are de unde să aleagă.

În schimb, Legea Dialogului Social a schimbat imediat relațiile de muncă, după cum arată raportul Organizației Internaționale a Muncii publicat la începutul lui 2013.[37] Legea 62/2011 a atacat asocierea colectivă și reprezentativitatea organizațiilor sindicale, ridicând pragurile de la care

[35] „Se caută tot mai mulți angajați temporari. La ce valoare a ajuns această piață", *Adevărul*, 19 martie 2012.

[36] Vezi, de exemplu, „BCR a concediat 1.200 de angajați anul acesta", *Business24*, 19 decembrie 2013 (on-line: http://www.business24.ro/bcr/stiri-bcr/bcr-a-concediat-1-200-de-angajati-anul-acesta-1539559).

[37] Luminița Chivu *et al.*, *op. cit.*

angajații se pot asocia și de la care sindicatele pot participa la negocierile colective. Împreună cu eliminarea contractului colectiv încheiat la nivel național, aceste prevederi au dus la imposibilitatea asocierii și negocierii colective în întreprinderile mai mici de 20 de angajați, care constituie aproximativ 90% din numărul total de întreprinderi și unde salariile sunt considerabil mai mici decât în întreprinderile mari. Potrivit raportului OIM, un efect imediat al adoptării Legii Dialogului Social a fost scăderea proporției celor acoperiți de contracte colective de muncă, de la 100% la sub o treime din totalul angajaților. Combinată cu modificarea criteriilor de reprezentativitate, schimbarea nivelurilor superioare de negociere colectivă – eliminarea nivelului național și înlocuirea negocierilor la nivel de ramură cu cele la nivel de sector – a produs degringoladă în rândul sindicatelor și a organizațiilor patronale, primele fiind nevoite să își recâștige reprezentativitatea în condiții semnificativ mai dure și să încerce să semneze contracte colective de muncă în condiții potrivnice negocierilor. În consecință, negocierile colective la nivel de sector s-au dovedit a fi imposibile în practică, la nivel de grup numărul de contracte colective de muncă fiind extrem de mic. În 2011, doar un contract la nivel de grup a fost încheiat în sectorul privat și șase în sectorul bugetar, sector în care noua lege limitează însă posibilitatea negocierii colective a drepturilor bănești; în 2012 s-au încheiat opt contracte la nivel de grup, în 2013 s-au semnat șapte, iar în 2014 doar două contracte fuseseră semnate în primele opt luni ale anului, aproape toate în sectorul public. La nivel de sector de activitate, doar trei contracte au fost semnate de la adoptarea noii legislații, două în 2012 și unul în 2013, toate trei în sectorul de stat.[38]

[38] Potrivit informațiilor afișate pe site-ul Ministerului Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice.

Destul de departe de dorința inițiatorilor Legii 62 de a îmbunătăți funcționalitatea dialogului social.

Un efect important al eliminării contractului colectiv de muncă la nivel național a fost scoaterea de sub incidența negocierii colective a salariului minim, eventualele modificări ale acestuia fiind lăsate la discreția guvernului. Salariul minim a stagnat până în 2013, când mărirea lui a făcut ca o măsură prevăzută până în 2010 în acordurile colective semnate de sindicate, patronate și guvern să pară un gest de mărinimie din partea USL/ PSD.[39] De asemenea, renunțarea la coeficienții de salarizare în funcție de calificare prevăzuți în contractul colectiv de muncă afectează mai ales salariile persoanelor tinere, și așa predispuse șomajului. În plus față de restul angajaților, tinerii și angajații din intreprinderile mici au fost vulnerabilizați în mod direct de renunțarea la contractul colectiv la nivel național, ale cărui prevederi nu se mai aplică automat tuturor angajaților, ele trebuind negociate la nivel de unitate, grup de unități sau sectoare de activitate.

DUMPING SOCIAL ORGANIZAT, „LA DREAPTA" ȘI „LA STÂNGA"

Legislația muncii adoptată în 2011 nu a adus nici creștere economică, nici investiții semnificative, nici mai multe

[39] Ultimul contract colectiv semnat la nivel național a expirat în 2010, negocierile pentru un nou contract fiind blocate la sfârșitul acelui an, înainte de adoptarea Legii Dialogului Social. Creșterea salariului minim din 2013 și 2014 a fost inferioară celei stipulate de acordurile tripartite semnate anterior. Potrivit raportului OIM din 2013, „prin «Acordul tripartit privind evoluția salariului minim și a raportului dintre acesta și salariul mediu în perioada 2008-2014» (semnat la data de 25 iulie 2008 de către Guvernul României și toate cele 13 confederații patronale și cele 5 confederații sindicale reprezentative la nivel național), în anul 2011, de pildă, salariul minim era stabilit să fie 860 lei (față de 670 lei realizat), iar în anul 2012 acesta ar fi urmat să fie 1.030 lei (comparativ cu 700 lei)" (Luminița Chivu *et al.*, *op. cit.*, p. 31).

locuri de muncă, nici protejarea suplimentară a „celor ce muncesc", nici dialog social mai eficient. În schimb, a însemnat diminuarea drepturilor angajaților, încurajarea muncii atipice, descurajarea organizării și împiedicarea negocierilor colective. Împreună cu destructurarea sectorului bugetar începută la mijlocul lui 2010, aceste măsuri au vizat suplimentarea ofertei de forță de muncă, în speranța că cererea va apărea de la sine. În contextul previzibil al nematerializării celei din urmă, schimbarea legislației muncii a contribuit la înrăutățirea situației deja existente, cel puțin pentru angajați, angajatorii mărindu-și în schimb profiturile pe perioada crizei.[40] După cum arată raportul OIM despre impactul schimbării legislației muncii[41], de la izbucnirea crizei proporția remunerării angajaților în PIB a scăzut la sub 40%, în timp ce excedentul brut de exploatare a crescut până la peste 50%.[42] Conform datelor Eurostat, în 2013 remunerarea angajaților constituia 33,2% din PIB, în scădere de la 42% în 2008 (Figura 4), România având în 2012 cea de a treia cea mai mică proporție din PIB a compensației către angajați din UE, după Grecia și Polonia – media UE se situează undeva la peste 49%. Fără îndoială, deci, criza a fost în cea mai mare parte suportată de angajați.

Retrospectiv, putem vedea astfel cât de violentă a fost inițiativa de a modifica legislația muncii pentru a schimba o situație cu ramificații economice și sociale infinit mai complexe decât simpla ecuație a creșterii cererii de forță de muncă drept consecință a ieftinirii și măririi ofertei acesteia. Așa cum a arătat pe larg Ciprian Domnișoru, rata ocupării nu poate crește fără adresarea unor probleme pe

[40] „Angajații români din multinaționale, mai profitabili decât vesticii", *Ziarul financiar*, 2 februarie 2011.

[41] Luminița Chivu *et al.*, *op. cit.*, pp. 25-26.

[42] Definiția excedentului brut de exploatare folosită de INS este următoarea: „ceea ce rămâne din valoarea adăugată, nou creată în procesul de producție, după remunerarea salariaților și plata impozitelor pe producție".

care dereglementarea pieței muncii nu face decât să le agraveze: prevalența sărăciei atât în rândurile celor care nu sunt angajați, cât și în rândurile celor care au un loc de muncă, creșterea inegalităților sociale, discrepanțele majore între rural și urban, înrăutățirea accesului la educație și sănătate, condițiile de muncă precare și accentuarea dezechilibrelor dintre muncă și viața personală.[43]

Toate aceste probleme existau și înainte de criză, însă perioada de prosperitate economică de care a beneficiat cel mai mult numai o parte a populației a făcut ca multe dintre acestea să pară fie invizibile, fie rezolvabile de la sine în timp. Problema fundamentală a inegalităților pe piața muncii și a efectelor diferențiate pe care politicile guvernului urmau să le aibă asupra diverselor categorii sociale a rămas neatinsă. Dacă luăm exemplul geografiei pieței muncii, aceste probleme nu se rezumă doar la diferențele dintre rural și urban – la rândul lor în mare parte ignorate de măsurile menite să crească ocuparea, chiar dacă sub-ocuparea este de cu totul altă natură și are o cu totul altă amploare în mediul rural decât în cel urban. Lucrurile sunt mult mai complicate: piața muncii ca fenomen economic și sociologic nu există decât la nivel local și regional, fiind determinată de măsura în care oamenii sunt dispuși să facă naveta sau să se mute mai aproape de locurile de muncă, care nu sunt și nu au cum să fie distribuite uniform din punct de vedere geografic. Din moment ce, lăsând la o parte situațiile excepționale, costurile migrației interne sunt relativ mari, piața muncii nu se întinde pe un spațiu geografic mai mare decât pentru cei care au slujbe bine plătite și pentru care de regulă raportul dintre cerere și ofertă este în favoarea angajatului. Asimetriile majore de dezvoltare dintre județele și regiunile țării nici nu au fost puse în discuție când a venit vorba de elaborarea noii legislații, deși era de așteptat ca aceasta să

[43] Ciprian Domnișoru, *op. cit.*

având efecte diferite în funcție de profilul economic și structura pieței muncii proprii fiecărei regiuni.[44]

Creșterea productivității muncii a fost unul dintre dezideratele exprimate de guvernanți când au adoptat schimbarea de legislație a muncii și măsurile de tăiere a salariilor și ajutorului de șomaj. Productivitatea pe angajat se situa în 2013 la 51,7% din media UE, cu 2,6% mai mult decât în 2008; productivitatea pe oră lucrată era în 2013 de 45,1%, cu 1,6% mai mult decât în 2008. Desigur, creșterea productivității prin reducerea salariilor și creșterea gradului de nesiguranță pe piața muncii poate părea absurdă, din moment ce se bazează pe scăderea forțată a costului forței de muncă, scăzând în același timp stimulentul pentru muncă, în special pentru cea calificată, despre care se presupune că, împreună cu investițiile tehnologice, este cea mai eficientă și sustenabilă cale spre creșterea productivității.[45] Astfel, nu este prea dificil de înțeles de ce și cum se face că politicile de ocupare trebuie să fie corelate cu politicile educaționale și de sănătate. Când statul își destructurează sistemele de educație și sănătate, când nu are o politică industrială și îmbrățișează dependența față de investitori și când nu implementează aproape niciun fel de măsuri active de creștere a ocupării forței de muncă, nu mai poate cere creșterea productivității decât prin reducerea costului forței de muncă, suportată în totalitate de către angajat. Modificarea legislației muncii a fost făcută în spiritul atragerii investițiilor care caută în primul rând forță de muncă cât mai ieftină, aceste investiții fiind de regulă și cele mai puțin productive. Pe lângă dogmatism, deci, pretenția de creștere a productivității muncii

[44] Despre dezvoltarea geografică inegală, vezi, de exemplu, „Economia fiecărui județ din România în funcție de cifra de afaceri a companiilor", *Ziarul financiar*, 16 martie 2014.

[45] Liviu Voinea *et al.*, „Barometrul productivității muncii", Biroul pentru observarea pieței muncii și a calității locurilor de muncă, Blocul Național Sindical, 2011.

prin scăderea preţului forţei de muncă arată, pe de o parte, cât de radicale din punct de vedere politic şi ideologic pot fi măsurile anticriză implementate în România şi, pe de altă parte, cât de miopi sunt guvernanţii şi experţii care îi înconjoară atunci când vine vorba de înţelegerea unor asemenea probleme şi dezvoltarea unor soluţii economice şi sociale pe termen lung, soluţii care să vizeze în primul rând asigurarea unui trai mai bun celor pe care îi reprezintă.

Legată de problema productivităţii muncii, problema costului muncii rămâne una controversată. Pentru angajatori, angajatul român este al doilea cel mai ieftin din Europa, după cel bulgar. Între 2005 şi 2008, costul orar al muncii a crescut cu aproape 72%, de la 2,37 euro la 4,07 euro pe ora, însă creşterea a venit după o perioadă de scădere susţinută.[46] Criza a dus iniţial la inversarea acestei tendinţe de creştere, urmată de o revenire pe creştere timidă în comparaţie cu majoritatea celorlalte ţări europene – lăsând la o parte agricultura şi administraţia publică şi luând în calcul evoluţia ratei de schimb leu/ euro, costul muncii în România a crescut între 2008 şi 2012 cu doar 4,6%, media UE fiind de 8,6%; din moment ce salariile în administraţia publică au avut enorm de suferit în această perioadă, este de aşteptat ca pentru întreaga economie creşterea să fie şi mai mică. Astfel, deşi angajatul român este în medie de două ori mai puţin productiv decât cel european, este în acelaşi timp de mai mult de cinci ori mai ieftin. În Bulgaria, eterna rivală în ce priveşte sărăcia, tăierile bugetare şi îmbrăţişarea *dumping*-ului social european, costul muncii raportat la euro a crescut cu peste 40% în aceeaşi perioadă.[47] Dacă această evoluţie continuă, ar trebui să ne bucurăm de posibilitatea

[46] Aceste date se referă la industrie, construcţii şi servicii, exceptând administraţia publică, activităţile gospodăriilor şi ale organizaţiilor extra-teritoriale.

[47] Chiar şi dacă nu luăm în calcul evoluţia ratei de schimb, creşterea costului muncii în Bulgaria a fost cu circa 10% mai mare decât cea din România.

ca în curând România să aibă privilegiul de a avea cea mai ieftină forță de muncă din Europa.

Una dintre măsurile de creștere a ratei ocupării discutate recent este reducerea poverii fiscale asupra muncii, mai exact, reducerea contribuțiilor de asigurări sociale (CAS) la angajator. Direcția este aceeași ca și până acum: creșterea ratei ocupării prin scăderea costului muncii. Deși a fost propusă drept „măsură de stânga" și în ciuda aparentei împotriviri a forțelor politice declarate de dreapta, scăderea CAS se bazează pe o logică elementară izbitor de asemănătoare cu măsurile „de dreapta" din 2011.[48] Pe lângă aceleași promisiuni de atragere a investițiilor și crearea de locuri de muncă, argumentul principal ar fi că scăderea CAS ar încuraja fiscalizarea muncii informale, însă acest lucru nu este deloc clar, în contextul în care până la izbucnirea crizei povara fiscală a scăzut constant și semnificativ, fără a se înregistra reduceri corespunzătoare ale muncii informale. Cel mai probabil, reducerea CAS va duce la apariția unor noi probleme de echilibru bugetar, care, dacă e să urmărim ceea ce s-a întâmplat în ultimii ani, vor fi urmate de noi tăieri bugetare și dereglementări menite să atragă investitorii. Astfel, deși reducerea CAS la angajator nu ar avea niciun efect direct asupra angajaților, care ar trebui să fie atrași de această măsură în eventualitatea reducerii muncii informale și a apariției unor noi locuri de muncă, aceștia ar putea fi afectați indirect de eventualele măsuri impuse de necesitatea menținerii disciplinei fiscale. Nu este clar, prin urmare, în ce fel reducerea costului muncii (pentru angajator) este o „măsură de stânga", așa cum a fost recomandată de reprezentanții guvernelor USL/ PSD, în contextul păstrării cotei unice de impozitare și a ignorării

[48] Cristian Socol, „100.000 de noi locuri de muncă. Urgența măsurilor pentru tineri", *Adevărul*, 15 decembrie 2013 (on-line: http://adevarul.ro/economie/stiri-economice/100000-locuri-munca-urgenta-masuri-lor-tineri-1_52adabc4c7b855ff56b9dc5e/index.html).

faptului că munca informală are mai degrabă de-a face cu precarizarea muncii fiscalizate, salariile mici sau sărăcia foarte răspândită. Faptul repetat la nesfârșit că România are o povară fiscală a muncii peste media europeană nu înseamnă în sine mai nimic, îndeosebi în condițiile costului comparativ foarte scăzut al forței de muncă.

ASPECTE CONTEMPORANE ALE LUPTEI DE CLASĂ

Bilanțul la trei ani și jumătate de la schimbarea legislației muncii este sumbru. Principiile simpliste care au stat la baza promisiunilor guvernanților de atunci s-au dovedit în practică a fi complet nefuncționale sau, cum s-a văzut în cazul negocierilor colective, chiar disfuncționale. Urmărirea cu orice preț a creșterii cantitative a locurilor de muncă s-a dovedit a fi falimentară, atât când vine vorba de creșterea ratei ocupării, cât și în privința protejării „celor ce muncesc". Lipsa totală de atenție față de problema calității locurilor de muncă existente sau nou create este doar o parte din ecuația mai largă a sacrificării drepturilor cetățenești de natură economică, socială și chiar politică. Pe lângă subordonarea acestor drepturi și deziderate unei logici economiste rudimentare, impactul modificărilor legislației muncii arată, retrospectiv, cât de încărcate ideologic au fost și sunt politicile întreprinse de reprezentanții statului.

Lipsa de reacție a majorității populației afectate de aceste schimbări, incapacitatea de reacție a sindicatelor, precum și alierea lor cu fosta opoziție și construirea unui așa-zis program „de stânga" în jurul unor măsuri asemănătoare și parțial în jurul eventualei recuperări doar a unei mici părți din drepturile pierdute conturează, toate, un peisaj dezolant al hegemoniei logicii capitalului.

Aceasta este semnificația istorică a evenimentelor din 2010-2011, a căror punct culminant a fost modificarea legislației muncii: povara crizei a fost pusă în spatele angajaților, totul în slujba investitorilor și a menținerii performanței în fața instituțiilor internaționale; discursul de întărâtare a „celor ce muncesc" împotriva „celor ce nu muncesc" (incluzând aici categoria „asistaților sociali") și a sectorului privat („omul slab") împotriva sectorului public („omul gras") a devenit dominant în spațiul public, la fel cum aproape orice formă de solidaritate socială a devenit demnă de condamnat; după două decenii de confruntări între sindicate și guvernanți, mișcarea sindicală a fost în sfârșit înfrântă într-un mod cât se poate de categoric; politica antidemocratică a ajuns la ordinea zilei, în vreme ce tocmai cei care o practică deplâng amenințările la care e supusă democrația.

Toate acestea nu țin de vreo particularitate românească. În toată această poveste, președintele Traian Băsescu și guvernul Boc, promotorii principali ai acestor politici în România, nu au fost nimic altceva decât niște versiuni autohtone ale unui tip de actor politic din ce în ce mai răspândit în Europa și, în general, în lume. Restrângerea masivă drepturilor angajaților, accentuarea rapidă a inegalităților, disoluția mișcărilor sindicale și subordonarea actorilor politici cerințelor capitalului sunt probleme globale. Drept consecință, este foarte probabil ca, în timp, pentru a ține pasul, să trebuiască să fim pregătiți să coborâm și mai mult ștacheta și să renunțăm la și mai multe drepturi.[49] Ar fi momentul să recunoaștem, înaintea istoricilor din viitor, că așa arată lupta de clasă astăzi.

[49] De exemplu, „Adrian Vasilescu: România este încă într-o perioadă critică, iar criza continuă. Va fi nevoie de mai multe Coduri ale Muncii", *HotNews.ro*, 10 martie 2012.

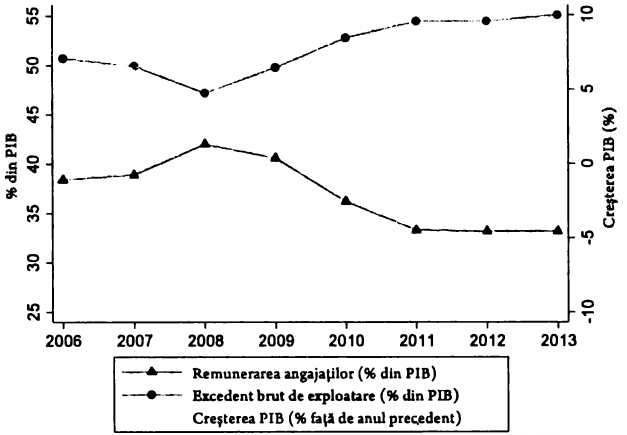

Figura 4. Remunerarea angajaților și excedentul brut de exploatare, 2006-2013.

*Sursa datelor: Eurostat

Sănătatea și educația: traiectoria într-o țară capitalistă preponderent rurală

Ciprian Domnișoru

> *„Cât despre sprijinul Guvernului, se fac evaluări și vom pune la dispoziție materialele de construcție. Banii vor veni de la bugetul de stat. Se va tăia de la educație și de la sănătate."* (Traian Băsescu, în contextul inundațiilor din Dorohoi, 2010)

Cum înțelegem în România starea proastă a sistemelor de educație și sănătate? Multă vreme, explicația a fost: 1) ineficiența sistemului comunist (centralism excesiv, lipsa concurenței, lipsa stimulentelor, politizare). Alte explicații au vizat 2) dificultățile tranziției: lipsa resurselor, problemele de adaptare și schimbare de sistem și 3) corupția, și ea întâi atribuită comunismului, dar cu timpul luând forme proprii capitalismului (în sistemul universităților private, firmelor de soft educațional, al relațiilor companiilor farmaceutice cu sistemul de stat, farmacii și doctori, în rândul medicilor de familie cu practică privată).

Măsurile de reformă din perioada Băsescu (2004-2014) au generat însă probleme noi, mai puțin aduse în discuție: 4) descentralizarea și oprirea mecanismelor de redistribuire

au condus la reducerea drastică a accesului la sănătate și educație în mediul rural și în familiile cu venituri scăzute; 5) măsuri neoliberale cum sunt închiderile de școli și spitale, distribuirea fondurilor publice operatorilor privați, restrângerea serviciilor publice și taxarea accesului la ele au afectat negativ accesul și calitatea serviciilor publice de educație și sănătate. Tot în perioada Băsescu s-a concretizat o nouă problemă: 6) migrația externă a avut efecte negative asupra veniturilor la nivel local, a educației copiilor rămași în urmă, a recrutării și ocupării posturilor în sistemele de sănătate și educație. La această din urmă problemă administrația Băsescu s-a raportat exclusiv ca la un mecanism inevitabil al pieței, chiar benefic, ca supapă pentru reducerea șomajului.

Politicile din perioada Băsescu au pus România pe o traiectorie de dezvoltare dezechilibrată, în care educația, sănătatea și măsurile active pe piața muncii au fost marginalizate, prelungind un model de capitalism bazat pe exploatarea mâinii de lucru ieftine. Voi arăta dezechilibrele fiscale din modelul actual de dezvoltare, comparând salariile din principalele sectoare industriale din România, SUA și Franța. După o trecere în revistă a altor dezechilibre induse de politicile avansate de Traian Băsescu, voi discuta traiectoria actuală a sistemelor de sănătate și educație. Cum voi arăta în cele ce urmează, vorbim de „politicile lui Traian Băsescu" în contextul în care principalele reforme din sănătate și educație au fost pregătite de consilierii prezidențiali (chiar fără implicarea ministerelor de resort), iar politicile au fost asumate și susținute public de președinte.

MODELUL DE DEZVOLTARE

Epoca Băsescu a constat în instaurarea unui model de dezvoltare bazat pe investiții din partea unor exportatori atrași de taxe mici și de mâna de lucru ieftină. Un model

similar a fost aplicat de Irlanda, Slovacia și alte state *„small open economy"*, cu sprijinul FMI și al altor instituții internaționale de dezvoltare. În acest model, investitorii urmăresc ca salariile și taxele să rămână „competitive", adică scăzute, iar guvernanții de bună credință trebuie să investească în resurse care să atragă investiții cu valoare adăugată, pentru a permite creșterea salariilor în viitor. Astfel de investiții sunt educația, pregătirea profesională activă, infrastructura, cercetarea și, într-o oarecare măsură, sănătatea, din perspectiva „ocrotirii forței de muncă".

Principalele decizii economice din perioada Băsescu au vizat instaurarea și perpetuarea acestui regim de dezvoltare: cota unică, reducerea contribuțiilor de sănătate de la 7 la 5,5%, reducerea contribuțiilor de șomaj, acordarea de facilități investitorilor în criză în dauna sectorului public (facilități de șomaj tehnic, programe de sprijin pentru sectorului construcțiilor și al celui auto, continuarea investițiilor în drumuri și autostrăzi prin reducerea cheltuielilor publice pentru sănătate și educație, împrumutul FMI-Comisie, care a facilitat reducerea rezervelor obligatorii în valută, ajutând sectorul bancar dependent de capital străin).

Practic, din modelul de dezvoltare, epoca Băsescu a respectat prevederile ce vizau investitorii străini, precum și investițiile în infrastructură și construcții. Investițiile în educație, cercetare sau sănătate au fost marginalizate, Băsescu alegând cel mai dur plan de măsuri de austeritate și având ipocrizia să prezinte tăierile drept reforme.

În modelul actual de capitalism din România, forțele pieței și traiectoria indusă de regimul Băsescu împing România spre situația din perioada interbelică, epocă în care accesul la sănătate și educație era extrem de limitat în rural și pentru familiile cu venituri reduse. Autostrăzile – când se vor finaliza într-un final – vor aduce investiții tot pe fondul exploatării mâinii de lucru ieftine.

DE CE A ALES TRAIAN BĂSESCU SĂ MARGINALIZEZE EDUCAȚIA ȘI SĂNĂTATEA

Ca să înțelegem acțiunile lui Traian Băsescu, trebuie să părăsim cadrul economic al investițiilor de dezvoltare și să raționăm în termeni de putere. Băsescu nu a căutat simpatiile celor săraci, ale profesorilor, medicilor sau altor angajați din sectoare fără un control direct asupra resurselor, ci a căutat sprijinul acelor forțe care dețineau puterea în România, în virtutea legilor pieței: cei cu venituri ridicate, cărora le-a oferit taxa unică, multinaționalele, companiile de energie și băncile, cruțate și chiar favorizate în recesiune. În logica agresivă – formulată exclusiv în termeni de putere – a lui Traian Băsescu, forțele pieței au fost net superioare oricărui ideal de dezvoltare sau de acces la sănătate și educație.

Traian Băsescu a acționat și în virtutea intereselor din PDL. Orientarea investițiilor spre blocuri ANL, șosele și autostrăzi, piscine și borduri s-a făcut prin prisma intereselor de afaceri ale finanțatorilor PDL. Numai finanțarea de la bugetul de stat pentru CNADNR a crescut de la 0,3% din PIB în 2007 la 1% din PIB în 2011, în timp ce cheltuielile publice pentru educație au scăzut, pe fondul reducerii salariilor și a închiderilor de școli, de la 4,24% în 2009 la 3,53% în 2010 și 3,07% în 2011.

Un alt motiv pentru marginalizarea sectoarelor de educație și sănătate este relația tensionată dintre Băsescu și principalii actori și manageri ai acestor sisteme. Deși sindicatele din sănătate și învățământ nu au exercitat presiuni deosebite, reformele lui Traian Băsescu au întâmpinat o rezistență mai subtilă, așa cum explica chiar președintele: „Trebuie să recunoaștem că în România cel mai greu de modernizat au fost sistemele cu densitate mare de studii superioare. Când vine vorba de educație, de justiție, de sănătate, rezultatele sunt regretabile, oamenii se lasă greu". Unele dintre reformele avansate de Traian Băsescu au întâmpinat

rezistență din partea unor rețele clientelare, de corupție, din managementul sistemelor de sănătate și educație, adesea cu legături mai puternice în PSD decât în arcul lui Băsescu. Însă dincolo de aspectele de corupție, „densitatea mare de studii superioare" presupunea că actorii din sistem nu achiesau la reformele radicale și slab fundamentate avansate de Traian Băsescu și doreau o dezbatere reală de politici. Opoziția la nivel ideatic nu a fost primită bine de Băsescu, iar profesorii și doctorii au ajuns ținta criticilor: „Un profesor care are 16 ore pe săptămână este mai bine plătit ca mine, pe oră"; sau: „rata de rateu în diagnostic ajunge la peste 40% în sistemul de sănătate românesc". În privința „ratei de rateu", Administrația Prezidențială a trebuit să emită ulterior un comunicat: „Președintele României, Traian Băsescu, regretă neclaritățile rezultate...", întrucât președintele, evident, inventase o statistică.

CUM A IGNORAT BĂSESCU PROPRIILE SALE RAPOARTE DE POLITICI

„Rata de rateu" era felul președintelui de a comunica câte ceva din aspectele critice apărute în rapoartele Comisiilor Prezidențiale pentru Educație și Sănătate. Aceste rapoarte au fost întocmite de echipe de profesioniști din domeniu, sub conducerea unor apropiați ai președintelui (Cristian Vlădescu la sănătate, pentru raportul *Un sistem sanitar centrat pe nevoile cetățeanului*, Miclea/ Daniel David/ Funeriu/ Dragoș Ciuparu la educație, pentru raportul *România Educației, România Cercetării*). Un raport conex era cel asupra riscurilor sociale (demografice), avându-i drept coordonatori pe Marian Preda și Vasile Ghețău.

Traian Băsescu s-a referit adesea la rapoartele acestor comisii, prezentându-le și în confruntarea electorală televizată cu Mircea Geoană. Rapoartele prezintă un diagnostic realist

al sistemelor de educație și sănătate, subliniind nevoile de investiții, de creștere a echității în sistem prin facilitarea accesului în mediul rural sau pentru familiile sărace. Traian Băsescu a folosit însă rapoartele drept o pepinieră de statistici și motivații pentru a justifica tăierile din sănătate și educație. În contextul închiderii spitalelor, Traian Băsescu anunța, de pildă, că România avea cel mai mare număr de paturi de spital pe cap de locuitor din Europa, informație contrazisă chiar de raportul comisiei prezidențiale.

Rapoartele subliniau nevoile de investiții în mediul rural și în zonele sărace, însă Băsescu a continuat să prezinte reformele neoliberale în educație și sănătate ca fiind în spiritul rapoartelor prezidențiale. De fapt, închiderile de spitale și școli și reducerile de salarii și sporuri pentru profesorii și doctorii din mediul rural au fost în flagrantă contradicție cu prevederile rapoartelor, din care citez următoarele:

1. „Românii sunt nevoiți să folosească un sistem cu grave inechități în accesul la serviciile de sănătate, chiar și atunci când acestea sunt disponibile, fapt care nu se întâmplă pentru mulți dintre locuitorii zonelor rurale, unde numeroase localități nu beneficiază de niciun serviciu medical";
2. „Trebuie dezvoltată o strategie coerentă referitoare la reținerea personalului medical în sistem. Pierderile anuale sunt estimate între 10% și 30%, incluzând aici atât personalul care emigrează (...) Pentru menținerea personalului, factorii motivaționali trebuie corect identificați și luate măsuri care să le răspundă adecvat (...) studiile arată că principalele nemulțumiri ale medicilor se referă atât la salarizare, cât și la condițiile de lucru și modalitatea de promovare pe linie profesională";
3. „Sistemul de învățământ actual este inechitabil. Apartenența la mediul rural se asociază cu dezavantaje

majore: actualmente, numai 25,54% dintre elevii din mediul rural ajung să urmeze liceul";

4. „Creșterea substanțială a salarizării [trebuie] corelată cu creșterea pretențiilor față de prestația didactică. Așa cum relevă un studiu al Băncii Mondiale, salariul mediu al unui profesor în țările OECD este de 1,31 din PIB/ locuitor, pe când în România este de doar 0,95 din PIB/ locuitor. O creștere de 0,36 unități de PIB/ locuitor este urgentă, dacă dorim să atragem resurse umane de calitate pentru cariera didactică și să avem performanțe cel puțin la nivelul mediei OECD".

După apariția acestor rapoarte, măsurile de austeritate susținute activ de Traian Băsescu au fost în directă contradicție cu recomandările privind salarizarea și problemele de acces în mediul rural. În schimb, cu maximă ipocrizie, președintele a continuat să prezinte măsurile de austeritate ca fiind măsuri de reformă, inspirate din activitatea și rapoartele comisiilor prezidențiale. Tăierile din sănătate și educație căpătau astfel o altă conotație: nu erau deciziile unui guvern care ignora nevoile populației, ci un guvern care reforma sisteme. Reformele cerute de rapoartele comisiilor prezidențiale vizau însă foarte clar creșterea accesului la sănătate și educație în mediul rural și creșterea salariilor personalului din sănătate și educație.

DEZECHILIBRELE DIN MODELUL DE DEZVOLTARE ACTUAL

1. Dezechilibre fiscale și de salarizare

Succesul lui Traian Băsescu în politică s-a datorat energiei, rapacității și apetitului pentru putere, care a fost mereu în ton cu apetitul pentru profit și îmbogățire. Însă acest apetit conduce la dezechilibre. Creșterile salariale mult

peste media economiei în anumite sectoare au rămas literalmente netaxate în urma introducerii cotei unice și a eliminării impozitului progresiv. O soluție simplă la problemele din educație și sănătate ar fi azi o taxă pe veniturile mari, din care să fie plătite investiții pentru spitalele și școlile în paragină. Exemple de dezechilibre netaxate sunt salariile din sectorul financiar, utilități, industria extractivă, administrație și apărare (Tabelul 1). O taxă pe veniturile brute mari din aceste sectoare ar aduce România mai aproape de raporturile salariale dintre industrii din SUA și Franța. Un impozit progresiv în aceste sectoare nu ar descuraja investițiile, deoarece ar afecta doar angajații din sectoarele rentiere, care beneficiază de salarii peste medie în virtutea monopolului sau a controlului asupra resurselor.

Tabelul 1 arată salariul mediu la nivel de ramură în România din anii 1990, 2000 și 2008, și comparația cu SUA și Franța din anul 2008. Sectoarele nu pot fi corect și complet comparate în cele trei țări din cauza diferențelor de clasificații industriale. Se pot face însă următoarele observații, pe baza raportului dintre salariile la nivel de ramură și cel mediu național:

1. Ca și în România, salariul mediu din sectoarele educației și sănătății era în SUA și Franța sub nivelul salariului mediu pe economie. Imaginea doctorilor bogați din SUA și Franța ascunde faptul că la nivel de ramură, per total angajați, sectorul nu este remunerat peste media economiei.
2. În România, marii perdanți ai tranziției au fost agricultorii, muncitorii din industria prelucrătoare, comerț, hoteluri și restaurante, și o lungă perioadă angajații din educație și sănătate, în special la finele anilor '90, când salariile publice nu au mai fost indexate corespunzător cu inflația.

Marii câștigători ai tranziției din România au fost cvasi-monopolurile publice și apoi private din industriile extractive și de utilități, sectorul financiar și cel de telecomunicații: practic, sectoarele care au avut un control sporit asupra prețurilor și resurselor – emitenții de facturi pentru populație –, dar și administrația publică, exercitând un control similar asupra resurselor publice.

Față de SUA sau Franța, România se remarcă prin dezechilibrele salariale din industria financiară și din administrația publică.

În 2008, salariile din educație au depășit media națională pe fondul majorării salariale introdusă de guvernul Tăriceanu (și sprijinită în perioada pre-electorală de Traian Băsescu). Același lucru nu se întâmpla, în schimb, cu salariile din sănătate.

Decizia guvernului Boc de a reduce salariile medicilor, ıunțată și asumată de Traian Băsescu, a fost irațională: ducerea salariilor din administrația publică era justificată : creșterea lor mult peste media economiei, iar reducerea lariilor din educație putea fi înțeleasă drept o măsură mporară care să corecteze decizia de majorare din 2008, alimenta deficitul. Salariile din sănătate erau, în schimb, un nivel sub salariul mediu, într-o perioadă în care se tensifica migrația medicilor specialiști din România. Este : neînțeles de ce doctorii și asistentele aveau de plătit, iar ı angajații din industriile care profitaseră de poziții de mo- ›pol, de control asupra resurselor, sau care alimentaseră ›nsumul „credit cu buletinul".

	ROMÂNIA			SUA	FRANȚ
	1990	2000	2008	2008	2008
Salariu mediu la nivel de economie:	3381 ROL (net)	2,139,138 (net)	1309 (net)	3504 USD (brut)	2016 EU (net)
Procent din salariul mediu pe economie la nivel de ramură:					
Agricultură, vânătoare	1.06	0.54	0.68	0.57	-
Industrie	0.99	0.73	0.91	-	1.01
Industria extractivă	1.31	1.11	**1.75**	1.91	1.58
Industria prelucrătoare	0.95	0.65	0.80	1.19	0.81-1.2
Energie electrică și termică, gaze și apă	1.17	1.12	**1.58**	1.85	1.21
Construcții	1.11	0.65	0.88	1.08	0.91
Comerț/ SUA: *Retail trade*	0.87	0.50	0.79	0.57	0.90
Hoteluri si restaurant	0.84	0.44	0.59	0.42	0.74
Transport și depozitare	1.11	0.84	1.14	0.94	0.99
Poștă și telecomunicații/ *„Information"*	0.89	1.18	1.39	1.55	1.42
Intermedieri financiare	0.94	1.87	**2.45**	1.63	1.52
Tranzacții imobiliare și alte servicii/ *„Other business services"*	1.11	0.71	1.02	1.63	1.00
Administrație publică (România: „și Apărare")	1.12	1.00	**1.82**	1.02	0.86
Învățământ	0.96	0.66	1.17	0.90	0.89
Sănătate și asistență socială	0.96	0.70	0.98	0.93	
Celelalte activități ale economiei naționale, SUA, Franța: „Alte servicii"	0.80	0.62	0.85	0.63	

*Surse: Analiza autorului, pe baza datelor: România, Institutul Național de Statistică, Serii de Timp Tempo; Franța, INSSE, DADS, Salaires mensuels moyens selon le secteur d'activite NAF rev.2; SUA: Bureau of Labor Statistics, http://www.bls.gov/cew/ew08table2.pdf

2. *Slăbirea mecanismelor de redistribuire*

Măsurile de descentralizare administrativă și fiscală au pornit de la premisa că centralismul era nedemocratic și ineficient: „Sistemul de învățământ preuniversitar continuă să

fie supracentralizat, aproape ca în vremea socialismului multilateral dezvoltat", notau consilierii prezidenţiali în raportul comisiei de educaţie. Centralismul comunist avea însă şi menirea de a redistribui resursele şi a ajuta regiunile mai puţin dezvoltate. Câtă vreme acest mecanism a fost abandonat, cele mai sărace regiuni sunt şi cele mai puţin capabile să adune venituri fiscale mari pentru investiţii în sănătate şi educaţie.

Problemele transferului de responsabilităţi către autorităţile locale au fost imediate şi uşor de anticipat: precum în Polonia, unele primării au refuzat la început să preia spitalele în grijă, preocupate de datoriile istorice şi necesarul mare de investiţii.

Dependenţa de taxele locale face ca şcolile şi spitalele să aibă acces la finanţări sporite pentru investiţii în cele mai bogate zone. Acest fenomen se observă deja în cartierele bucureştene, înscrierea copiilor la cele mai bune şcoli fiind un proces pentru care părinţii fac mari sacrificii, inclusiv mutându-se în cartiere mai bune.

În fine, deşi principiul „finanţarea urmează elevul" cuprinde elemente de echitate prin distribuirea finanţării de bază în mod egal în profil teritorial, introduce probleme suplimentare pentru şcolile din mediul rural, care nu au ajuns încă la dimensiunile cerute de principiile comasării. Câteva exemple: judeţul Alba, 60% zonă muntoasă, finanţarea per capita nu este suficientă pentru a asigura salariile profesorilor.[1] În Sălaj: „Din cele 57 de comune din judeţ, doar 12 primării au reuşit anul acesta să se încadreze în bugetul prevăzut şi să plătească integral salariile profesorilor (...) problemele apar acolo unde şcolile au un număr mic de elevi şi profesorii au vechime sau gradaţii"[2]. UNICEF România şi Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei

[1] „Şcolile de la munte, dezavantajate prin numărul mic de copii din clase", alba24.ro, 5 februarie 2014.

[2] „Primăriile de comune nu au fonduri pentru plata profesorilor pe lunile noiembrie şi decembrie", *Graiul Sălajului*, 27 noiembrie 2013.

(ISE) au publicat în 2013 un raport, *Finanțarea sistemului de învățământ preuniversitar pe baza standardelor de cost: o evaluare curentă din perspectiva echității*, care constata: „Cele mai vulnerabile școli din punctul de vedere al finanțării sunt cele cu un număr redus de elevi (sub 300) din comunități dezavantajate socio-economic".

Studiul UNICEF/ ISE recomanda completarea resurselor școlilor din mediile dezavantajate, practic o revizuire fundamentală a „finanțării standard", care asigură echitatea în plan geografic, dar în ciuda sporului pentru rural, nu poate surprinde nevoile unor comunități dezavantajate.

3. *Slăbirea mecanismelor de dezvoltare rurală*

Prezența medicilor de familie în mediul rural e sprijinită de statul român prin sporuri specifice, care țin cont de suprafața localității, distanța față de cea mai apropiată unitate de primiri urgențe, infrastructura, numărul de pacienți. În 2010, CNAS modifica aceste sporuri în sensul înăspririi condițiilor. De pildă, starea drumurilor devenea un criteriu pentru acordarea punctajelor doar la deal, munte și în Deltă. De asemenea, se măreau distanțele luate în considerare pentru acordarea punctajului.

Reducerea sporurilor pentru zona rurală s-a produs și în educație, prin Legea salarizării unitare din 2010: „Potrivit art. 49 alin. 2 din Legea 128/97, indemnizația pentru mediu rural sau localități izolate, adică sporul de rural, se acorda personalului didactic calificat care își desfășura activitatea în mediul rural sau în localități izolate, și reprezenta 5-80% din salariul de încadrare. Acest spor era acordat în funcție de zona geografică în care lucra cadrul didactic. Diferențierea pe zone și localități a fost aprobată prin HG 167/2002. Conform art. 48 din Legea salarizării unitare, sporul de rural a fost diminuat de la 5-80% la 5-20% din salariu, anulând

astfel orice inițiativă de atragere a profesorilor în mediul rural"[3].

Cazurile de mai sus arată că statul a procedat la închiderea sistematică a spitalelor din mediul rural (67 de spitale închise în 2011) la comasarea și închiderea școlilor mici și a redus chiar sporurile care vizau selectarea și atragerea personalului medical și din învățământ în mediul rural.

În acest peisaj al economiilor bugetare, Traian Băsescu s-a exprimat foarte clar: „Din câte știu eu, nu doar 1.300 de școli trebuiau închise, au sub 20 de elevi și ținem profesori cu cheltuieli foarte mari. Vreo 3.000 de școli ar trebui închise". Și: „Odată date la administrația locală, primarului îi va fi mult mai greu să închidă școala. Asumă-ți tu, Minister, tu, Guvern, închiderea școlii, a spitalului".

Pentru echilibru, ar trebui să căutăm justificarea închiderii școlilor și spitalelor prin prisma calității scăzute a actului educațional și medical în unități mici. Însă asemenea analiză ar supraestima modul în care s-au realizat închiderile de școli și spitale. Numai în cazul închiderilor de spitale, comunitățile afectate nu au fost informate corespunzător și nu li s-au pus la dispoziție alternative. În cazul comasărilor și închiderilor de școli, faptul că Traian Băsescu vedea un necesar de 3.000 de închideri, în timp ce în practică Funeriu făcuse 679 de închideri și 1031 de comasări[4], arată caracterul aleatoriu al deciziilor și lipsa unor standarde și criterii. Nu vom găsi studii „gen Roubini" pentru a explica cum au fost alese spitalele și școlile închise.

---

[3] Mihaela Mihailov, „Școala exclușilor. Precaritatea învățământului rural", http://www.criticatac.ro/19114/coala-excluilor-precaritatea-invmintului-rural/.

[4] „Câte școli s-au închis în România în ultimii 5 ani. Bilanțul miniștrilor: aproape 1.800 de clădiri închise și alte 1.500 comasate", http://www.hotnews.ro/stiri-esential-14228103-cate-scoli-inchis-romania-bilantul-ministrilor-aproape-1-800-scoli-inchise-1-500-comasate-2007-2011.htm.

4. Sprijinirea mediului privat în dauna sistemului public

Reformele din perioada Băsescu au tratat sistemele publice ca probleme ce nu pot fi rezolvate decât prin privatizare accelerată și transfer de resurse umane, materiale și financiare în sistemul privat. În educație, statul a prevăzut, prin sistemul „finanțarea urmează elevul" din Legea Educației a lui Funeriu, să plătească aceleași sume per copil înscris și școlilor private și confesionale. Aceste prevederi ale legii Funeriu (încă nepuse în practică în 2014), sunt echivalente unui sistem de vouchere. Deși doar 2% dintre elevii din preuniversitar merg la școli private, finanțarea de stat ar impulsiona creșterea sistemului privat, în concurență directă cu cel public. O reformă neoliberală similară din Chile (din 1981) a fost amplu analizată[5]: efectele sunt nule asupra notelor, procentelor de promovabilitate sau abandonului școlar, în schimb în Chile s-a produs un efect de mutare a copiilor din clasa de mijloc din școli publice în școli private, care devin mai accesibile financiar, precum și a profesorilor din școlile publice în cele private.

Același sprijin a fost acordat furnizorilor de servicii medicale private, prin accesul la decontări CNAS, prin prevederile de privatizare a unor secții ale spitalelor publice sau prin retragerea sectorului public, prin reducerea finanțării, din anumite zone/ specializări înlocuite de sectorul privat, prin sistemul pilot *sharap*, prin care doctorii pot acorda consultații în regim privat unor pacienți din sectorul de stat.

Transferul de resurse din sectorul public ar fi fost aplicat și în cazul serviciilor de ambulanță, intervenția lui Raed Arafat și nemulțumirile generalizate ale populației oprind acest din urmă mecanism.

---

[5] Chang-Tai Hsieh și Miguel Urquiola, „The Effects of Generalized School Choice on Achievement and Stratification: Evidence from Chile's Voucher Program", *Journal of Public Economics*, vol. 90, nr. 8-9, 2006, pp. 1477-1503.

TRAIECTORIA ÎNTR-O ȚARĂ CAPITALISTĂ PREPONDERENT RURALĂ

În privința abandonului școlar în liceu, România are azi o rată mai mică decât Grecia, Spania sau Portugalia. Rata de rezidență în rural și structura economiei prezic însă că această rată ar putea fi și mai mică. Dacă România nu are o rată de abandon sub cea din aceste state, e pentru că mai face parte din plutonul țărilor foste socialiste, acolo unde sistemul de stat a cheltuit în trecut resurse importante pentru a asigura accesul în mediul rural.

Doctori în mediul rural nu întâlnim în număr mare nici în SUA, sau în Anglia, sau în Franța, sau în orice alt stat capitalist. Este o consecință a legilor pieței, dar și a socializării: doctorii nu vor să trăiască în localități mici și izolate, unde sursele de venit sunt reduse, iar obținerea lor e complicată de distanță. Iarăși, prezența unor spitale și policinici în mediul rural în România nu este întâmplătoare, ci este rezultatul unor investiții similare realizate în perioada socialistă.

Ținând cont de finanțarea redusă din anii '90, nu-i de mirare că multe dintre spitalele și școlile din mediul rural au ajuns în paragină. Închiderea lor a consfințit însă tăierea mecanismelor de redistribuire și de dezvoltare a zonelor rurale din societatea românească. Reforme progresiste precum extinderea învățământului general obligatoriu până în clasa a 10-a (treapta I), din 1973, au fost anulate imediat după Revoluția din 1989, revenindu-se la învățământ obligatoriu de 8 clase. La 24 de ani de la Revoluție revenim cu greu, în etape, la învățământul obligatoriu până în clasa a 10-a.

Nu ducem lipsă de idei sau mecanisme de politici pentru a realiza investițiile în sănătate și educație: avem mecanisme de sporuri salariale pentru profesorii și medicii din rural, extindem învățământul obligatoriu, avem programe precum oferirea de analize gratuite sau de vouchere pentru

calculatoare, există un curent de voluntariat în rândul tinerilor pentru a ajuta comunități sărace, conștiința subdezvoltării a devenit acută prin comparația cu Europa de Vest. Chiar studiile comisiilor prezidențiale recomandau măsuri care să crească accesul la sănătate și educație în mediul rural, să motiveze salarial profesorii și doctorii și să realizeze mai multe investiții în sistemele publice.

Toate acestea au fost oprite pentru câțiva ani de Traian Băsescu, care a găsit în sânul neoliberalismului ocazia să se prezinte ca un reformator vizionar de dreapta, într-o perioadă când de fapt doar a tăiat din cheltuielile publice. În rest, Băsescu a fost președintele care a susținut majorarea salariilor profesorilor, contrazicându-l pe Tăriceanu, care avertiza asupra deficitului; azi, Traian Băsescu este oponentul reducerii CAS la angajator, din grijă față de sistemul public de pensii.

Omnisciența și mândria lui Traian Băsescu au făcut ca măsurile de austeritate să nu fie simple tăieri de cheltuieli, ci să devină o întreagă filosofie de guvernare, cu un alai de statistici false și asumări teatrale de răspundere. Această trecere „bărbătească" prin recesiune s-a dovedit extrem de distructivă pentru sistemele de sănătate și educație. Corporațiile și persoanele cu venituri mari au fost cruțate în defavoarea cheltuielilor publice pentru sănătate și educație. Acolo unde s-au închis școli și spitale nu s-a ținut cont de periclitarea accesului la aceste servicii pentru comunitățile rurale sărace. Deși s-au constatat probleme de recrutare și de migrație a medicilor specialiști, nu au existat ezitări în a se tăia salariile medicilor și profesorilor, nici măcar sporurile de rural nu au fost ocolite.

Investițiile în sănătate și educație în România nu sunt complexe: în cele mai multe cazuri vorbim de înlocuirea toaletelor din curte și cumpărarea de echipamente medicale indispensabile. Finanțarea lor ar trebui identificată în veniturile mari din sectoarele rentiere și din administrația

publică. La rândul lui, guvernul social-democrat Ponta continuă să prezinte tăierile de cheltuieli ca pe reforme: coplată, pachet minim de servicii medicale, „raționalizarea sistemului", consfințirea închiderii școlilor prin achiziționarea de microbuze, promisiuni uitate de redeschidere a spitalelor. Absența lui Traian Băsescu nu este suficientă: dezechilibrele introduse de măsurile de austeritate mascate ca reforme se perpetuează, traiectoria este una a subdezvoltării și inegalității.

Presa în deceniul Băsescu

Costi Rogozanu

Ca să înțelegem ceva din mersul presei românești, trebuie să-i parcurgem chiar și în fugă avatarurile economice. A existat o primă generație de ziariști care au privatizat publicațiile comuniste sau care au profitat de *boom*-ul tiparului din anii '90. Niciodată ziariștii nu au avut o putere mai mare, ambiguitatea fiind extremă, ceva între patroni, consilieri de lux pentru politicieni, formatori de opinie.[1]

Acești ziariști-patroni intrau în anii 2000 cu o putere consolidată și cu un trecut glorios de influență publică și succes financiar. Unii dintre ei aveau atuul asocierii cu mari trusturi străine de presă. Avuseseră tot felul de aventuri personale, scoseseră ceva bani, dar unele publicații se duseseră în cap. Statul renunțase la subvenționarea hârtiei și la ajutoare directe. Însă printul încă vindea bine. În vremea lui Adrian Năstase, *Evenimentul zilei* aparținea colosului

[1] Poate cel mai bine este redată situația de o povestire a lui Emil Hurezeanu, care relatează cum le-a fost prezentat într-un avion diplomatic actualul premier Victor Ponta. Hurezeanu și Tatulici au stat puțin de vorbă cu el, iar cel care l-a introdus a fost Adrian Sârbu, inventatorul trustului Media Pro. Tânărul Victor Ponta câștigase concursul organizat de ProTV cu titlul „Are șanse România să intre în NATO?"; vezi: http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Actualitate/Stiri/Emil+Hurezeanu+Victor+Ponta+a+fost+descoperit+in+timpul+unui+con.

german Bertelsmann, *România liberă* era cumpărată de WAZ, *Libertatea*, primul tabloid făcut după rețetă, se dezvolta cu investiții Ringier. *Adevărul*, primul ziar ca tiraj (moștenise forța și infrastructura principalului cotidian comunist, *Scânteia*), se afla în posesia ziariștilor-patroni fondatori – Dumitru Tinu, Cristian Tudor Popescu, Bogdan Chirieac și alții –, și s-au vehiculat și alte nume de afaceriști controversați care au investit în ziar. Însă publicația era extrem de respectată și de populară.

Adrian Năstase își compusese, după zbuciumații ani 1996-2000, un algoritm de calmare a spațiului mediatic. ProTV făcuse pasul înapoi, după campanii extrem de politice pro-Constantinescu, pro-NATO, pactul simbolic cu PSD fiind consfințit printr-o emisiune cu Adrian Păunescu, senator PSD, care debuta în 2001. Vedeta politică a postului, Florin Călinescu, goarnă a unui *middle class* urban, e în cădere liberă. TVR a intrat într-o perioadă de investiții și reorganizare, complet neinteresată de politic, plătea tributul aproape indiferent și-și vedea de *rebranding* și alte cheltuieli sub conducerea lui Valentin Nicolau. Antena 1, principala voce pro-PSD, mai ales prin talk show-ul influent al lui Marius Tucă, intră din ce în ce mai agresiv în jocul guvernării prin Partidul Conservator al lui Dan Voiculescu. Năstase și câțiva miniștri influenți reușesc să țină sub control mare parte a presei prin publicitatea de stat. Multe publicații rezistă fără probleme din astfel de reclamă. Ziarele puternice reușesc să-și negocieze și ele o felie, cu excepția publicațiilor de opoziție. Un exemplu ar fi o comparație între *Evenimentul zilei* (într-o perioadă cel mai vândut ziar, locul doi după *Adevărul* în clasamentele anuale, *Adevărul* beneficiind însă de o masă de abonați moștenită din anii '90) și *Ziarul financiar*, cu vânzări foarte mici și încă departe de influența de astăzi – publicitatea de stat pentru cele două era invers proporțională cu vânzările în anii 2003-2004. Două publicații își fac o glorie din lupta

anti-Năstase: *Evenimentul zilei* și *Academia Cațavencu*. Spre finalul anului 2004, intră în peisajul presei „de opoziție" un jucător neașteptat, Realitatea TV, proaspăt achiziționată de afaceristul Sorin Ovidiu Vântu, omul care dăduse lovitura cu afacerea FNI în timpul guvernării de dreapta din 1996-2000, cel care dă semnalul unor modificări importante în piața media în același moment, prin achiziționarea postului de știri de la Silviu Prigoană.

Venirea la putere a Alianței DA, în frunte cu Traian Băsescu, înseamnă și reconfigurarea forțelor mediatice. Sorin Ovidiu Vântu câștigă teren după 2004 (achiziționează *Cotidianul* și *Academia Cațavencu*). *Evenimentul zilei* deja fusese vândut de Bertelsmann către Ringier, iar trustul elvețian specializat mai ales în vânzarea de tabloid încearcă să schimbe fața ziarului. De altfel, în anul 2003 apar fricțiuni în interiorul redacției, noul management dorind să îmblânzească tonul pentru mărirea publicității din zona publică. După venirea lui Traian Băsescu la putere, nucleul dur pleacă în diverse direcții (Dan Tapalagă ajunge în Ministerul Justiției, Carol Sebastian merge la *Cotidianul*, apoi se retrage în urma unui scandal provocat de un dosar de turnător – o chestiune ridicolă despre un angajament semnat în studențe), Cornel Nistorescu își vinde acțiunile, fiind practic singurul câștigător (financiar) din toată afacerea. *Evenimentul zilei* își pierde treptat din influență, într-un final fiind vândut fraților Păunescu, o familie renumită pentru agresiva acumulare de capital din anii '90, devenită susținătoarea taberei Băsescu. WAZ renunță după zeci de scandaluri la *România liberă*, nu înainte să plătească șefilor nouăzeciști de acolo rente grase în încercarea de a-i elimina și de a schimba ziarul. *România liberă* va fi achiziționată de familia Adamescu, alt afacerist (acum aflat în arest preventiv) susținător al PDL și al președintelui. Practic, sunt eliminate de pe piață trusturi vestice de presă. Ringier rămâne prezent doar prin aripa tabloidă, care are deja câțiva ani de dezvoltare serioasă.

În fine, intră în scenă și Dinu Patriciu, care preia *Adevărul* în 2006 și începe să spere că poate câștiga piața on-line, piața de carte (prin investiții masive în republicarea unor clasici vânduți la pachet, după ce *Cotidianul* își mărise tirajul publicând carte contemporană, iar *Jurnalul național* copiase mișcarea cu titluri românești canonice). În perioada 2004-2009, primul mandat al președintelui Băsescu, încep să se coalizeze, așadar, forțe anti-Băsescu în media. Bula imobiliară se tot umflă, bula creditelor și mai mult, „mogulii" media sunt dezlănțuiți în investiții și în intervenții politice anti-Băsescu. Realitatea TV se întoarce încet împotriva lui Traian Băsescu[2], Antena 3 se întărește de la an la an prin același tip de discurs. Dinu Patriciu, deși se proclamă anti-Băsescu, conduce o trupă de ziariști și manageri care sunt toți adepți ai președintelui. Avem aici de-a face cu vreo rezistență eroică a ziariștilor împotriva patronului? Nici vorbă, situația e mai complicată. Mai întâi, acei ani au însemnat o perioadă de maximă libertate pe piața muncii pentru jurnaliști. Te puteai vântura prin fel și fel de locuri publicistice pe un salariu bun. Apoi, discursul din ce în ce mai la dreapta era deja hegemonic în mass-media din România. Atunci se formează practic o a doua elită jurnalistică – după generația ziarist-acționar-superstar, Nistorescu, Tatulici, Hurezeanu, C. T. Popescu, Bogdan Chirieac, Sorin Roșca Stănescu și alții –, o elită reprezentată de jurnalistul-manager sau, separat, una de jurnaliști și de manageri. În interiorul acestei caste există și un grup compact de ziariști care discută direct cu patronul politica postului. Regulile de separare a puterilor în interiorul business-ului de presă sunt făcute praf pe bani buni de ziariștii patronatelor. E

[2] Se propagă o situație paradoxală, *Cotidianul* rămânând un ziar populat și de mari fani ai lui Traian Băsescu, în timp ce Realitatea TV virează spre „anti". Viitori piloni partinici pentru aripa PDL-Băsescu, precum Traian Ungureanu, Baconschi, Patapievici și alții, continuă să scrie în publicațiile lui Vântu.

poate semnificativ că niciun sindicat nu a reușit să devină reprezentativ pentru această breaslă – singura voce de reprezentare a fost patronală prin Clubul Român de Presă.

Unii moguli nu au jucat anti-Băsescu decât la suprafață, în fapt, mai toate grupurile de influență au prosperat inclusiv beneficiind de suportul statului și al politicienilor de la putere în diverse situații. Au fost tolerate datorii, mai toți marii capitaliști români au putut să-și strecoare oameni în ministere-cheie, pentru facilitarea unor afaceri bănoase, iar cota unică de 16% nu i-a încurcat prea mult, evident. Apoi, așa cum Patriciu dona în 2004 pentru ambele tabere politice sume generoase, până la urmă atmosfera de culise era destul de transpartinică, în ciuda zgomotelor stridente pro- sau anti-Băsescu. N-a fost nici prima, nici ultima dată când am avut certuri uriașe în care toată lumea era fundamental de acord. Ruperea Alianței DA a înghețat conflictul într-o situație în care toată lumea se afla într-un fel sau altul la putere: PNL într-o alianță neformalizată cu PSD, Traian Băsescu încercând să consolideze instituțiile prietene. Traian Băsescu a sesizat, în schimb, în această situație, după momentul crizei răpirii jurnaliștilor și în timpul primei suspendări, următorul lucru: că are un sprijin popular solid, dar și că începe să descopere aliați puternici în Vest, apăsând pe câteva pedale sensibile – a devenit din ce în ce mai anticorupție, mai pro-business, mai anticomunist, iar această direcție se va vedea cu asupra de măsură după 2009.

Presa scrisă a intrat într-o cădere previzibilă după ce internetul și-a luat avânt spre sfârșitul anilor 2000. Investițiile au fost orientate strict înspre zona de marketing. Salariile ziariștilor au crescut mult, dar principalul eveniment a fost inventarea unor divizii de marketing, publicitate și investiții, obsedate de creșterea vânzărilor. Le-a ieșit pe termen scurt, însă calitatea publicațiilor nu a crescut. Deși au fost încercări, până la urmă nimeni nu a reușit impunerea măcar a unui singur ziar *„quality"* pe piața de presă scrisă. După

cifrele umflate de campaniile de cărți și DVD-uri vândute împreună cu ziarele, momentul adevărului a venit, publicul optase deja pentru televiziunile de știri, din ce în ce mai multe, sau pentru informațiile on-line.

O contribuție aparte în căderea presei scrise au avut-o și agențiile de publicitate, cele care au filtrat fără măsură fondurile dinspre marii advertiseri către media. Cartelare, blocarea pieței, le-au ieșit toate schemele clasice de monopolizare a surselor de venit. Companiile mai mari s-au descurcat (Pro și Intact au reușit să-și negocieze, totuși, un statut aparte și să obțină mai mulți bani direct de la cablișți după 2012), însă restul au rămas la mâna marilor agenții. Așa au fost posibile contracte prin care agențiile ajungeau să oprească mai mult de jumătate din veniturile de publicitate. Încă trei-patru ani după criză marile agenții au înregistrat profituri uriașe pentru o piață de publicitate din ce în ce mai mică. Abia în 2014 Consiliul Concurenței a reușit să termine o investigație și să amendeze consistent, pentru un caz clasic de cartelare, câțiva dintre marii jucători.

În ultimii ani, ironia fondurilor europene pare să fie deplină. Se obțin, prin ONG-uri, mai curând bani de monitorizare, de constatare a eșecului, decât de ajutor direct pentru ziariști. În 2013, conform unui studiu al Centrului de Jurnalism Independent, piața de publicitate europeană a ocupat un sfert din veniturile pe publicitate. Însă, culmea, banii s-au dus mai ales înspre cea mai nesănătoasă formă de plată a presei: ceva între propagandă și advertorial.[3]

Explicația pentru scăderea în calitate a presei se plimbă de obicei pe la suprafață, iar cea mai comună cauză este „tabloidizarea"[4]. Un joc perpetuu între povești cu jurnaliști

[3] *„Advertorial"* – material publicistic difuzat în acord cu plătitorul de publicitate și în avantajul acestuia din urmă. Emisiunea lui Guran este sponsorizată de Petrom.

[4] Am explicat efectele tabloidizării în capitolul „Medii" din volumul *Carte de muncă* (Cluj, Tact, 2013), pp. 70-74.

veroși, care vând mizerie ieftin, și consumatori compulsivi, care nu vor decât gunoi. Însă loviturile economice interne descrise mai sus au fost dublate de schimbarea globală determinată de mari jucători precum Google sau Facebook. În numai câțiva ani, de altfel, cele două companii au confiscat piața on-line și în România și au modificat-o profund: rămășițele de redacții ale presei scrise s-au reprofilat pe scriere SEO[5], au încercat să reproducă algoritmi de știri cu toate ingredientele, de la tabloid la nenumărate trucuri pentru înmulțirea click-urilor. Televiziunile au coborât standardele în două zone importante. Pe de o parte, pamfletul politic, înjurătura directă au crescut exponențial. Și puterea, și opoziția au fost interesate să coboare standardele, Consiliul Național al Audiovizualului devenind un soi de spectator care intervenea doar când îi cerea un actor politic mai important. De cealaltă parte, divertismentul de calitate precară a schimbat profund limbajul și intensitatea agresivității în spațiul public. În televiziunile de știri înjurătura colorată a invadat comentariul politic. Vedetismul de tip tabloid a contaminat vedetismul politic, spectacolul a virusat definitiv politica.

Cum a contribuit Traian Băsescu la toate aceste modificări? Îi putem urmări lunga tradiție de înjurături cu un post de televiziune rival, Antena 3, deținut de Dan Voiculescu. Nimic n-a rămas nespus, de la partea tabloidală cu băutură și amantlâcuri până la amenințări directe cu închisoarea. În primul mandat, bătălia se ducea între studiourile Antena 3 și „studioul" Cotroceni, secondat de fani on-line. Până în 2009, totul a avut aparența unui joc mediatic dur, dar gratuit. Într-o perioadă de *boom*, politica a fost privită ca un soi de ornament – opoziția și puterea au făcut împreună bani, iar

[5] SEO, abrevierea de la *„search engine optimization"*, e o formă de marketing pe care trebuie s-o învețe redactorul și prin care trebuie să modifice felul în care scrie textele: repetiții înverșunate, îngroșarea caracterelor, plasarea cuvintelor-cheie la început de paragraf etc.

cele mai puternice două partide au terminat împreună, guvernând în 2009. După 2009, amicii și susținătorii lui Traian Băsescu devin clienți. O pleiadă de ziariști și intelectuali se integrează direct în politic sau în aparatul de stat, pierzându-și slujbele bune din presa privată. Traian Băsescu devine el însuși mogul, prin susținerea unor spații mediatice. Sunt angajați blogări direct în campanie, B1 TV se profilează ca post de știri (preluat de fostul director al Antenei 3, Sorin Oancea) și devine televiziunea gazdă a partidei Băsescu. TVR trece după 2009 într-o directă tutelă a dreptei PDL, asta după anii de vârf în care Tudor Giurgiu reușise să ia toate deciziile economice proaste ale deceniului, dar în care s-au tot bătut cele două aripi ale alianței DA – pedeliștii și peneliștii. *Evenimentul zilei* trece prin mâna câtorva proprietari, dar rămâne constant bastionul opiniei pro-Cotroceni. Tonul post-2009 devine tras la indigo după acela al taberei anti-Băsescu. Politica-spectacol se acutizează, apar din ce în ce mai puține interviuri cu puterea în care să fie adresate întrebări incomode – în diverse forme politice, puterile financiare nu au fost niciodată chestionate serios de presa românească. Fiecare tabără își are entertainerii ei. Vârfurile vizuale sunt Robert Turcescu (pentru tabăra Băsescu) și Mihai Gâdea (pentru opozanți).

Radicalizarea reală și explozia politică la suprafață au loc în tabăra Băsescu în perioada măsurilor dure de austeritate. Intelectuali, artiști, ziariști, specialiști. Tabăra Băsescu are mult mai mulți specialiști constituționaliști, economiști, sociologi, politologi etc., care sunt văzuți ca „neutri", deși au avut o conduită mai mult decât partizană. Aceștia au susținut din plin nu doar măsurile, ci și retorica violentă a președintelui. „Asistatul" a fost impus ca un personaj negativ absolut. Bugetarul la fel. Paralel, nu a apărut vreo glorificare a muncitorului din privat, ci exclusiv a investitorului, a plătitorului de taxe și de salarii. Fundamentalism neoliberal din ce în ce mai condimentat cu derapaje conservatoare

(PDL a reuşit să propună în guvernul Ungureanu inclusiv un ministru care-şi dorea interzicerea avortului).

Decuplarea presei de public se face concomitent cu decuplarea politicului de interesul cetăţenesc. Apare un nou jucător după 2009 (abia în 2010 criza este recunoscută de oficialităţi, fiind trecută sub tăcere din motive electorale): este citată, pomenită din ce în ce mai des Troica (BCE, FMI, CE). Se adâncesc conflictele de culise şi mediatice între USL şi guvernările Băsescu (sic!). Traian Băsescu trece de la o aşezare de dreapta, în termenii stabiliţi de dreapta tradiţională, la un discurs al austerităţii fără îndulcitori istorici (anticomunism) sau retorici (inegalităţi sociale, asperităţile capitalismului etc.). De altfel, după primul mandat, unul dintre principalele reproşuri făcute de amatori au fost relaţiile slabe diplomatice stabilite de preşedinte. În al doilea mandat, Traian Băsescu îşi dovedeşte forţa de intuiţie şi instinctul oportunist miraculos. Legăturile pe celebra sa „axă" vestică s-au întărit, după nenumăratele confirmări că „serviciile au fost reformate" (adică integrate după momentul-cheie al răpirii ziariştilor români în 2005), pe două alte linii. Prima a fost justiţia, discursul despre anticorupţie devine obsedant, se obţin confirmări după confirmări ale corectitudinii politicii sale în ce priveşte justiţia, practic fiind singurele capitole aprobate de europeni. Presa românească e scindată în funcţie de dosare şi de patroni, dar nu numai: e progresist şi european acela care susţine necondiţionat anticorupţia în forma propusă de Traian Băsescu şi nu pune nimic la îndoială. A doua linie importantă a fost ralierea fără crâcnire la politicile de austeritate impuse de Troică la nivel european. Analiştii români preferă să vadă situaţia mereu în culori strict autohtone. Deciziile au venit şi dintr-un zel autohton puternic, dar după indicaţii clar arătate de liderii europeni conservatori: excesele financiare trebuiau plătite de săracii Europei, care s-au bucurat de prosperitate fără măsură. Succesul ideologic al preşedintelui a fost impunerea

acestei fuziuni, care s-a lipit perfect și de presa românească, și de o întreagă felie din clasa de mijloc: *nu poate exista anticorupție fără austeritate*. Pe final de mandat, anticorupția s-a mutat în zone și mai periculoase – a devenit o formă de curățare armată a Ucrainei de flagelul corupt rus: oligarhii buni trebuie ajutați împotriva celor corupți.

Pe măsură ce pierde susținere populară, Traian Băsescu își capătă susținerea unor grei europeni, care aveau practic să-l țină în funcție în 2012, după al doilea referendum de suspendare. Cum spuneam, această întorsătură radicală înspre soluțiile austerității – ca pedepse pentru comunismul din capul poporului – sunt adoptate cu entuziasm de intelectuali și ziariști care până atunci visau doar în forme interbelice decongelate: își mai imaginau periodic cum ar fi să reintroducem votul cenzitar, mai propuneau din când în când privatizări totale, în masă etc. De data asta, un conservatorism urât mirositor și ultraprovincial își căpăta alură tehnocratică, neo-interbelicul nouăzecist căpătând în sfârșit guler alb. Revoltele de la începutul lui 2012 și felul în care au fost întoarse în numai 6 luni de la „anti-Băsescu" la pro-statul-de-drept au arătat imensa inerție din mediul oengistic, jurnalistic, intelectual. Pentru aceste categorii nu există anatemă mai mare decât antiamericanismul, euroscepticismul și altele din serie. Provincialul și obositul pro-occidentalism din oficiu de dinainte de 2009 a devenit revoluționar, plin de viață.[6] Evenimentele din 2012 au fost doar niște ciudățenii subvenționate de PSD și inventate de Antena 3. De la o stare evidentă anti-Băsescu, s-a ajuns scurt la noi forme de repliere ale clasei de mijloc în fața unor mesaje sociale care încep să circule în spațiul public: au apărut multe texte dinspre dreapta liberală, nu doar dinspre nucleul dur băsescian, în care se cerea ca nu cumva să se

[6] Vezi încercările unora, mai ales în București, de a inventa un soi de *neocon cool* pentru promovarea Monicăi Macovei.

ajungă la vreo critică a capitalismului și la folosirea discursului anti-privatizare.[7] Mișcarea Roșia Montană a înviat cu permisiunea președintelui, care de la un promotor feroce al exploatării s-a transformat instant în „arbitru" al dezbaterii; la fel, au ieșit din amorțire și vocile publice care prin 2010 promovau austeritate fără milă și repararea ravagiilor crizei pe spatele precarilor.[8]

Presa anti-Băsescu a câștigat în forță pe plan intern, presa pro-Băsescu s-a simțit „europeană" în 2012. Multe ziare de prim rang din Europa au citat mai ales versiunile acestora din urmă. Traian Băsescu era un politician care avusese curajul unor măsuri nepopulare dar necesare, iar acum era în pericol de a fi linșat de către un popor nerecunoscător. Iar presa anti-Băsescu, deja menționată ca vulnerabilitate de Comisia Europeană într-un raport MCV[9], activa populist forțele întunericului.

2012 ajunge astfel și un război între o puternică presă internă anti-prezidențială (dar pro-guvernamentală, Victor Ponta era deja premier) și o presă pro-Băsescu care se declară de fapt pro-occidentală doar pentru că „Băsescu" devine un simplu agent al UE.[10] În presa pro-Băsescu,

---

[7] Deși pretextul inițial pentru protestele de stradă din 2012 a fost tocmai intenția președintelui, anunțată fățiș într-un dialog (prin telefon) cu Raed Arafat la Realitatea TV, de a scoate pe piața liberă intervenția medicală de urgență.

[8] Articolul lui Florin Poenaru „Câteva mistificări ideologice" explică perfect și cum a ajuns o grupare precum CriticAtac obsesia unor intelectuali de vârf, îngrijorați că „stânga radicală" ar putea confisca mișcările; vezi: http://www.criticatac.ro/23592/cateva-mistificri-ideologice/. Iar Alex Cistelecan observă cum duc la bun sfârșit proiectul „păcii perpetue a capitalismului" intelectuali precum Alina Mungiu-Pippidi; vezi: http://www.criticatac.ro/17647/societatea-civil-proiectul-de-pace-perpetu-al-capitalismului/.

[9] În raportul Comisiei se vorbea despre politicieni și televiziuni (referire directă la Antena 3) care influențează actul de justiție. Se știe însă cât de politică a fost intervenția justiției, care practic a hotărât soarta unui referendum.

[10] Simplu „agent" al europenismului, pentru că mai ales în al doilea mandat până și suporterii se văd nevoiți să recunoască momente dubioase în

citarea surselor străine de critică la adresa României a fost dintotdeauna o constantă – e vorba despre acea critică lipită practic de viziunea președintelui: prea multă corupție, nevoia de ordine fiscală și mai ales austeritate în regim de urgență, fără dezbateri, fără consultări. În 2012, metoda devine compulsivă, sunt preluate cu nesaț până și notațiile unor ziariști români ajunși blogări pe platforme vestice de prestigiu, ziariști care nu fac decât să traducă în engleză credințele prezidențiale. O metodă rudimentară, care nu întârzie să producă reacții la fel de primitive: încep să se facă liste cu „acoperiți", jurnaliști străini stipendiați de instituții românești.[11]

O altă sursă citată din ce în ce mai des în al doilea mandat al președintelui a fost Ambasada SUA. Ambasadorii americani au funcționat întotdeauna ca niște „diriguitori". Vorbele președintelui trebuiau întărite constant de ieșirile oficialilor americani (sau invers). Presa românească nu a fost niciodată sensibilă la scandaluri internaționale, nu au existat dezbateri pro și contra intervențiilor din Irak, nimeni nu s-a înfiorat de posibilitatea existenței unor închisori secrete CIA unde se poate să se fi practicat tortura. Nici documentele Wikileaks[12] nu au învolburat presa pe cât ar fi fost de așteptat. Au fost câteva subiecte interesante, însă cele mai multe au șocat prin adevăruri deja știute: tonul și frecvența cu care lideri de opinie, politicieni, șefi de instituții mergeau și

---

cariera lui Traian Băsescu. În 2014, mai mulți susținători necondiționat s-au dezis de președinte, amintind mai vechi scandaluri de corupție.

[11] Metoda criticii „agenturilor" străine e preluată apoi de *Evenimentul zilei*, pentru a arăta că cei care se opun exploatărilor gazelor de șist sunt agenți ruși; mai e folosită și împotriva activiștilor împotriva exploatării de la Roșia Montană, etichetați drept apărători ai intereselor lui Soros în zonă. Încă o dată, Antena 3 și ziariștii pro-Băsescu folosesc metode similare în funcție de circumstanțe.

[12] Pentru mai multe comentarii pe marginea documentelor difuzate prin Wikileaks despre România, vezi: http://voxpublica.realitatea.net/politica-societate/romania-mica-america-sa-recitim-citeva-momente-de-aur-din-wikileaks-the-economist-germania-83362.html.

raportau la ambasadă. Despre pasajele de un cinism simplu de tipul celui practicat de Taubman, care vedea în câştigarea de către Geoană a alegerilor prezidenţiale o ameninţare pentru contractele României în vederea achiziţionării unor avioane de luptă, s-a scris prea puţin. Dincolo de Wikileaks, intervenţiile lui Mark Gitenstein au devenit cu timpul simple eforturi de lobby fără perdea. Ultimii doi ani au însemnat practic o declarare a unei anumite părţi din presă (ziarişti de la B1, *Evenimentul zilei* şi *Gândul*) şi a câtorva ONG-uri ca fiind prietenii statului de drept garantat de către Statele Unite. Victoria Nuland, mai ales după criza ucraineană, a vizitat des România şi a avut întâlniri cu presa şi ONG-urile prietene. Totul fiind, evident, un motiv de laudă publică. Schimbarea Codului Muncii în favoarea angajatorilor privaţi[13] nu a suscitat nicio dezbatere serioasă.

Am enumerat toate aceste episoade tocmai pentru a scoate în evidenţă că nu avem de-a face doar cu lipsă de cultură politică sau cu vreo ocultă a ziariştilor împotriva cauzelor sociale. În fapt, s-a produs o ideologizare din ce în ce mai agresivă în numele „neutraltăţii" şi „occidentalismului". E foarte firesc să fii ultraprietenos cu tot ce e investitor şi ironic cu tot ce înseamnă muncitor, deşi tu însuţi, ca ziarist, ai fost linşat (asta dacă nu făceai parte din elita patronală) de industrie în ultimii 5 ani. E foarte firesc să nu pui întrebări incomode care să privească înţelegerile cu FMI şi hotărâri economice cu efecte sociale dure. Practic, presa românească s-a aliniat în întregime directivelor „grele" aduse în prim-plan cu din ce în ce mai mare pregnanţă de regimul Băsescu: liberalizare pentru cetăţeni, dublată de asistenţă din bani publici a capitalului. Nici măcar obsesiile anilor '90 nu au mai rezistat decât controlat: anticomunismul a rămas o obsesie; în schimb, critica serviciilor secrete

[13] De fapt, impus de guvernarea Boc într-o formă minimal adaptată după un *draft* emis de Consiliul Investitorilor Străini, organizaţie ce are în componenţă cele mai mari corporaţii reprezentate în România.

s-a diminuat până la zero, George Maior fiind privit acum ca un soi de reprezentant al liniei vestice fără tăgadă, mai ales americane, și ca un garant al continuării liniei anticorupție. Pactul semnat în 2012 de premierul Victor Ponta și de președintele Traian Băsescu a fost un efect logic al unei univocități ideologice pe deplin instalate.

Relația presei românești cu exteriorul este esențială (și cel mai puțin analizată). Să redăm o declarație din 2012 a secretarului de stat Hillary Clinton, așa cum a fost reprodusă și însoțită de context de site-ul HotNews, cel mai influent de pe partea dreaptă:

> „«Există o mișcare de re-sovietizare a regiunii», a spus Clinton, în cadrul unei conferințe care a avut loc la Dublin și în care a făcut referiri critice și la adresa Romaniei. «Nu se va numi așa, se va numi o uniune vamală, uniune Eurasiatică sau ceva asemănător», a spus secretarul de stat, făcând referire la numeroasele afirmații ale Moscovei referitoare la adâncirea cooperării economice cu vecinii săi. «Dar să nu facem nicio greseală în această privință. Știm care este scopul și încercăm să identificăm mijloace de a încetini sau a preveni» această acțiune, a precizat Clinton. Tonul folosit de secretarul american de stat ar putea semnala faptul că SUA regândește «resetarea» relațiilor cu Rusia, anunțată în 2009, perioada în care a părut că Moscova are mână liberă în fosta Uniune Sovietică, precizează *FT*."

Resetarea avea să și vină după un an. Însă presa românească a început să fie avertizată asupra noului său rol, Victoria Nuland a început să-și înmulțească discursurile despre Est, relatările asupra crizelor externe venind toate strict dintr-un punct de vedere american. Presa *mainstream*, de la B1 până la Antena 3, nu are puncte de vedere discordante, totul trebuie făcut pentru apărarea țării.

Ca să înțelegem mai bine poziționările, poate ar trebui să analizăm comportamentul unor figuri diferite din presa

românească. După „lovitura de stat" din 2012, „antibăsiștii" încep să îndrăznească ironii sau chiar critici deschise la adresa interferențelor Bruxelles-ului. Radu Tudor, om de bază în grila Antena 3 și care se prezintă ca „analist militar", exprimă armonios contradicția Europa-SUA. El este pro-american, înțelege nevoile de continuitate, însă promovează o nouă etapă, și mai lină, de alipire la interesele americane, fără imprevizibilitatea lui Traian Băsescu. Radu Tudor se întâlnește cu acei patrioți din zona HotNews, *România liberă* sau B1, care în timpul evenimentelor din Ucraina predicau feroce împotriva pasivității UE și pentru cât mai grabnica finanțare serioasă a armatei, conform înțelegerilor cu NATO. De multe ori în același studio cu Radu Tudor se află economistul Ilie Șerbănescu, cel care încearcă să aducă mereu discuția înspre situația României colonizate de corporații. Deși vorbește de ani de zile acolo, Șerbănescu nu este luat în serios nici de prieteni, nici de inamici. Critica lui împotriva președintelui ca promotor al marelui capital este peste tot privită cu neîncredere. Presa românească nu vede nicio problemă în această zonă. Așadar, putem găsi suspiciune și critică la adresa susținătorilor externi ai lui Băsescu, dar nu găsim o abordare mai agresivă a problemei: de ce l-au susținut? L-au susținut pentru că a intoxicat prin servicii, pentru că a manipulat „Înalta curte", acesta e maximum de critică pe care-l pot face ziariștii români influenți. Interesele economice sunt explicații „neserioase" pentru presa românească.

Moise Guran reprezintă iarăși un stil de critică a puterii prin înghețarea zonei social-politice. La postul public, Guran propune advertoriale pentru promovarea „muncii". Unele critici la adresa angajatorilor pot fi găsite, dar toate cu un fundal de suspiciune la adresa unor cetățeni care nu ar fi destul de educați încât să muncească cum s-ar cuveni. Un moment interesant pentru un Guran, care s-a prezentat extrem de patriot, antirus etc., a fost acela în care, cu o

nonşalanţă demnă de marele capital, exact în momentele fierbinţi ale războiului civil din Ucraina, în iunie 2014, Gazprom şi OMV semnează un acord pentru conducta South Stream. Moise Guran face o precizare în cadrul emisiunii sale de la postul public, declarând că el este finanţat de Petrom, adică de partea românească, şi că el nu are de a face cu OMV (acţionarii majoritari ai companiei româneşti). E un patriotism revizuit în formă neoliberală. E foarte greu probabil să-ţi iubeşti naţia fără să te gândeşti măcar o clipă la naţionalizări – dar patriotismul lui Guran este un patriotism european[14], adică predică aşteptarea salvării de la marele capital şi de la marile parteneriate strategice. În rest, drepturile cetăţeneşti pot aştepta până se întremează economia.

Un caz aparte l-a reprezentat în ultimii ani jurnalismul on-line, neafiliat neapărat unor mari trusturi. Riseproject a furnizat mai ales informaţii despre patronii de presă care deţin bani în paradisuri fiscale (cazul Ghiţă, cel mai pregnant în acest moment); conectaţi la reţele jurnalistice din toată lumea, jurnaliştii respectivi au obţinut fonduri pentru practicarea acestui tip de investigaţie. Casa Jurnalistului e un proiect al unor tineri ziarişti care încearcă să învie reportajul social, uneori cu un exces de exotism ataşat. Au avut contribuţii importante, prin Vlad Ursuleanu, la dezbaterea exploatării gazelor de şist, în condiţiile în care presa *mainstream* a judecat aproape univoc situaţia drept o criză de dezinformare a ţăranilor din Pungeşti.

Presa intelectuală a avut un traseu din ce în ce mai „activist". *Revista 22* şi-a asumat politizare totală, membrii GDS care o coordonează şi-au asumat total apartenenţa nu atât la Partidul Democrat Liberal, cât la politica preşedintelui

[14] Am încercat să descriu această formă de oportunism de periferie a lumii vestice în articolul „Patriotism european, ciudăţenie românească"; vezi: http://www.criticatac.ro/17885/patriotismul-european-ciudenia-romaneasc-dezamgirea-le-monde/.

Băsescu, adeziune materializată în diverse sinecuri, funcții înalte etc. *Dilema Veche* și-a păstrat statutul de revistă în domeniul privat. A beneficiat de investițiile făcute de Dinu Patriciu. În perioada de cădere, până la preluarea făcută de Cristian Burci a trustului Adevărul Holding, revista a primit sprijin prin organizarea unor festivaluri generos finanțate de autoritățile locale din Alba Iulia, fief al PDL.

Anii 2004-2014 au însemnat apogeu și cădere economică pentru presa românească. Jurnaliștii, slab organizați, au fost dintre cei mai precari angajați în perioada post-criză. Dacă înainte de 2009 se mai discuta despre moralitatea unor materiale comandate de sponsori sau de patroni, în ultimii 5 ani a devenit de la sine înțeles că ziariștii sunt prestatori de servicii de imagine și PR. Ambiguitatea relației cu advertiserii și cu patronul a fost astfel rezolvată scurt. În acest moment, zeci, sute de site-uri de intoxicare sunt folosite de diverse grupuri de interese pentru lupte politice sau de influențare a unor decizii legislative sau de business. Iar aceia care încă mai fac ceva care să semene cu presa tradițională și care se propun ca purtători de cuvânt ai clasei de mijloc au reușit să avanseze într-o direcție greșită: că au fost sau nu cu Băsescu, nici unii, nici alții nu au pus în mod real sub semnul întrebării politica socială și economică a ultimului deceniu. Bătăliile pro sau contra Băsescu au fost purtate de cele mai multe ori ignorându-se calea unică adoptată fără negocieri de toate guvernările: manipularea unei armate de rezervă din ce în ce mai mari și extragerea de rente din sectoare publice profitabile (vânzarea resurselor naturale mai ales: de la apă și lemn, până la gaz și petrol).

Traian Băsescu și despărțirea de trecut: cariera prezidențială a anticomunismului științific

Natalia Buier

De-a lungul mandatelor sale, Traian Băsescu a încercat să fundamenteze principalul criteriu de evaluare a relației sale cu trecutul: Traian Băsescu e președintele care a condamnat comunismul. Agenda condamnării oficiale a regimului comunist va rămâne, într-adevăr, indisolubil legată de numele președintelui. Dar la finalul lui 2014, contradicțiile procesului par a fi mai puternice decât agenda instituționalizării anticomunismului științific univoc. Moștenirea Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, a cărei înființare reprezintă principala contribuție a președintelui la cadrul instituțional al studierii regimului comunist, confirmă limitele mimării neutralității științifice ca ideologie de partid. Pentru a înțelege felul în care procesul condamnării comunismului a fost instrumentalizat ca armă electorală și rolul pe care l-a avut în consolidarea antagonismelor dintre intelectualii publici aliați puterii, e necesară o minimală reconstituire a procesului de-a lungul ultimului deceniu.

TRAIAN BĂSESCU, PREȘEDINTELE CARE A CONDAMNAT COMUNISMUL

Relația lui Traian Băsescu cu trecutul comunist e departe de a fi monolitică: în campania electorală din 2004, Traian Băsescu, în confruntarea cu Adrian Năstase, își scria autobiografia politică în termenii inevitabilei asocieri a actualei clase politice cu regimul comunist. În ultima dezbatere cu contracandidatul său, viitorul președinte întreba retoric ce blestem s-a abătut asupra unui popor forțat să aleagă între doi comuniști. Departe de a-și putea oculta sistematic colaborarea cu regimul comunist, Băsescu părea forțat să-și asume agenda decomunizării ca proces al propriei sale transformări morale. Carismaticul Traian Băsescu se putea converti astfel în exponentul celor care își asumă, curajos, erorile trecutului. Spre deosebire de cel al generației politice din anii '90, anticomunismul se desprindea acum de girul unei istorii a disidenței personale. Întrucât o biografie a disidenței, fie ea și încropită, îi era inaccesibilă lui Traian Băsescu, anticomunismul său trebuia să fie, în mod obligatoriu, o istorie a unei rupturi. Acest proces a devenit cu adevărat vizibil doar în campania din 2009. Dacă în 2004 tema campaniei era inevitabilitatea asocierii clasei politice cu regimul comunist, campania din 2009 era dominată de obligația despărțirii de acest trecut. Actul unei despărțiri individuale fiind însă în mod potențial la îndemâna oricărui actor politic, Traian Băsescu trebuia să își consolideze capitalul simbolic de luptător anticomunist printr-o reorganizare fundamentală a resurselor de legitimare în câmpul politic. Acestei necesități a răspuns, începând cu 2006, Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România și proiectele afiliate acesteia. Consecințele procesului vorbesc însă despre un proces presărat de contradicții, dincolo de așteptările celor care l-au inițiat.

În aprilie 2006, Traian Băsescu punea bazele Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (CPADCR). Președintele îi atribuia Comisiei sarcina de a-i furniza dovezile pe baza cărora să condamne în mod oficial regimul comunist. Ideea era lansată încă din 2005, când președintele susținea că în absența unei mărturii științifice nu putea să dea curs apelurilor intelectualilor de condamnare a regimului comunist. Vladimir Tismăneanu a fost numit președinte al comisiei, iar sarcina acesteia era să elaboreze un raport științific accesibil populației generale. În calitate de președinte al Comisiei, Tismăneanu a dispus de libertate deplină în selectarea membrilor Comisiei.

Structura finală a CPADCR a inclus 18 membri, 20 de experți și pe Vladimir Tismăneanu în calitate de președinte. Trei dintre numirile inițiale au fost revocate. Nicolae Corneanu și Sorin Antohi s-au retras în septembrie, respectiv decembrie 2006, retragerile ambilor fiind legate de legăturile lor cu Securitatea (Antohi a invocat motive personale, dar la scurtă vreme după refuzul participării dosarul său de Securitate a fost făcut public). Paul Goma a fost demis în urma unui conflict personal cu Vladimir Tismăneanu. Distincția membri/ experți corespunde într-o bună măsură distribuției celor două forme de capital simbolic în cadrul CPADCR: o istorie personală a disidenței sau recunoașterea expertizei științifice în analiza regimului comunist. Majoritatea era constituită din intelectuali publici de orientare liberală asumată, promotori activi ai discursului anticomunist, având importante legături cu principalele foruri responsabile pentru construirea discursului public despre trecutul recent al României: GDS, Alianța Civică și AFDPR. Excepție fac câțiva cercetători văzuți drept posesori ai celor mai importante resurse de capital cultural instituționalizat în câmpul cercetării istorice a trecutului comunist al României. Cazul cel mai important e cel al lui Gail Kligman, a cărei colaborare a fost invocată în repetate

rânduri de către președintele CPADCR drept girant al calității științifice a *Raportului final*. Similar, numele lui Virgil Ierunca și al Monicăi Lovinescu au fost invocate insistent ca sursă de legitimare simbolică a muncii Comisiei, deși e improbabil ca vreunul dintre aceștia să fi avut o contribuție semnificativă la elaborarea *Raportului final*.

În ceea ce privește selecția experților, aceștia erau considerați a fi experți recunoscuți în analiza regimului comunist românesc, sau specialiști în subiecte înrudite. Legăturile precedente dintre membri și experți pot fi cu ușurință atestate prin simpla relaționare a afilierilor instituționale și a colaborărilor publicistice, fiind confirmate chiar de către aceștia. Relevanța acestor legături nu trebuie judecată însă superficial, drept o „coterie academică" oarecare, așa cum au ales să o facă, eronat, unii dintre criticii cei mai stridenți ai *Raportului final*. Însă așa cum se poate vedea din structura *Raportului*, condițiile în care au fost cooptați experții Comisiei au dus la reproducerea unei ierarhii de problematici și teme dominante. Legitimarea unei ierarhii de teme de analiză, prin includerea acesteia într-o istorie oficială a regimului, a produs, la rândul ei, reificarea unei contingente selecții de problematici. Tăcerile structurale pe care selecția de teme o ascunde s-au reprodus în sugestiile și în munca ulterioară a Comisiei. Așa cum se poate cu ușurință atesta prin analiza atentă a *Raportului* și plasarea lui în câmpul bibliografic al momentului, mai degrabă decât să reprezinte un avans considerabil în analiza regimului comunist, *Raportul final* a produs o diagnoză-rezumat a tendințelor dominante în cercetarea regimului comunist în perioada elaborării materialului.

Dimensiunea principală a mandatului CPADCR a fost elaborarea unui *Raport final*, disponibil într-o primă versiune în data de 18 decembrie 2006 pe site-ul președinției. Cel puțin două versiuni distincte au circulat în acea perioadă, o variantă finală fiind disponibilă în ianuarie 2007. Versiunea

finală a fost publicată în 2007 de către Editura Humanitas. O notă editorială informează cititorul în legătură cu faptul că tirajul de 1500 de exemplare din prima ediție a *Raportului* a fost tipărit în întregime pe banii editurii, acest lucru reprezentând continuarea firească a 17 ani de muncă editorială dedicată publicațiilor despre obsedantele decenii care au desfigurat România.[1] Ediția tipărită include și mesajul Președintelui rostit în Parlament în data de 18 decembrie, adică discursul în care acesta a prezentat *Raportul final*, și-a asumat o parte a recomandărilor și a condamnat regimul comunist drept regim „ilegitim și criminal".

Formarea CPADCR și elaborarea *Raportului final* poate fi pe deplin înțeleasă doar prin plasarea acestora în contextul unor importante clivaje politice. În perioada înființării CPADCR, Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului Românesc funcționa deja ca instituție guvernamentală apropiată de PNL și de prim-ministrul Călin Popescu-Tăriceanu. În contextul agravării conflictului dintre prim-ministru și președintele Băsescu, precum și a acutizării luptei dintre PD și PNL ca partidele reprezentative ale dreptei, formarea CPADCR a jucat un rol important în ruperea unui perceput monopol liberal asupra cadrului instituțional al anticomunismului. Aceasta era și perioada în care PD încerca să se desprindă definitiv de identitatea social-democrată și de atent ocultatele sale legături cu FSN-ul de la începutul anilor '90. Notabile sunt și apelurile de condamnare a regimului susținute de către intelectuali publici anterior formării Comisiei, apeluri inițiate de către Sorin Ilieșiu, vicepreședintele Alianței Civice și viitor membru CPADCR.

Unul dintre cele mai controversate aspecte ale istoriei formării CPADCR a fost numirea lui Vladimir Tismăneanu

[1] Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile (coord.), *Raport final: Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, București, Humanitas, 2007.

ca președinte al Comisiei. În 2005, Traian Băsescu anunța deja necesitatea unui raport sau a unei diagnoze științifice care să fundamenteze o posibilă condamnare prezidențială. Ideea a fost întâmpinată cu suspiciune, inclusiv de către Vladimir Tismăneanu, care declara la momentul respectiv că literatura științifică e deja abundentă, singurul lucru care lipsește fiind voința politică de a condamna regimul.[2] În opinia viitorului președinte al CPADCR, confirmarea unor adevăruri evidente nu era necesară.[3] Tranziția de la suspiciunea exprimată inițial la viitoarea susținere a proiectului CPADCR a fost denunțată de către diverși critici ai CPADCR drept un act de disimulare din partea președintelui, dar această critică relevă din nou superficialitatea unora dintre criticile aduse Comisiei. Această tranziție a fost îmbrățișată chiar de către președinte drept un proces formativ, iar între rezervele inițiale ale lui Vladimir Tismăneanu și ulterioara sa numire ca președinte al Comisiei e important să observăm continuitatea, nu ruptura. Această continuitate se reflectă în structura muncii CPADCR și a *Raportului final*. O discontinuitate reală există însă în istoria luărilor de poziție a unora dintre susținătorii lui Vladimir Tismăneanu. Susținători vocali ai *Raportului*, precum Gabriel Liiceanu sau Sorin Lavric, apologet al mișcării legionare, și-au manifestat inițial nemulțumirea față de numirea lui Vladimir Tismăneanu, invocând detalii biografice și presupuse dovezi ale apropierii acestuia de regimul comunist. Mistificarea detaliului biografic ca formă a atacului la persoană i-a aparținut, încă de la începutul procesului, unei părți a elitei culturale, iar între aceasta și ulterioarele atacuri antisemite

[2] Vladimir Tismăneanu, „Condamnarea comunismului", *Revista 22*, 19 octombrie 2005 (http://www.revista22.ro/condamnarea-comunismului-2137.html).
[3] *Idem*.

din presa *mainstream* există o asemănare de conținut și o importantă omologie structurală.[4]

În momentul constituirii, funcția CPADCR nu a fost aceea de a genera o dezbatere publică sau un nou val de investigație științifică a regimului comunist. Fundamentul CPADCR a fost de la bun început funcția sa pedagogică și de reformă morală. CPADCR se constituia ca voce a celor care vedeau necesitatea unui proiect de educație socială, având ca finalitate condamnarea totală a ideii comuniste, nu simpla poziționare în raport cu trecutul istoric al regimului comunist românesc. Deși activitatea de cercetare și redactare a *Raportului final* nu poate fi descrisă drept un proces omogen, limitele ideologice și modelul său analitic erau evidente de la bun început: Comisia urma să furnizeze dovezile pentru un verdict stabilit, astfel ca acest verdict să poată ulterior fundamenta proiectele politice și de pedagogie socială formulate în cheia paradigmei totalitare.

Evenimentele cele mai importante ale procesului condamnării comunismului de-a lungul mandatelor lui Traian Băsescu rămân, și la finalul perioadei, întemeierea CPADCR și publicarea *Raportului final*. Majoritatea conflictelor ulterioare care au marcat spațiul instituțional-guvernamental al cercetării comunismului românesc sunt indisolubil legate de formarea CPADCR. Acest text nu își propune să reia critica detaliată a funcționării CPADCR și nici detaliile criticii *Raportului final*. Obiectivul textului e înțelegerea relevanței curente a unora dintre criticile formulate în perioada publicării *Raportului final*, precum și a urmărilor dezbaterilor

[4] Inconsistența lui Vladimir Tismăneanu în detectarea și sancționarea atacurilor antiliberale e extrem de ușor de documentat. Vladimir Tismăneanu, sensibil la orice potențial atac antisemit la adresa propriei sale persoane, atâta timp cât se suprapune unui clivaj de interese politice, pare să se simtă confortabil la Institutul pentru Studii Populare în compania lui Adrian Papahagi, notoriu homofob, sau a lui Teodor Baconschi, ale cărui observații rasiste despre criminalitatea organică a minorității rome nu confirmă portretul unui tolerant ecumenist și liberal cosmopolit.

lansate în epoca publicării *Raportului*. În ce măsură actul de condamnare a comunismului a reuşit să consolideze într-adevăr monopolul politic al PD asupra cercetării comunismului şi care au fost repercusiunile acestuia? Care a fost evoluţia ulterioară a ceea ce părea a fi un moment de stabilizare a hegemoniei neoconservatoare asupra proiectului oficial de pedagogie socială anticomunistă? Şi, nu în cele din urmă, în ce fel putem reevalua intervenţia criticilor de stânga în dezbaterile privind relaţia cu trecutul comunist.

RAPORTUL FINAL ŞI PEISAJUL CRITIC

În perioada publicării *Raportului final*, *mainstream*-ul mediatic şi politic a fost dominat de susţinătorii acestuia şi de criticile previzibile ale celor care se vedeau imediat atacaţi de potenţiale repercusiuni politice. Boicotarea actului de condamnare în Parlament de către PRM a devenit, ulterior, un topos în mitologia politică a susţinătorilor CPADCR. Spectacolul înscenat de oponenţi ai *Raportului* precum Corneliu Vadim Tudor devenea măsura pericolelor pe care susţinătorii *Raportului* au trebuit să le înfrunte, dar şi un argument central în validarea proiectului de reformă morală anticomunist. Printre criticii cei mai vizibili ai *Raportului* s-a aflat şi Ion Iliescu. În confruntarea cu acesta, susţinătorii *Raportului* găseau oportunitatea de a valida urgenţa politică a actului de condamnare. Având în vedere disconfortul pe care *Raportul* îl genera în rândul unei faţiuni a elitei politice, publicul ar fi fost forţat să accepte că acesta ar reprezenta o contribuţie importantă la salubrizarea vieţii politice româneşti. Faţa publică a criticilor demersului a fost într-o bună măsură dominată şi de atacurile împotriva CPADCR iniţiate de către ziarele *Ziua* şi *Jurnalul naţional*, strategia ambelor ţinând de discreditarea individuală a membrilor Comisiei. Intervenţiile

asociate cu publicația *Ziua* și cu Victor Roncea, precum și cu alți membri ai Asociației Civic Media, s-au distins prin ortodoxismul ultranaționalist și prin violență antisemită. Imposibilitatea polemizării cu respectivele postúri a fost de nenumărate ori invocată retoric de Vladimir Tismăneanu. Dar analiza atentă a luărilor sale de poziție de-a lungul anilor confirmă o strategie bine-cunoscută. Președintele Comisiei, alături de alți membri ai acesteia, au declarat de nenumărate ori că limitele unei dezbateri publice și a comunității pe care o poate angaja sunt date de limitele acceptabilului în cadrul unei democrații liberale. Or, realitatea polemicilor conduse de către Vladimir Tismăneanu, ca principală voce a CPADCR și pentru o perioadă a IICCMER, confirmă apelul sistematic la pseudopolemica cu criticile de facto discreditate. Corneliu Vadim Tudor, alături de Victor Roncea sau Dragoș Anunnaki, cel din urmă preocupat de problematica reptilienilor și a OZN-urilor, sunt doar câțiva dintre cei pe care Vladimir Tismăneanu i-a invocat periodic și a căror pseudo-argumente le-a reprodus în procesul de apărare al CPADCR. Principalul glas în dezbaterile legate de studiul oficial al regimului comunist românesc e tot cel care, în mod sistematic, a refuzat să reproducă argumentele criticilor de stânga, recurgând fie la prezentarea caricatural-denaturată a acestora, fie la strategii de denunțare similare criticilor vulgare pe care le-a deplâns mereu (atacul biografic, infantilizarea, prezentarea caricaturală a calificărilor oponenților în opoziție cu autodeclaratul prestigiu personal etc.). O realitate ușor verificabilă, aceasta ar putea fi ignorată dacă nu ar fi importantă pentru evaluarea impactului criticilor substanțiale la adresa activității CPADCR.

Cea mai mare parte a dezbaterii substanțiale a *Raportului* s-a consumat în spațiul periferic al presei culturale. Tentativa cea mai substanțială de reprezentare a unor diferite direcții

critice a fost volumul *Iluzia anticomunismului*[5]. Cele 12 articole din volum prezintă luări de poziție ce variază de la cele evident solidare inițiativei[6], până la distanțările radicale de întregul proiect[7]. Printre principalele critici aduse *Raportului* se numără discutarea inadecvării conceptuale și a neîmplinirilor științifice, statutul legal ambiguu, subordonarea proiectului agendei politice a PDL-ului, absența unor teme importante, precum și deconstruirea ideologică a *Raportului* ca instrument de legitimare a discursurilor dominante. Volumul e în mod programatic eclectic, dar diversitatea punctelor de opinie a fost un lucru aproape în întregime ignorat de către susținătorii *Raportului*. Diversității de opinie i s-a răspuns în mod sistematic prin invocarea celei mai slabe și mai problematice contribuții din cadrul volumului[8], într-un artificiu menit să sugereze că respectivul text ar fi reprezentativ pentru întreaga colecție. Dominanta răspunsurilor susținătorilor *Raportului* a fost încercarea de a subsuma orice dezbatere opoziției dintre anticomuniști și anti-anticomuniști. Intervențiile lui Vladimir Tismăneanu[9]

---

[5] Vezi Vasile Ernu, Costi Rogozanu, Ciprian Șiulea, Ovidiu Țichindeleanu (coord.), *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*, Chișinău, Cartier, 2008.

[6] Vezi, de exemplu, Gabriel Andreescu, „Raportul: ansamblul și detaliile", în *Iluzia anticomunismului*, pp. 43-68.

[7] Vezi Alex Cistelecan, „Câte raporturi? Cât de finale?", în *Iluzia anticomunismului*, pp. 105-124; Andrei State, „Comunismul la raport. Istorie și ideologie", în *Iluzia anticomunismului*, pp. 201-218; Ovidiu Țichindeleanu, „Condamnarea comunismului ca folclor urban", în *Iluzia anticomunismului*, pp. 243-258.

[8] Dan Ungureanu, „Câteva observații despre Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România", în *Iluzia anticomunismului*, pp. 259-276.

[9] Repetarea insistentă a numelui lui Vladimir Tismăneanu în cadrul acestui text nu e o idiosincrazie polemică. Vladimir Tismăneanu a reprezentat, pentru cea mai mare parte a funcționării CPADCR, vocea oficială a Comisiei. O poziție similară a ocupat la IICCMER, unde reprezentarea poziției colective a instituției s-a făcut, pentru o lungă perioadă, prin intermediul său.

au fost în cea mai mare parte dedicate construirii ameninţării neobolşevice şi ocazionalei digresiuni dedicată conjurării ameninţării fasciste.

Diversitatea de opinii critice în relaţie cu *Raportul* părea a fi străbătută la vremea respectivă de un minimal consens, căci formarea CPADCR şi publicarea *Raportului final* a reprezentat un moment important în consolidarea hegemoniei anticomunismului neoconservator şi a explicaţiei trecutului comunist ca responsabil pentru eşecurile capitalismului de piaţă. Iar controlul cadrului instituţional al acestuia îi aparţinea unui grup de intelectuali publici apropiat preşedintelui Băsescu. La sfârşitul mandatelor lui Traian Băsescu rămâne întrebarea în ce măsură îşi încheie, într-adevăr, cariera prezidenţială ca preşedintele care a condamnat comunismul şi în ce măsură istoria instituţionalizării anticomunismului ştiinţific rămâne indisolubil legată de numele său, sau cel puţin în ce măsură cadrul instituţional susţinut de către el îi supravieţuieşte.

Retrospectiv, putem concluziona că prognoza de stabilitate a influenţei instituţionale a grupului de intelectuali apropiaţi lui Traian Băsescu a fost cel puţin parţial eronată. În perioada ulterioară publicării *Raportului*, activitatea lui Vladimir Tismăneanu şi a lui Ioan Stanomir în fruntea IICCMER părea a anunţa o viitoare stabilizare a dominaţiei agendei de investigaţie anticomunistă subordonată intelectualilor apropiaţi PD-ului. Dar desfăşurarea ulterioară a evenimentelor confirmă importanţa inter-partinică a luptei pentru controlul resurselor gestionării studiului epocii comuniste. Demiterea conducerii IICCMER de către Victor Ponta şi ulterioara prezenţă a lui Marius Oprea, Dinu Zamfirescu, Andrei Muraru şi a lui Radu Preda în poziţii de conducere în cadrul IICCMER a marcat restaurarea unui parţial control al PNL şi PSD asupra celei mai importante instituţii guvernamentale dedicate studiului comunismului românesc.

La vremea publicării *Raportului*, printre criticile care i s-au adus se număra și pericolul pe care analiza dominată de către paradigma totalitară îl reprezintă pentru înțelegerea regimurilor fasciste. Logica diverselor argumente care susțineau această poziție convergea într-o direcție: modelului echivalării formale a regimurilor de extremă dreaptă cu cele de extremă stângă, în grila de analiză a paradigmei totalitare, îi corespunde în practică, și fidel originilor politice ale acesteia, o dezavuare a legăturii istorice dintre autoritarismul inerent modelului pieței libere și regimurile fasciste. Acestor argumente, precum și în general tentativelor de criticare științifică a bazelor ideologice ale paradigmei totalitare, Vladimir Tismăneanu, în calitate de portavoce a CPADCR și ulterior a IICCMER, le-a răspuns, sistematic, caricatural. Răspunsurile au constat în invocarea retorică a atacurilor antisemite la adresa susținătorilor *Raportului*, în invocarea, tot retorică, a presupusului prestigiu științific incontestabil al paradigmei de cercetare în care se situează, în mistificarea deliberată a istoriei CPADCR și în nesfârșita invocare a prestigiului unora dintre colegii săi, consideraţi giranți absoluți ai infailibilității activității CPADCR și a IICCMER. Faptul că s-a amintit compulsiv numelui lui Gail Kligman sau a lui Virgil Ierunca nu reprezintă un antidot magic pentru autoritarismul ideologic inerent paradigmei de cercetare în care se situează și pentru derapajele naționaliste, e confirmat de către activitatea IICCMER după plecarea lui Vladimir Tismăneanu. Echipa Dinu Zamfirescu – Radu Preda – Cosmin Budeancă a reușit, așa cum Vladimir Tismăneanu a avertizat în repetate rânduri, să accentueze provincialismul activității de cercetare din cadrul instituției. Conflictele din interiorul instituției și legăturile sale politice au fost traduse de către Vladimir Tismăneanu într-un nou clivaj, cel dintre anticomuniștii adevărați și falșii anticomuniști, cei cărora, în înțelegerea sa, gestul despărțirii de trecut ar trebui să le fie refuzat. Dar o astfel de lectură nu e nimic mai

mult decât vocea celor temporar deposedați de resursele pe care anterior le controlau. Între anticomuniștii adevărați și falșii anticomuniști nu există o ruptură ideologică, ci o continuitate. Bazele modelului anticomunismului științific, instituționalizat în epoca Băsescu, și-au produs propriile contradicții. Despărțirea simbolică de trecut, dublată de dictatul științific, dominanta raportului lui Traian Băsescu cu trecutul comunist, și-a produs propria democratizare. În realitatea ideologică a IICCMER se oglindește strategia politică a Institutului pentru Studii Populare, chiar dacă un grup anterior dominant a pierdut o parte a controlului instituțional de care se bucura. Aceasta este o realitate în care, pe bazele anticomunismului științific al epocii Băsescu și prin instrumentalizarea autoritarianismului inerent acestuia, se construiește episodul naționalist-ortodoxist al anticomunismului științific. Chiar și o privire superficială aruncată activității curente a IICCMER confirmă această turnură. În 2014, tema rezistenței armate din munți e îmbrățișată la IICCMER fără o minimă șovăire liberală pe care apologia legionarismului ar trebui s-o producă. În 2014, președintele executiv al IICCMER e Radu Preda, fost director al Radio Renașterea, fost purtător de cuvânt al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, coeditor al unui volum despre necesitatea unei teologii a neamului, care contribuie la reabilitarea lui Nichifor Crainic. În trecut, exorcizarea diavolului din istorie se realiza la IICCMER de către responsabilii cu doctrina ai PD-ului.[10] Astăzi este cu adevărat vremea experților.

[10] Invocarea neutralității științifice e una dintre temele preferate ale lui Vladimir Tismăneanu. Dezideratul neutralității științifice și denunțarea incompatibilității de funcții datorită afilierilor politice s-au reflectat în solicitările pe care le-a formulat în raport cu activitatea lui Stelian Tănase, pentru a da un singur exemplu. Prezența sa pe lista membrilor Institutului de Studii Populare, think-tank dedicat dezvoltării doctrinei PD-ului, nu l-a împiedicat însă să își declare în repetate rânduri independența partinică și politică.

În dezbaterile ulterioare publicării *Raportului final*, Vladimir Tismăneanu a prezentat, cu o siguranță crescândă, activitatea CPADCR drept activitatea unei comisii de adevăr, similară comisiilor de adevăr din America Latină și Africa de Sud, în tradiția justiției de tranziție. Conform descrierii sale, „*Raportul* servește ceea ce literatura de specialitate numește justiție morală. Tocmai de aceea am spus că a fost vorba de o *Truth Commission*, precum cele din Africa de Sud, Argentina, Chile, Germania (condusă de pastorul Reiner Eppelmlann), Guatemala, Uruguay"[11].

DESPRE ADEVĂRUL COMISIEI DE ADEVĂR

Reconstituirea istoriei CPADCR relevă însă o realitate foarte diferită de simpla narațiune a respectabilității prin includerea în lista precedentelor internaționale. Așa cum o confirmă discursul public din jurul activității CPADCR, prezentarea și includerea Comisiei în această tradiție este ulterioară publicării *Raportului*. Singurul precedent imediat relevant pentru activitatea CPADCR a fost cazul comisiei Wiesel pentru studierea Holocaustului din România. În perioada anterioară publicării *Raportului* nu a existat niciun fel de dezbatere substanțială cu privire la tradiția justiției reparatorii sau cu privire la diferitele posibilități de raportare instituțională sau guvernamentală la un fost regim dictatorial. Așa cum o confirmă interviurile pe care le-am realizat cu membri ai CPADCR pentru o teză de masterat dedicată analizei activității CPADCR și receptării *Raportului final*, în dezbaterile dintre membrii Comisiei tema potențialelor precedente istorice și raportarea la acestea nu a fost relevantă. Conform intervievaților, unii dintre membrii Comisiei știau de existența acestor precedente, dar dezbaterea și analiza

[11] http://tismaneanu.wordpress.com/2013/05/08/efecte-ale-raportului-final-simbolurile-sunt-decisive/.

lor nu a contribuit la munca lor comună sau la deciziile importante în legătură cu funcționarea CPADCR.

Prezența pe primul loc în lista precedentelor a comisiei sud-africane nu e accidentală. Comisia Sud-Africană pentru Reconciliere și Adevăr (TRC) constituie una dintre cele mai importante instanțe ale acestei forme de justiție de tranziție, iar prin atenția care i s-a acordat în literatura academică, aceasta s-a convertit într-un caz analitic paradigmatic. La un nivel superficial, precedentul pare a fi o armă pentru susținătorii CPADCR. Dar dincolo de firava și triviala echivalare a celor două Comisii prin identitatea de nume și aparenta preocupare pentru analiza unui regim dictatorial, asemănarea se oprește. Dacă, într-adevăr, am putea accepta că CPADCR, în ciuda absenței dezbaterilor cu privire la modelul organizatoric pe care îl reprezenta, a funcționat similar acestui precedent, chiar și o superficială sondare a dezbaterilor din jurul TRC infirmă această asemănare. Între CPADCR și TRC există diferențe fundamentale în termeni de origine, mandat și proceduri. CPADCR a fost înființată prin decret prezidențial și nu parlamentar. Măsura de constituire a CPADCR nu a inclus un amplu proces de dezbatere publică anterioară constituirii, spre deosebire de TRC. Selecția membrilor CPADCR a fost atribuită în întregime președintelui acesteia, și nu există niciun fel de dovezi semnificative în legătură cu faptul că aceștia s-ar fi plasat unitar într-o tradiție clar identificată a justiției reparatorii.

În ceea ce privește mandatul CPADCR, dacă inițial își propunea să documenteze extensiv istoria regimului comunist, a devenit evident că în scurtă vreme acesta s-a transformat într-un instrument de furnizare a dovezilor abuzurilor comise de către regimul comunist. În ciuda acestui fapt, CPADCR nu a avut niciodată putere legislativă, iar măsura în care categoriile dreptului internațional umanitar au structurat categoriile sale de analiză rămâne irelevantă. În ceea ce

privește metodologia de lucru, în cazul CPADCR ea a fost în mare parte reflexul competențelor președintelui și s-a bazat în principal pe surse secundare și memorii deja publicate în legătură cu represiunea. Spre deosebire de majoritatea comisiilor de adevăr dedicate raportării la regimurile dictatoriale de dreapta, rolul investigativ al CPADCR nu a inclus mărturii directe, formarea comisiei românești a fost izolată de validare sau chiar examinare publică și, spre deosebire de TCR, întreaga muncă premergătoare *Raportului* a fost realizată *in camera*. În cazul TRC, audierile și mărturiile publice, anterior necunoscute, au jucat un important rol de generare a unor noi resurse de înțelegere a trecutului.

Fără a ieși măcar dintre câmpul justiției reparatorii, e important de menționat că, în sine, modelul comisiei de adevăr e doar unul dintre instrumentele justiției de tranziție și că, inclusiv printre susținătorii ideii reparației guvernamentale, există ample dezbateri în legătură cu forma instituțională pe care acestea ar trebui să o ia.[12] E o evidență faptul că diversele direcții de analiză care au ajuns să fie cunoscute în special în mediul academic anglo-saxon ca domeniul *transitional justice* au fost amplu criticate și că nu reprezintă în niciun fel un adevăr definitiv. Importante contribuții de analiză istorică, sociologică și antropologică și-au adus aportul la înțelegerea nuanțată a posibilităților de reconstituire a trecutului istoric și au furnizat avertismente importante în legătură

[12] Vezi Heribert Adam și Kanya Adam, „The Politics of Memory in Divided Societies", în W. James și L. Van de Vijver (coord.), *After the TRC: Reflections on Truth and Reconciliation in South Africa*, Athens, Ohio University Press, 2001; Joyce Oldham Appleby, Lynn Avery Hunt și Margaret C. Jacob, *Telling the Truth About History*, New York, Norton, 1994; David Dyzenhaus, *Judging the Judges, Judging Ourselves: Truth, Reconciliation and the Apartheid Legal Order*, Oxford, Hart Publishing, 1998; Jon Elster, *Closing the Books: Transitional Justice in Historical Perspective*, New York, Cambridge University Press, 2004; Naomi Roht-Arriaza și Javier Marezcurrena (coord.), *Transitional Justice in the Twenty First Century*, New York, Cambridge University Press, 2006.

cu instrumentalizarea politică a acestor resurse.[13] Vladimir Tismăneanu, în calitate de principală voce a CPADCR, a ignorat în mod sistematic această realitate academică și politică, iar expertiza sa în acest domeniu e probată doar de actul reflex al autofelicitării. Duplicitatea lui s-a manifestat în constanta solicitare a unui răspuns din partea experților, în timp ce se adresa unui public nespecialist, utilizând formula simplificării prin ocultare, inclusiv a contradicțiilor asumate chiar de către tradiția academică în care s-a situat. Impactul internațional și dezbaterile generate de *Raport* în mediul academic internațional sunt aproape irelevante. Cu excepția unor intervenții academice din partea unor susținători ai lui Vladimir Tismăneanu și colegi de poziționare academică[14], munca CPADCR nu a intrat într-un circuit real al dezbaterii internaționale. Acest lucru ar fi fost oricum aproape imposibil, având în vedere că o ediție integrală a *Raportului* nu a fost publicată niciodată în limba engleză, iar versiunea care a apărut eludează majoritatea problemelor *Raportului* în ceea ce privește adecvarea la standardele științifice internaționale (problema premeditării e aici secundară). Post-factum, această discuție e importantă nu pentru că ar putea schimba natura intervenției CPADCR, ci pentru că relevă, chiar dacă tardiv, faptul că o critică substanțială a Comisiei putea fi formulată de pe poziții academice și ideologice nu atât de îndepărtate de

[13] Vezi Jon Elster, *Closing the Books: Transitional Justice in Historical Perspective*; Peter Gathercole și David Lowenthal, *The Politics of the Past*, Londra, Unwin Hyman, 1990; John R. Gillis (coord.), *Commemmorations: The Politics of National Identity*, Princeton, Princeton University Press, 1994; Michael Humphrey, *The Politics of Atrocity and Reconciliation: From Terror to Trauma*, Londra, Routledge, 2002.

[14] Reprezentative sunt Charles King, „Remembering Romanian Communism", *Slavic Review*, vol. 66, nr. 4, 2007, pp. 718-723; Cosmina Tănăsoiu, „The Tismăneanu Report: Romania Revisits its Past", *Problems of Post-Communism*, vol. 54, nr. 4, 2007, pp. 60-69; Monica Ciobanu, „Criminalizing the Past and Reconstructing Collective Memory: The Romanian Truth Commission", *Europe-Asia Studies*, vol. 61, nr. 2, 2009, pp. 313-336.

cele ale lui Vladimir Tismăneanu. Reușita impunerii versiunii președintelui Comisiei (în măsura în care e unica reprezentare publică cu o oarecare vizibilitate) nu își are originile într-o victorie a investigației științifice, ci într-o realitate contrară etosului științific onest. Vladimir Tismăneanu e specialist în mimarea dezbaterii și în blocarea tactică a dialogului.

ANTI-ANTICOMUNIȘTILOR, CE-I DE FĂCUT?

În legătură cu această problemă, una dintre întrebările importante e în ce fel am reușit, în calitate de critici ai CPADCR și ai demersurilor prezidențiale în procesul comunismului, să destabilizăm această perspectivă. Grupul de intelectuali apropiați președintelui Traian Băsescu și susținători ai activității CPADCR a lansat, prin intermediul președintelului Comisiei, o cheie de înțelegere: Traian Băsescu e președintele care a transformat despărțirea de trecutul comunist într-o prioritate politică, iar instrumentul principal în acest proces a fost o comisie de adevăr. Contribuția cea mai importantă la formularea unei critici extensive a CPADCR și a *Raportului final* o reprezintă volumul *Iluzia anticomunismului*.

Chiar dacă în termeni absolut marginali, dezbaterile relevante despre funcționarea CPADCR sunt în bună măsură legate de acest volum și reprezentate în cadrul acestei inițiative. La șase ani după publicarea volumului, critica anticomunismului științific al epocii Băsescu reprezintă, retrospectiv, un important eveniment pentru înțelegerea posibilităților de a formula o critică cu rezonanță largă de pe o poziție de stânga. Ar fi improbabil ca acest volum, în urma diferențelor și ale despărțirilor care au marcat clarificările ideologice ulterioare, să fi fost reprodus în circumstanțele actuale. În termenii dialogului direct cu Vladimir Tismăneanu, criticile celor pe care acesta a încercat să-i

definească drept anti-anticomuniști au avut un impact minor. E improbabil să fi putut avea orice fel de alt impact, ținând cont de strategiile de poziționare în câmpul cultural ale lui Vladimir Tismăneanu și ale apropiaților lui. Critica s-a văzut uneori neutralizată și de faptul că a fost forțată să reproducă grilele de analiză ale discursului dominant. Aceste limitări, desigur, nu invalidează nici necesitatea, nici importanța reacției în contextul căreia îi aparține.

Dar mitologizarea CPADCR nu trebuie să rămână doar o preocupare scolastică pentru un episod din restructurarea câmpului intelectual românesc. Întrebarea e în ce măsură strategiile cu care acesta a fost înfruntat pot să ne ofere răspunsuri cu privire la actualele posibilități de a formula o critică anticapitalistă și antiautoritară a spațiului politic românesc. Dificultatea de a construi o critică afirmativă la momentul respectiv nu e o problemă a trecutului. În măsura în care narațiunea CPADCR ca o comisie de adevăr a avut susținere populară, acest lucru se datorează și dificultății pe care stânga radicală le-a întâmpinat în poziționarea coerentă în raport cu trecutul comunist. Desigur, cei interesați cu adevărat de această dezbatere ne-am înfruntat mereu cu dificultatea de a furniza răspunsuri univoce și a trebuit să acceptăm că răspunsurile, și nu răspunsul, pot apărea doar ca urmare a unor procese îndelungate de clarificare intelectuală și politică. Dar există și erori care, dacă la vremea respectivă erau probabil inevitabile, retrospectiv pot fi identificate drept erori ce ar trebui evitate în viitoarea noastră practică politică. Critica radical de stânga a *Raportului* nu s-a poziționat niciodată suficient de clar în problema justiției reparatorii. O bună parte a acestei critici pare, retrospectiv, asimilabilă unei părți a criticii postmoderne în raport cu problematica relației memorie – istorie. Un simplu exercițiu de imaginație poate prezenta contradicțiile acestei poziții. Cu instrumentele de critică a ideologiei *Raportului*, ne-ar fi aproape imposibil să răspundem cum anume ne-am

poziționa în legătură cu problema justiției reparatorii în Spania contemporană. Aici solicitările unor măsuri din tradiția justiției reparatorii sunt intim legate de stânga radicală și de presiunile pentru un real proces al regimului franchist. E simplu de presupus că, în acest context, noi, o bună parte a celor care am încercat să criticăm demersurile CPADCR, am fi solidari cu cel puțin o parte a acestor căutări. Dar de ce lucrul acesta ar fi posibil și coerent cu critica CPADCR nu a fost niciodată de la sine înțeles. Iar retrospectiv, putem concluziona că cel puțin o parte dintre luările de poziție din acea perioadă nu ar putea să producă răspunsuri mulțumitoare într-o asemenea interpelare.

În contextul românesc, critica *Raportului* a lăsat, uneori, impresia că responsabilitatea de a ne poziționa în raport cu trecutul comunist e secundară, iar distanțarea de regimul comunist e de la sine înțeleasă. Dincolo de fabulațiile neoconservatoare despre criptocomuniști și diavolul din istorie, în confruntarea cu violența pedagogiei sociale neoconservatoare importanța acestor poziționări s-a pierdut uneori din vedere. La șapte ani după publicarea *Raportului final* și după o serie întreagă de evenimente, și nu doar naționale, nevoia unei asemenea poziționări rămâne la fel de stringentă. Dezbaterile curente, dar și contribuțiile academice ale celor care își asumă explicit o poziție anticapitalistă de stânga relevă asumarea crescândă a acestei importanțe. Ușurința de a reconstrui critica de stânga a CPADCR drept critica anti-anticomuniștilor nu ar fi azi aceeași ca acum șase, șapte ani. Parțial, acest lucru se datorează faptului că o parte din critica de stânga a început să fie afirmativ direcționată împotriva monopolului de dreapta în reprezentarea trecutului comunist. Diferența dintre o critică negativă și o critică afirmativă e în acest caz dată de seriozitatea cu care stânga își asumă rolul de înțelegere a trecutului comunist și de poziționare în raport cu acesta. O serie întreagă de dezbateri au reconfirmat importanța contemporană a criticii

de stânga a etatismului, a organizării muncii sau a modelelor tradiționale de organizare politică ale stângii, iar uneori și insuficienta vigilență în raport cu despărțirea reală și nu retorică de regimul comunist românesc. Clarificările reprezintă și o despărțire de unele dintre strategiile care au marcat confruntarea cu anticomunismul științific și cu pretențiile sale universalizante. Chiar dacă într-o formă incipientă, ele relevă faptul că, în căutarea dreptății economice și sociale, răspunsurile organizaționale și politice nu pot apărea din dezbaterea cu oponenții declarați ai emancipării.

Anticomunismul științific al epocii Băsescu a fost și va rămâne inamicul idealurilor de dreptate economică și socială, indiferent dacă se manifestă în varianta sa moderată sau în întrupările sale ultranaționaliste. Dacă de-a lungul mandatelor lui Traian Băsescu amenințarea acestora a fost uneori de natură să solicite o poziționare directă în raport cu proponenții acestui proiect, pe termen lung neutralizarea rasismului social al acestei agende depinde de capacitatea noastră de a furniza răspunsuri politice și organizaționale. Aceste răspunsuri trebuie, în mod necesar, să genereze o critică autonomă a regimului comunist românesc. Apărarea proiectului de emancipare al stângii anticapitaliste și antiautoritare nu poate fi separat de înțelegerea istorică a felului în care acesta a fost deturnat de către comunismul românesc. Relevanța răspunsurilor nu e nici univocă, nici de la sine înțeleasă, și multe dintre aceste clarificări istorice pot genera despărțiri neanunțate. Dacă anticomunismul științific al epocii Băsescu a încercat să patologizeze dorința de a lupta împotriva inegalității într-o epocă a inegalității crescânde, nouă, criticilor săi, ne rămâne obligația de a apăra acest imperativ prin asumarea unei critici autonome de neconfundat cu apologia capitalismului de stat. La finalul carierei prezidențiale a lui Traian Băsescu, uniunea circumstanțială a criticii puterii pare să-și fi epuizat, la rândul ei, posibilitățile.

-

Glocalizarea neoliberalismului în România prin reforma statului și dezvoltarea antreprenorială

Enikő Vincze

INTRODUCERE – DESPRE TEMĂ ȘI ABORDARE

Depășind limitele structuralismului neomarxist, mulți analiști renunță la descrierea neoliberalismul ca un regim omogen impus de către marii actori internaționali asupra unor țări periferice pasive.[1] În locul acestei abordări, ei optează pentru descrierea neoliberalizării ca un proces al diversificării neoliberalismului (de exemplu, prin ideea de *„variegation of neoliberalism"*, propusă de Brenner și Theodore în 2010[2]), prin care această ideologie se ajustează la diferitele contexte locale specifice într-un mediu neoliberal globalizat. Acești autori văd neoliberalismul ca

[1] Vezi Neil Brenner, Jamie Peck și Nik Theodore, „Variegated Neoliberalization: Geographies, Modalities, Pathways", *Global Networks*, vol. 10, nr. 2, 2002, pp. 1-41; Marianne Morange și Sylvie Fol, „City, Neoliberalisation and Justice", *justice spatiale|spatial justice*, nr. 6, 2014, pp. 1-29.

[2] Neil Brenner și Nik Theodore, „Cities and the Geographies of «Actually Existing Neoliberalism»", *Antipode*, vol. 34, nr. 3, 2002, pp. 349-379.

pe un proces care se reinventează și se autoreglează permanent, creând crize dar și răspunsuri la ele, avansând inegal de la un context local la altul. Acceptând această provocare teoretică, studiul de față își propune să surprindă modul în care neoliberalismul global a fost localizat în România de la sfârșitul anilor 2000 încoace, dobândind semnificații particulare în această țară postsocialistă, proaspăt integrată în Uniunea Europeană, fiind construit și justificat mai ales din 2010 încoace ca o „rețetă politică" pentru presupusa soluționare a crizei economice.

Utilizez sintagma de *„glocalizarea neoliberalismului"* pentru a atrage atenția asupra fluxului transnațional al ideologiei neoliberale, asupra rolului actorilor locali și a efectelor de hibridizare și creolizare (fenomen analizat în alte contexte de Appadurai[3] sau Hannerz[4]). Scopul meu este să contribui la înțelegerea modului în care se produce și se promovează această ideologie în funcție de cointeresarea și negocierea mai multor jucători puternici de la diverse nivele, dar și de circumstanțele teritorial-istorice în care ele se întâmplă. Prin asta însă nu doresc să uit că oriunde s-ar desfășura, nucleul politic al neoliberalismului întreprinde o întreagă inginerie a statului, prin care statul se reconstruiește ca o mașinărie a stratificării și clasificării sociale.[5] Tocmai din acest motiv, analiza „reformei statului", cu un accent asupra celor întâmplate în perioada dintre 2009 și 2014, este un bun instrument de surprindere a procesului de neoliberalizare în România postsocialistă.

---

[3] Arjun Appadurai, *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1996.

[4] Ulf Hannerz, *Cultural Complexity*, New York, Columbia University Press, 1992.

[5] Loïs Wacquant, „Three Steps to a Historical Anthropology of Actually Existing Neoliberalism", *Social Anthropology/ Anthropologie Sociale*, vol. 20, nr. 1, 2012, p. 71.

De- şi re-structurarea economică începută în România după 1990 a fost bazată iniţial, discursiv, pe dezideratul democratizării şi trecerii la economia de piaţă (sau occidentalizării), dar şi pe critica comunismului faţă de care noul regim promitea (re)instalarea dreptului la proprietate, a libertăţii individuale şi a bunăstării economice. Demontarea politică a blocului socialist s-a petrecut în contextul crizei modelului fordist de acumulare a capitalismului şi al extinderii spaţiilor acumulării de capital înspre fostele ţări socialiste est-europene. Între timp, elitele politice locale au transferat, prin privatizare, proprietăţile de stat în bunuri private (profitând de poziţiile lor anterioare, care le-au crescut „competitivitatea", pentru a deveni „câştigătorii tranziţiei"), în acest context România apărând ca o zonă oportună şi pentru investiţiile externe, atrase de resurse naturale privatizabile şi forţă de muncă ieftină şi „disciplinată". Ulterior, aderarea la Uniunea Europeană a României aproape că a coincis cu criza generată de capitalismul global financiar, populaţia ţării fiind afectată grav de politica neoliberală de administrare a crizei, o mare parte a oamenilor trezindu-se şi mai inutilă şi precarizată decât fusese în deceniile precedente. „Colacul de salvare" al instituţiilor financiare internaţionale aruncat înspre guvernul României începând cu 2009, sub forma unor noi împrumuturi, a însemnat un pachet de condiţionări care au acţionat ca instrumente ale guvernanţei neoliberale încorporate de guvernul de la acea dată. „Redresarea economică" făcută în spiritul reformei statului (sau al punerii sale în slujba pieţei şi al demontării statului social) a fost justificată în această perioadă printr-un discurs politic local articulat în faţa populaţiei de către preşedintele României.

În cele ce urmează, voi prezenta mai întâi modul în care alocuţiunile lui Traian Băsescu din 2009 şi 2011 au transpus prevederile politicii economice ale Uniunii Europene, ale Băncii Mondiale şi ale Fondului Monetar Internaţional în

justificări discursive care aveau sens în context românesc, în timp ce președintele autointitulat „jucător" a devenit unul dintre pionii principali ai propagării neoliberalismului global prin politici publice naționale. Apoi analiza mea va urmări contextele a două localități din România, pentru a demonstra cum traduc/ produc actorii locali, în programe locale de dezvoltare, modelul neoliberal de dezvoltare și viziunea sa axată pe competitivitate și cultură antreprenorială, acționând ca personaje autohtone cointeresate ale neoliberalizării sau ca actori locali ai „statului reformat".[6] În final,

[6] În mod particular, în acest studiu fac referire la orașele Aiud și Calafat, unde (pe lângă alte peste 20 de localități), în perioada cuprinsă între octombrie 2012 și iunie 2014, am efectuat o cercetare de teren în cadrul investigației *Faces and Causes of Marginalization of the Roma in Local Settings: Hungary – Romania – Serbia. Contextual Inquiry to the UNDP/ World Bank/ EC Regional Roma Survey 2011. A Joint Initiative of the United Nations Development Programme (UNDP), the Open Society Foundation's Roma Initiatives Office (RIO) and the Making the Most of EU Funds for Roma Inclusion Program, and the Central European University/ Center for Policy Studies (CEU CPS)*. În România cercetarea a fost coordonată în faza doi și trei a investigației contextuale de către Fundația Desire (www.desire-ro.eu). A doua fază, intitulată *Faces and Causes of Roma Marginalization: Tools and Methods for Evaluation and Data Collection* și-a propus să descrie factorii economici, sociali și de politici publice care reproduc marginalizarea socială și teritorială a romilor în context local, prin investigații de teren derulate în 25 localități din România; vezi Enikő Vincze și Iulia-Elena Hossu, *Marginalizarea socio-teritorială a comunităților de romi din România. Studii de caz în județele Alba, Arad, Călărași, Dolj și Iași*. Cluj, EFES, 2014 (on-line: http://www.desire-ro.eu/wp-content/uploads/Marginalizarea-socio-teritoriala-romi-Romania_2014.pdf), și Enikő Vincze, „Uneven Development and Roma Marginalization: From Economic Deprivation to Ethno-Spatial Exclusion", în Júlia Szalai și Violetta Zentai (coord.), *Faces and Causes of Roma Marginalization in Local Communities*, Budapesta, CEU Center for Policy Studies and Open Society Foundations, 2014 (în curs de apariție). A treia fază (*Causes and Faces of Exclusion of the Roma in Local Communities*), a cărei muncă de teren s-a desfășurat în trei localități (Aiud din județul Alba, Calafat din județul Dolj și comuna Lungani din județul Iași), a descris dimensiunile și mecanismele excluziunii și incluziunii ca procese afectate de relațiile interetnice încorporate în contextul mai larg al societăților locale. Abordarea fenomenului marginalizării socio-teritoriale în strânsă legătură cu regimul neoliberal, tematizând din acest punct de vedere și relația dintre capitalism

voi semnala un exemplu de cum se redresează neoliberalismul – tot mai criticat la nivel mondial (dar mult mai puțin în România) – prin noua strategie a României, agreată în 2014 în relația dintre guvern, Comisia Europeană și Banca Mondială. Și voi arăta cum, prin măsurile de „reducere a sărăciei" sau a excluziunii sociale, neoliberalismul (românesc) promite să treacă de la faza derogării statului social la o etapă în care politicile sociale încearcă să corecteze consecințele sociale ale perioadei anterioare (de la *roll-back* la *roll-out*, după cum susțin Morange și Fol). Acesta este un proces al reinventării guvernanței neoliberale prin transferarea rolului social al statului asupra „comunității locale", căreia îi cere să fie competitivă în paradigma „dezvoltării locale plasate sub responsabilitatea comunității *(community-led local development)*"[7].

Prin descrierea tuturor acestor evoluții, studiul meu își propune să semnaleze particularitățile glocalizării neoliberalismului în România de azi: modul în care acest proces este marcat nu doar de ideologia globală a capitalismului contemporan, ci și de procesul local de reformare a statului,

---

și rasism, stă și la baza cercetării începută în 2011 cu sprijinul unui grant CNCS – UEFISCDI, PN-II-ID-PCE-2011-3-0354 *Spațializarea și rasializarea excluziunii sociale. Formare socială și culturală a „ghetourilor țigănești" în România în context european*, în curs de derulare; despre asta, vezi, de exemplu, Enikő Vincze și Cristina Raț, „Guest Editors' Foreword for the Special Issue on Spatialization and Racialization of Social Exclusion. The Social and Cultural Formation of «Gypsy Ghettos» in Romania in a European Context", *Studia UBB (Sociologia)*, vol. 58, nr. 2, 2013, pp. 5-23, sau www.sparex-ro.eu. Viziunea despre dezvoltare și progres economic în orașele unde am făcut muncă de teren (Cluj, Târgu Mureș, Miercurea Ciuc, Ploiești și Călărași) a fost și interogată în acest context (vezi Anca Simionca, „Development, Underdevelopment and Impoverished Roma Communities. A Case Study of High-Level Visions and Agendas of Economic Progress in Urban Romania", *Studia UBB (Sociologia)*, vol. 58, nr. 2, 2013, pp. 55-77).

[7] „Dezvoltarea locală plasată sub responsabilitatea comunității. Politica de coeziune 2014-2020": http://eufinantare.info/Documente/community_ro.pdf; http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/community_en.pdf.

care promovează o dezvoltare pusă în slujba capitalului politic și economic autohton și extern, acționând astfel ca un factor al neoliberalizării capitaliste; și modul în care guvernanța neoliberală se stabilizează prin tehnicile guvernamentalității[8] de reconstituire a subiectului și a cetățeniei.

1. „Modernizarea statului" – discursul neoliberalizării în România și eludarea efectelor sale sociale (2009-2014)

Mesajul implicit (și principal) al președintelui Traian Băsescu cu prilejul lansării, în anul 2009, a *Raportului Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice din România*[9] a fost nevoia de a fundamenta așa-numita politică a „reformei structurale și modernizării statului". În paralel cu acest eveniment, în martie 2009, România a semnat un acord de împrumut cu Fondul Monetar Internațional (FMI), Comisia Europeană (CE), Banca Mondială (BM) și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) în valoare de 19,95 miliarde de euro.[10] Împrumutul a consacrat intrarea într-o nouă etapă a

[8] Vezi Michel Foucault, „Governmentality", în Graham Burchell, Colin Gordoin și Peter Miller (coord.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, Chicago, University of Chicago Press, 1991; Michel Foucault, „The Subject and Power", *Critical Inquiry*, vol. 8, nr. 4, 1982, pp. 777-795.

[9] Discursul este accesibil de pe pagina de internet a Președinției României: http://cparsd.presidency.ro/upload/mesaj_lansare.pdf, alături de reglementările privind Comisia Prezidențială pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice din România, precum și *Raportul* acesteia lansat în 2009: http://cparsd.presidency.ro/upload/CPARSD_raport_extins.pdf.

[10] După 1990, primul împrumut de acest fel a fost alocat României de BERD în iunie 1992, cu scopul de a sprijini „programul de acțiuni, obiective și politici destinate să realizeze ajustarea structurală a economiei Împrumutatului", mai precis pentru „finanțarea importurilor de urgență necesare în timpul execuției" acestui program (http://lege5.ro/Gratuit/heydmmzr/acordul-de-imprumut-imprumut-de-ajustare-structurala-intre-romania-si-banca-internationala-pentru-reconstructie-si-dezvolta-

politicii Programului de Ajustare Structurală[11] din România, el fiind condiționat în principal de reducerea deficitului bugetar.

În ce anume a constat „dezideratul" reformei statului promovat de președintele României în contextul înțelegerii cu FMI am putut afla foarte clar în ianuarie 2011.[12] Pentru

re-din-02061992). Împrumutul FMI din 2009 a fost justificat în fața publicului prin ideea nevoii de „a ajuta țara să reducă efectele crizei financiare globale". Însă, conform unor analiști, la fel cum s-a întâmplat și în alte țări, împrumutul și ajustarea structurală aferentă au funcționat și în România ca mijloace pentru subordonarea economiei țării intereselor economice ale unor mari puteri cum sunt SUA și Germania, având consecințe negative în ceea ce privește dreptul muncii, cheltuielile publice pentru protecție și dezvoltare socială, căci au susținut privatizarea bunurilor publice, dereglementarea economiei, exportul în defavoarea populației locale etc. (John Horvath, „The IMF and Romania: A Road Well Travelled", *Telepolis*, 2009: http://www.heise.de/tp/artikel/30/30129/1.html).

[11] Programele de Ajustare Structurală (*Structural Adjustment Programmes - SAPs*) sunt politici economice impuse de la începutul anilor 1980 unor țări în curs de dezvoltare (sau țări cu venituri mici și cu venituri medii) de către Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional. Ele constau în acordarea unor împrumuturi condiționate în vederea ajustării structurale a economiei prin reducerea cheltuielilor publice și promovarea competiției de piață ca parte a agendei neoliberale reprezentate de Banca Mondială. Aceste politici economice încurajează guvernele să-și reducă rolul în controlul economiei, prin privatizarea industriilor publice, și să își deschidă economiile în fața competitorilor/ investitorilor externi. Programul de Ajustare Structurală presupune deci privatizarea, dar și crearea unor condiții care facilitează creșterea numărului și valorii financiare a investițiilor străine (*Foreign Direct Investment - FDI*), ceea ce în capitalismul neoliberal este considerat a fi un indicator al clasificării economiilor naționale și al creșterii economice. Analize critice despre *SAPs*, printre altele despre relația dintre politicile economice de ajustare și accentuarea sărăciei și marginalizării în rândul populațiilor locale, sunt prezentate, de exemplu, în Raportul SAPRIN (Structural Adjustment Participatory Review International Network) din 2002, *The Policy Roots of Economic Crises and Poverty. A Multi-Country Participatory Assessmentv of Structural Adjustment* (http://www.saprin.org/SAPRI_Findings.pdf); vezi în special pp. 173-188.

[12] Declarațiile președintelui Traian Băsescu în cadrul dezbaterii din 2011 cu tema „Reforma instituțională a Statului Român. Statul asistențial, statul minimal sau statul eficient?", organizată de Institutul de Studii Populare și Fundația Konrad Adenauer, sunt prezentate într-un Comunicat de presă

a justifica măsurile luate de guvern în 2009 și mai ales din 2010, Traian Băsescu a anunțat că „statul asistențial nu mai poate funcționa în România" și că „intervenția este mai puțin dureroasă acum decât atunci când am ajunge la 70-80% nivel de îndatorare față de produsul intern brut"[13]. Toate astea în condițiile în care România a continuat să fie printre țările cu cele mai mici grade de îndatorare publică din UE (aceasta fiind, în 2007, de 13% din PIB, în timp ce, de exemplu, Belgia avea un grad de îndatorare de 84,9%[14]; în 2009, gradul de îndatorare publică a României a fost de 23,9% din PIB, de cel puțin trei ori mai mică decât a Franței, de 78,1% din PIB[15]; în 2013, acest grad a ajuns în cazul României la 38,9% din PIB, dar asta în condițiile în care în același an, de exemplu, Germania avea un grad de îndatorare de 78,4% din PIB[16]). În sine, gradul de îndatorare publică nu putea, așadar, să justifice reducerea cheltuielilor politicilor sociale, la fel cum acestea nu se justificau și pentru că populația din România este pe locul doi în ceea ce privește rata sărăciei și cunoaște o speranță de viață printre cele mai mici în Europa, iar procentul din PIB al cheltuielilor cu protecția socială în România este printre cele mai reduse

(http://presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=12696&_PRID=ag).

[13] În contextul imediat al prezentării acestei „diagnoze" în fața publicului, mai mulți analiști au reflectat critic asupra ei; vezi, de exemplu, Cristina Raț, „Retorica «statului asistențial», în regia cifrelor absente. Despre Legea Venitului Minim Garantat", *CriticAtac*, 24 ianuarie 2011 (http://www.criticatac.ro/4120/retorica-statului-asistential-in-regia-cifrelor-absente-despre-legea-venitului-minim-garantat/), sau Victoria Stoiciu, „Statul social si «nemunca» la români", *Contributors*, 19 ianuarie 2011 (http://www.contributors.ro/administratie/statul-social-si-%E2%80%9Enemunca%E2%80%9D-la-romani/).

[14] EUROSTAT, *Key Figures on Europe*, 2009, p. 33.

[15] EUROSTAT, *Key Figures on Europe*, 2011, p. 21 (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-11-001/EN/KS-EI-11-001-EN.PDF).

[16] EUROSTAT, *Basic Figures on the EU*, 2014 – first quarter (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-GL-14-001/EN/KS-GL-14-001-EN.PDF).

comparativ cu celelalte state membre ale UE. De exemplu, în 2007 aceste cheltuieli au fost în România de 12,8% din PIB, față de 29,5% în Belgia, sau de 30,5% în Franța[17]; iar în 2009, față de Danemarca (33,4%), Franța (33,1%), Suedia (32,1%), Olanda (31,6%) sau Germania (31,4%), în țări ca Polonia, Estonia, Slovacia, Bulgaria, România și Letonia procentul din PIB alocat protecției sociale a fost sub 20%.[18]

Într-o consecvență totală cu declarațiile președintelui din 2009 și 2011, „Programul de convergență al Guvernului României 2011-2014", prin care guvernanții noștri au transpus pe plan național deciziile Consiliului European din 2010 cu privire la coordonarea politicilor bugetare ale Statelor Membre, a reiterat și principiile Programului de Ajustare Structurală. „Programul de Convergență" a explicitat fără echivoc măsurile de austeritate impuse. Ele sunt numite „măsuri anticriză", dar de fapt funcționează ca un pretext pentru justificarea unei noi etape a procesului de neoliberalizare în România.

1.1. Demonizarea „statului social" prin discursul politic al anilor 2009-2011

Chiar dacă în mesajul său din 2009 președintele României mai folosea sintagme ca „nevoile populației", referirea la acest aspect s-a făcut, înainte de toate, pentru a critica modul în care, după 1990, guvernările și politicienii din România „au folosit politicile sociale ca instrument electoral prin care și-au «cumpărat» bunăvoința electoratului". Președintele și-a exprimat îngrijorarea cu privire la diagnoza conform căreia „statul, în loc să ajute la constituirea unei

[17] EUROSTAT, *Key Figures on Europe*, 2011, p. 87 (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-11-001/EN/KS-EI-11-001-EN.PDF).

[18] EUROSTAT, *Key figures on Europe*, 2013, p. 92 (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-13-001/EN/KS-EI-13-001-EN.PDF).

clase de mijloc din ce în ce mai consistentă, a crescut dependența de stat, îngroșând rândul asistaților, care astăzi se ridică la cifra de 11 milioane".

Raportul pe care l-a lansat cu acest mesaj relevă mari probleme sociale în România. Dar discursul politic prezidențial a mutat accentul de pe identificarea cauzelor lor structurale și soluționarea acestora spre o discuție moralizatoare despre complicitatea dintre populismul actorilor politici, pe de o parte, și „dependența" de servicii și ajutoare sociale a cetățenilor care trăiesc în sărăcie, pe de altă parte, de parcă această relație nu ar fi în sine o relație de putere și de exploatare a celor dezavantajați de către cei care au puterea să distribuie resurse. Totodată, acest discurs pune sub semnul egalității cazul „dependenților de ajutor social" cu situația celor care beneficiază de „alocarea preferențială a resurselor către grupuri restrânse de persoane cuplate factorului de decizie (sistem de salarizare și de pensii de lux)". În plus, el reduce politica socială la „asistența socială acordată celor care nu pot munci". Prin asocierea demontării statului social cu critica unor practici electorale/ guvernamentale care risipesc banii publici într-un fel care îi privilegiază pe cei aflați la putere, precum și prin reducerea esenței politicii sociale la crearea unor „cetățeni dependenți", acest discurs demonizează însăși ideea drepturilor și justiției sociale.

Pornind de la *Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice din România*, președintele României a ajuns la concluzia că responsabilizarea factorilor politici față de nevoile populației constau în elaborarea și implementarea unor politici sociale „prudente, coerente, bine focalizate și eficiente", care „realizează echilibru între acestea, pe de o parte, și realitățile economice și dezechilibrele socio-demografice ale țării, pe de altă parte". Cu acest scop, în 2009, Traian Băsescu promova ideea unui parteneriat public-privat, care, în condițiile retragerii statului din rolurile sale sociale, urma „să concentreze toate

resursele disponibile ale societății pentru a reduce inechitățile sociale". Dar a evitat, de exemplu, să-și pună întrebarea: ce ar trebui să facă statul, care susține prin legislație investitorii privați, pentru a-i mobiliza pe aceștia să contribuie la asigurarea drepturilor omului în relație cu angajații sau disponibilizații lor, în condițiile în care statul nu face în mod direct acest lucru față de cetățenii săi?

Declarațiile prezidențiale din 2011 justifică retragerea statului din funcțiile sale sociale, făcând referire la condițiile crizei economice din România sau la incapacitatea financiară a statului de a face față acestui rol, spunând: „Este una să încerci impunerea unui stat social într-o țară extrem de bine dezvoltată, a cărei economie generează resurse, și alta să vrei să impui exact același tip de stat într-o țară ca România, cu o economie în transformare și încă insuficient de performantă". Astfel, de la argumentele moralizatoare din 2009 a trecut la cele pragmatico-financiare, ajungând la concluzii politice structurale: România are nevoie în următorii zece ani de un „stat performant" și „eficient", a cărui performanță și eficiență se măsoară în gradul în care el renunță la atribuțiile sale sociale și asistențiale. Și toate astea după ce statul postsocialist a asistat și continuă să asiste privatizarea bunurilor publice, cronicizând prin acest sistem de (re)distribuire a resurselor inegalitatea dintre cei care au și cei care nu au control asupra mijloacelor de producție sau asupra luării deciziilor. Spre finalul argumentului său, președintele Băsescu sugerează, fără a face însă legătura explicită între neoliberalismul european și politica crizei în România, că România are o singură strategie finanțată, care „înseamnă să aplicăm ce am convenit odată cu intrarea noastră în Uniunea Europeană, la 1 ianuarie 2007".

Criza economică este folosită în acest discurs ca argument în favoarea neoliberalizării (extinderii principiilor pieței în toate domeniile vieții), fiind articulat în perioada programului de ajustare structurală impus de împrumutul

FMI din 2009. În contextul acestui program, s-a lansat noul Cod al Muncii (care, sub pretextul „flexibilizării", de fapt precarizează munca), activitățile polițienești, spitalele și școlile au fost transferate către administrațiile locale, s-a impus eficientizarea costurilor în interiorul sistemului educațional și de sănătate și s-a urmărit reforma sistemelor de asistență socială. Argumentele președintelui pentru crearea unui „stat performant care dă perspectivă cetățenilor lui" și a unui „stat eficient în locul unuia care nu își mai poate acoperi propriile cheltuieli" au fost de genul: „a fost o generozitate excesivă din punct de vedere al diverselor forme de ajutoare"; „prea multe spitale, cu prea multe paturi, cu prea puțină activitate de prevenție și prea multă activitate în spitale"; „oricâte ajutoare vrei să dai și celor care au nevoie de ele, și celor care nu justifică primirea acestor ajutoare, se îmbracă sub sintagma «stat social» și avem conștiința împăcată că am mai făcut o risipă și am mai stimulat reducerea apetitului pentru muncă"; „politica socială nu trebuie să fie focusată pe cei care au pământ în spatele casei, dar așteaptă ajutorul social și pământul rămâne nelucrat, și nu pe cei care nu acceptă orice fel de muncă, în anumite momente". Venind în completarea declarațiilor președintelui țării, premierul Emil Boc – administratorul măsurilor de austeritate, al acordului cu FMI și al consacrării racordării României la ordinea neoliberală – sugera în 2011 că „modernizarea" legislației românești din acea perioadă a urmărit scopul „de a avea o piață a muncii competitivă în raport cu ceea ce se întâmplă în Europa și în lume".

1.2. Politica de convergență ca instrument al neoliberalizării României în perioada 2011-2014

În martie 2011, guvernul României a aprobat participarea țării la Pactul Euro Plus, anunțată în cadrul Consiliului European în aceeași lună, iar o lună mai târziu a și lansat

„Programul de Convergență 2011-2014". Acesta sintetizează toate măsurile guvernamentale care s-au acomodat în mod exemplar la politica de „supraveghere a situației bugetare și coordonarea politicilor economice" din UE. Documentul prezintă obiectivele asumate (numite și „măsuri anticriză") ca fiind parte din „promovarea reformelor bugetare și structurale necesare creșterii flexibilității economiei românești" în contextul pregătirii trecerii la moneda euro. Referitor la contextul politic, mai aflăm din acest document că în perioada 2012-2014 România „a încheiat un nou program de asistență financiară preventivă comun UE/ FMI, care va asigura consolidarea programului de reformă pe termen mediu demarat în perioada 2009-2010".

Răsfoind documentul „Programului de Convergență", regăsim aici toate deziderateleleele caracteristice capitalismului neoliberal privind accentuarea privatizării (extinderea ei asupra sectorului energetic și transporturi), dar și marketizarea educației și sănătății; reformarea întreprinderilor de stat în spiritul guvernanței corporatiste (care urmărește maximizarea profiturilor), dar și transformarea statului într-un instrument polițienesc ce supraveghează cheltuielile publice în sferele care afectează populația deja sărăcită. Prevederile sale legate de stimularea creșterii investițiilor în sectorul privat și de consolidarea stabilității sistemului bancar sunt secondate de măsuri cum ar fi „sporirea controlului asupra cererilor de prestații sociale", sau „monitorizarea și eficientizarea cheltuielilor din domeniul sănătății", și, în general, de „politica limitării cheltuielilor cu bunurile și serviciile, și a reducerii subvențiilor".

„Competitivitatea" și „sustenabilitatea finanțelor publice" sunt termenii-cheie ai acestei viziuni de dezvoltare promovate sub egida „redresării economice". În capitolul „competitivitate", „Programul de Convergență 2011-2014" se referă la eliminarea barierelor de ordin legislativ și administrativ în calea comerțului cu electricitate și gaz, și la

elaborarea unui plan de eliminare a preţurilor reglementate la energie electrică şi gaze naturale. În domeniul muncii, „competitivitatea" angajatorilor privaţi este susţinută de măsurile noului Cod al Muncii cu privire la promovarea „flexibilizării", iar controlul asupra categoriilor sociale defavorizate este asigurat de legile privind munca zilieră sau ucenicia la locul de muncă. „Sustenabilitatea finanţelor publice" este susţinută discursiv prin ideea vieţii active, incluziunii active, dar şi a disciplinei financiare. Idealul „vieţii active" este tradus în măsuri cum ar fi: creşterea graduală a vârstelor standard de pensionare şi a stagiului complet de cotizare la 35 ani pentru femei şi bărbaţi, până în anul 2030; înăsprirea condiţiilor de acces la pensionarea anticipată parţială; îngheţarea punctului de pensie pentru anul 2011. În domeniul social, „disciplina financiară" s-a transpus în măsurile administraţiilor centrale şi locale de „raţionalizare a prestaţiilor sociale" şi de „eliminare a programelor ce nu fac obiectul testării mijloacelor financiare", dar şi în politica de înlocuire a numai 1 din 7 posturi care devin vacante în sectorul bugetar. Această politică este ţintită cu „dezideratul" reducerii cheltuielilor cu salariile ca procent în PIB: se prevede continuarea „politicii prudente începute în perioada 2009-2010", astfel încât ponderea acestor cheltuieli este planificată „să se reducă până la un nivel în jurul valorii de 6,5% din PIB în anul 2014 (de la 9,4% din PIB în anul 2009)". Mai departe, cu toate că, în 2010, indicatorul privind speranţa anilor trăiţi în sănătate *(healthy life years at birth)* a arătat o dezavantajare a populaţiei României (57,5 ani atât la femei cât şi la bărbaţi) faţă de media EU-27 (61,7 ani la bărbaţi şi 62,6 la femei)[19], domeniul sănătăţii a fost supus şi el raţionalizării financiare, prin măsuri cum ar fi: introducerea sistemului de coplată a serviciilor medicale;

[19] EUROSTAT, *Key figures on Europe*, 2013, p. 52 (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-13-001/EN/KS-EI-13-001-EN.PDF).

limitarea numărului de internări spitaliceşti contractate cu 10% faţă de nivelurile din 2010; reducerea adaosului de preţ plătit de guvern pentru medicamentele din programele naţionale; reducerea numărului de paturi de spital finanţate.

Măsurile legislative întreprinse în anul 2010 de către Guvernul României au adoptat în avans politica economică creionată în „Programul de Convergenţă 2011-2014" şi cu privire la resursele veniturilor bugetare, continuând protejarea categoriilor sociale cele mai avute prin sistemul unic de impozitare şi diminuând încasările din impozitul pe profit cu 4,9%. Nu este de mirare că populaţia cu venituri mici a fost afectată în mod mai accentuat de politicile de majorare a accizelor şi a TVA-ului de la 19 la 24%, sau de neacordarea indexării salariilor, sau de majorarea impozitului pe clădiri, a impozitului pe mijloacele de transport şi a amenzilor în domeniul impozitelor şi taxelor locale.

1.3. Concluzii – neoliberalizare prin permanentizarea „măsurilor anticriză"

Respectarea „Programului de Convergenţă 2011-2014" şi a acordului cu instituţiile financiare internaţionale a devenit primul şi cel mai important reper al politicii economice a României contemporane, inclusiv al direcţiilor sale de dezvoltare. Am văzut cum a fost justificat imperativul „redresării macroeconomice" şi al „eficientizării politicilor publice" prin discursul crizei economice globale, transformând problema şi într-un instrument al luptelor politice între partide. Acesta a devenit motorul nou al ideologiei şi politicii neoliberale, completând (dar fără să o înlocuiască cu totul) tema anticomunismului, firul roşu al restructurării capitaliste a României de după 1990.

La nivelul efectelor asupra vieţii cotidiene, referirea la plata datoriilor către FMI şi Banca Internaţională de Reconstrucţie şi Dezvoltare (la care România a aderat în

1972) ne poate aduce aminte de „ajustările economice" și politica de „raționalizare" (a consumului) din anii 1980 (deceniul începuturilor neoliberalizării pe plan global), în urma cărora marea majoritate a populației acestei țări a cunoscut o înrăutățire dramatică a nivelului de trai, acesta fiind sacrificat și pe altarul marilor investiții publice din acea decadă (Casa Poporului, Canalul Dunăre – Marea Neagră, sistematizarea urbană etc.). Noua etapă de neoliberalizare, cea postsocialistă, a adâncit și agravat inegalități sociale și deprivări materiale anterioare, generate de politica economică dominantă promovată de statul național interconectat cu instituțiile financiare internaționale. În centrul politicii dezvoltării economice, oricum am înțelege-o, au stat dintotdeauna și măsuri de austeritate, care au deprivat cetățenii de resurse necesare reproducerii forței lor de muncă generatoare de plusvaloare și profit, și/ sau i-au penalizat dacă în vederea autosusținerii lor au recurs la strategii informale (în domeniul locativ, ocupațional sau migraționist).

În etapa pe care o trăim azi, „măsurile anticriză" au devenit esența politicii economice și sociale românești. Odată permanentizate, speranța populației în ceea ce privește îmbunătățirea condițiilor de trai este proiectată pe scena competiției pentru fondurile europene. Justiția socială promisă de agenda socială europeană devine astfel un teren al competitivității și al meritului, fiind extrasă prin politica neoliberală din sfera drepturilor omului. Cei care nu devin „competitivi" pe această piață „nu merită" bunăstarea socială, „nu merită" educație bună, „nu merită" locuri de muncă și locuințe decente, ba chiar „nu merită" nici speranță de viață mai ridicată. Astfel, pe lângă faptul că neoliberalismul structurează economia, precum și relația dintre stat, piață și cetățeni, el creează și noua persoană ideală („omul nou" al timpurilor noastre), persoana antreprenorială și competitivă, care se califică ca „om" și beneficiază de drepturile omului (inclusiv drepturi locative, drepturi ale muncii etc.),

însă produce și categoriile sociale percepute ca „nemerituoase" sau chiar subumane.

2. Dezvoltare antreprenorială și neoliberalizarea la nivel local

Pe baza analizei de discurs a unor documente privind programele de dezvoltare promovate de municipalitatea Aiudului și Calafatului, în cele ce urmează voi ilustra cum transpun actorii locali decizionali în scheme locale viziuni neoliberale de dezvoltare reiterate azi de Comisia Europeană și Banca Mondială. La final, voi arăta că aceste modele bazate pe ideologia antreprenorială transformă dezvoltarea însăși într-o afacere a autorităților locale, companii private, firme de consultanță sau organizații negu-vernamentale, fiind departe de a fi o dezvoltare bazată pe drepturi pusă în slujba justiției sociale. Analiza identifică termenii-cheie ai acestui model (competitivitate, cultură antreprenorială, parteneriat public-privat, marketizare) și modul în care ei sunt resemnificați local de către decidenți în vederea susținerii pieței și a investitorilor privați de către stat, precum și a retragerii statului din responsabilitățile sale sociale față de cetățeni.

2.1. Viziuni de dezvoltare pentru Aiud (2007-2013): cultură antreprenorială, competitivitate și marketizare

„Strategia de Dezvoltare a Municipiului Aiud"[20] a definit „interesul comunitar" servit de această strategie prin

[20] „Strategia" a fost elaborată în numele Primăriei de către Fundația PAEM Alba (http://www.paemalba.ro/) cu sediul în Alba Iulia. Fundația PAEM a fost înființată ca organizație neguvernamentală la sfârșitul anilor 1990, beneficiind de parteneriatele încheiate cu autorități locale și județene. Ea este specializată în consultanță pentru proiecte europene și asistență tehnică pentru elaborare de politici publice, dar derulează și programe de dezvoltare (într-unul din proiectele sale, ROMA-RF, dezvoltarea

următorii termeni-cheie: dezvoltare durabilă, regenerare urbană, cultivarea competitivității și îmbunătățirea guvernanței locale. Strategia a fost elaborată și adoptată de Consiliul Local în februarie 2008 în spiritul aderării României la Uniunea Europeană, iar planurile sale de acțiune au fost puternic axate pe direcțiile și programele operaționale ale fondurilor structurate dedicate României.

„Strategia" relevă modul predominant al gândirii instituționale despre responsabilitatea autorităților locale și prioritățile acestora, având în vedere următoarele caracteristici negative ale orașului: poziție geografică dezavantajată, infrastructură săracă, migrația forței de muncă, utilizarea slabă a potențialul său agricol, lipsa implicării actorilor comunitari în procesele decizionale locale. Această „Strategie" reiterează pe plan local viziunea antreprenorială generală conform căreia autoritățile publice trebuie să vină în întâmpinarea agenților economici privați, oferindu-le locuri pentru investiții, facilități fiscale, terenuri și oportunități de infrastructură. Idealul statului creator de piață se încorporează în planurile locale de creare a unui parc industrial și a unui birou de informare dedicat investitorilor, având în vedere potențialul economic al localității, inclusiv forța sa de muncă. „Strategia" identifică circa 60 de planuri de acțiune privind asigurarea „competitivității orașului", în speranța că agenții economici și mai ales întreprinderile mici și mijlocii vor atrage fonduri europene pentru implementarea lor în domeniul industriei, agriculturii, turismului sau protecției mediului, iar parteneriatele public-privat vor derula programe de formare profesională care să pregătească forța de muncă pentru ele. Pe de altă parte, „Strategia" observă că avantajul competitiv al localității constă în faptul că aceasta

economiei sociale pentru romi în domeniul reciclării materialelor de ambalaj, a colaborat cu Asociația Romilor PAKIV din Alba Iulia). Textul „Strategiei" este disponibil on-line: http://www.aiud.ro/AplicatiiOnline/Hotarari_2003_2008/2008/02.februarie/h50_2008.pdf.

furnizează forță de muncă ieftină pentru investitori autohtoni și străini. Ea consideră că pe plan local marketizarea turismului și agriculturii (cea din urmă producând în prezent mai ales pentru subzistența gospodăriilor) este cheia modernizării economice, înțelese drept un proces de transformare a economiei bazate pe intensitatea muncii într-o economie bazată pe intensitatea capitalului și tehnologizării.

În ceea ce privește serviciile sociale, „Strategia" definește doar șase planuri de acțiuni și în mod predominant accentuează faptul că ele trebuie externalizate către parteneri privați. Argumentele din spatele acestei opțiuni sunt multiple: de la lipsa de fonduri și nevoia de a preveni creșterea costurilor serviciilor sociale, trecând prin ideea că administrația locală nu poate asigura întregul spectru al serviciilor sociale de care populația ar avea nevoie, până la „îngrijorarea" cu privire la efectele asumării de către autoritățile publice a întregii responsabilități în acest domeniu, care ar putea reduce implicarea cetățenilor și a comunității. Cu privire la dezvoltarea resurselor umane, prin această „Strategie" municipalitatea Aiudului întrevede un rol pentru sine în cultivarea culturii antreprenoriale și manageriale în rândurile cetățenilor, afirmând: „Spiritul și cultura antreprenorială sunt soluția pentru rebalansarea efectelor negative ale ajustării structurale și reconstruirii industriei, pentru că acestea pot genera alternative economice și sociale, și pot îmbunătăți statutul economic al grupurilor sociale aflate sub riscul șomajului".

Pe baza informațiilor accesibile despre implementarea proiectelor din fonduri structurale în România[21], putem observa că în perioada 2008-2013 Primăria Municipiului Aiud a implementat câteva mari proiecte de dezvoltare

[21] De exemplu, pe pagina de internet a Proiectelor Structurale (http://www.proiecte-structurale.ro/Proiecte.aspx?cuvCheie=Aiud&cID=5), sau a Ghidului Primăriilor (http://www.ghidulprimariilor.ro/list/cityHallDetails/PRIM%C4%82RIA_AIUD/129445).

infrastructurală în vederea extinderii rețelei de apă și canalizare, reabilitării cetății medievale, valorificării potențialului turistic al Văii Aiudului, prin modernizarea drumurilor (un proiect de circa 7 milioane de euro), precum și reabilitării structurale a Colegiului Bethlen Gábor (printr-un alt proiect în valoare de 7 milioane euro). Patru proiecte de dezvoltare a resurselor umane au fost derulate în domeniul ocupării forței de muncă de către Fundația Umanitară Progpers Aiud[22] în parteneriat cu Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă și cu câteva firme de consultanță și organizații neguvernamentale specializate în formare vocațională. Trei proiecte ale unor întreprinderi mici și mijlocii au fost implementate de companii locale din domeniul prefabricatelor de beton armat, construcții și mobilier de grădină.

2.2. Viziuni de dezvoltare pentru Calafat (2012): parteneriat public-privat, competitivitate și prezervarea moștenirii rurale

Bazându-se pe oportunitățile de finanțare ale Uniunii Europene și politicile sale de dezvoltare, în special pe Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR)[23], municipalitatea orașului Calafat, împreună cu 19 localități rurale (majoritatea din partea de sud-est a județului Dolj și o comună din județul Mehedinți), a elaborat în 2012 un Plan de Dezvoltare Locală pentru teritoriul

[22] Activă din 2010, Fundația a funcționat pe baza contractelor cu Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă și cu Primăria Aiud, furnizând servicii pentru aceste autorități publice (de exemplu, prin biroul de consultare a cetățenilor).

[23] Acest instrument financiar a fost introdus de UE în cadrul reformării Politicii Agricole Comune în 2003 și 2004. Înființat prin Reglementarea CE 1290/2005, el și-a propus să întărească politicile de dezvoltare rurală ale Uniunii în perioada 2007-2013 (vezi http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/l60032_en.htm).

numit micro-regiunea Calafat. Grupul de Acțiune Locală (GAL) „Calafat" a fost înființat ca o organizație neguvernamentală[24], conform procedurilor stabilite de Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, în noiembrie 2012, cu obiectivul principal de a sprijini creșterea atractivității zonei și a competitivității produselor și serviciilor sale. GAL „Calafat" este un parteneriat public-privat cu 25 de membri, dintre care șapte primării, nouă companii și nouă organizații neguvernamentale. Pe lângă primarul său, orașul Calafat este reprezentat în acest GAL de compania privată SC Tradex Industries SRL, de Asociația Locală a Patronilor de Întreprinderi Mici și Mijlocii (PLIMM), de Organizația de Pescărie, dar și de Asociația pentru Integrarea Romilor din Oltenia.[25] Elaborarea Planului de Dezvoltare Locală a fost o activitate externalizată către o companie care nu este nominalizată în document, și care a colaborat cu experți LEADER spanioli, iar GAL „Calafat" prevede ca expertiza legată de acest Plan să fie subcontractată și în continuare.

În urma selectării GAL „Calafat" de către Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Locale împreună cu alte 120 micro-regiuni similare cu o populație între 10.000 și 100.000 de locuitori, acesta a fost abilitat să implementeze programul LEADER, care se bazează pe ideea că autoritățile

[24] Publicul este informat despre GAL „Calafat" pe pagina de internet: http://calafat.org.ro/. Cei interesați pot găsi aici, pe lângă prezentarea „Planului de Dezvoltare Locală" al GAL „Calafat", și câteva documente organizaționale și informații despre apelurile de proiecte, dar nu află nimic despre proiectele locale efectiv derulate, sau despre proiectele depuse spre finanțare. La capitolul „politici implementate", pagina de internet prezintă doar un proiect de 2 milioane euro câștigat în domeniul pescăritului.

[25] În conformitate cu o pagină de internet a catalogului organizațiilor neguvernamentale din România, această Asociație a fost înființată în 2009 (vezi http://www.stiriong.ro/detaliu-csc/vrs/IDcsc/3362). Ea se autopromovează ca organizație non-profit, care livrează ajutor umanitar și servicii sociale, fiind dedicată combaterii discriminării și sărăciei, precum și integrării grupurilor vulnerabile pe piața muncii și dezvoltării comunitare. Asociația nu are propria sa interfață virtuală și nu am găsit informații relevante despre activitatea sa efectivă.

publice nu posedă resurse instituționale, umane și financiare pentru elaborarea și implementarea unor planuri de dezvoltare locală, de aceea respectivele resurse trebuie asigurate de parteneriatele privat-public de tipul Grupurilor de Acțiune Locală. Modelul promitea să extindă participarea cetățenească dincolo de descentralizarea administrativă consacrată de Legea Administrației Publice din 2001, care prevedea înființarea unor Asociații de Dezvoltare Inter-Comunitară în vederea coordonării dezvoltării așa-ziselor zone metropolitane sau micro-regiuni. Totuși, putem observa că această capacitate a GAL-urilor rămâne limitată la reproducerea regimului local de putere aflat sub controlul unor structuri organizaționale deja puternice (cum ar fi autoritățile locale, companii private, organizații neguvernamentale înființate pentru atragerea fondurilor europene, de multe ori interconectate între ele și în prealabil). În mod efectiv, aceste grupuri locale nu extind luarea deciziilor înspre mecanismele democrației participative sau ale unei participări cetățenești reale. Justiția participativă promisă de acest sistem nu poate fi reală, întrucât GAL-urile acționează mai mult ca administratori tehnici ai Fondurilor Europene, și chiar dacă ele sunt responsabilii elaborării Planurilor de Dezvoltare Locală (cadrul acestor proiecte individuale), acestea din urmă sunt concepute pe fondul programelor operaționale stabilite în relația dintre guvern și Comisia Europeană, departe de controlul cetățenilor.

Un alt aspect important al conceptului care fundamentează ideea GAL-urilor în România postsocialistă este faptul că ele promovează un model de dezvoltare susținut de condamnarea comunismului. Documentul de planificare GAL „Calafat" face apel la această poziție de mai multe ori: afirmă că dificultățile stabilirii unor parteneriate între diverși actori pot fi explicate de moștenirea comunistă, care a diminuat încrederea în inițiative colective și, în particular, în formele de asociere instituționalizate; pe de altă

parte, susține că subdezvoltarea teritoriului se datorează industrializării socialiste forțate și artificiale, care la rândul ei a fost afectată după 1990 de procesul de tranziție la economia de piață și de prăbușirea companiilor publice. Aceste argumente doresc să justifice și eligibilitatea orașului Călărași pentru programul LEADER (original croit pentru zone rurale) prin următoarea logică: localitatea a fost creată artificial ca oraș, cunoaște o dezvoltare locală precară și o economie locală bazată pe sectorul agricol, ea este un oraș cu caracter rural din punctul de vedere al serviciilor, dar pe de altă parte are totuși potențialul să promoveze un model urban în micro-regiune.

În momentul elaborării Planului de Dezvoltare Locală pentru teritoriul GAL „Călărași", municipalitatea orașului a raportat trei programe de dezvoltare infrastructurală incluse în „Strategia" sa „de Dezvoltare pentru perioada 2007-2013". Cu un buget total de circa 17 milioane de euro acoperit din fonduri PHARE și fonduri europene pentru protecția mediului, aceste programe au țintit îmbunătățirea serviciilor de utilități publice, extinderea rețelei de apă și canalizare, și modernizarea managementului deșeurilor. Concluziile Planului de Dezvoltare Locală din 2012 cu privire la prioritățile imediate ale zonei pun accentul pe: dezvoltarea unor companii rurale și turistice mici și mijlocii prin educația antreprenorială a populației; dezvoltarea infrastructurii sociale, a patrimoniului local și a serviciilor furnizate pentru comunități, dar și prezervarea moștenirii și identității rurale a teritoriului; capitalizarea, modernizarea și tehnologizarea sectorului agricol, astfel încât agricultura de subzistență practicată în gospodării să se transforme în producție dedicată pieței; acțiuni de formare și reconversie profesională dedicate populației; și nu în ultimul rând, susținerea Grupului de Acțiune Locală. În pofida acestor planuri ambițioase, transpuse în 64 idei de proiecte, Planul de Dezvoltare Locală identifică un buget relativ redus, de circa

3,5 milioane de euro, dar anticipează un cost anual de circa 300.000 de euro pentru funcționarea în sine a GAL-ului.

2.3. Concluzii – neoliberalizare prin dezvoltare antreprenorială

Un aspect central al viziunilor de dezvoltare promovate în și pentru România, o tendință manifestată și (re)produsă local (printre altele și în Aiud și Calafat, cum am văzut mai sus), este reconfigurarea rolului statului în dezvoltare și implicit a relației sale cu piața, pe de o parte, și cu cetățenii sau cu societatea, pe de altă parte. Modul în care autoritățile locale se autodefinesc ca agenți puternici puși în slujba investitorilor economici privați, și ca actori slabi care nu pot (și nu trebuie) să soluționeze consecințele sociale ale restructurării economice, este un simptom al paradigmei mai largi ce reconstruiește România postsocialistă într-un ton neoliberal. Modelul antreprenorial al dezvoltării economice și sociale susține procesul de neoliberalizare și în România, așa cum se întâmplă și în alte țări. El se bazează pe, dar totodată și promovează ideea că „bunăstarea umană poate fi asigurată prin desfășurarea libertăților și capacităților individuale antreprenoriale într-un context instituțional caracterizat de drepturile proprietății private, piețe libere și comerț liber"[26].

Într-un context postsocialist cum este și cel românesc, argumentele aduse în favoarea acestui model de organizare și dezvoltare a economiei și societății sunt puternic bazate pe condamnarea comunismului și, asociat fiind cu el, a statului social. Anticomunismul informează și efortul de reconfigurare a rolului statului, astfel încât acesta este destinat creării și prezervării unui cadru instituțional care extinde principiile competitivității și ale pieței în toate domeniile

[26] David Harvey, *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford, Oxford University Press, 2005, p. 2.

vieții, inclusiv în strategiile de dezvoltare. Costul acestei schimbări este dezarmarea agenților publici în ceea ce privește furnizarea serviciilor sociale, un fenomen care nu este perceput ca ceva ce (re)produce nedreptatea socială, ci ca un mod (dezirabil) de guvernanță. Astfel de procese se derulează și la nivel local, și – cum a demonstrat analiza de mai sus legată de Aiud și Calafat – ele rezultă în faptul că orașele încetează să mai fie spații ale reproducerii sociale și devin teritorii ale competitivității.[27] În acest proces, ideea nevoii de a cultiva un spirit antreprenorial nu doar ghidează construirea discursivă a dezvoltării, ci însăși elaborarea planurilor de dezvoltare în sine devine o afacere. Primăriile externalizează această activitate unor companii, organizațiile neguvernamentale de la nivel național care se bucură de sprijin guvernamental sau prezidențial, asigurându-și existența din administrarea fondurilor Băncii Mondiale, Uniunii Europene sau altor instituții transnaționale, iar multe dintre ONG-urile locale se creează cu scopul de a atrage aceste fonduri, de obicei prin intermediul unor firme de consultanță specializate pe aplicații și management de proiect. În cadrul acestui sistem, capacitatea de a atrage fonduri externe devine o caracteristică a sinelui dezirabil, cel antreprenorial (atât în cazul persoanelor fizice, cât și în cazul persoanelor juridice), iar cei care nu pot îndeplini această cerință sunt stigmatizați ca subiecte „nemerituoase" de dezvoltare. În aceste condiții, strategiile de dezvoltare locale, chiar dacă se doresc a fi foarte ambițioase în termenii programelor proiectate, stau sub riscul de a nu fi transpuse în intervenții efective, din moment ce actorii locali (nemaivorbind de categorii marginalizate) nu sunt capabili, din diverse motive, să elaboreze proiecte „competitive" pe piața fondurilor.

[27] Bob Jessop, „Liberalism, Neoliberalism and Urban Governance: a State-theoretical Perspective", *Antipode*, vol. 34, nr. 3, 2002, 452-472

Pe lângă toate acestea, să nu uităm de faptul că practicile guvernanței neoliberale în România au devenit predominante și foarte vizibile prin măsurile de austeritate impuse asupra populației cu începere din 2010, ca o condiție împachetată în creditul Fondului Monetar Internațional sub forma programului de ajustare structurală. Și să observăm cum se continuă această direcție prin modelul de dezvoltare *„competitive cities"*, recomandat României de Banca Mondială la sfârșitul anului 2013, care definește orașele competitive ca motoare ale dezvoltării.[28]

CONCLUZII FINALE – „REFORMA STATULUI", DE LA GUVERNANȚĂ LA GUVERNAMENTALITATE NEOLIBERALĂ

În ceea ce privește politica dezvoltării pentru perioada de după 2014, aceasta este structurată de două mari strategii agreate de România în relația sa, pe de o parte, cu Banca Mondială[29] și, pe de altă parte, cu Comisia Europeană[30]. În elaborarea propunerii românești privind

[28] Vezi raportul *Competitive Cities. Reshaping the Economic Geography of Romania* (http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2014/02/20/000456286_20140220151016/Rendered/PDF/843240v10Full00s0Box382123B00OUO070.pdf). El a fost elaborat și prezentat guvernului României și în particular Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice ca o propunere pentru strategia de dezvoltare regională pentru perioada 2014-2020, ce ar avea menirea să îmbunătățească capacitatea de absorbție a Fondurilor Structurale. Propunerile Raportului Băncii Mondiale au fost fundamentale și în elaborarea „Acordului de Parteneriat 2014-2020" între România și Uniunea Europeană.

[29] *Country Partnership Strategy for Romania for the period 2014-2017* (http://documents.worldbank.org/curated/en/2014/04/19552473/romania-country-partnership-strategy-period-fy2014-2017), aprilie 2014.

[30] *Partnership Agreement România* (http://www.fonduri-ue.ro/propunerea-oficiala-a-acordului-de-parteneriat-2014-2020), adoptat de Comisia Europeană în august 2014.

utilizarea Fondurilor Europene în perioada 2014-2020, Banca Mondială a acționat în calitate de consilier al guvernului, deci relația dintre actorii naționali și internaționali în ceea ce privește planificarea dezvoltării sau gândirea strategiei de dezvoltare în funcție de oferta fondurilor europene se reproduce mai departe.

În paralel cu raportul *Competitive Cities*, care la rândul său a fost aplicarea pe cazul României a *World Development Report 2009: Reshaping Economic Geography*, în capacitatea sa de consilier pe lângă guvernul României, Banca Mondială a pregătit și un alt studiu (care și el pare să devină un document important al dezvoltării în România deceniului următor). Acesta observă: „Orașele românești continuă să se afle în fața unor provocări critice: au un număr semnificativ de pungi de sărăcie, cu grupuri sărace și marginalizate care lucrează sub potențialul lor productiv; (...) ele sunt în suferință în ceea ce privește serviciile de bază și calitatea vieții în general"[31]. Banca Mondială a lansat în aprilie 2014 raportul cu rezultatele cercetării asupra comunităților urbane marginalizate[32] și un manual practic privind elaborarea strategiilor de integrare a comunităților urbane marginalizate în România[33]. Acesta din urmă prezintă abordarea *„community-led local development"*, modelul dezvoltării locale plasate sub responsabilitatea comunității, recomandată României de către Comisia Europeană pentru

[31] *Competitive Cities: Reshaping the Economic Geography of Romania. Integrating Urban Marginalized Communities and Making EU Structural Funds Work for the Poor* (http://www.worldbank.org/en/results/2014/04/11/reshaping-the-economic-geography-of-romania).

[32] Vezi raportul *The Atlas of Urban Marginalized Areas in Romania* (http://backend.elard.eu/uploads/wb-project-in-ro/atlas_24april_en.pdfhttp://backend.elard.eu/uploads/wb-project-in-ro/integration_strategies_a4_en_print.pdf).

[33] Vezi manualul *The Elaboration of Integration Strategies for Urban Marginalized Communities in Romania* (http://backend.elard.eu/uploads/wb-project-in-ro/integration_strategies_a4_en_print.pdf).

perioada 2014-2020. El se bazează, la rândul său, pe paradigma LEADER, discutată în studiul de față în relație cu viziunile de dezvoltare promovate în orașul Calafat. Aceste modele se fundamentează pe abordarea neoliberală a dezvoltării comunitare, care promite să genereze schimbare socială prin creșterea participării comunitare la guvernanța locală, dar de fapt, în cel mai bun caz, înlocuiește justiția socială cu o justiție procedurală.[34] Împreună cu alocarea soluționării marginalizării sociale pe seama fondurilor europene fără încadrarea proiectelor individuale în strategiile locale de dezvoltare, „dezvoltarea comunitară" – care, sub pretextul atractiv al capacitării *(empowerment)*, transpune soluționarea problemelor în ograda celor afectați de ele – reproduce marginalizarea socială prin stigmatizarea ca „nemerituoși" sau chiar incapabili de dezvoltare a celor care nu sunt „competitivi" pe piața fondurilor.

Întrevedem în acest (nou) context o nouă etapă a neoliberalizării, care pare a se înscrie în tendința pe care unii o numesc post-neoliberalism (sau *post-Washington consensus*), în măsura în care aceste strategii promit recuperarea dimensiunii sociale a agendei europene. Alții însă consideră că aceste ajustări consolidează de fapt neoliberalismul printr-un fals neo-keynesianism, fiind o adaptare a acestui regim la criza pe care a creat-o. În spiritul celor din urmă observ că termenii-cheie ai măsurilor pentru „reducerea sărăciei" rămân cei cu care ideologia neoliberală ne-a familiarizat în decada anterioară. Ele își propun dezvoltarea competitivității și culturii antreprenoriale în rândul populației (inclusiv a celei dezavantajate), sau capacitarea indivizilor pentru a-și soluționa problemele cu care se confruntă. Dezvoltarea economică și socială rămâne în aceste strategii pe seama parteneriatelor public-privat sau a „comunității locale", fără

[34] Vezi Marianne Morange și Sylvie Fol, „City, Neoliberalisation and Justice", *op. cit.*

schimbarea tendinței principale în ceea ce privește guvernanța neoliberală prin care statul se pune în slujba pieței și în defavoarea socialului. Ea va susține în continuare investițiile private, care sunt atrase în România datorită „avantajului său competitiv" (forța de muncă ieftină a populației active), dar și justificarea/ naturalizarea adâncirii inegalităților sociale.

Existența paralelă sau succesivă a celor două viziuni de dezvoltare din România (dezvoltarea antreprenorială bazată pe competiție și modelul dezvoltării incluzive, care, cum am văzut, este și el condiționat de competitivitate) poate fi explicată prin interpretarea propusă de Morange și Fol. Autoarele arată cum, în diferite zone ale lumii, neoliberalizarea funcționează pe un continuum al secvențelor de *roll-back* și *roll-out* al justiției sociale și redistributive. Ele observă că, de obicei, după faza de *roll-back* în care politicile neoliberale de ajustare structurală adâncesc inegalitățile sociale, sistemul capitalist încearcă să corecteze aceste efecte prin măsuri *roll-out*, care constau în primul rând din facilitarea unei mai mari participări cetățenești în numele justiției procedurale. Din acest motiv, „neoliberalizarea este adeseori acompaniată de reformularea discursurilor despre dreptate"[35], dar întrebarea este dacă participarea (îmbunătățirea justiției procedurale) poate sau nu – sau în ce măsură poate – să producă rezultate sociale corective. Acest fenomen va putea fi studiat și în România, urmărind de exemplu impactul modelului „dezvoltării plasate sub responsabilitatea comunității" asupra reducerii (efectelor) marginalizării sociale (a romilor). Experiențe din alte zone ale lumii arată că participarea mai largă poate conduce la forme ale împărtășirii puterii, dar așa cum se desfășoară ea, rămâne în continuare compatibilă cu sistemul de management neoliberal[36] care delegă „comunității locale"

[35] *Idem.*, p. 16.

[36] Marie-Hélène Bacqué și Carole Biewener, „Different Manifestations of the Concept of Empowerment: The Politics of Urban Renewal in the

rolurile clasice ale serviciilor publice. Sau, altfel spus, marile așteptări față de acest model de dezvoltare maschează de fapt cum „retorica incluziunii sociale se poate distorsiona în favoarea excluziunii materiale", sau cum „forța de muncă prost plătită poate fi exploatată în numele echității"[37]. Prin analiza viziunilor de dezvoltare locale promovate în cele două orașe, am putut deja depista astfel de evoluții ale logicii lor ascunse. Argumentul conform căreia, pe de o parte, dezvoltarea depinde de atragerea investitorilor privați în oraș, iar pe de altă parte avantajul competitiv al localității constă din costurile reduse ale forței de muncă, o transformă pe cea din urmă într-un factor care servește capitalul și nu incluziunea socială, în sensul de acces la resursele unei vieți decente.

Drept consecință, modelul dezvoltării antreprenoriale – susținută și de reforma statului în direcțiile descrise în acest studiu – poate să conducă cel mult la încorporarea adversă[38] a celor marginalizați de ordinea neoliberală. Încorporarea adversă are un rol aparte în acest sistem, datorită modului în care guvernanța neoliberală produce efecte materiale (și) prin faptul că politicile sale funcționează (și) ca tehnologii politice și tehnologii ale sinelui[39]. Antropologia politicilor[40] și teoria guvernamentalității[41] sunt instrumente prin care

United States and the United Kingdom", *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 37, nr. 6, 2013, pp. 2198-2213

[37] Marianne Morange și Sylvie Fol, „City, Neoliberalisation and Justice", p. 17.

[38] Sam Hickey și Andries du Toit, *Adverse Incorporation, Social Exclusion and Chronic Poverty*, Manchester, University of Manchester, 2007.

[39] Hubert Dreyfus și Paul Rabinow, *Michael Foucault: Beyond Structuralims and Hermeneutics*, Chicago, University of Chicago Press, 1983.

[40] Cris Shore și Susan Wright (coord.), *Anthropology of Policy. Critical Perspectives on Governance and Power*, Londra, Routledge, 1997; Cris Shore, Susan Wright și Davide Però (coord.), *Policy Worlds: Anthropology and the Analysis of Contemporary Power*, New York, Bergham Books, 2011.

[41] Michel Foucault, „Governmentality", *op. cit.*; Huub van Baar, *The European Roma. Minority Representation, Memory, and the Limits of Transnational Governmentality*, Amsterdam, University of Amsterdam, 2011.

putem demonstra că neoliberalizarea înfăptuită (și) prin reforma statului postsocialist conduce la o dezvoltare inegală[42] sau la o dezvoltare ce privilegiază profitul pe seama oamenilor[43] și favorizează piața în detrimentul cetățeniei sociale, în timp ce, printr-un rasism economic, îi clasează pe cei precari în poziția inferioară de „non-persoană" sau „ne-om", explicându-le eșecurile prin presupusele lor caracteristici individuale sau culturale (de grup). „Reforma statului" își îndeplinește rolul în procesul de neoliberalizare atunci când – dincolo de restructurarea „de sus" a politicilor publice și a propriilor structuri și acțiuni – creează subiecți care se autopercep ca atare, astfel încât ei înșiși contribuie „de jos" la realizarea ordinii sociale care îi subordonează și inferiorizează.

[42] David Harvey, *Spaces of Global Capitalism. Towards a Theory of Uneven Geographical Development*, Londra & New York, Verso, 2006.
[43] Noam Chomsky, *Profit Over People. Neoliberalism and Global Order*, New York, Seven Stories Press, 1999.

Unirea Basarabiei cu România se amână. Băsescu, eurociocoii şi Unirea

Vasile Ernu

Am fost invitat la TVR1, la emisiunea „Între bine şi rău", la o dezbatere pe tema unirii României cu Basarabia.[1] Toţi invitaţii făceau parte cam din acelaşi grup politic, având o viziune liberală, cu puternic accent de secol XIX, centrată pe un etnicism care îi atribuie un rol civilizator „european" „patriei Mamă" în raport cu Basarabia, „copilul mai mic" dinspre Est. Eu am fost adus, probabil, pe post de oaie neagră: pentru a ne juca de-a diversitatea. Totul a pornit de la o declaraţie a preşedintelui Băsescu, care a anunţat un nou proiect de ţară: *Unirea Republicii Moldova cu România*. Vast proiect.

BĂSESCU, EUROCIOCOII ŞI UNIREA

Câteva idei pe care am vrut să le punctez în emisiune şi pe care nu ştiu cât am reuşit să le enunţ clar. Pe scurt:

Un astfel de proiect de ţară, singurul nostru proiect post-comunist anunţat, pentru că proiectele UE & NATO nu sunt

[1] http://www.tvrplus.ro/editie-intre-bine-si-rau-159684.

proiectele noastre, ci niște proiecte externe, la care am aderat, este anunțat fără a ni se oferi vreo explicație. O petardă, o fumigenă de la care lăcrimăm, aruncată de președinte cu un scop mai degrabă electoral. Basarabia este o vacă bună de muls, deoarece alegătorul cu pașaport românesc de dincolo de Prut e un votant fidel al grupului Băsescu. Președintele știe bine acest lucru. Avem un proiect, domnule Băsescu? Ne puteți arata măcar o pagină scrisă despre cum arată pașii minimi care trebuie făcuți în vederea realizării acestui proiect? Mâine poate doriți să refaceți Dacia Mare, sau poate chiar Imperiul Bizantin. S-o facem, dar poate ne dați și ceva informații cât de cât palpabile, ceva descriptibil, măsurabil și rațional. Putem participa și noi, cetățenii, la acest proiect, sau noi suntem doar carne de tun, buni doar la robie și război?

Bun. Dar ce vor zice Comisarii Poporului de la Bruxelles, fără de care nu mișcă nimic în front aici? Mă tem că la prima mârâială vom face ceea ce facem de obicei: vom sta drepți, vom executa și vom semna în alb orice ne cer ei.

Dar oare ce părere vor avea despre acest proiect cămătarii de la FMI, fără de care nu stabilim nici prețul la pâine? Bancherii, știm bine, au în acest moment cel mai greu cuvânt de spus. Oare de ce? România se comportă de ceva vreme ca o simplă gubernie a Bruxelles-ului & FMI-ului. Nu cred că România poate avea curaj și resurse să-și propună un proiect fără acordul celor de la centru.

Dar ce spun liderii politici de la Chișinău? Au spus unanim NU. Ei nu vor, firește, să-și piardă privilegiile și au anunțat că au un alt proiect de stat: independență, integrare în UE, bunăstare etc. Nu vor nicio Unire. Citiți declarațiile prim-ministrului Leancă, a președintelui Timofti și a liderilor partidelor de guvernare, Filat și Lupu. Un NU răspicat. Opoziția spune un NU și mai radical. Dar are și România din când în când complexele ei de „frate mai mare".

Știm ce vrea populația din cele două țări? Să întrebăm cetățenii celor două țări, nu să facem sondaje pe colțul mesei. Să facem un referendum...

Dacă cetățenii celor două țări își doresc Unirea, de ce nicio forță politică din România sau Republica Moldova nu-și asumă un astfel de proiect ca program politic? Banal de simplu: nu vor fi votați. Altele sunt prioritățile, problemele, urgențele și realitățile celor două țări. Partidul Liberal din Republica Moldova, care mai flutură ideea unirii pe la TV, fluctuează între 7 și 10%. Acesta e nucleul dur al unioniștilor din Republica Moldova. În rest, ideea care domină în Republica Moldova la mai toate nivelele este cea de stat suveran. Vreau să văd o forță politică ce-și asumă un astfel de proiect. Nu veți vedea curând așa ceva. Avem însă Alianța pentru Integrarea Europeană, pentru că UE este mirajul la care visează o majoritate confortabilă. Dar nu se știe până când.

Cum putem acorda credit unei elite politice românești care de câțiva ani de zile tot promite 100 de milioane de euro[2] Republicii Moldova, bani care s-au pierdut prin tratate, ministere, comisii etc.? Cert este că aceasta dovedește o incapacitate a României de a gestiona minime probleme și fonduri. Despre ce proiect de țară vorbim?

Cum e posibil să anunțăm cu surle și trâmbițe un simplu gazoduct de la Iași la Ungheni și să nu fim capabili să-l facem de atâta timp? Nu putem suda și monta câteva țevi pe un spațiu atât de mic? Cum poți să acorzi credit unei elite politice care nu e capabilă să realizeze un banal proiect?

Era să uit de faimoasele consulate românești din Moldova. Se spune că ambasadele și consulatele sunt imaginea țării pe care o reprezintă. E prima instituție cu care se intersectează un cetățean al unei alte țări. Eu, personal, m-am săturat să aud plângeri cu nemiluita de la rude, prieteni,

[2] http://www.romanialibera.ro/economie/finante-banci/romania-nu-si-a-respectat-promisiunile-fata-de-republica-moldova-319518.

cunoștințe. Toți se plâng de tratamentul inuman la care sunt supuși. Am cel puțin cinci prieteni care au zis că nu vor mai călca în viața lor în aceste consulate românești. Își iau vize de la bulgari, unguri, germani, francezi. Nu mai vor să aibă de-a face cu consulatele românești. Oare de ce? Și vorbim de oameni care știu să lupte pentru drepturile lor, oameni cu stare și umblați în lume. Nu vreau să-mi imaginez cum sunt tratați oamenii veniți de pe la țară... Ultimul exemplu este al amicului Dumitru Crudu: citiți[3]. Dacă nu putem să facem să funcționeze un amărât de consulat, la ce proiect de țară visează președintele Băsescu? Să dovedim mai întâi că știm să facem să funcționeze un ghișeu.

Avem însă și un proiect reușit: nenumăratele burse de studiu acordate, începând cu anii '90, elevilor și studenților din Republica Moldova. Chiar dacă au existat anumite probleme, acesta este cel mai consistent proiect al României în relația cu Republica Moldova. Din păcate, nimeni nu a gândit un pas mai departe și nu l-a dezvoltat.

Realitatea este că avem o țară care nu-și poate număra cetățenii, care nu e capabilă să organizeze un elementar recensământ și care nu ne poate oferi date minime despre cetățenii săi: câți mai suntem, pe unde mai suntem, cu ce ne ocupăm etc. Cum ar putea o astfel de țară să ne spună care sunt problemele reale ale Republicii Moldova, un stat vecin și independent? Știe cineva la Cotroceni că Republica Moldova este un spațiu care și-a construit modernitatea, așa fragilă cum e, aparținând unor state precum Rusia Țaristă și URSS, și doar câțiva ani României? Își pune cineva problema că acest lucru presupune un alt tip de organizare, infrastructură, construcție socială, mentalitate, cultură urbană etc.? De minorități și problemele lor nici nu mai vorbesc. Se întreabă cineva de

[3] http://elldor.info/2013/09/dumitru-crudu-am-fost-la-consulat-sa-mi fac-viza-pentru-romania-si-am-fost-tratat-ca-ultimul-om-intr-un-mod-se curist/.

ce doar 5% din românofoni se consideră români și 95% moldoveni (2004), sau 15% față de 85%, într-o altă variantă? Analizează în profunzime cineva aceste date? Mă îndoiesc. Nouă ne place să vorbim doar despre identitatea națională și uităm sau ignorăm multiplele identități care ne pot crea mari probleme: identități politice, sociale, religioase, culturale etc. Mare atenție și cu fantasmele identității naționale: elita Basarabiei a fost doar parțial prezentă la proiectul de construcție națională din secolul al XIX-lea, iar ceea ce avem azi în Basarabia este mai degrabă un produs național sovietic combinat cu mitologia național-românească de secol XIX. Este o temă sensibilă și destul de complicată, care trebuie analizată atent. Cunoaște cineva la București, în afara câtorva specialiști, aceste probleme? De problema migrației, forței de muncă, pensionarilor nu mai spun nimic. Chiar dacă seamănă cu problemele din România, lucrurile stau diferit. Cine poate face un proiect de țară de o asemenea anvergură când, în loc să avem instituții serioase de cercetare pe zona respectivă, noi ne informăm din povești și poezii. Rușii produc studii și analize mult mai bune despre Republica Moldova. Oare de ce? Marea parte a așa-zișilor experți pe Moldova nu cunosc decât drumul de la aeroport la hotelurile scumpe din centrul orașului, de la restaurantele pretențioase unde mănâncă numai „expații" și noii ciocoi moldoveni – între timp, declarați eurociocoi – la beciurile cu vinuri vechi de la Cricova sau Mileștii Mici. Aceștia să ne facă proiectul de țară? Un astfel de proiect va fi un proiect pentru eurociocoi, care, în bună tradiție a vechilor ciocoi, își vor abandona mare parte din concetățeni în vederea realizării unui proiect în interesul propriului lor grup. Majoritatea cetățenilor nu are loc într-un astfel de proiect. Am mai trecut prin astfel de proiecte.

Da, avem un precedent al unui astfel de proiect: Unirea de la 1918. Romantic, entuziast, problematic. Avem o evaluare a modului în care s-a derulat acest proiect cu date concrete? Administrație, economie, agricultură etc. Nu.

Oare au un conținut real afirmația românească „Basarabia te mănâncă!" și cea moldovenească „cel mai bine a fost când rușii plecaseră, iar românii încă nu sosiseră!"? Cum a administrat România acest teritoriu, ce a lăsat în urmă? E în folosul nostru să analizăm lucid și fără emfază și romantisme ieftine.

Vreți să știți cum se cheltuie banii publici care „pregătesc" un astfel de proiect? Catastrofal! Avem Departamentul Românilor de Pretutindeni (DRP), prin care circulă bani spre grupurile românilor de afară. Mare parte pleacă în Republica Moldova. Pe ce se duc? Să dau un exemplu: „În anul 2010, 94.000 de euro din bugetul DRP au reprezentat finanțări direcționate către Mitropolia Basarabiei (față de 35.000 euro pentru proiecte culturale și educaționale): susținerea financiară pentru plata onorariilor preoților slujitori, sprijinirea centrului administrativ al Mitropoliei Basarabiei din cadrul Patriarhiei Române, prin achiziționarea unui autoturism care va fi folosit pentru eficientizarea activității centrului eparhial". Iată și câteva mostre de proiecte educațional-culturale: „Editarea volumului *Crimele regimului totalitar comunist în RASSM (1924-1940) și RSSM (1940-1941 și 1944-1989)*, sau sprijinirea simpozionului «Anul 1940 în istoria românilor», organizat «cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la dramaticele evenimente ale anului 1940 pentru destinul românilor»"[4].

De ce se duc banii în aceste zone și nu spre niște nevoi reale și cu adevărat importante? Simplu. Politicienii de la București folosesc resurse pentru a-și hrăni nucleele centrale ale clientelismului politic, cele care pot aduce voturi și sprijin politic. Și, firește, în așa-zisa „zona educațională & culturală". „Românii de profesie", care trăiesc binișor din aceste surse și fac mult zgomot la timpul potrivit, trebuie întreținuți. Patriotismul în zona noastră are un preț și se numără de multe ori în bani. E o miză

[4] http://www.criticatac.ro/18433/imperialism-romanesc-schizofrenie-identitar-republica-moldova/.

proastă, e un joc foarte prost al statului român, care are un talent de a miza pe „cai morți". Așa nu poți construi nimic solid: oricând poate veni cineva care să plătească mai bine sau poate schimba „patrioții". Toate aceste lucruri trebuie regândite, dar elita noastră politică nu e capabilă să gândească strategic și tactic, nu e capabilă să construiască proiecte minime. Dar vrem un nou proiect de țară: România Mare 2. Vast proiect, dar care lipsește cu desăvârșire.

Președintele Băsescu poate scoate multe fumigene. El este un politician cinic, fără scrupule și ne va mai oferi surprize. Cu ceva vreme în urmă, discursul populist și naționalist de acest tip era apanajul Partidului România Mare. Acum a ajuns să fie monopolizat de Cotroceni. Moldovenii sunt oameni inimoși, foarte sensibili (căci au învățat-o de la ruși) și varsă ușor lacrimi. Dar sunt și iuți la mânie, cum ne spune cronicarul. Însă înțeleptul ne spune ceva și mai important: nu plângeți, nu râdeți, nu disperați, ci înțelegeți. Și mai ales nu credeți în ciocoii noi sau vechi, chiar dacă acum și-au pus pe frunte prefixul „euro". Fiți vigilenți!

BĂSESCU ȘI UNIREA: ÎN LOC DE CONCLUZII

La reacția mea, președintele Traian Băsescu a răspuns într-o cheie politicianistă.[5] Esența reproșului meu este simplă: nu există niciun proiect, ci doar o strategie și un joc propagandistic pe care președintele îl joacă în vederea alegerilor care urmează. Înțeleg. Însă jocul făcut de președintele Băsescu la acest capitol este foarte periculos. După un astfel de joc riscant, după ce fumigena propagandistică își va pierde din putere, s-ar putea ca relațiile dintre cele două state să capete multe nuanțe noi, poate chiar o distanțare

[5] http://adevarul.ro/news/eveniment/traian-basescu-dialog-vasile-ernu-8_52a9b2aac7b855ff56a72f5d/index.html.

surprinzătoare. Dar nu aceasta ar fi cea mai mare problemă. Voi puncta scurt câteva dintre problemele importante pe care o astfel de atitudine o implică.

Cea mai mare problemă e că falsul proiect anunțat și modul în care este el utilizat, anume ca instrument propagandistic, poate să producă, pe termen lung, ceea ce deja a și început: radicalizarea diverselor grupuri din Republica Moldova, care păreau să se fi calmat. Este mult prea evident că nimeni nu-și pune problema asta la Cotroceni. Nimeni nu-și pune problema că niște banale fraze care la București sunt spuse „la mișto" sau doar ca să creeze mici efecte electorale locale și polemici de câteva minute, la Chișinău pot produce adevărate mobilizări de masă și pot împinge lumea din nou pe baricade. Consilierii președintelui pe acest domeniu sunt fie inconștienți, fie incompetenți. Însă cu siguranță este multă lipsă de responsabilitate atunci când de dragul unui electorat destul de mic ești dispus să destabilizezi o societate și așa destul de fragmentată, tensionată și disperată. Cu astfel de strategii ai șanse mari să produci niște explozii cu efecte riscante.

Acest tip de fumigenă, folosită de mai toate puterile lumii, dar ambalată în diverse problematici, mai generează un efect pervers: mai toată presa și societatea încep să discute despre ceva iluzoriu, inexistent, lăsând la o parte problemele cu adevărat importante acum. În Republica Moldova, această fumigenă „marca Cotroceni", aparent nevinovată, are un efect mult mai puternic decât în țară. E un soi de „efect *butterfly*" regional: când Cotroceniul sau Kremlinul face o glumă nevinovată legată de Moldova, la Chișinău se pot întâmpla tragedii.

Și apropo de glumă: basarabenii nu înțeleg și nu au ureche pentru bășcălie, dar asta nu înseamnă că nu au simțul umorului. Bășcălia este citită de basarabeni în cheie tragică. Până și Caragiale e citit mai degrabă în cheie tragică. Personal, mi-a trebuit ani buni ca să pot citi și

râde la articole de tip *Academia Cațavencu*. Eu citeam ca fiind tragic acel umor. E o chestiune de cod cultural. Dar aceasta e o altă poveste.

A analizat cineva ce efect are asupra societății moldovenești mesajul unionionist tot mai agresiv al președintelui? Știe cineva în mod real cum vor reacționa grupurile etnice atât de pestrițe, sau chiar grupul etnicilor moldo-români, care, la rândul lor, se identifică etnic, cultural mult mai divers decât trâmbițează unioniștii de pe ambele maluri ale Prutului? Ne consultăm numai cu grupul de unioniști de dincolo de Prut, grup care este foarte mic, dar, e adevărat, foarte zgomotos? Cu lucrurile acestea nu e de jucat, într-un context și așa foarte fragil și fierbinte.

Își pune problema cineva de la Cotroceni ce efecte are acest tip de „proiect politic" asupra grupurilor politice de la putere, care și așa au o marjă de manevră politică destul de mică, sau asupra opoziției care e destul de puternică? De ce oare a reacționat cum a reacționat (adică negativ) puterea de la Chișinău la mesajul unionist al președintelui Băsescu? A analizat cineva riscurile politice pe care le poate crea în Republica Moldova aceste joc? Și nu vorbesc de Rusia, ci chiar de grupurile din Moldova.

Să vedem cazul Banciu, care a stârnit atâta gălăgie. El spus la B1 TV: „În general, Moldova este exact ca țiganul român care stă cu mâna întinsă pe Champs-Élysées (...) Asta este Moldova. Un țăran sau un țigan, după cum vreți, care n-a făcut altceva decât să cerșească pe lângă România de când îi știm noi"[6]. Oare de ce mesajul lui Banciu a trezit atâta furie, reacții cu nemiluita și chiar proteste de stradă?[7] Credeți că acum câțiva ani acest tip de mesaj ar fi creat tot atâtea reacții? Cu siguranță că nu. Ar fi trecut neobservat. Ce este însă foarte important în

[6] http://unimedia.info/stiri/video-post-tv-din-romania--amendat-pentru-ca-i-a-denigrat-pe-moldoveni-70736.html.

[7] http://unimedia.info/stiri/video-protest-la-bucuresti-moldovenii--nemultumiti-de-afirmatiile-prezentatorului-roman-de-la-b1-70872.html.

acest mesaj e următorul fapt: Banciu a transmis în esență mesajul Cotroceniului către Republica Moldova în formă de înjurătură. Voi îmi datorați ceva pentru că am cheltuit mulți bani cu voi. Vă mai amintiți? De ce au reacționat atât de dur consilierii de la Cotroceni[8] și chiar președintele la vizita recentă a premierului Leancă la București, acesta nevoind să facă jocul președintelui României? De ce după aceea cei de la Chișinău au trebuit să revină cu o declarație de mulțumire „pentru sprijinul acordat de președintele Băsescu Republicii Moldova" etc.? Pentru că tipul de mesaj și practici instituite mai ales de președintele Băsescu în legătură cu Republica Moldova țin de acest tip de raport: cel care plătește comandă muzica. Așa că cei de la Cotroceni ar trebui să se gândească de mai multe ori înainte de a face astfel de jocuri, fiindcă efectele ar putea fi catastrofale. Una e înjurătura lui Banciu, care nu merită nicio reacție, și cu totul altceva este jocul președintelui, care implică două țări și o relație delicată.

Interesant este că unioniștii și patrioții au ieșit în stradă să protesteze împotriva aberațiilor lui Baniciu în fața sediului B1 TV, televiziunea cea mai pro-Băsescu. Și la fel de interesant e faptul că „oamenii președintelui" au votat în cadrul ședinței CNA dedicate „cazului Banciu" împotriva amendării postului de televiziune pro-prezidențial.

Și ca un cetățean modest, repet pentru „patrioți": nu am nimic cu existența unui astfel de proiect de țară, regiune etc., ci doar, cred eu, nu așa se face și nu așa se pune problema. Un astfel de proiect jucat pe cartea naționalismului va deveni o catastrofă.

[8] http://www.dorintudoran.com/un-fumarit-post-modern-taxa-pe-prostie/

Traian Băsescu prin el însuși

2004

„Nu avem voie să mascăm sărăcia sub statistici. Prea mulți pensionari au pensii mai mici decât factura la încălzire pe timp de iarnă. Prea mulți țărani trăiesc în sărăcie, indiferent de cât de bogată este recolta. Prea mulți tineri încep să creadă că România nu mai este o țară în care au șanse. Această realitate trebuie schimbată. Să intri în viață ca tânăr sărac – din cauza unui sistem nedrept de promovare și de carieră – este cea mai mare povară pe care o poate purta un tânăr român. Milioane de pensionari au nevoie de o bătrânețe sănătoasă și protejată printr-un sistem de asigurări de sănătate menit să ajute, nu să ducă la disperare bolnavii, bătrânii care au nevoie de medicamente și care au nevoie în egală măsură de respectul nostru pentru anii munciți."

2005

„Dacă vrem să continue să ne susțină statul, nu știu dacă vom avea cele mai fericite soluții, chiar pentru evoluția noastră ca națiune. Eu sunt un adept al creării condițiilor pentru ca oamenii să trăiască bine, dar în niciun caz nu sunt un adept al soluțiilor de asumare a responsabilității statului pentru viața de zi cu zi a fiecăruia dintre noi.

Statul trebuie să creeze condiții, trebuie să garanteze servicii publice, de gen sănătate, educație, mediu, sunt multe pe care statul trebuie să le garanteze. Dar, din punct de vedere al veniturilor, eu cred că este o zbatere a noastră, a fiecăruia. Suntem mulțumiți cu cât câștigăm dintr-un serviciu, foarte bine. Avem nevoi mai mari, ne mai luăm ceva de muncă, pentru că locuri de muncă sunt, slavă domnului."

„Eu cred că ar trebui să conturăm în industrie două *brand*-uri: industria turismului și industria lemnului, pentru că avem resursa aici, și *brand*-ul pentru softiștii români, care sunt foarte buni. Trebuie doar să li se creeze condiții să realizeze softurile și programele în România și nu la Microsoft. Cred că acestea trei ar putea deveni *brand*-urile de țară. Nu mai vorbim că am putea să ne mai facem un *brand* dintr-o țară care a reușit să scape de marea corupție. Ar putea fi un *brand* interesant."

„(...) aici plecăm de la un lucru elementar: se colectează bani de la 4,6 milioane de salariați și 22 de milioane de români au dreptul la asistență medicală. Deci, este o discrepanță între resurse și obligații extrem de mare. Și atunci, trebuie corectată. Și aici, probabil, vom veni pe o soluție care să vizeze introducerea rapidă a sistemului privat de asigurări de sănătate, la care ne-a plăcut să spunem 16% plătim toți impozit pe venit, și cel cu salariu mic, și cel cu salariu mare. Și atunci îi spunem celui cu salariu foarte mare sau cu venituri foarte mari: «Uite, domnule, tu plătești 16%, dar ai acces numai la un sistem de sănătate în care și contribui suplimentar» (...) Deci, nu trebuie să conteze care-i regimul de proprietate al spitalului, ci contează cine trebuie asistat gratuit și cine trebuie să-și plătească parte din prestația medicală, cine trebuie să plătească 100%."

„Haideți să va liniștesc: nu se va rupe Alianța și va guverna unitar (...) Niciodată, e convingerea mea, PNL nu va face alianță cu PSD. Niciodată. (...) Iar dacă vreți, despre

Tăriceanu, nu-l văd niciun minut aliat cu PSD, nici măcar un minut. Așa cum îl cunosc."

„Am atenționat că s-a creat o companie integrată, PETROM, eu eram în guvern când a fost creată această companie, știu și explicația existenței acestei companii. S-a creat o companie integrată exact pentru a nu o face dependentă de fluctuațiile de pe piața internațională. Nicio țară care are propria ei resursă nu și batjocorește cetățenii spunând: «Îmi pare rău, prețul pieței este 60 de dolari, deci vă dau cu 60 de dolari și vouă, celor care aveți țiței, v-a lăsat Dumnezeu pe un pământ în care există circa 80% din necesarul de țiței» (...) nu există stat în care companiile petroliere să nu coopereze cu statul."

2006

„Raportul meu cu românii este discuția, vorba. Nu am alt raport cu ei."

„Eu am mai multe probleme care-mi pot fi imputate. Pe drept sau pe nedrept. N-am făcut un secret din a recunoaște ca am o etichetă nedreaptă în ce privește flota. Că am o problemă de moralitate în ce privește apartamentul din Mihăileanu. Nu de legalitate, de moralitate. Dar un președinte nu poate pune înaintea activității lui ca șef al statului reproșurile lui interioare."

„Mă refer la o criză, o potențială criză de forță de muncă în zona funcționarilor chiar. Deci iată că România, datorită propriei sale evoluții, dar și migrației deja produse a forței de muncă, nu mai este în situația de a fi un furnizor de forță de muncă pentru statele membre ale UE; dimpotrivă, va fi o țară care va absorbi forță de muncă. Acum trebuie să gestionăm cu grijă politica, în așa fel încât să putem atrage români din afara frontierelor – fie că discutăm de populație din Moldova, români din Ucraina, români din Serbia –, care să poată muncii pe piață forței de muncă

din România; și poate să introducem un sistem selectiv de acces pe piața forței de muncă."

„Tentativa de a îmbunătăți relațiile cu Rusia va fi o constantă a politicii noastre externe."

„Da, este idealul către care eu împing lucrurile și am convingerea că în fiecare an s-a trăit puțin mai bine decât cu un an în urmă și am convingerea că la sfârșitul mandatului meu, în 2009, în mod categoric va fi o consistentă diferență de nivel de trai față de 2004."

„Intrarea în UE este ca intrarea într-un restaurant de cinci stele. Te așezi la masă cu oameni foarte bine îmbrăcați, și tu ești bine îmbrăcat, ai ștaif, îndeplinești criterii politice, ai economie de piață funcțională, ai o justiție relativ funcțională, urmează să-ți vină 32 miliarde de euro în 7 ani, nerambursabili, deci te poți îmbrăca bine să intri în restaurantul de cinci stele. Marea problemă este ca atunci când intri în restaurant să știi cât poți să comanzi. Înțelegeți? Nu-i ca atunci când intri în bodegă. În bodegă intri și dacă nu ai cu ce plăti, te scot chelnerii în șuturi, da? Ca în orice bodegă de cartier. În restaurantul de cinci stele comanzi și dacă nu ai cu ce plăti ce ai comandat, nu te scoate nimeni din restaurant, nu se poate la un restaurant de cinci stele, dar te disprețuiesc toți, toți cei cu care ești la masă. Asta se poate întâmpla cu o țară nechibzuit administrată după ce se intră în UE. Adică, dacă ți-ai mințit populația că lupți să intri în UE pentru ca imediat să le crească nivelul de trai oamenilor care te-au susținut, este o mare minciună. Pentru că acest lucru nu se întâmplă. În acest restaurant de cinci stele trebuie să comanzi atât cât poți plăti, asta este esențial. Și cine vrea să comande se uită și zice: Oho, uite olandezul cât plătește, ia să plătesc și eu la fel. Atunci vei fi disprețuit pentru că ai comandat, dar nu ai cu ce plăti comanda ta egală cu a olandezului... dar intri într-un loc în care mai mult de a observa nu-ți poate face nimeni nimic... nici măcar nu te mai trage de mânecă. Până acum, aveam condiții, criterii de îndeplinit

ca să intrăm. După ce ai intrat, nu îți mai face nimeni ce a făcut pentru noi Comisia Europeană până la intrare: supraveghere pe toate capitolele negociate în acordul de intrare în Uniunea Europeană, asistență cu specialiști ca să-ți îndeplinești obligațiile asumate. În acel moment rămânem singuri..."

„(...) în realitate, mareșalul Ion Antonescu nu a fost un militar atât de mare cum l-am construit noi. A fost un militar relativ genial, a fost, ca om politic, în raport cu responsabilitățile pe care le avea, nu a știut unde să se oprească. Nu a știut unde să se oprească și asta pentru un om politic este de neiertat. A făcut o greșeală fundamentală, aceea de a trece Nistrul. Nu rămâne decât un om care, prin deciziile lui, a făcut mult rău României."

„Este clar că societatea românească a început să se polarizeze, dar deja s-a creat o clasă mijlocie care începe să devină foarte puternică. Deocamdată ajutăm cu subvenții pe cei săraci, de exemplu, pentru plata căldurii în timpul iernii. Ne este foarte limpede că numai dezvoltarea echilibrată a populației poate corecta aceste discrepanțe. Iar acest lucru se va petrece cu ajutorul fondurilor europene, în special în mediul rural, în agricultură. De asemenea, dezvoltarea infrastructurilor va contribui la diminuarea acestor diferențe. Dar trebuie să fim realiști: cei care au avut succes vor continua să acumuleze bogății. Dar această categorie socială ne interesează mai puțin: important este să reușim ca cei săraci să atingă un nivel de viață acceptabil."

„Apreciez că România va putea adopta moneda europeană în 2012 sau 2013."

„Eu v-am exprimat un punct de vedere. Hoțiile nu trebuie ținute sub masă. Românul are dreptul să știe de ce îl costă X lei kilowattul."

„România are o criză de forță de muncă, iar ce spunea domnul secretar de stat Paul Dobre este foarte corect.

Singura soluție de a ne menține forța de muncă este creșterea salariilor..."

2007

„Ținta mea este, însă, obținerea legii pentru vot uninominal și vreau să știți că nu am fost un partizan al acestei abordări de când mă știu. Am fost partizanul unei soluții care să consolideze partidele, ceea ce însemna votul de listă. Ca președinte, însă, am putut să intru, să înțeleg, să ajung în intimitatea exercitării puterii în România. Și concluzia mea este că nu avem cum să modernizăm România, dacă nu găsim o soluție prin care partidele sau oamenii politici să nu fie atât de dependenți de șeful de partid, să le creștem dependența de cei care i-au ales."

„Din păcate, guvernările precedente au creat o profundă fractură socială. Avem, pe de o parte, o Românie «băieților deștepți», care s-au îmbogățit pe căi ilegale și mai ales prin parazitarea banilor publici. Pe de altă parte, avem România oamenilor de afaceri corecți, a oamenilor onești, a oamenilor competenți și muncitori, care nu-și primesc niciodată recompensa meritată. Eu vreau să existe o singură Românie, nu mai multe! Vreau ca toți românii să poată trăi bine în țara lor, dar numai prin muncă onestă și respectarea legilor."

„Romania a ajuns la stadiul la care trebuie să își modernizeze tot sistemul ei de valori. Sunt două căi pe care poate merge România. Fie acceptă un capitalism sub control oligarhic, opus democrației, care determină concentrarea resursei financiare în jurul celor cu foarte mulți bani, și nu în favoarea tuturor cetățenilor. Fie facem o economie de piață cu reguli corecte și transparente, care necesită decuplarea oligarhilor apăruți în tranziție de influența abuzivă asupra deciziilor politice. Să își vadă de treaba lor, de afaceri. Este clar că opțiunea mea este una pentru o societate în care oligarhii nu dictează decizia politică,

alcătuirea guvernelor sau legile de care au ei nevoie. În democrație, viața politică are ca scop binele comun, nu bunăstarea câtorva grupuri super-privilegiate (...) Acesta este capitalismul falsificat. Capitalismul este făcut să genereze prosperitate pentru toți, să garanteze șanse egale și competiție liberă, nu trucată și cu rezultatul dat în plic. Nu avem dreptul să acceptam perpetuarea unui capitalism oligarhic."

„Nu am nicio simpatie pentru Mircea Geoană, dar ceea ce-mi doresc, îmi doresc acea polarizare de care noi avem nevoie. Ceea ce se întâmplă acum pe scena politică, un guvern fără susținere, un sistem de alianțe conjuncturale uluitoare, UDMR cu PRM, PSD cu PNL... Este de necrezut! Or, România nu va putea progresa fără sedimentarea structurilor politice. Să știm cine-i stânga, să știm cine-i centru-dreapta sau dreapta. Or, amestecul acesta mă îngrijorează, iar un PSD nestabilizat va crea probleme de deficit de democrație în România. România are nevoie de un partid de stânga calificat, credibil și care să poată să dea soluții electoratului de stânga. România are un palier larg de oameni care susțin stânga."

„Vă mai dau un exemplu, care e ușor de perceput de toți: Zdub și Zdob, formația de muzică ușoară. Toți componenții formației au cerere de obținere a cetățeniei române de patru ani. Nu le dă nimeni. Ei, sunt lucruri pe care trebuie să le rezolvăm."

„Marea problemă e că din această funcție vezi sistemul. Acela despre care domnul Emil Constantinescu spunea că l-a înfrânt. Păi bătălia e cu acest sistem. Numai că, spre deosebire de perioada mandatului domnului Constantinescu, eu am avut o șansă în plus. Șansa de a avea un SRI mult mai reformat decât cel din timpul dânsului."

„Ce imagine să schimbi, când pe Columna lui Traian sunt cerșetori cu fuste, cu copii în brațe, cu oameni care fură

în autobuz? Ce imagine să schimbi? Poți să cheltuiești miliarde, când presa italiană..."

2008

„Aș dori să subliniez faptul că un stat modern este un stat care produce egalitate de șanse. Aceasta este o valoare fără de care nu putem concepe lumea modernă. În trecut, obstacolele în calea egalității țineau de statutul social, de o anumită rigiditate a relațiilor dintre păturile și clasele sociale. Locul fiecăruia era fixat încă de la naștere: prințul era prinț, cerșetorul era cerșetor. Capitalismul este cel care a schimbat această logică a rigidității sociale care a blocat parcursurile ascendente, așa-numitul «ascensor social». Dar nu înseamnă că egalitatea s-a impus în mod deplin. Astăzi, inegalitatea de șanse există și are alte cauze. În România, cea mai importantă dintre aceste cauze este legată de accesul la educație. Aceasta a fost concluzia cea mai importantă a comisiei prezidențiale care s-a ocupat de starea sistemului educativ: cele mai mari nedreptăți, cele mai însemnate efecte perverse în privința egalității sociale sunt produse de educație."

„Referitor la sistemul de sănătate, România se află pe unul dintre ultimele locuri din Uniunea Europeană sub aspectul stării de sănătate a populației. Mortalitatea infantilă este cea mai ridicată din Uniunea Europeană, fiind de șase ori mai mare decât în Suedia și de trei ori mai mare decât în Ungaria. Boli aproape eradicate de mult în alte state ale Uniunii Europene continuă să afecteze un număr mare de români. Numărul medicilor raportat la mia de locuitori în România este unul dintre cele mai mici din Uniunea Europeană. În plus, sistemul este inechitabil, pentru că accesul la îngrijire medicală este mai dificil pentru populația săracă și pentru cea din mediul rural, unde avem de 3 ori mai puțini medici decât în mediul urban. Circa 100 de localități sunt lipsite total de asistență medicală."

„Și aș vrea, domnilor profesori, să știți, fără ocolișuri, că sunt unul dintre cei care militează pentru alocarea responsabilă a resurselor; deci, de acord cu creșterea de salarii, inclusiv în Sănătate, dar contra reformă. Nimeni nu mai poate cere salarii, fără să facă nimic în modernizarea sistemelor. Deci, voi utiliza acest raport și pentru dezbaterea publică, dar dacă va fi nevoie, și în discuția cu sindicatele. Când vor face același lucru cu cei din educație, să-și asume responsabilitatea reformei de care avem nevoie, la mine vor găsi o poartă deschisă pentru a discuta și creșteri salariale, de altfel, valabil și pentru funcționarii publici."

„Aș vrea să încep prin a vă ruga să vă imaginați România anului 2020-2030, o Românie care nu arată bine deloc, o Românie care ar arăta cam așa, și o spun cu toată responsabilitatea: o Românie cu o forță de muncă slab și mediu calificată, o Românie în care am avea un medic la 500.000 de locuitori, poate 400.000, o Românie în care oamenii ar veni din mediul rural tocmai în reședința de județ ca să găsească asistența medicală, o Românie care, după ce a pierdut până în prezent 1,5 milioane de locuitori, continuă descreșterea populației către 17-18 milioane de locuitori, o Românie în care, dacă te duci la ghișeul unei instituții publice, nu se uită nimeni la tine fără să îi dai niște avantaje consistente în bani sau în natură. Aceasta ar fi proiecția României, dacă nu ne stabilim prioritățile, unde dirijăm resurse. Spun acest lucru, fac acest tablou, nu pentru a înspăimânta pe cineva, ci pentru a arăta posibile evoluții, dacă nu ținem cont de deprecierea continuă a sistemului de educație, printre altele, dar ca factor principal al faptului că meseria de dascăl nu mai este atractivă."

„De aceea, plecând de la realitatea că avem un sistem bancar solid, plecând de la realitatea că avem surse de finanțare pentru propria noastră dezvoltare, rămân un politician optimist și nu văd România într-o situație catastrofală, nici măcar dificilă, dacă instituțiile statului român fac ceea ce trebuie, pentru ca banii să fie atrași. De ce este foarte important să accesăm acești bani care ni

se cuvin, plus cei la care putem avea dreptul de la Banca Europeană de Investiții? Pentru că băncile din România nu vor mai primi finanțarea pe care au primit-o până în prezent de la acționarii majoritari ai băncilor. Având în vedere dificultățile în sistemul financiar internațional, poate fi luată în considerație o diminuare a transferului de bani de la băncile care sunt acționari majoritari în băncile din România – dar nu o retragere de bani, asta trebuie să fie foarte clar că nu este posibilă. Au apărut speculații în presă, «băncile străine își iau banii acasă». Nu există așa ceva. Liniile de credit deschise rămân deschise. Se vor deschide și altele, dar nu la nivelul la care a fost până în prezent, și atunci soluția atragerii fondurilor la care noi avem dreptul devine un imperativ, pentru a diminua impactul crizei economice..."

„Datoria statului român, datoria externă este de 11 miliarde de euro, și nu de 61-62 de miliarde. Aceasta este datoria statului român: 11 miliarde de euro, datoria publică. Or, aceasta arată un grad de îndatorare extrem de scăzut. Diferența până la 61-62 de miliarde sunt datorii ale companiilor private, în mod deosebit a celor care au făcut mari investiții în România și statul român nu are obligație de plată a acestor datorii. Nu sunt datorii contractate cu garanția statului român. Datoriile României, în care intră și datoriile garantate de statul român, chiar dacă nu sunt adresate guvernului, ci unor companii cu capital majoritar de stat, sunt de 11 miliarde de euro, o datorie extrem de scăzută."

„Aș vrea să mai fac o ultimă observație legată de criză. Am văzut apologeți ai stângii țipând: «Iată colapsul capitalismului! Să venim noi, comunismul, să punem lucrurile la punct». Socialismul biruitor, care ne-a lăsat vreo 50 de ani în urmă, cred că este una dintre marile erori și sigur, apologeții economiei de stat și ai societății controlate și-au găsit un moment prielnic să se manifeste. Este o eroare, mi-aș permite să spun și îi rog pe economiști să mă scuze dacă eu greșesc și pe dumneavoastră vă rog să mă

scuzați dacă eu greșesc, nu sunt un economist, sunt doar un inginer. Aș face observația că această criză financiară cu efecte în economia globală nu este decât o reacție a forțelor pieței la pierderea controlului și la desprinderea de realitate. Am vrut să cheltuim infinit mai mult decât aveam, nu vorbesc de români, deși și noi trebuie să fim atenți, dar lumea a vrut să cheltuiască infinit mai mult decât producea."

„Sistemului bancar i-a convenit și a creat tot soiul de produse toxice în care, de fapt, nu se mai plimbau bani, ci se plimbau informații pe calculatoare și s-a ajuns la colapsul sistemului financiar, cu efectele pe care le vedeți. Un sistem financiar căruia piața i-a aplicat o corecție dură și acum o omenire întreagă a venit cu picioarele pe pământ. Poate a fost șansa noastră că n-am apucat să ne înfruptăm foarte mult din produsele toxice ale sistemului bancar, poate, și nu vreau să fiu judecat greșit. Dacă aprecierile mele sunt eronate, îmi cer scuze cu anticipație, dar mă uit ca inginerul, deci nu ca economistul. În ultimii zece ani a fabricat lumea asta la miliardari, fără nicio bază reală în producție sau în servicii, pur și simplu li s-au umflat averile, fără să facă nimic. Nicio societate nu poate justifica creșterea averii numai pentru că există. Lista de miliardari, mi-aduc aminte când eram mai tânăr, era lista celor mai mari milionari din lume și erau vreo câțiva milionari. Acum ai o listă cât o carte de telefon cu miliardari, fără ca PIB-ul lumii să fi crescut în aceeași măsură. Iată că această criză le-a adus averile la valoarea lor reală."

„Deci, capitalismul, economia de piață trebuie să ne învețe că nu întotdeauna locul de muncă vine după noi, ne mai ducem și noi după locul de muncă. Poate sunt calificat ca maistru și mi-am pierdut locul de muncă și mi se oferă pentru un timp un post de muncitor necalificat. Nu-i nicio rușine să câștigi bani muncind. Nu-i nicio rușine. Deci, trebuie să ne flexibilizăm puțin în ceea ce privește exigențele noastre față de locul de muncă. Dacă știu să fac strungărie, nu înseamnă că toată viața această meserie îmi

va garanta un loc de muncă. Și dacă mi se cere să învăț să fiu sudor, mă duc, mă calific și mă angajez ca sudor. Deci, sunt lucruri pe care trebuie să le învățăm. Fac parte din realitățile unei economii de piață. În orice caz, pentru a concluziona, personal rămân un adept fără rezerve al economiei de piață. Nu cred în teoriile pe care le lansează propovăduitorii economiei de stat, i-ați văzut – doar dacă n-ați citit tot ce e în presă. Eu, pe sintezele de presă, îi văd. Iar economia de piață este singura soluție pentru o dezvoltare rapidă și consistentă. Deci, poveștile cu «să ne întoarcem la centralism și la dirijism» nu mai sunt de actualitate, nu numai în România, ci în toată lumea."

2009

„România se află astăzi în fața efectelor crizei economice globale, după doi ani de lipsă de prudență bugetară pe un fond de creștere economică puternică; nu a fost folosită șansa intrării în Uniunea Europeană în contextul internațional favorabil pentru a realiza reformele. Lipsa de reforme din ultimii doi ani o plătește populația acum. Acesta este motivul pentru care, în condițiile deteriorării situației economice, România nu poate lua măsurile de stimulare pe care le iau majoritatea partenerilor noștri din Uniunea Europeană. Noi nu putem crește cheltuielile publice atât cât ar trebui și nici nu putem crea condiții pentru reducerea rapidă a ratelor dobânzilor."

„România plătește și costul politizării și nereformării administrației publice. În ultimii ani, sectorul public a crescut excesiv și a devenit o povară, din cele aproximativ 300.000 locuri de muncă create în ultimii patru ani, mai mult de jumătate – 160.000, sunt în sectorul public. Veniturile salariale din sectorul public au crescut de la aproximativ 5% din PIB în 2004, la 8% în 2008. În cifre absolute, creșterea este și mai impresionantă – aproape 5 miliarde de euro pe an plătiți în plus pentru salariile din sectorul public."

„În ciuda creşterii economice puternice şi a reducerii sărăciei, cheltuielile sociale, pensii şi asistenţă socială, fără a lua în calcul sănătatea sau educaţia, au crescut şi ele, ajungând la 10,5% din PIB în 2008. Numărul persoanelor asistate de stat sub diferite forme a crescut până la 11 milioane în 2008."

„Trebuie remarcat faptul că, în loc ca guvernul să ajute la construirea unei societăţi cu o clasă de mijloc din ce în ce mai numeroasă, mai bogată şi mai independentă, în perioada ultimilor ani a fost crescută dependenţa de stat..."

„În România, a depăşi criza înseamnă a munci mai mult şi mai bine, cu productivitate şi eficienţă mai mari. Ne ştim prea bine lipsurile – salariile au crescut ani de zile mai repede decât productivitatea muncii. Ieşim din această criză numai dacă inversăm această tendinţă. Iar soluţiile, din acest punct de vedere, sunt pe de o parte o anvelopă salarială pentru societăţile şi regiile statului, iar pe de altă parte restrângerea cheltuielilor materiale şi a cheltuielilor salariale în instituţiile bugetare ale administraţiei centrale şi locale."

„Un element extrem de important – şi aici este şi un apel şi o atenţionare – se pare că foarte mulţi cred că, dacă este criză, îşi pot permite să nu ramburseze creditele. Sigur, rezervele pe care le au băncile, în Banca Naţională, dar şi provizioanele constituite, le permit să acţioneze şi, în condiţiile în care unele persoane fizice, dar şi firme, deliberat, întârzie rambursarea creditelor. Apelul meu extrem de serios este că cei care nu au probleme de rambursare, s-o facă, şi s-o facă în timp util, pentru că, exact pentru a proteja sistemul bancar, vom analiza posibilitatea acţiunii statului, pentru ca cei care, deliberat, nu rambursează creditele, să fie stimulaţi să o facă..."

„Curiozitatea este, privind la 2007, şi nu voi da nume, dar dacă sunt cumva aici reprezentanţii acestor firme de construcţii e bine să ia notă de ce spun – pe 2007 aproape toate au înregistrat pierderi lucrând în România,

şi atunci vine întrebarea firească: dragi mari companii de construcţii europene, dacă tot înregistraţi pierderi în România, deci nu plătiţi impozit pe profit, de ce veniţi aici? Pentru că aici suntem într-o contradicţie. Firmele româneşti care vin în subantrepriză înregistrează profituri şi îşi plătesc dările la stat, iar marile firme de construcţii europene în 2007 nu prea au înregistrat profituri în România. Şi revine obsedant întrebarea: de ce sau de ce vin? Şi mai avem o serie de firme tot în construcţii, tot europene, care au câştigat licitaţiile, sigur, din ţări mult mai vechi decât noi în Uniunea Europeană. Au câştigat licitaţiile, au încasat avansul conform normelor FIDIC, până în 30%, după care doi ani nu s-a mişcat nimic pe şantiere. A fost nevoie de rezilierea contractelor şi acum se stă în procese: de ce s-au reziliat contractele? Aş vrea să ştiţi că apreciem ca fiind extrem de importantă prezenţa investitorilor străini, dar şi a firmelor străine, nu numai a investitorilor, şi a firmelor străine care ne învaţă: cum să reabilităm drumuri, cum să construim autostrăzi. Dar vrem firme care să fie corecte în relaţia cu statul român."

„În acelaşi timp, tot ca nespecialist, vă pot spune că, o părere personală, nimic nu va mai fi ca înainte. Lumea se va schimba. Deocamdată nu recunosc politicienii. Ne este greu să spunem că sistemul global de creştere economică ce a fost stimulat până acum s-a dovedit atacabil, s-a dovedit foarte vulnerabil. Probabil că va fi foarte greu să mai facem tranzacţii cu bani electronici, va fi foarte greu să împrumutăm bani care nu există. Va fi foarte greu să ne mai bazăm dezvoltarea pe bani mutaţi doar cu un calculator. Eu cred că lumea va fi altfel după această criză şi nu va mai fi posibil să pleci cu 1.000 de dolari de la New York până la Singapore şi în 30 de minute la Singapore în loc de 1.000 să fie 100.000 de dolari, să îi mai muţi după altă jumătate de oră la Hong Kong şi să fie 1 milion de dolari să îi aduci înapoi la New York după trei ore de plimbat prin calculatoare, să spui dintr-o mie am făcut 10 milioane de dolari în şase ore. Aşa ceva nu va mai

funcționa, iar activele toxice nu vor mai putea fi bază de creștere economică artificială. Deci cred că lumea se va schimba, și viața economică și abordarea noastră despre piață. Piața nu va mai putea să facă dintr-un creion care costă 1 leu, un creion care costă 10.000 lei doar pentru că așa dictează economia de piață. Și asta v-o spun pentru că știu, la nivelul șefilor de stat și de guvern, deciziile luate de punere sub control, de reglementare a sistemului bancar, a sistemelor financiare."

„În momentul de față, aparatul bugetar a devenit o povară pentru cetățeni și o povară pentru mediul de afaceri. Până la urmă sunt în producție 3,5 milioane de oameni care au de susținut 6 milioane de pensionari, 1,5 milioane de bugetari, copii la școală, sănătate, armată, nu se poate! (...) Este inacceptabilă o asemenea povară pentru cei 3,5 milioane care produc."

„Din acest raport rezultă, fără niciun fel de dubiu, faptul că minoritatea romă este în epicentrul riscurilor sociale. Mai mult decât atât, și soluțiile pentru a preveni deprecierea stării sociale a minorității rome sunt mult diferite față de orice altă analiză legată de populația României. Îmi permit să vă spun că, până când însăși minoritatea romă nu va fi conștientă de propria ei responsabilitate pentru a ieși din situația dificilă în care se află, putem să scriem încă zeci de rapoarte guvernamentale și de comisii prezidențiale. Putem mări ajutorul financiar oricât, putem mări oricât alocațiile sociale; până când minoritatea romă nu va fi ea însăși conștientă că are responsabilități față de ea însăși, problemele vor dăinui. Banii se vor cheltui cu eficiență minimă, iar progresele înregistrate vor fi, de asemenea, minime. Marea problemă a comunității este legată de veniturile pe care le are și de poziționarea în societate. Niciodată veniturile romilor nu or să poată crește până când nu vor fi angajați în câmpul muncii și niciodată nu or să poată fi angajați în câmpul muncii cu venituri corespunzătoare până când nu or să meargă la școală. V-o spun cu toată deschiderea: cheia evoluției pozitive a

minorității rome este să-și trimită copiii la școală. Sigur, aici putem vorbi de situații în care apar incidente legate de discriminarea copilului rom. Eu le consider incidente relativ izolate, care nu caracterizează un fenomen de respingere a comunității în școli."

2010

„Alternativa la acest program al încrederii pentru România este introducerea imediată a creșterii fiscalității, ca soluție de a aduce bani la buget. Aș vrea să fac un comentariu. Mulți veți spune: reducere de 25% la fondul de salarii sau reducere de 15% la pensii. Orice calcul ne arată că, cel puțin în zona pensiilor mici, toată pensia se duce pe coșul zilnic și pe cheltuielile curente – electricitate, telefon, gaze și așa mai departe. O creștere a TVA i-ar fi afectat cel puțin la fel de mult pe cei cu pensii mici ca și reducerea cu 15% a pensiilor. Deci, aici lucrurile trebuie privite în ansamblul lor, dar esența, dincolo de acest lucru, a fost legată de grija de a nu pune în sarcina tuturor celor 22 de milioane și mai ales în sarcina sectorului privat al economiei excesul de cheltuieli pe care îl are bugetul de stat al României..."

„Noi nu vom putea deveni importanți, repet, nu vom putea deveni importanți atâta timp cât va trebui să mergem să împrumutăm bani ca să ne plătim pensii și salarii, atâta timp cât nu vom constata că Europa socială trebuie de fapt să devină Europa performantă, Europa modernă, Europa cercetării, Europa oricui, dar a ne amăgi că putem continua să împrumutăm bani pentru a ne plăti pensiile și salariile este una din marile erori (...) A continua să împrumutăm pentru cheltuielile noastre interne, și nu pentru dezvoltare, ar fi o eroare care ne condamnă să rămânem tot mai în urmă față de statele dezvoltate ale Uniunii Europene (...) Accentuarea datoriilor nu face decât să ne reducă capacitatea de a decide la noi acasă. Unii râd de această afirmație, nu le vină să creadă. Eu

îi mai atenționez o dată că așa se întâmplă cu cei care nu-și vor controla cheltuielile de acum înainte. Sistemul capitalist dinainte de izbucnirea crizei nu mai există. Trebuie să construim un alt tip de capitalism, capitalismul adevărat, și nu capitalismul speculativ. Trebuie să construim capitalismul solid, bazat pe competiție solidă, pe capacitatea noastră de a face, pe capacitatea noastră de a ne crea binele zilei de astăzi, a zilei de mâine și a generațiilor viitoare. Dincolo de toate valorile, capacitatea noastră de a produce ceea ce consumăm devine vitală. Avem o șansă uriașă față de multe alte țări, șansa noastră uriașă că avem nivel de îndatorare mult mai scăzut decât al unor țări dezvoltate din punct de vedere economic. România are, spre exemplu, un nivel de îndatorare de 32-33% din Produsul Intern Brut; nu trebuie să ne batem joc, să-l creștem în continuare doar pentru a consuma. Dacă creștem acest nivel, trebuie să-l creștem pentru a ne dezvolta (...) Europa Centrală trebuie să revină la a valorifica munca, munca productivă, acea muncă ce ne aduce bunăstarea. Nu speculațiile și creditele luate cu buletinul ne aduc bunăstarea, iar românii nu pot spune că n-au fost avertizați de la cel mai înalt nivel de competență, de la nivelul Băncii Naționale, atunci când toate băncile le ofereau credite pe buletin."

„Va trebui să explicăm românilor că austeritatea trebuie să caracterizeze acțiunea guvernamentală, dar și a fiecărui român în parte și în anul 2011. Numai prin austeritate putem obține o creștere mai mare de 1%-2%. Eu sper într-un 3%-4%, dacă guvernul va continua să ia măsurile care se impun pentru a crea condiții de investiții din bugetul de stat."

„Cu toții trebuie să avem curajul să le spunem că statul român nu își mai poate permite să plătească salarii și funcționarilor incompetenți și bolnavilor închipuiți și nu mai poate aloca ajutoare sociale celor care pot să muncească, dar nu vor."

„Pentru România, această criză a fost și o oportunitate. Ne-a arătat vulnerabilitățile noastre. Trebuie doar să avem curajul și tăria să le corectăm. Corecțiile presupun inevitabil o perioadă de austeritate, în care fiecare dintre noi trebuie să renunțe la ceva, dar și să se gândească la binele comun. Austeritatea nu poate fi traversată fără solidaritate..."

„Flexibilizarea Codului Muncii și accentul pe performanță ar permite angajatului mai multe opțiuni pe piața muncii, iar angajatorului încurajarea unei competitivități bazate pe performanța și calitatea resursei umane. Flexibilizarea legislației muncii ar duce pe termen scurt la scăderea ratei șomajului cu un punct procentual. Aici trebuie să obținem cooperarea sindicatelor, pentru că flexibilizarea forței de muncă prin modificări la Codul Muncii este în primul rând în avantajul salariaților."

„Aici îmi permit un comentariu, într-o lume extrem de avizată, și sunt convins că acest comentariu va fi foarte criticat, dar am obligația să vă spun ce gândesc. Am serioase îndoieli că, în general, Europa socială mai este o soluție, iar o Românie socială când ea nu este performantă, economic este imposibilă. Până nu ne punem economia la punct și să generăm venituri în bugetul de stat cu care să facem protecție socială, trebuie să fim cinstiți și să spunem românilor că acum nu putem face o Românie socială, până nu facem o Românie performantă."

„Dacă Nicolae Ceaușescu stătea numai 10 ani, era un mare președinte în istoria românilor."

2011

„Nu în ultimul rând, reforma statului înseamnă și reformarea sistemului de sănătate. Dacă ați observat, atunci când vine vorba de sănătate, nu există decât o singură abordare: sistemul este subfinanțat. Nu afirm că nu este

așa. Dar înainte de a cere bani mai mulți pentru sistemul de sănătate, ca de altfel și pentru educație, elementul-cheie este eficientizarea costurilor în interiorul sistemului. Bugetul de stat nu poate fi pregătit să continue să pompeze bani într-un sistem de sănătate ineficient, cu prea multe spitale, cu prea multe paturi, cu prea puțină activitate de prevenție și prea multă activitate în spitale (...) Eu sunt unul dintre aceia convinși că medicii trebuie să aibă contract cu spitalul și să nu fie un slujbaș de stat, să știe cât costă o consultație, cât costă o operație, ce se încadrează în pachetul garantat pentru populație, foarte bine, se prestează gratuit, plătește Casa, ce este peste, plătește pacientul. Deci, nu numai disponibilizările, dar și procesele de modernizare ale sistemului de sănătate sunt o altă sursă. Nu văd de ce doctorii, de ce actorii ar mai accepta să fie bugetari."

„Noul Cod al Muncii, dacă va fi adoptat, va crea mai multe locuri de muncă, pentru că angajatorii vor fi mai deschiși la angajări și temporare. Știind că nu mai au greutatea, dificultatea unor contracte pe perioadă nedeterminată, vor fi foarte tentați să deschidă companiile lor pentru angajați care vin, sunt angajați temporar, îi disponibilizează și așa mai departe."

„Pentru România, criza a fost o lecție, o lecție extrem de dureroasă, dacă privim numai și la cifre. Anul 2008: creștere economică pozitivă de 8,1% a Produsului Intern Brut, anul 2009: creștere economică negativă de 7,4%. Cifrele poate nu spun foarte mult, dar criza ne-a învățat un lucru extraordinar de important, și anume acela că o creștere economică bazată strict pe consum și pe o bulă imobiliară este o creștere nesănătoasă. Este o creștere care poate fi afectată și la cea mai mică adiere a unei crize, darămite la o criză financiară și economică de proporțiile celei prin care omenirea a trecut în perioada 2008-2009, și chiar 2010. De aceea, oamenii politici din România, eu însumi, am devenit avocații altui tip de dezvoltare, și anume: a dezvoltării bazate pe investiții, a dezvoltării

bazate pe cunoaștere, a dezvoltării bazate pe educație, a dezvoltării bazate pe cercetare..."

„Nu văd, spre exemplu, de ce trebuie să continuăm să dăm ajutoare unuia care are trei hectare de pământ și nu le lucrează, sau unuia care are un salariu bun, dar locuiește la bloc în București. De ce trebuie să continuăm să-i dăm subvenție la încălzire? Doar pentru că locuiește la bloc? Deci, aș vrea să fie o corectă abordare. Da, reducem asistența socială în volum net, dar o focusăm către cei care au nevoie, și este posibil ca cei care au nevoie să primească sume mai mari decât cele pe care le primesc acum, când este generalizată subvenția. Nu mai spunem că este și nedreaptă subvenția, spre exemplu subvenția la încălzire. Îmi pare rău că intru în aceste detalii, dar mi se pare că este nevoie de o explicație. Un om cu mai mulți bani care are un apartament de 200 de metri pătrați, cuplat la sistemul central de încălzire, în București, primește o subvenție mult mai mare decât un pensionar care stă într-o garsonieră cu o suprafață de 40 de metri pătrați. Deci, este extrem de inechitabil ajutorul social, așa cum îl acordăm acum..."

„Este limpede însă că până la sfârșitul anului 2013, pentru economie, prețurile la energie și la gaze trebuie să fie complet liberalizate, iar pentru populație, până în 2015..."

„(...) a apărut cel mai tare politician al lumii și probabil unii vor fi dezamăgiți că nu se numește nici Obama, nici Putin, nici Medvedev, nici Sarkozy, nici Merkel, nici Băsescu, nici Papandreou, numele acestui politician se numește Piață. Nu am mai auzit în ultimele luni politicieni care să vorbească despre ce este de făcut pentru popoarele lor, care este situația financiară a celor care i-au ales, toți încearcă să satisfacă cererile pieței. Și trebuie să recunosc că piața nu a ales pe niciunul dintre noi, dar toți, fără excepție, privim în primul rând la ce se întâmplă acolo. Este clar că piața ne-a pus pe toți cu spatele la zid, cel puțin pe europeni, și ne cere mai mult decât putem

da. Iar eu cred că această confruntare dintre piață și liderii politici europeni trebuie să înceteze printr-un armistițiu, un armistițiu pe un termen de 3-4-5 ani, pentru că noi nu avem soluții să câștigăm protejându-ne națiunile, și piața nu poate omorî exact cei de la care a câștigat cel mai mult: guvernele. De aceea cred că, dincolo de a alerga în urma realităților pieței și venind tot timpul prea târziu, dincolo de a încerca artificii neconvingătoare, suntem la momentul la care politicienii europeni trebuie să negocieze cu piețele, și nu brutal (...) Aș mai face o observație legată de cauzele crizei. Criza datoriilor suverane este expresia demagogiei politicienilor, indiferent unde s-ar afla ei în Europa și în ce capitală ar locui. Datoriile nu au fost create în mod necesar pentru dezvoltare de infrastructuri sau pentru dezvoltarea sistemelor de educație sau pentru dezvoltarea cercetării. Cea mai mare parte a datoriilor statelor vine din creșterile nesustenabile de salarii, de pensii, de ajutoare sociale, din proiectarea unui sistem social nesustenabil pe termen foarte lung. Aceste sisteme au fost create pentru a aduce voturi, pentru a arăta ce bine guvernează în favoarea oamenilor politicienii aflați la putere, iar astăzi toată Europa socială plătește factura acestei abordări. Eu aș încheia spunând un singur lucru: această criză a pus capăt teoriei statului social nesustenabil și ne obligă la crearea statului performant, a statului competitiv, ca singură sursă de a crește prosperitatea cetățenilor noștri."

„Abdicarea regelui a fost un act de trădare al interesului național al României. Un act de trădare din partea regelui. Ăsta e punctul meu de vedere (...) Pentru majoritatea dintre noi, Antonescu rămâne responsabil de Holocaust împotriva evreilor și țiganilor. Nimeni nu spune că România avea un șef de stat atunci, ăsta a fost doar prim-ministru. Doar pentru că unul a fost slugă la ruși îl iertăm de toate păcatele?"

2012

„În ultima perioadă societatea civilă de bună calitate s-a retras în cochilie; este timpul să revină, pentru că altfel locul ei va fi ocupat de foarte mulți neaveniți, care se vor revendica a fi reprezentanții societății civile. Avem o intelectualitate care, probabil, descurajată de criză, descurajată de unele măsuri guvernamentale, descurajată de unele poziții ale mele, s-a retras și nu vrea să se mai implice în viața socială și politică. Este un apel, dacă vreți, pe care îl fac, la revenirea societății civile de bună calitate în prim-planul vieții politice și sociale prin contribuțiile pe care le poate aduce."

„Noi trebuie sa trecem de la taxarea muncii la taxarea proprietății. Avem o fiscalitate mare pe muncă, avem nevoie de o schimbare fundamentală în sistemul de taxe."

„BEC a confirmat neatingerea pragului pentru validarea referendumului. Asta înseamnă că românii au ales pentru Românie Constituțională, care-și dorește un drum în UE consolidat (...) Sunt convins că în zilele următoare vom vedea semnalele partenerilor noștri europeni, care vor constata că românii au fost deasupra clasei lor politice."

2013

„N-avem ce căuta în sectorul privat. Așa cum nu a atins nimeni sectorul privat când s-au făcut reduceri de salarii la stat, nu are nimeni dreptul să-l atingă nici în continuare."

„Aș semnala problema pământului. Foarte curând, prin tratatul de aderare la UE, străinii vor putea cumpăra pământ. Eu nu spun să nu cumpere, dar spun că ar trebui sa vindem tot atât pământ cât ne-au vândut alții nouă și, pe de altă parte, avem obligația, președinție, guvern, parlament, să găsim soluția de a-i credita pe agricultorii români în condiții avantajoase, pentru a putea fi ei cei care cumpără pământul."

„A fi în UE nu înseamnă a nu avea reguli naționale. O uzină de mașini azi e aici, mâine se mută în Maroc, o fabrică de orice alte mașinării sau o fabrică de textile se delocalizează și merge spre est. Ce nu se poate delocaliza e pământul. El ne garantează și bunăstarea, nu numai hrana, pământul, agricultura, turismul, frumusețile țării sunt lucruri care nu se pot delocaliza (...) Ceea ce ne-a dat Dumnezeu nu poate fi delocalizat, doar ce e făcut de mâna omului poate fi delocalizat."

„Este important sa subliniez un lucru: la nivel european, a apărut în ultima vreme ideea că nu avem nevoie de austeritate, că sunt și alte soluții de reechilibrare macroeconomică. Eu cred că sunt abordări greșite, care nu fac decât să întârzie procesele de revenire la echilibrele macroeconomice care să permită relansarea reală a creșterii durabile."

„Cum Dumnezeu femeia romă poate ține cinci-șase copii, iar românca nu poate?"

„Constatăm că avem o creștere mult mai rapidă a populației rome, se schimbă structura populației și viteza va fi tot mai mare. Mă îngrozește, și de ce deschid aceste subiecte: se va menține situația și va trebui ca generația care vine să țină un număr mult mai mare de pensionari. Dacă scade generația tânără, cum să ții un număr mult mai mare de pensionari? Un lucru este clar, dacă nu se schimba tendința – și nu pot fi optimist –, trebuie să facem ceva ca să meargă la școală copiii romi. Și aș merge până la a sista alocația pentru copii, dacă nu se duc la școală. Dacă se menține tendința, această minoritate va deveni destul de consistentă și trebuie să fie la fel de instruită ca și majoritarii, ca să lucreze, să nu îi mai vedem la cerșit, să nu mai fie duși copiii la furat în autobuz. Trebuie făcut ceva."

„Românii nu pot fi mândri că avem 10 portavioane nucleare. Nu pot fi mândri că suntem cel mai mare popor din lume, pot fi mândri de ce avem – un popor talentat,

relativ bine educat, capabil de efort, guverne consecvente, punerea interesului național deasupra celui de partid."

2014

„Nu există lege care să interzică primarului să facă 5 case pentru 5 profesori din resurse locale și să stabilizeze dascălul acolo. Pentru că marea problemă a tânărului absolvent este că nu are casă. Domnule primar, dacă tu îi pui la dispoziție casa, sunt convins că vei avea profesor de engleză pentru copii. Nicio lege nu îți interzice. Dar pentru asta, ca primar, trebuie sa nu fii demagog și să colectezi taxele locale. Dar tu, ca să fii ales, nu strângi taxele și strigi la guvern «dați-mi bani!». Ca cetățean, când vezi că primarul face o fântână arteziană, să îi spui: «Domnule primar, dar nu mai bine faceți o casă pentru un profesor?». Mai ales că, dacă faci o casă în regie proprie, cheltuiești cam 30% din cât costă o casă cumpărată."

„Eu mă duc vara la aceste zile ale comunelor, mai ales că este o ocazie sa te întâlnești cu oamenii. Îmi place însă să particip la acele zile unde vin formații de folclor, se păstrează obiceiurile. Ce te faci însă că a dat cosmopolitismul peste noi; și pe fetițele alea pe care le vezi în fundul gol la televizor primarul e mândru să le aducă acolo? Pe bani grei. În loc să aducă formații de folclor. Eu, dacă aș fi cetățean al comunei și aș vedea că primarul îmi aduce acele fetițe în fundul gol de la televizor, nu aș participa."

„S-a pus problema unei analize a capacității noastre de a chema rezerviștii sub arme. Avem o mare problemă, pentru că foarte mulți rezerviști sunt la muncă în străinătate. Va trebui să ne refacem capacitatea de a ne aduce rezerviștii sub arme, dacă e nevoie. Mai e o problemă: balticii, Polonia, România – toți am strigat să vină americanii. Dar ce obligații are contribuabilul american să plătească singur pentru securitatea noastră? Ei bine, guvernele

trebuie să înțeleagă că este un imperativ creșterea capacității armatei române."

„Avem resursa noastră de producție industrială, care, spre exemplu, este mineritul. Că vorbim de cărbune, de cupru, de aur, avem obligația să relansăm aceste ramuri industriale, care consolidează industrial România și creează și locuri de muncă. Sigur, nu vreau sa se interpreteze că mai sunt un adept al utilizării tehnologiilor cu cianuri la Roșia Montană. Am văzut reacția populației și nu sunt unul care să trăiască desprins de reacția populației."

„Nu plec de la premisa că partidele ar trebui desființate, dar ar trebui sancționate pentru ce au făcut, și neîncrederea electoratului în aceste partide deja se vede."

„Închei asigurându-vă că între nevoia de consolidare a justiției și reflexul firesc de a-ți apăra fratele, aleg consolidarea justiției."

„Pe unii dintre ei îi voi dezbrăca public, vă asigur de asta, pentru că, de exemplu, sunt candidați deja anunțați care au lucruri ascunse în CV-ul lor. Sunt lucruri pe care le tăinuiesc, nu le spun. Ori cetățenii trebuie să știe despre orice candidat tot. Tot ce-i important, nu vorbesc de relația din familie, nu se bagă nimeni în familia nimănui, în relațiile private ale nimănui, dar când ai aparținut de anumite instituții și nu-ți treci în CV și vrei să devii președintele României, acest lucru n-ai voie să-l faci."

„De zece ani sunt într-o dispută cu sistemul, pe care domnul Iliescu l-a protejat, pentru că așa a înțeles el, un sistem care pe domnul președinte Constantinescu l-a înfrânt, așa cum declara chiar el, sistem pe care eu zic că l-am îngenunchiat. A fost o luptă cumplită, dar energia mi-am luat-o de la oameni și aici sunt mulți oameni care au crezut în mine."

„Eu nu spun că nu este o prioritate din a-ți cumpăra o casă, dar, în opinia mea, reflexul acesta pe care îl are românul să-și cumpere casă diminuează major mobilitarea

forței de muncă în România. Uitați-vă în filmele americane, îi vedeți cum își iau trei valize și au plecat de acasă pentru că nu au găsit un loc de muncă bine plătit (...) Nu vreau să vă mobilizez către ideea că un om nu are nevoie de o casă. Are nevoie, dar fiți pragmatici, nu sentimentali. Noi am rămas cu chestiunea asta cu casa de pe vremea comuniștilor. Să avem o casă proprietate. Dar atunci era și locul de muncă asigurat acolo unde aveai casa. Ori viața într-o economie liberă, într-o societate liberă, înseamnă competiție, iar competiția te împinge să fii mobil."

Prezentarea autorilor

NATALIA BUIER este doctorandă în cadrul departamentului de sociologie și antropologie socială al Central European University din Budapesta. A absolvit programul de master în studii urbane din cadrul aceluiași departament și a terminat studiile la nivel licență la Facultatea de sociologie și asistență socială a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj.

COSMIN SEBASTIAN CERCEL este doctor în drept al Universității Paris I Panthéon-Sorbonne, cu o teză asupra relației dintre drept și politică în contextul comunismului românesc. În prezent e Research Fellow la University of Nottingham School of Law, unde lucrează la un proiect de cercetare ce analizează disoluția conceptelor clasice de legalitate și constituționalism în gândirea juridică europeană din perioada interbelică. A publicat mai multe studii în reviste academice din străinătate.

PAUL CERNAT este lector universitar doctor la Catedra de istoria literaturii române a Universității București. A colaborat cu cronici literare și eseuri la numeroase reviste culturale. A publicat, împreună cu Ion Manolescu, Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir, volumele *În căutarea comunismului pierdut* (Paralela 45, 2001), *O lume dispărută. Patru istorii personale urmate de un dialog cu*

H.-R. Patapievici (Polirom, 2004), *Explorări în comunismul romanesc*, vol. I-II (Polirom, 2004-2005). Coautor, împreună cu Andrei Ungureanu, al romanului *Războiul fluturilor* (Polirom, 2005). Ca unic autor, a publicat volumele: *Avangarda românească și complexul periferiei* (Cartea Românească, 2007), *Contimporanul: istoria unei reviste de avangardă* (Editura Fundației Culturale Române, 2007) și *Modernismul retro în romanul interbelic românesc* (Art, 2009).

ALEX CISTELECAN este absolvent al Facultății de filosofie (Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj) și doctor în teorie politică (Universitatea LUISS din Roma), în prezent lector la Universitatea „Petru Maior" din Târgu Mureș. A publicat numeroase studii și eseuri în reviste și volume colective, precum și cartea *Viața ca film porno. Protocoalele Lacan* (Aula, 2007); a coordonat (împreună cu Aakash Singh Rathore) volumul *Wronging Rights? Philosophical Challenges for Human Rights* (Routledge, 2011). Din 2008 este coordonator de colecție la Editura Tact, iar din 2013 coordonator al platformei CriticAtac.

CIPRIAN DOMNIȘORU este doctorand în politici publice și management la Carnegie Mellon University (specializându-se în *labour studies*) și absolvent al unui masterat de politici publice (specializarea *social policy*) la Duke University. Între 2003 și 2008 a urmat cursurile Academiei de Studii Economice București, cu o licență asupra ajutorului pentru dezvoltare acordat de Banca Mondială, și cursurile SNSPA, cu o licență asupra castrismului ca ideologie politică.

VASILE ERNU este absolvent al Facultății de filosofie (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași) și al unui masterat de filosofie (Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj). A fost redactor fondator al revistei *Philosophy & Stuff* și redactor asociat al revistei *IDEA artă + societate*. A publicat volumele: *Născut în URSS* (Polirom, 2006),

Ultimii eretici ai Imperiului (Polirom, 2009), *Ceea ce ne desparte. Epistolarul de la Hanul lui Manuc* (împreună cu Bogdan-Alexandru Stănescu; Polirom, 2009), *Inteligența rusă azi. Interviuri* (Cartier, 2012), *Sunt un om de stânga* (Cartier, 2013). A coordonat (împreună cu Costi Rogozanu, Ciprian Şiulea şi Ovidiu Ţichindeleanu) volumul colectiv *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu* (Cartier, 2008). Este coordonator al platformei CriticAtac.

CLAUDIU GAIU a studiat filosofia la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj, iar apoi s-a specializat în istoria filosofiei moderne printr-un doctorat la Universitatea Paris I Panthéon-Sorbonne. Este autorul unei monografii asupra unui discipol al lui Montaigne, *La prudence de l'homme d'esprit. L'ethique de Pierre Charron* (Zeta Books, 2010) şi al unei traduceri din Paul Veyne, *Când lumea noastră a devenit creştină (312-394)* (Tact, 2010). Membru fondator al Centrului pentru Studiul Gândirii Politice Moderne, asociație internațională dedicată cercetării filosofiei politice între secolele al XV-lea şi al XVIII-lea.

ŞTEFAN GUGA este doctorand în sociologie şi antropologie la Central European University din Budapesta. A absolvit un program de master în cadrul aceleiaşi instituții şi a urmat cursurile de licență la Facultatea de sociologie a Universității București.

FLORIN POENARU a studiat la Central European University din Budapesta, unde a obținut doctoratul în antropologie socială cu o teză despre relația dintre politică, clasă şi istorie în postcomunism. Între 2004 şi 2010 a activat ca observator electoral internațional în diferite țări postcomuniste. A publicat mai multe studii şi eseuri în reviste şi volume colective. Este coordonator al platformei CriticAtac.

COSTI ROGOZANU este absolvent al Facultății de Litere, Universitatea București. A publicat volumele de critică *Agresiuni, digresiuni* (Polirom, 2006) și *Carte de muncă* (Tact, 2013), precum și culegerea de proză scurtă *Fuck the cool. Spune-mi o poveste* (Polirom, 2007), și a coordonat (împreună cu Vasile Ernu, Ciprian Șiulea și Ovidiu Țichindeleanu) volumul colectiv *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu* (Cartier, 2008). Este coordonator al platformei CriticAtac.

CIPRIAN ȘIULEA este absolvent al Facultății de filosofie (Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj). A fost profesor de științe socio-umane în perioada 1995-1999, apoi ziarist între 2004 și 2008, în prezent fiind traducător. Autor al cărții *Retori, simulacre, impostori* (Compania, 2003) și coordonator (împreună cu Vasile Ernu, Costi Rogozanu și Ovidiu Țichindeleanu) al volumului *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu* (Cartier, 2008).

ENIKŐ VINCZE este profesor de antropologie și studii de gen la Universitatea „Babeș-Bolyai", cu publicații despre politici identitare, naționalism, feminism, etnicitate și gen, excluziune socială și discriminare multiplă, intersecționalitate, femei rome. Dedicată unor cercetări activiste, este implicată în activitatea mai multor organizații civice pentru romi din România.

Cuprins

Introducere la Epoca Traian Băsescu
Greu de ucis / 5

Cronologie 2004-2014 / 11

Anul 2004: perdantul
CLAUDIU GAIU / 19

Regimul Băsescu: o experienţă şi un bilanţ
PAUL CERNAT / 31

Semnificaţia lui Traian Băsescu. Două mandate, două suspendări, o istorie politică de clasă
FLORIN POENARU / 49

Ideologia Băsescu
ALEX CISTELECAN / 69

Împotriva sistemului de partide, în favoarea puterii personale
CIPRIAN ŞIULEA / 109

Automatul juridic: politică şi drept în România neoliberală
COSMIN SEBASTIAN CERCEL / 123

Criza ca oportunitate: schimbarea legislaţiei muncii şi înfrângerea mişcării sindicale
ŞTEFAN GUGA / 151

Sănătatea și educația: traiectoria într-o țară capitalistă preponderent rurală
CIPRIAN DOMNIȘORU / 187

Presa în deceniul Băsescu
COSTI ROGOZANU / 205

Traian Băsescu și despărțirea de trecut: cariera prezidențială a anticomunismului științific
NATALIA BUIER / 223

Glocalizarea neoliberalismului în România prin reforma statului și dezvoltarea antreprenorială
ENIKŐ VINCZE / 245

Unirea Basarabiei cu România se amână. Băsescu, eurociocoii și Unirea
VASILE ERNU / 277

Traian Băsescu prin el însuși / 287

Prezentarea autorilor / 313

Colecția:
POLEMOS

Au apărut:

AXEL HONNETH, NANCY FRASER
Despre redistribuire și recunoaștere

JÜRGEN HABERMAS, JOHN RAWLS
Despre liberalismul politic

ALAN CARLING, ELLEN MEIKSINS WOOD
Despre marxismul analitic și marxismul politic

NICOS POULANTZAS, RALPH MILIBAND,
ERNESTO LACLAU
Despre statul capitalist

JUDITH BUTLER, ERNESTO LACLAU, SLAVOJ ŽIŽEK
Contingență, hegemonie, universalitate

NOAM CHOMSKY, MICHEL FOUCAULT
Despre natura umană

ALAIN BADIOU, ALAIN FINKIELKRAUT
Explicația

SEYLA BENHABIB, JUDITH BUTLER,
DRUCILLA CORNELL, NANCY FRASER
Controverse feministe. Un dialog filosofic

LEO STRAUSS, ALEXANDRE KOJÈVE
Despre tiranie
XENOPHON
Hieron sau despre tiranie

FLORIN POENARU, COSTI ROGOZANU (coordonatori)
Epoca Traian Băsescu

COPERTA: Imagine TACT
REDACTOR: Andrei State
CORECTOR: George State
TEHNOREDACTOR: Cristian Moisa

ADRESA: Editura TACT,
Str. Patriciu Barbu, nr. 13, Cluj-Napoca
TEL./FAX: 0264-450129
www.edituratact.ro

POLEMOS

ISBN 606437450-0

www.edituratact.ro

Cu sprijinul:

CRITICATAC

Partener media:

OBSERVATOR CULTURAL